HELMUT HILLER

SVE O PRAZNOVJERJU

Naslov izvornika
Helmut Hiller
Lexikon des Aberglaubens

PREDGOVOR

Iracionalne dogme često su temeljitije od realnosti mijenjale život pojedinih i velikih ljudskih zajednica. Zbog razlika u mišljenju i vjeri ljudi su se međusobno borili s više fanatičnosti i brutalnosti nego zbog konkretnih ciljeva. Krivovjeran, praznovjeran uvijek je samo netko drugi, dok svatko sam nesumnjivo ima pravu vjeru - inače je ne bi ispovijedao.

Tako se, dakle, čudno i netolerantno postupa na području vjere - i to oduvijek, otkako postoje ljudi. Međutim, kad tražimo zablude ljudske fantazije, ne treba pitati za ideje koje pokreću svijet. Natuknice u ovoj knjizi, kao, primjerice, zubobolja, očne bolesti, čežnja za domovinom i slične, pokazuju što su ljudi svašta izmišljali da bi se oslobodili sasvim ličnih svakodnevnih nevolja. Kako da sebi bez pomoći zubara olakšaju višednevnu zubobolju, kako da suzbiju tvrdokorni reumatizam?

Zar je čudno što su se naši preci hvatali svake slamke za koju su vjerovali da bi im mogla pomoći u njihovim nevoljama? Za njih su duhovi i demoni bili bića koja realno postoje, od kojih se treba zaštićivati ili koja čovjeku mogu pomoći. Naši preci nisu poznavali ni vitamine ni bakterije ni rendgenske zrake, pa je zato za njih bilo neobjašnjivo i tajanstveno mnogo toga što je nama danas potpuno jasno - ili nam se barem tako čini?

Tko od naših suvremenika može biti siguran da se naši potomci u 3. tisućljeću, možda već za dvadeset godina, neće smješkati onome u što smo mi, krajem 20. stoljeća još vjerovali? Primjerice tome, da se danas kruh od grubo mljevene pšenice i svježi sir reklamiraju kao »najbolja kozmetička sredstva«? Ili tome što se mnogi ljudi upravo panično boje kad trinaesti u mjesecu padne u petak, što često rezultira time da se tog dana dogodi 30 posto više prometnih nesreća nego inače petkom - zbog nervoze, kao što smatra Opći njemački auto-klub /ADAC/? Tjednik DIE ZEIT prosudio je 1982. godine psihoanalizu otprilike kao »praznovjerje stoljeća«, pa bi teško bilo proreći što će se dogoditi s uvjerenjem da pobožni ljudi rjeđe obolijevaju od raka i dulje žive od nevjernika, koje je ozbiljno i znanstveno izneseno 1985. u jednom medicinskom časopisu.

Međutim, ne bismo smjeli previdjeti koliku su povezanost s prirodom pokazivali naši preci kada su na Uskrs i Cvjetnu nedjelju, kada

se obnavlja cijeli životinjski i biljni svijet, i sami jedni druge pozivali da obuku novu odjeću, vjerujući da će ih to učiniti sretnima - sretnima u duhovnom, a ne u materijalnom smislu.

Sigurno je da se poneki prirodni lijek, koji se spominje u ovoj knjizi, upotrebljava još uvijek ili opet danas. Njegova primjena dobiva samo onda karakter praznovjerja kada, na primjer, hajdučku travu treba brati samo između jedanaest i dvanaest sati, ako se želi da bude djelotvorna.

I danas se kao sredstvo protiv reumatičnih bolova preporučuju mjedeni prstenovi, doduše samo u slučaju da se unaprijed vjeruje u djelovanje. Cvatu i drugi oblici praznovjerja - sjetimo se samo brojnih talismana u automobilima. Njemačka pošta je čak htjela novinskim horoskopima staviti uz bok »službenu« telefonsku službu za saopćavanje horoskopa. I tko bi ikad pomislio da još oko 1.200.000 građana Njemačke vjeruje u postojanje vještica i demona, kao što je 1985. ustanovio jedan demoskopski institut ?

Kad katolički vjernik u crkvi pali svijeću da bi time pridonio pobjedi svog omiljenog nogometnog kluba, možemo pretpostaviti da se radi o iskrenom vjerovanju. Međutim, već taj primjer pokazuje subjektivnost i ambivalenciju na koju često nailazimo između vjere i praznovjerja i koju ćemo opširnije spomenuti u pogovoru.

Helmut Hiller

A

ABORTUS —> Pobačaj

AFRODIZIJACI U narodu se oduvijek znalo za velik broj sredstava koja pojačavaju spolnu aktivnost. —> Spolna moć, —> Plodnost, —> Zabnjača, —> Anis, —> Valerijana, —> Miloduh, —> Komonika, —> Kopriva,—> Magarac, —> Guščja mast, —> Kaćun, —> Lanovo sjeme, —> Muškatov oraščić, —> Celer, —> Kozorog. Vino pomiješano s —> rutvicom smatralo se antiafrodizijakom.

AHAT se smatrao sredstvom protiv munje i čarolija, kao i za ukidanje djelovanja otrova. Vjerovalo se da se gutanjem tog kamena mogu pokazati skrivene, opasne bolesti. Ahat se također upotrebljavao kao zaštita od zmija i za jačanje očiju. Žene su se od ahata nadale plodnosti. Onaj tko ga je nosio kao prsten ili amulet želio je njegovom pomoći steći simpatije drugih ljudi. Kad bi se metnuo pod jezik, taj bi kamen navodno hladio i mogao utažiti žeđ. Ako se stavio noću pod glavu, sanjali su se ugodni snovi. Kao i za drugo kamenje, smatralo se da ahat ima moć da osigura pobjedu; štitio je od zarobljeništva i od nesreća uopće. Izlječenje od epilepsije, ludila i mjesečarstva očekivalo se kad bi se jelo priredilo s vodom u kojoj je prethodno, za vrijeme rastućeg mjeseca, ahat ležao tri dana, s tim da bolesnik ta jela jede deset mjeseci. Rođenima u lipnju ahat je trebao

W. H. Brown: Cirkuski jahači, 1886.

donijeti život, sreću, bogatstvo i zdravlje. Ponekad je u tu svrhu vrijedila i njegova varijanta, kalcedon.

AKROBATI su se nadali da će, ako budu jeli meso i mozak vjeverice, na njih prijeći otpornost te životinje na vrtoglavicu.

AKVAMARIN —> Beril

ALAT proizveden 1. travnja nosi, kako se tvrdilo, svima nesreću. —> Nesretni dani.

AKLOHOLIZAM Ako bi majka pila za vrijeme dojenja, govorilo se da će dijete postati alkoholičar. Kao sredstvo protiv alkoholizma preporučivalo se pijenje vode u kojoj su se prali leševi ili konjskog znoja. Od njega je trebalo da očuva ubijeni sljepić ili njegova glava, ako se nosi u vrećici oko vrata. I za svinjsko se mlijeko vjerovalo da pomaže pri suzbijanju alkoholizma.

AMBICIJU su navodno otkrivale zavinute obrve.

Ametistu (1), gorskom kristalu ili prozircu (2) i malahitu pridavala su se mnoga čarobna svojstva.

AMETIST je, kako se vjerovalo, štitio od otrova, otrovnih zmija, a osobito od pijanstva. Tko se nije htio opiti, nosio je na prstu ametist, ili bi ga stavio na pupak, ili ga pak samljevenog pojeo. Smatralo se da taj kamen priječi penjanje alkoholnih para u glavu. Od ametista se očekivalo ohrabrenje, protjerivanje zlih misli; smatralo se da on čovjeka čini mudrim, blagim i krotkim. Lovci su se od njega nadali

Antički amuleti iz Jugoslavije kojima su se pripisivala apotropejska svojstva.

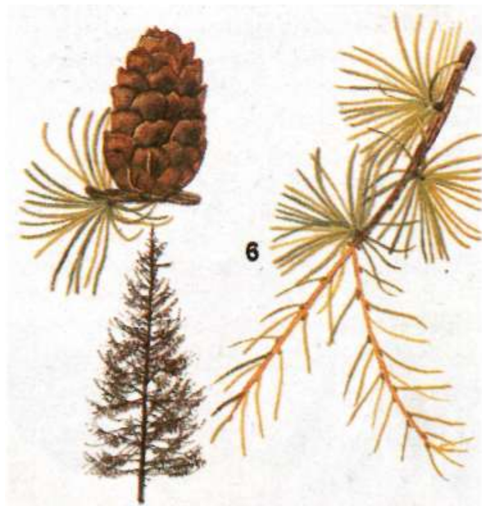

sreći u lovu. U starini se vjerovalo da ametist može rastjerati kišne i olujne oblake. Rođenima u travnju, ametist donosi sreću. Često ga se smatra kamenom koji pomaže u mjesecu travnju.

AMULETI su - slično kao —> talismani - služili da odbiju nevolju i demone ili donesu sreću i snagu. To su obično bili predmeti koji su se mogli lako nositi na tijelu, često na lančićima oko vrata ili ručnog zgloba, kao npr. drago kamenje, kovani novac, dijelovi korijena, ali i životinjske oči i dlaka u malim kutijicama, luk, kesten, itd. —> Obrve, —> Očne bolesti, —> Valerijana, —> Lopovi, —> Munja, —> Urokljive oči. Crkva je u više navrata zabranjivala pravljenje i nošenje amuleta. /—> Pogovor, str. 214/

Poljska ljubičica (1): još od antičkoga doba cijenjena su njezina ljekovita svojstva. Pitoma ljubičica (2). Anemona ili sasa (3) stara je ljekovita biljka. Kokotić ili grančica (4) štiti od očnih bolesti. Zimzelen (5) imao je veliku moć protiv svih čarolija.

Ariš je jedino četinjarsko drvo u Evropi koje zimi gubi lišće. Na slici pod br. 6: Ariš, drvo, grančica i šiška.

ANALOGIJE —> Pogovor, str. 214.

ANEMONE ili **SASE** Slično kao i kod ostalog cvijeća, smatralo se da se, ako se pojede prve tri nađene anemone, može sačuvati zdravlje do kraja te godine.

ANIMIZAM —> Pogovor, str. 214.

ANIS je navodno budio spolnu želju. —> Afrodizijaci.

ARIŠ Vjerovalo se da crvenkasto drvo ariša štiti od vatre i udarca munje, a kod guše se preporučivalo da se noću, za mladog mjeseca, uokolo obgrize kora mladog ariša. Ako drvo ugine, nestat će i guša. Kao sredstvo za pobačaj, iglice ariša su se kuhale u vodi u kojoj je prethodno namočen brus, pa se ta tekućina pila.

Paracelsus: »Astronomica et astrologica opuscula«, Köln, 1567.

ARNIKA Smatralo se da se od arnike, ubrane na Ivanje /24.06./, prvenstveno navečer, može prirediti tinktura za liječenje rana. Sasušeni snopić arnike, obiješen u sobi ili pod krovom, ili stavljen u polje, imao je navodno moć da zaštiti od oluje ili tuče. —> Ivanjsko bilje.

ASTMA Smatralo se da se uzimanjem smrvljenog krizolita može poboljšati disanje, te je stoga taj kamen preporučavan astmatičarima. Kod penjanja uzbrdo, pokušavalo se olakšati disanje tako da se na grudima nosio orlov jezik. Vjerovalo se da se zadržavanjem daha može spriječiti ubod bumbara i pečenje koprive pri dodiru.

ASTROLOGIJA Pokušaji da se karakter i sudbina čovjeka protumače pomoću kretanja i položaja zvijezda vrlo su stari. /—> Pogovor, str. 214/ Za astrologiju se često zahtijeva rang znanosti, pogotovo ako svoje rezultate brižno obrađuje pomoću matematike i statistike. C. G. Jung konstatirao je u vezi s tim: »Suvremena se astrologija sve više približava psihologiji i već glasno kuca na vrata Sveučilišta.«

Međutim, s time se ne može usporediti čitanje paušalnog horoskopa, kao što se to čini u većim slučajeva. Zato je ta laička astrologija s pravom nazvana »kraljicom praznovjerja« /W.-E. Peuckert/, a horoskop je danas vjerojatno najčešći savjetnik kada se radi o tome da se nešto kaže o najbližoj budućnosti i karakteru čovjeka, rođenog u određenim konstelacijama zvijezda.

ATROFIJU MIŠIĆA pokušavalo se liječiti utrljavanjem riblje masti.

B

BABICE su nosile prstenje i ogrlice od malahita, nadajući se tako osobitoj sreći kod svoje klijentele. Ako se rodilo nakazno dijete ili je pri porodu došlo do nesreće, često su babice bile optužene kao vještice. Babica je morala obavljati s djetetom razne, dijelom kultske, radnje da bi ga sačuvala od nevolja. —> Madež, —> Zepsti.

BABLJAK Korijen babljaka štitio je, prema vjerovanju, od kapi, ako ga se iskopa u Ivanjoj noći /24.06./ u ponoć, ušije u platno i nosi na koži. Ako je babljak rastao na grobu, govorilo se da se mrtvac muči u čistilištu.

BADNJAK Ako se željelo saznati nešto o budućnosti, trebalo je izgovoriti molitvu, i u ponoć, na raskršću, položiti uho na zemlju. Šumovi koje se tada čuje ukazuju na buduće događaje - npr. ako se čuje tutnjava kao kod bubnjanja, treba uskoro očekivati rat. Isto se tako vjerovalo da se na Badnjak može čuti govor životinja u staji. —> Božić, —> Ponoćka, —> Uskrs, —> Jezik životinja, —> Pogovor str. 214.

BAJANJE ili ISTJERIVANJE Time se u slučaju bolesti ljudi ili životinja, pomoću utvrđenih jezičnih formula i ritualnih radnji, mogla izazvati sreća, ali i nesreća. Osoba koja je bajala djelomično je željela steći tajnu moć nad onim kojem baja. —> Prizivanje mrtvih.

BAZGA Smatralo se da se bolesnici mogu izliječiti već i ako samo spavaju pod bazgom ili u njezinoj sjeni. Prva voda u kojoj je okupano novorođenče, izlijevala se pod bazgu, vjerujući da će to doprinijeti jačanju djeteta. Kao sredstvo za sprečavanje vrućice pod bazgu se zakapao kruh i sol. Kora bazge navodno je djelovala kao sredstvo za čišćenje ako bi se gulila odozgo prema dolje, a ako se gulila odozdo prema gore, smatralo se da izaziva povraćanje. Pučko je vjerovanje bazgi pripisivalo i moć da odbija munje, a za obranu od vatre na Silvestrovo bi se narezalo bazgovo granje i, savijeno u kotač, vješalo u kuću. Koliko je taj grm bio važan za ljude, pokazuje i opomena da će onaj tko namjerno ošteti bazgov grm, doživjeti nesreću ili umrijeti.

Onaj komu su lopovi što ukrali morao je u osvit zore lijevom rukom savijati bazgovu granu prema suncu govoreći: »Bazgo, ja ću tebe savijati sve dok mi lopov ukradeno ne vrati!« Na slici pod br. 5: bazga, grm, grančica, cvijet i plod.

BAZILISK To biće iz bajki, s pogledom koji ubija, razvijalo se, prema tadašnjem vjerovanju, isto kao i zmaj, iz crnih pijetlova, pa su se zato crni pijetlovi većinom brzo ubijali.

BEDRINAC ili SILJEVINA navodno je u vrijeme haranja kuge odbijao tu bolest ili štitio od nje. Ta se biljka dovodi u vezu s ljubavnim čarolijama. Ako ga je muškarac neprimjetno stavio u džep djevojci, znači da želi da ga ona zavoli. S druge strane, žene su vjerovale u kontraceptivno djelovanje, ako uza se nose komadić bedrinca. Skriven na grudima, bedrinac pomaže da se poveća količina majčinog mlijeka.

BELEMNIT je šiljastog oblika kao klin, pa se njegov postanak tumačio kao posljedica udara munje i grmljavine. Pripisivalo mu se svojstvo da sprečava nesreće, osobito štetu od oluje. Također se vjerovalo da se vlasnik belemnita može učiniti nevidljivim i da može steći veliku snagu.

BERIL Tom kamenu i njegovoj varijanti, akvamarinu, pripisivala se ljekovita moć kod očnih bolesti - voda u kojoj je ležao beril preporučala se za ispiranje očiju. Kao napitak, ta bi voda sprečavala i liječila bolesti grla, te pomagala da prestane štucanje. Sigurno ljekovito djelovanje pripisivalo se berilu i kod bolesti jetre, želuca i žuči. Tvrdilo se da će kamen, u ruci svjedoka koji daje krivi iskaz, pocrnjeti, a čarobno ogledalo od berila navodno pokazuje budućnost onome tko se u njemu ogleda. /—> Ogledalo/. Vjeruje se da taj kamen ljudima rođenim u listopadu daje ugled i osigurava ljubav i slogu među bračnim drugovima. Međutim, i akvamarin i beril se često smatraju prosinačkim kamenom.

BEZBOŽNICI U mnogim su se krajevima —> mravi smatrali začaranim bezbožnicima.

BIBLIOMANTIKA —> Pogovor str. 214.

BIČ Često se smatralo da se bolesti mogu odstraniti udarcima biča. I vještice su se navodno mogle otjerati glasnim pucketanjem biča, kao i uopće galamom. Kočijaši bi u svoje bičeve uplitali jezik neke zmije otrovnice, u uvjerenju da svoje konje tako mogu natjerati da povuku i najveći teret.

BIJELI GLOG Kad bi bijeli glog imao mnogo plodova, očekivala se oštra zima. —> Porođaj.

BIJELI KUPUS Tko na Novu godinu pojede jelo priređeno s bijelim kupusom, imat će, prema narodnom vjerovanju, cijele godine dovoljno novaca.

BIJELO se općenito smatra bojom čistoće, nevinosti. Ipak, bijela boja često znači i smrt.

BIRANJE DANA Vrlo se često pazilo na to da se za vjenčanje, krstitke, stavljanje kuće pod krov, promjenu radnog mjesta i mjesta stanovanja, kupovinu i prodaju, izlaženje brodom na more, putovanje i slične važne stvari, odaberu samo određeni dani u tjednu ili mjesecu, a da se drugi svakako izbjegavaju, jer se jednima pripisivao sretan predznak, a od drugih je prijetila nesreća. To praznovjerje spominje se još u starom vijeku, a djelomično se zadržalo do danas. —> Sretni dani, —> Nesretni dani i —> Pogovor str. 214.

BISERI znače suze; zato ljubavnici nisu smjeli jedni drugima poklanjati

bisere, a mladenke nisu smjele nositi biser u svadbenom nakitu.

BJESNILO se, prema vjerovanju, moglo izliječiti srebrom. Ako pas za vrijeme plime okusi morsku pjenu, pobjesnjet će. Kao zaštita od njegova ugriza preporučivalo se da se čovjek sam ugrize za palac. —> Veliki četvrtak.

BLAGOSTANJE —> Bogatstvo.

BLAŽENSTVO Oni koji su umrli na Veliki petak, sigurno će postati blaženi. Vjerovalo se također da blaženi postaju svi mrtvi na čijem je sprovodu padala kiša, te je nebeska kišnica ulazila u grob. Blaženstvo se obećavalo i svima onima koji su jeli kruh pečen na Veliki petak.

BLIZANCI se, prema vjerovanju, rađaju ako je žena za vrijeme trudnoće jela srasle plodove. Ženama koje su rodile blizance pripisivala se osobita čarobna moć. Kod sestara blizankinja navodno je uvijek jedna bila neplodna.

BLJEDILO OD MALOKRVNOSTI navodno se moglo izliječiti ako se jede lišće od jagode, svaki dan po list više, sve dok se nije moglo više, a zatim opet svaki dan po list manje. Bljedilo se, prema vjerovanju, smanjivalo i uzimanjem taloga kave.

BOBICE Onaj tko bi prije sakupljanja šumskih bobica prve tri ubrane stavio na panj ili kamen, ili ih bacio preko lijevog ramena, našao bi naročito mnogo bobica. Tako »žrtvovane« bobice bile su određene za »jadne duše« ili za šumske duhove.

Trgovac biserima. Drvorez iz djela »Hortus sanitatis«, 1483. Na drugoj slici: **bijeli se i crni biser smatraju žalobnim ukrasom.**

BOBOLJ ili ŽUTA TRAVA smatrao se, zbog svojih žutih cvjetova, a prije svega zbog žutog mliječnog soka, sredstvom protiv žutice. —> Jakost, —> Nesretni slučajevi.

BOGATSTVO Vjerovalo se da će se moći osigurati bogatstvo ako se nokti režu uvijek petkom. Navodno je bo-

gat onaj čiji nokti imaju na dnu bijele segmente, »zlatne lukove«, a obogatit će se ljudi kovrčave kose i dlakavi na donjem dijelu vrata. Bilo je niz preporuka pomoću kojih bi čovjek sebi mogao osigurati željeno blagostanje. Tako se, na primjer, vjerovalo da osoba koja u božično veče jede mak, može doći do mnogo novaca, a osobi koja na Silvestrovo ili na Novu godinu pojede mrkvu, cijele godine neće ponestati novaca.

Općenito se vjerovalo da se na —> Silvestrovo ili na —> Novu godinu može razabrati kako će se u novoj godini razvijati novčani poslovi. Ali, za to važno područje života bilo je i drugih termina: tko bi, primjerice, na pokladni utorak, prije izlaska sunca, jeo ječmenu kašu s krvavicom ili na Veliki četvrtak varivo od koprive ili leću ili ječam, bio je siguran u to da se pobrinuo za svoje blagostanje u toku te godine.

I u tom je pogledu, naravno, bilo vrlo značajno proljeće. Ako se na početku proljeća vidjelo bijelog ili žutog leptira, to se smatralo garancijom za sreću u novčanim stvarima. Kad se ugleda prvu lastavicu ili čuje prvi zov kukavice, treba dobro promiješati novac u novčaniku, pa će se on u narednim mjesecima znatno množiti.

Isto su se tako i —> paprat i uhvaćeni bumbar smatrali sredstvima pomoću kojih se može doći do novaca. U drugim je opet krajevima vladao običaj da se, čim se ugleda prvu lastavicu, podigne kamen i spremi u džep, ne gubeći lastavicu iz vida. Kamen je trebalo uvijek nositi sa sobom da bi se osiguralo bogatstvo. Daljnjom garancijom blagostanja smatralo se izlaganje novčanika neposrednom svjetlu mladog mjeseca; ali ako je mjesečeva svjetlost prodirala samo kroz prozor ili kroz vrata, trebalo je računati s velikim izdacima.

Vjerovalo se da će se novac, položen uz korijen mandragore, slijedećeg jutra udvostručiti. Tko je uza se nosio korijen kaćuna, također se nadao da će riješiti sve svoje financijske probleme. Nasuprot tome, uživanje mesa divlje svinje poništava sva nastojanja da se dođe do novaca, budući da onaj tko jede meso divlje svinje nikada u životu neće ništa postići.

BOGINJE bi navodno nestajale kad bi se oko vrata nosio crveni sumpor.

BOL U BOKOVIMA se pokušavala izliječiti nefritom.

BOL U LEĐIMA se navodno mogla spriječiti i liječiti kad se od Božića do Svijećnice / 02.02. / nosi uza se medenjak i povremeno pojede komadić. Osobito se efikasno djelovanje protiv bolova u leđima očekivalo od preskakivanja Ivanjskih krijesova /24. 06./. Isto je tako za očekivati olakšanje bolova ako se prigodom prve oluje u godini legne na zemlju i snažno tare leđima o tlo. Protiv akutnih bolova navodno je pomagao pojas od trave komonike.

BOLESNICI su se, tako se pričalo, mogli izliječiti spavajući pod bazgom ili u njezinoj sjeni. Da bi se uspavali jeli su ovneći mozak. Međutim, onaj tko oboli u —> nedjelju, navodno ne može tako lako ozdraviti. Bolove bolesnika može ublažiti slavujev pjev, koji također i ubrzava njihovo

ozdravljenje. Kad su željeli vidjeti budućnost teškog bolesnika, obrisali bi mu komadom kruha znoj sa čela; ako bi pas pojeo kruh, vjerovalo se u ozdravljenje bolesnika, dok se u protivnom očekivala njegova smrt. Vjerovalo se i u to da će se smaragd raspuknuti ako ga se stavi na srce bolesnika kojem prijeti smrt. Prema staroj narodnoj mudrosti, bolesnici koji plaču, ne umiru tako brzo. Isto se tako vjerovalo da se bolesnici ne smiju pogledati u ogledalo ako ne žele da se njihove patnje ne pogoršaju. Odjeću koju su bolesnici nosili, često se pokapalo, vjerujući da se time pokapa i uništava i sama bolest. —> Rane, —> Četvrtak.

BOLEST SPAVANJA pokušavali su liječiti vodom koja se pije iz čaše od serpentina.

BOLEST SV. VIDA /grčevi motornih živaca spojeni s besvjesnim iskrivljivanjem glave i trupa i cerenjem/ Smatralo se da protiv napadaja te bolesti pomaže ako se bolesniku dade u ruku komad željeza ili mu se za vratom drži željezni ključ. Kod te bolesti navodno pomaže i vrapčji izmet.

BOLESTI svake vrste navodno se mogu spriječiti nošenjem uza se dijamanta ili amuleta od školjki. Obranom od mnogih bolesti smatrao se i blagoslovljeni bršljan koji je trebalo držati u kući. Isto se tako vjerovalo da se bolesti mogu otjerati udarcima biča, a i čaju, skuhanom od mirtinog vijenca mladenke, pripisivala se ljekovita moć. Ljekovite snage naslućivale su se i u košuljama jakih ljudi, pa se stoga, preporučivalo da ih nose rekonvalescenti. Za liječenje različitih bolesti upotrebljavale su se dlake iz desne obrve i vranina krv. —> Raskršće.

Bilo je vrlo prošireno vjerovanje da se bolesti mogu prenijeti na životinje, bilje ili kamenje. Tako je npr. trebalo na bolesno mjesto tijela staviti kamen, ili pak kamenom pogladiti ili okružiti bolesni dio tijela. Da bi se bolest prenesena na kamen učinila neškodljivom, bacalo bi se kamen u potok; na drugim bi ga mjestima stavljali pod krovni žlijeb ili polijevali vedrom vode. Bolest na kamenu uništavala se i pomoću pljuvanja po njemu. Budući da se smatralo da kihanje također odvodi bolesti, često se izazivalo pomoću praška za kihanje. Nadalje se vjerovalo da se bolest može otplaviti pomoću soli i kruha koji se bace u tekuću vodu /—>Mlinska voda, —> Voda/. Od crnih puževa dobivalo se ulje koje je navodno liječilo sva tjelesna oštećenja. Univerzalnim lijekovima smatrali su se i hajdučka trava, hruštevi prženi na maslacu i mirta iz mladenkinog vijenca. Tvrdilo se da golubovi privlače bolesti. —> Meci, —> Kupine, —> Rane.

BOLNICA Bolesnik i izliječeni ne smije iz bolnice ponijeti kući cvijeće ili nešto drugo jer će se inače navodno brzo onamo vratiti. —> Operacija, —> Liječnik.

BOLOVI najrazličitije vrste navodno se smanjuju ako se, gledajući u mjesec koji se smanjuje, izgovori:

Kao što se smanjuje mjesec
Smanjuju se i moji bolovi.

Vjerovalo se da se može riješiti bolova ako se pusti da oko bolnog dijela

tijela puže gušterica. I za malahit se vjerovalo da smiruje bolove, ako se priveže uz bolno mjesto. Nadalje se savjetovalo mazanje bolnih mjesta ugrijanom masti crne mačke. Korisnim protiv velikih bolova smatrali su se i likovac i iverje drveta pogođenog munjom. —> Krstobolja, —> Bol u leđima, —> Trbobolja, —> Zubobolja.

BORBA —> Pobjeda, —> Nesavladiv, —> Neranjiv, —> Krvnička sjekira, —> Oružje.

Borove šiške pod jastukom donose san maloj djeci. Na slici pod br. **1**: **Bor, stablo, grančica, šiška i iglica.**

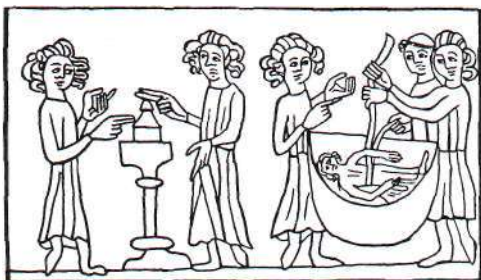
BOROVA ŠIŠKA Mnoštvo borovih šiški navodno je nagovještavalo bogatu žetvu. Ali mnogo borovih šiški ukazuje i na dolazak vrlo hladne zime. Šiške se stavljaju i pod uzglavlje maloj djeci da bi lakše zaspala.

BOROVNICE su se smatrale zaštitom od želučane boli i —> vrućice, ako ih se bralo u određene dane. Majka koja često bere borovnice mora, prema tom vjerovanju, računati s time da joj djeca dobiju brojne crne madeže. Tko za Božić jede borovnice, predstoji mu žalost. Isto vrijedi i kad se sanja o borovnicama, što se, osim toga, tumačilo i kao nagovještaj bolesti.

BOSILJAK —> Čednost

BOŽIĆ Ako za Božić nema snijega, smatralo se da će ga biti za Uskrs, prema uzrečici: »Zeleni Božić, bijeli Uskrs«. Tko je na Božić jeo okruglice navodno je sebi time osigurao zdravlje, osobito nestanak glavobolje kao i bogatstvo; ako je pak jeo kiseli kupus, u narednoj bi godini umro. Prema jednom drugom vjerovanju osobitu sreću donosi post na Božić. Mnogo novaca je, vjerovalo se, dobivao i onaj tko je za Božić jeo mak. A svima koji za Božić nisu jeli grah, prijetilo je da će se pretvoriti u magarce. Ako je netko za Božić kašljao, smatralo se da će umrijeti od sušice. —> Badnjak, —> Ponoćka.

BOŽJI SUDOVI otkrivali su po starom, nepisanom pravu volju božju ili nadzemaljski pravedni sud u spornim pitanjima. Ako je okrivljeni pri ispitivanju vatrom mogao zadržati ruku u

Zakletva i tzv. Božji sud vodom. Drvorez iz Heidelberga, **16.** st.

vatri ili nositi devet koraka usijano željezo ili proći bos preko devet užarenih lemeša, a da se ne ozlijedi, smatralo se da je dokazao svoju nevinost. Tko je, između nekoliko sumnjivih, pri ispitivanju krstom, prvi spustio ispružene ruke, smatran je krivim. Kod ispitivanja vodom bilo je različitih tumačenja: ako bi djelomično okovani optuženik potonuo, bila je time, s jedne strane, dokazana njegova krivnja, budući da ga voda nije nosila, ali, s druge strane, i njegova nevinost, budući da ga je voda prihvatila. Više papa odlučno se izjasnilo protiv božjih sudova. —> Pogovor str. 214.

BOŽUR Već su se u doba antike peonije smatrale sredstvom za zaštitu od zlih duhova, a kasnije je - i to ne samo u srednjem vijeku - konzumiranje sjemena navodno sprečavalo noćne more. To sjeme u amuletu ili nanizano u ogrlicu i obješeno. djeci oko vrata, trebalo je da ih štiti od strašljivosti, prije svega noću. Božur je navodno pomagao u sprečavanju —> uloga, a oko vrata obješeni korijen služio je protiv epilepsije.

BRAČNI KREVET Ne smije se po njemu udarati jer će inače po narodnom vjerovanju žena dobivati batine. Na mnogim se mjestima tvrdi: koji od bračnih drugova prvi izađe iz bračnog kreveta, taj prvi umire. Ako se želi da mladenka bude plodna, stavljaju joj se pod bračni krevet prženi medvjeđi bubrezi.

BRADA Što je brada bila bujnija to je, prema vjerovanju, više sreće imao njezin vlasnik. Za stimuliranje rasta brade preporučivalo se trljanje lica

Bračni krevet. Njemački drvorez, 15. st.

kujinim mlijekom. U bradi, kao i u —> kosi, nalazila se, prema mišljenju naših predaka, muška snaga /—> Ćela/. Zbog toga skidanje brade znači gubitak snage. Kad se djevojčica krstila vodom u kojoj se prethodno krstio dječak, proricali su da će joj izrasti brada.

BRADAVICE po rukama dobit će navodno, onaj tko na Veliki petak jede meso. Isto se tako prijetilo bradavicama onome tko nakon pranja obriše ruke u stolnjak, kao i onome tko broji nečije tuđe bradavice. Ako se broji vlastite bradavice, one će se razmnožiti.

Za odstranjivanje bradavica preporučivana su razna sredstva: klek na različite načine, mazanje pjenom s konjske gubice, posipanje prahom lapisa lazuli, šutljivo trljanje pijeskom iz groba mrtvaca suprotnog spola.

Pritom se nije smjelo zaboraviti da se pijesak nakon takvog postupka ponovo baci u grob. Ako se, uz bajanje, na bradavicu tri puta pritisne nož, ona navodno nestaje, isto kao i ako se preko nje prijeđe tri puta desnom nogom. Bradavice su nestajale i dodirom mrtvačeve ruke, kao i pranjem kišnicom, te kad bi čovjek u noći kad mjesec raste stao uz prozor ili izašao iz kuće, pogledao mjesec i prešao rukom preko bradavica u smjeru mjeseca, izgovarajući pritom određenu čarobnu formulu.

BRAK sklopljen za vrijeme »pasjih dana« /kraj srpnja do kraja kolovoza/ navodno neće dobro završiti. Ako je muž prema ženi bio grub i neljubazan i ako je kućni mir bio ometan, trebalo je da žena mužu potajno ulije u juhu kišnicu da bi ga ublažila. I djetelini s pet listova pripisivala se moć da osigura bračnu sreću, dok je bršljan u kući navodno potkopavao bračnu slogu. —> Vjenčanje, —> Nevjera.

Brakolomstvo. Preljubnici, drvorez, 1478.

BRAKOLOMSTVO Ako je žena bila nevjerna, moglo se to navodno prepoznati po tome što se sir koji je napravila nije mogao održati svježim. —> Nevjera.

BRAVE su se, prema vjerovanju, mogle otvoriti pomoću —> cikorije ili pomoću iz bajki poznate mlječare ili konopljice.

BRDSKI LOVCI su smatrali da će se osloboditi vrtoglavice ako budu jeli meso i mozak vjeverice.

BREZA Napitak od brezina soka navodno je, osobito u svibnju, djelovao na jačanje zdravlja. Žene su se nadale da će, pijući ili perući se tim sokom, postići ljepotu i plodnost. Smatralo se da se sokom breze mogu odstraniti i sunčane pjege. Protiv grčeva u listovima stavljala se u krevet metla od brezova šiblja. Onaj koga bi na Pepelnicu istukli brezovim šibama, nadao se da će u toku cijele godine biti pošteđen od buha. Međutim, djeca koja budu lizala sok od breze, dobit će uši u kosi. Ako breza ujesen predugo zadrži lišće, očekuje se vrlo hladna zima.

BRIGE Razno drago kamenje može, prema vjerovanju, lišiti svoje posjednike briga, a među njima prvenstveno —> kalcedon.

Ako brezi ujesen kasno otpadne lišće, bit će duga zima. Na slici pod br. 4.: Breza, drvo, list i resica.

BROD Smatralo se da se brodu može osigurati sretna i sigurna plovidba ako se pod jarbol stavi zlatnik ili ako se na jarbol pričvrsti potkova. Međutim, vjerovalo se da brodu prijeti nesreća ako isplovi u petak ili ako se na njemu nalazi netko čija je odjeća sašivena ili popravljana u nedjelju. Vožnja jedrenjakom osiguravala se tako da se, u nedostatku vjetra, u more bacala metla, i to u onom pravcu iz kojeg se očekivao vjetar, povoljan za određenu plovidbu. Ostali recepti koji su obećavali uspjeh u slučaju nestanka vjetra bili su bacanje prašine u određenom smjeru ili grebanje jarbola, također u željenom smjeru. Smatralo se da će brod potonuti ako su ga napustili štakori i miševi.

BROJEVI su, ako su neparni, prema vjerovanju, odgovarali muškarcu jer su »jači nego parni« i »nedjeljivi«. Fleksibilniji parni brojevi navodno su više odgovarali »mekšim« ženama. U rimskom su kalendaru mjeseci imali 29 ili 31 dan, budući da su se izbjegavali parni brojevi. Nasuprot tome, u liječništvu antike neparni su se brojevi smatrali opasnima. Danas se smatra dobrim predznakom, ako su višeznamenkasti brojevi ili datumi djeljivi s tri. Vidi i različite brojeve, kao i —> Nesretni dani, —> Život, —> Pogovor str. 214.

BRŠLJAN u kući donosi nesreću, razara bračnu slogu ili izaziva smrt nekog člana obitelji - tako se vjerovalo. Bršljan posađen uz kuću navodno

Crtež venecijanskoga broda. Brod će sigurno ploviti ako se na jarbol stavi zlatnik ili potkova.

zahtijeva svakih sedam godina smrt jednog njezinog stanovnika, a isto se tako čvrsto vjerovalo u to da se žensko dijete, odraslo u takvoj kući, neće udati. —> Vjenčanje, —> Nevjera.

Lišće raznih vrsta bršljana: bršljan razara bračnu slogu.

BUBA MARA općenito se smatrala vjesnikom sreće. Nipošto je se nije smjelo ubiti, ako se nije željelo riskirati loše vrijeme - a to je bilo još najmanje zlo koje se moglo dogoditi. Ako je se otrese s odjeće, treba očekivati nesreću. Ako buba mara sjedne na ruku, broji se dok ne odleti da bi se na taj način saznalo koliko će se godina još živjeti ili kad će se neka djevojka udati. —> Zubobolja.

BUBREZI Vjerovalo se da kod bubrežnih oboljenja pomaže nošenje nefrita ili safira. Osim toga se vjerovalo i u ljekovito djelovanje serpentina, položenog na tijelo u području bubrega. Za bubrege je navodno dobra juha od prepelice. Bolesne se bubrege pokušavalo liječiti pijenjem magareće mokraće, a za bubrežne kamence se smatralo da ih može otopiti svježa, topla jarčja krv. Kod bubrežnih kamenaca savjetovalo se i uzimanje mješavine češnjaka i konjskog izmeta, kao i šipkova čaja. Protiv bolova bubrega navodno je pomagao čaj od korijena trave od žuči.

BUDUĆNOST Smatralo se da se buduće tokove i događaje može pročitati iz figura koje nastaju kod —> lijevanja olova ili polaganog ulijevanja mlijeka u crnu kavu. Otkrivanje budućnosti također je omogućavao pogled u čarobno ogledalo od berila ili u —> »kristal«. Isto se tako vjerovalo da će pogled u obično ogledalo u novogodišnjoj noći neoženjenima i neudatima pokazati budućeg životnog druga.

I pomoću čarobnog prutića pokušavalo se saznati nešto o budućoj sudbini. Među mnogim drugim medijima navodno su pogled u budućnost omogućavali —> luk i —> češljugar. Razumljivo je da su za pitanja o budućnosti najvažniji dani Silvestrovo i Nova godina. —> Sretni dani, —> Nesretni dani, —> Gatanje i —> Pogovor str. 214.

BUHE Ako buha nekoga ubode u ruku, ubodeni će saznati neku novost ili dobiti pismo; ako ubode u vrat, promijenit će se vrijeme. Tko je na Pokladni utorak pojeo za ručak krvavicu ili kiseli kupus, smatrao se sigurnim od buha, a isto tako ako je na Pepelnicu bio išiban brezovim prućem. —> Gamad.

BUKA je prema vjerovanju protjerivala zle duhove, demone i vještice. Zbog toga se na početku godine puca, pucketa bičevima, a i novogodišnji

vatromet počiva na tom vjerovanju. Zvonjava zvona navodno je vješticama oduzimala moć, tjerala —> mrave, razbijala olujne oblake itd. —> Vještice, —> Bič.

Najesen ugibaju svi bumbari osim oplođenih ženki. Na slici pod br. 3: bumbar.

BUMBAR prema narodnoj mudrosti neće ubosti ako se zadrži dah. Bumbar ulovljen na Sv. Jurja / 23.04. / i sačuvan u novčaniku garantira da se on nikada neće isprazniti. Ali je bumbar koji bi uletio u kuću navodno donosio nesreću i siromaštvo. Govorilo se da se đavo, odstranjen iz tijela, pojavljuje kao bumbar. Jato bumbara navodno nagovještava lijepo vrijeme. Sreću u igri osiguravao je talisman od bumbarovog voska, zajedno s četverolisnom djetelinom koji je trebalo nositi uza se u vrećici od krtičine kože.

BUNAR —> Kovani novac

BUNIKA se smatrala sastavnim dijelom —> vještičje masti. Tko je uza se nosio buniku, nije mogao dobiti kugu. Trgovci bi njezino sjeme sipali pred svoje dućane da bi pravili dobre poslove. Protiv uloga pomagalo je ulje koje se polijevalo po bunici ubranoj na Ivanje /24.06./ i zakopanoj u loncu. Taj se lonac smio iskopati tek na Badnjak, točno u ponoć.

BURMUT navodno čisti želudac, tjera zubobolju i uši, liječi čireve i štiti od kuge - tako barem piše jedna knjiga o ljekovitim biljkama iz 17. stoljeća.

C

CARSKI REZ Djeca koja su se rodila pomoću carskog reza, smatrana su »nerođenima«. Za njih se govorilo da su veoma nadarena i da će postati ljudi svjesni svoje moći. Žene su vjerovale da mogu izliječiti neplodnost ako jedu zeca koji je došao na svijet pomoću carskog reza.

CELER se smatrao ljubavnim sredstvom s jakim djelovanjem: muškarci su trebali njegovim sokom, pomiješanim s medom, namazati ud i muda da bi tako osigurali sklonost neke žene. U Francuskoj se kaže: »Ako žena zna da se neki muškarac služi celerom, jurit će za njim sve do Rima.« Za celer se smatra i da izaziva spolno uzbudljive snove. Zbog svog jakog mirisa važio je i kao sredstvo za tjeranje vještica, pa su ga npr. mladenci stavljali u džepove i cipele.

CIKORIJA Toj su se biljci pripisivale ogromne i zapanjujuće snage. Međutim, prilikom iskapanja nije ju se smjelo dodirnuti golom rukom, već se morala upotrijebiti bijela krpa. Kopati je trebalo srebrnim predmetom, zazivajući Sveto trojstvo, a prema drugom propisu samo ponedjeljkom ili petkom i to bos za mladog mjeseca.

CIPELE Nove cipele nije se smjelo staviti na stol jer će se inače u njima pasti. Cipele koje pri hodu škripe navodno još nisu plaćene. Ako se htjelo imati sreće, trebalo je ujutro obući najprije obje čarape pa tek onda obje cipele. Ako se prije potpuno obuje jedna noga, a zatim druga, to navodno izaziva nesreću. Ako se nosi neočišćene cipele, ulazi se u područje djelovanja vještica. Ako se cipele čiste na nogama, trpjet će se od velikih bolova, kaže narodno vjerovanje. Tko očisti cipele na Veliki petak, osigurao se protiv ujeda zmije.

Iskopana jelenovim rogom na određen dan, cikorija je čovjeka činila neranjivim. Listovi su joj bili simboli ljubavi i vjernosti. Na slici pod br. 2: Cikorija.

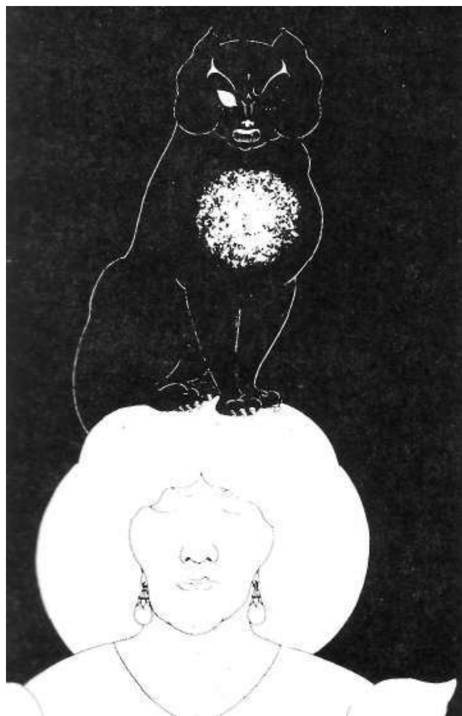
CJENKANJE čini, prema vjerovanju, da važna pomoćna sredstva gube svoju vrijednost. Zato se nije smjelo cjenkati za —> luk, koji navodno čuva od vrtoglavice i nesvijesti. I lonac, koji je bio potreban ujutro ako se željelo koristiti se ljekovitom snagom —> mlinske vode, trebalo je kupiti bez cjenkanja.

CRIJEVNE BOLESTI mogle su se navodno izliječiti kad bi se iz ustrije-

ljene divljači izvuklo puščano tane i uzelo kao pilula. Također se smatralo da kosti pojedene haringe čiste crijeva.

CRKVENA ZVONA —> Zvona, —> Zvonjava i —> Pogovor str. 214.

CRNE MAČKE će navodno donijeti nesreću onome kome prijeđu preko puta. Ipak se od susreta s crnom mačkom ponekad očekivala i sreća, npr. kad bi do susreta došlo ujutro ili na Novu godinu, kad bi mačka bila prva što se ugledalo. Bol u udovima navodno je prolazila kad bi se udovi namazali ugrijanom masti crne mačke. Tvrdilo se da će onaj tko drži crnog mačka i sam pocrnjeti. Ali se

Aubrey Beardsley: **Crna mačka. Od susreta s crnom mačkom ponekad se očekivala i - sreća.**

Crnu mačku, crnu kokoš
Seljak ne smije otjerati iz kuće.

Crnu se mačku noću nije smjelo tući desnom rukom, inače ruka ostaje oduzeta. Bolesnicima koji imaju vrućicu savjetovalo se da za ozdravljenje uzmu ili tri kapi krvi iz uha crne mačke ili da tako dugo muče mačku dok ne ostane ležati mrtva.

CRNO je bila boja demona i vraga, te je postalo boja smrti i žalosti. Vjerovalo se da se iz crnih pijetlova razvijaju demonski zmajevi i bazilisci. Jajima crnih —> kvočki pripisivala su se svakojaka tajanstvena djelovanja, većinom dobra. Mišljenja o —> crnim mačkama bila su proturječna, one su mogle nagovještavati i sreću i nesreću. Nasuprot tome, crna goveda i krave navodno su donosili sreću. Crni čovjek je jedan od najpoznatijih magijskih simbola koji ulijevaju strah.

Bilo je zabranjeno vezati kite cvijeća crnim koncem ili crnom vrpcom, a ako se putem našla igla s crnim koncem, to je značilo skori smrtni slučaj. Ali, crna vrpca smatrala se i sredstvom koje pomaže protiv —> guše, —> grlobolje, —> zubobolje, a od ujeda psa štiti zub crnog psa ako ga se nosi uza se.

CRNO VINO kuhano s kandisom u sipki preporučalo se protiv proljeva.

CRVENDAĆI navodno štite kuću od udarca munje i osiguravaju mir ljudima u čijoj se kući gnijezde. Ako ih se potjera, prijeti padavica /epilepsija/, drhtanje ruku ili teška smrt. Kad bi krave davale crveno mlijeko, smatralo se da je uzrok tjeranje crvendaća.

CRVENO se smatralo bojom ljubavi i srca, dakle života, ali i bojom mržnje. Zato se kaže da je za stvaranje čovjeka bila upotrijebljena crvena glina.

CRVENI VJETAR Protiv toga je navodno pomagala vrećica sa sumpornim cvijetom koju je trebalo nositi na grudima.

CRVENOKOSI LJUDI često su bili sumnjičeni da urokljivim pogledom mogu naškoditi drugim ljudima. Nerijetko ih se smatralo lošima, nevjernima i naprasitima. S druge se opet strane vjerovalo da su crvenokosi i plavokosi ljudi nadareniji od crnokosih. —> Pogovor str. 214.

CRVENREPKE koje su pjevale na krovu neke kuće smatrale su se glasnicima požara.

CRVI Vjerovalo se da se može riješiti crva u crijevu, ako se pojas položi na mjesto na kojem ima mnogo daždevnjaka. Sto više daždevnjaka puže preko pojasa, to je sigurnije da će se vlasnik pojasa, kad ga opaše, riješiti crva. —> Gliste. Crve u mozgu se trebalo ubiti tako da se na uho stavi otopljena svinjska mast s orahovim lišćem. Utorak i četvrtak su bili »crvlji dani«, kada u vrtu nije trebalo sijati ni saditi ništa što bi moglo dobiti crve, na primjer rotkvu.

CRVI IZ DRVETA navodno su pridonosili ozdravljenju u slučajevima —> mokraćnih tegoba i —> sušice.

CVIJEĆE Ako darovano cvijeće i bilje raste, smatra se da je darovatelj ili darovateljica sklon onome kome poklanja cvijeće, a obratno je ako bilje i cvijeće ne uspijeva. Tko na pogrebu pomiriši cvijeće i vijence, izgubit će njuh. Cvijeće, dodirnuto za punog mjeseca, vene. Punjeno cvijeće treba sijati i saditi za vrijeme punog mjeseca, jer ostaje prazno ako ga se sadi dok se mjesec smanjuje. Ako se jednostavno cvijeće presađuje za punog mjeseca, ono će se popuniti. Cvatuće biljke s lukovicom navodno donose smrt ako ostanu noću u sobi.

CVJETNA NEDJELJA Te se nedjelje, kao i na sam Uskrs, rado oblačilo novu odjeću jer se u to vrijeme obnavlja cijela priroda, pa nova odjeća navodno donosi sreću. Svežanj grančica koji se na Cvjetnu nedjelju sastavljao, ovisno o regiji, od vrbovog, klenovog, hrastovog i lješnjakovog pruća i ukrašavao raznim jestvinama, trebalo je da izrazi radost zbog proljeća koje se vraća i da donese plodnost. Tko je na Cvjetnu nedjelju jeo vrbove macice, smatrao se za tu godinu zaštićenim od grlobolje. Prema jednom drugom vjerovanju općenito je dobro za zdravlje ako se natašte progutaju tri neprožvakane macice.

CVRČCI u kući značili su za jednog sreću, a za drugog opet nepovoljan znak.

Č

ČAČKALICE od mirtinog drveta služile su kao obrana i lijek od zubobolje. Isto se tako vjerovalo da se od križeva postavljenih na putu ili od starih čavlića za lijesove mogu napraviti čačkalice koje su djelotvorne protiv zubobolje.

ČAJ Ako su listići čaja plivali u čaši, trebalo je očekivati posjet. Ako šećerni mjehurići u šalici plivaju svi u sredini, to znači da netko u mislima šalje poljubac. Ako se svi mjehurići mogu pohvatati žlicom, smatra se da se dobilo poljubac. Ako para iz kotlića izlazi okomito, prosci izlaze kroz dimnjak. Ako se mlijeko ulije u šalicu prije no što se stavi šećer, čovjek će se vjerojatno nesretno zaljubiti ili pak neće naći partnera odnosno partnericu. U novije se vrijeme čuje: »Čaj s limunom izoštrava pamćenje.«

ČAPLJE su važile kao prognozeri vremena - ako je čaplja letjela visoko na dulju prugu, očekivala se kiša, vjetar i nevrijeme. Čapljino pero šti-

Čarobnim prutićem ili rašljama tražilo se rudno blago i voda. Drvorez iz djela G. Agricole: »De re metallica«, Basel, 1571.

tilo je, navodno, onoga tko bi ga nosio od nesreće. Čapljina se mast upotrebljavala protiv uloga, gluhoće, očnih bolesti, uzetosti, kao i za stimulaciju probave. Plinije je pisao da je protiv nesanice dobro ušiti čapljin kljun u magareću kožu i privezati to oko čela.

ČAROBNI PRUTIĆ Pomoću njega se prema vjerovanju moglo ne samo pronaći zločince, već i ukradene ili izgubljene stvari, zakopano i još nepronađeno blago, zalutalu stoku, predmete potonule u vodu. Isto se tako moglo unaprijed saznati spol djeteta, sudbina duša poslije smrti i kakvo će ubuduće biti nečije zdravstveno stanje. Za pronalaženje lopova napisala bi se imena osumnjičenih na papiriće, te se očekivalo da će se prutić zadržati na papiriću s imenom kradljivca.

ČAROLIJE Vjerovalo se da razno drago kamenje ljude koji ga nose ili posjeduju, čuvaju od zlih čari, npr. —> ahat, —> dijamant, —> jaspis, —> karneol, —> rubin i —> sardoniks. I zimzelen je navodno štitio od zlih čari, ali samo ako se brao između Velike gospe /15. 08./ i Marijina rođenja /08. 09./. Kao obrana također su služili bršljan, miloduh, kumin kao i niz različitih amuleta /—> Obrambene čarolije/.

Ako se htjelo iz čovjeka protjerati postojeće čari, vjerovalo se da tu pomaže svježe hrastovo lišće. Čari su se navodno skidale i golubinjom krvi ili amuletom od školjaka, kao i kitom svježeg zelenila što bi ga donijeli u kuću na Duhove. Mnoge priče izvještavaju o ljudima koji su čarolijom bili pretvoreni u druge likove, a ako bi ih se pozvalo njihovim pravim imenom, bile bi sa njih skinute čari. Za ženu se tvrdilo da može pokazati biljke koje imaju čarobnu moć, a ubijeni i sasušeni sljepić povremeno je služio kao čarobni štapić. Žene koje su rodile blizance imale su navodno čarobnu moć. —> Istjerivanje duhova, —> Vještice, —> Nevidljiv, —> Pogovor str. 214.

ČAVLI ZA LIJES služili su za pravljenje prstenova protiv uloga, grčeva, vrućice i padavice. Te su prstenove nosile prvenstveno žene, i to ne samo na ruci, već i na grudima. Stari čavli iz raspadnutih lijesova nisu se smjeli posebno tražiti nego ih je trebalo slučajno naći ako se željelo da prstenovi djeluju. Isto se tako čavli nisu smjeli dodirnuti golom rukom. Ako se bolni zub tako dugo obrađivao čavlom iz lijesa dok ne bi prokrvario, pa se čavao zatim bacio, bol bi navodno prestala. Govorilo se također da će lopov umrijeti ako se nađe otisak njegove noge i u nj zabije čavao iz lijesa. Ako je zemlja na koju je lopov stao, stavljena u posudu i pomiješana sa čavlima iz lijesa, donesenim s groblja u ponoć, lopova bi navodno toliko dugo boljela stopala dok ne bi vratio svoj plijen. Čavao s lijesa zabijen u drvo, npr. u stablo neprijateljskog susjeda, učinio bi da se ono sasuši.

ČEDA SREĆE zapravo su samo ona djeca koja se rode s tzv. »kapicom sreće«, tj. s ostatkom embrionalne kože, ili pak u nedjelju.

ČEDNOST Vjerovalo se da čedne djevojke i mladiće nikada ne ubodu

pčele. Da bi se djevojka iskušala, stavljalo joj se pod tanjur za juhu stručak bosiljka; ako je bila čedna, nije ni dotakla juhu. Smaragdi i safiri bi se navodno rasprsli kad bi ih se nosilo kod nekog nečednog akta. Pojas je kod žena simbolizirao čednost. —> Djevica.

ČEŠALJ Novim češljem trebalo je najprije očešljati neku životinju - psa, mačku - da ne prouzrokuje ispadanje kose i da djeca ne dobiju uši. Isto se tako opominjalo da se ne treba previše češljati jer time tijelo navodno gubi previše snage, budući da se kosa smatrala sjedištem ljudskog života i snage. Ako češalj padne na pod, ili ako se o njemu sanja, treba navodno očekivati neprilike. Ako se češalj uzme sa sobom na putovanje, smatra se da se time postiže sigurnost. Upaljeni otok hladio bi se tako da se na njega položi češalj. Na isti su se način hladile upaljene dojke rodilje, što se, međutim, moglo učiniti i pomoću vješanja oko vrata češlja od slonovače. 2a zaštitu od zlih duhova stavljali bi rodilji češalj u krevet. Za dojenje se smatralo korisnim da se djetetu u toku devet dana objesi oko vrata češalj da bi ga se sačuvalo od bolesti i mršavljenja. —> Ustali iz groba.

ČEŠLJUGAR O češljugaru se šaputalo da u gnijezdu ima »zasljepljujući kamen« koji njegovo gnijezdo čini nevidljivim. Zato se vjerovalo da ljudi pomoću tog kamena ili cijelog gnijezda ili pak češljugarevog jajeta mogu postati nevidljivi ili se po volji pretvarati u razne likove. Vjerovalo se i to da taj kamen svom vlasniku omogućava da razabere budućnost.

Češljugar savija gnjezdašce visoko na drveću, te se sa zemlje gotovo i ne vidi. Zato se vjerovalo da u njegovu gnijezdu ima »zasljepljujući kamen« koji ga čini nevidljivim. Na slici pod br. 2: Češljugar i njegovo gnjezdašce.

ČEŠNJAK navodno čini čovjeka otpornim na udarce i ubode ako ga nosi uza se. Stavljao se u džep da bi se olakšalo pješačenje. Od ujeda zmije štitio je ako ga se jelo na dan Pavlovog obraćenja / 2 5 . 0 1 . / . Pripisuje mu se i jačanje muške potencije. Ljekovito djeluje navodno i kod žutice i krstobolje, a ako ga se objesi u sobu, privlači na sebe bolesti. Ali se pričalo i to da ako u istom krevetu spavaju dvoje, od kojih jedan jede češnjak, onaj drugi pomalo slabi i umire. Listove češnjaka treba u noći pred Ivanje /24. 06./ povezati, inače se češnjak povlači natrag u zemlju.

ČETVRTAK Kao i za većinu dana u tjednu i za četvrtak se vjerovalo da donosi svakakve nevolje. Tako se smatralo da onaj tko se tog dana

razboli više neće ozdraviti. Mnogo toga na taj dan nije trebalo činiti: ni poslati dijete prvi put u školu, ni očešljati ga, ni prati suđe, ni presti ili sjeći drva. Razlog je sigurno taj što je to bio dan najznačajnijeg germanskog boga, Donara, a nekada se slavio kao praznik /—> Pogovor str. 214./

Četvrtak je i kasnije još dugo važio kao najomiljeniji društveni dan. Oluje četvrtkom smatrane su bezopasnima. Značenje tog dana za svadbe regionalno se razlikovalo: tamo gdje je još nesvjesno postojala prvobitna funkcija Donara kao boga pravnog poretka, četvrtak se smatrao pogodnim danom za vjenčanja, dok ga se u drugim krajevima izbjegavalo jer će inače »u braku grmjeti«. Tog su se dana često održavali sajmovi i sudovi. Četvrtak je, kao i utorak, u mnogim krajevima važio kao »dan crva« kada se npr. nije smjela sijati ni saditi rotkva.

ČEŽNJA ZA DOMOM /DOMOVINOM/ mogla se navodno ublažiti ako se u kavu usulo malo zemlje s groblja svog rodnog mjesta i takvu kavu popilo. Mladoženja je mladu unosio na rukama preko kućnog praga, da ne bi osjetila čežnju za svojim domom. Tek udata žena morala se pogledati u tavu ili gledati u dimnjak da bi postala otporna na čežnju za domom. Velikom se pomoći smatralo i kad bi mlada žena donijela sa sobom pepeo iz domaćeg ognjišta i posula ga po ognjištu u novom domu. Osim toga ženama se savjetovalo da u podsuknju ušiju kruh i sol. Protiv čežnje za domom trebala je djelovati i naopako obučena košulja, kao i nošenje komada kruha u džepu. Okretanje pri odlasku od kuće navodno donosi čežnja za domom, a takav čovjek onda nema sreće u tuđini. Da bi se od novorođenčeta doživotno odvratila čežnju za domom, polagalo bi ga se pod stol u kući ili pod klupu na zemlju.

ČIČAK i njegov korijen navodno su mogli pomoći kod grčeva i očnih bolesti. Pomoću korijena čička koji je trebalo iskopati u Valpurginoj noći /noć na 1. 05. / i to u ponoć i šuteći, moglo se navodno protjerati štakore ako se taj korijen stavi na mjesta gdje se oni pojavljuju.

ČIREVI su se proricali onima koji na dan Adama i Eve /24. 12./ jedu mnogo voća ili za vrijeme dvanaest dana od Božića do Bogojavljenja /od 25. 12. do 06. 01. / jedu grah ili druge mahunarke. Isto je tako trebalo izbjegavati jabuke na Novu godinu ili pranje kose za vrijeme —> pasjih dana. I dodirivanje maslačka moglo je kao posljedicu imati krvave žuljeve na rukama. Time se prijetilo i ljudima koji na Novu godinu obuku čistu košulju ili sjednu na stol. Čireve se nije smjelo probadati iglom za šivanje već pribadačom, jer se smatralo da šivaća igla može prouzrokovati ovisnost ili bolest. Nestanak čireva pokušavalo su postići i nošenjem safira kao i čvornatih zadebljanja voćaka. Izlječenje čireva navodno je bilo moguće i pomoću mrtvačke ruke ili željezne rđe, primijenjene iznutra i izvana.

ČISTILIŠTE U njemu će se mučiti mrtvac na čijem grobu izraste babljak - tako se govorilo u narodu. /—> Pogovor str. 214/

ČOPORU DJECE nadala se mladenka koja je na svadbi nosila podsuknju neke žene koja je rodila mnogo djece. I nošenje ahata, prema vjerovanju, činilo je ženu vrlo plodnom. Bez djece su, naprotiv, ostajali brakovi sklopljeni za vijeme mladog mjeseca i za vrijeme smanjivanja mjeseca. —> Začeće.

ČUVAR KUĆE ili STOLIST Tvrdilo se da je onaj tko ima crvenu mačku ili stolist s ružičastim cvatom zaštićen od nevremena. Čuvar kuće prije se često sadio na krovu kuće jer je s njim povezivana predodžba da tjera oluju. Rijetki cvat te biljke smatrao se predznakom smrti nekog stanovnika kuće.

Ć

ĆELA Smatralo se da muškarac s velikom ćelom posjeduje mnogo tjelesne topline i jaku dlaku na bradi. Muškarcima s gustom kosom pripisivala se, naprotiv, rijetka brada, hladna priroda i mala plodnost. —> Ispadanje kose.

D

DANI U MJESECU U potpunoj suprotnosti sa sretnim značenjem koje se inače pridavalo broju sedam, smatralo se da dani u mjesecu koji sadrže taj broj, dakle 7, 17. i 27, donose nesreću. I 13-og u mjesecu općenito se očekivalo nešto neugodno.

DAREŽLJIVOST nekog čovjeka vidi se navodno po tome što, dok je dijete, većinom drži ruke otvorene. Ljudi s orlovskim nosom smatraju se, između ostalog, i darežljivima.

DARIVATI se nije smjelo ništa, a da se ne zatraži bar mala protuusluga, jer se inače smatralo da se od sebe daje vlastitu sreću. —> Darovi.

DAROVI se ponekad nagovještavaju kihanjem i ulijevanjem vina u čašu. Za razmjenu darova između mladoženje i mlade postojao je niz običaja i uputa. I uopće je za —> darivanje bilo vrlo mnogo savjeta. Tako se, na primjer, nije smjelo darivati oštre predmete, noževe, ali po mogućnosti ni ogledala, a kruh samo prema određenim propisima. —> Vjenčanje.

DATULA —> Padovi.

DAŽDEVNJAK Vjerovalo se da daždevnjak može ugasiti vatru, pa se zato te životinje bacalo u plamen. Čovjek koji bi se namazao krvlju daždevnjaka, bio je navodno neosjetljiv na vatru. Kad je nekog nešto boljelo, pustio bi da mu daždevnjak puže preko bolnog mjesta na tijelu u uvjerenju da će se time osloboditi boli.

Bakrorez daždevnjaka, »Museum hermeticum«, Frankfurt, 1678. Na slici u boji: **Daždevnjak kakav je u prirodi.**

DEFORMACIJE HRPTENJAČE se navodno moglo liječiti tako da se preko kičme prijeđe rukom umrlog.

DELIRIJ se navodno mogao liječiti uzimanjem mozga ovna koji se još nije pario.

DEMONI su u pretkršćansko vrijeme bili dobre i zle nadzemaljske sile, a kasnije još samo zli dusi, vještice i vragovi kojih su se ljudi bojali. Smatralo se da oni čovjeka ne okružuju samo noću /—> Noćne more, —> Noć/, već u svako doba dana /—> Podne, —> Histerija/. Od njihova su se utjecaja ljudi branili pomoću soli i raznih trava /—> Muholovka, —> Miloduh/, kađenjem, uzimanjem sjemena peonije, nošenjem određenog kamenja ili željeznim i mjedenim predmeti-

ma. —> Duhovi, —> Pauk, —> Egzorcizam, —> Pogovor str. 214.

DESET je broj koji se smatrao simbolom zaokruženosti i savršenstva, budući da predodžba o brojevima vrlo dugo nije prelazila deset prstiju.

DESNO je pod utjecajem Starog i Novog zavjeta /Stvaranje 48, 14 i d. i Ev. po Mat. 25, 33-41 kac i 26, 64/ postalo privilegiranom stranom u odnosu prema—> lijevoj strani /—> Pogovor str. 214/. Mjesto desno od domaćina važilo je kao počasno mjesto za gosta. Ako se gost spotaknuo desnom nogom ili ako se ustalo na desnu nogu ili je pak zazvonilo desno uho - sve se to tumačilo pozitivno, kao sretni znak. Nasuprot tome, svrbljenje lijeve ruke najavljuje prihode, a desne izdatke, dok se svrbljenje —> očiju tumači različito, ovisno o dobu dana —> Stopalo.

DEVET tom se utrostručenju broja tri, koji je često smatran svetim, pripisivala odgovarajuća važnost kao predznaku. Već se kod —> božjih sudova moralo prijeći devet užarenih lemeša ili hodati devet koraka s užarenim željezom u rukama. Kod bolova očiju navodno bi pomagalo sedam ili devet korijena maslačka, a devet cvjetova kravljaka davali su snagu devetorice muškaraca. Kod vrućice je broj devet igrao ulogu u uzimanju stolisnika, a kod štucanja je trebalo popiti devet gutljaja hladne vode. I kod odvikava--a dojenčadi od sise i uništavanja ušiju, više se puta pojavljuje broj devet. —> Kite cvijeća.

DIFTERIJA Protiv te se bolesti preporučivalo natašte jesti dimljeno meso vjeverice ili piti vlastitu mokraću pomiješanu s petrolejem.

Naušnica: kruškoliki dijamant u zlatu.

DIJAMANT je u starom vijeku važio kao nesavladiv - vjerovalo se da ga može smekšati samo svježa, topla jarčja krv. Zato je dijamant smatran simbolom herojskih vrlina i kamenom koji donosi pobjedu. Čovjek koji ga nosi bio je navodno neranjiv i nesavladiv. Zbog njegova vatrenog sjaja ljudi su ga nosili i kao sredstvo za obranu protiv zlih demona i bolesti što bi ih oni prouzročili. Smatralo se da dijamant štiti i od ugriza psa i divljih zvijeri, dok trudnicama osigurava dobar porod. Kao kamen određenog mjeseca davao je rođenima u travnju vjernost, hrabrost i postojanost.

DIMNJAČA Kad je djevojka nosila tu biljku u cipeli, mogla je, prema

vjerovanju, prepoznati svog budućeg muža.

DIMNJAČARI se smatraju vjesnicima sreće, osobito ujutro, kad ih se sretne prvi put.

DISANJE se, prema vjerovanju, poboljšalo ako se uzimalo ostrugani prah krizolita. Zbog toga su taj kamen preporučivali astmatičarima. Pri usponu na brdo navodno bi orlov jezik, nošen na grudima, sprečavao da čovjeku ponestane daha. Vjerovalo se da zaustavljanje daha sprečava bumbara da ubode i koprive da op.eku.

DIVLJA SVINJA Tvrdilo se da čovjek koji jede meso divlje svinje neće ništa postići u životu. Međutim, neki su se dijelovi divlje svinje upotrebljavali protiv raznih bolesti. Djevojke koje su imale prevelika prsa, trebale su desnim mudom divlje svinje dodirnuti lijevu dojku i obratno, pa će se onda prsa navodno smanjiti na normalnu mjeru. Mozak, a osobito mast divlje svinje, bili su važni sastavni dijelovi masti za oružje. —> Oružje, —>Vepar.

DIVLJI KESTENI nosili su se kao amulet većinom u džepu hlača, a rjeđe oko vrata da bi se spriječile ili izliječile razne bolesti, kao reumatizam i ulozi, povremeno i grčevi, kap, osip, vrtoglavica, zubobolja i hemoroidi. Često se mislilo da uza se treba imati neparni broj kestena ili broj djeljiv sa tri. Preporuke da kestene treba držati

Domovina je divljega kestena južni Balkan, a služi kao ukrasno drvo u alejama i parkovima. Cvijet i plod njegov smatraju se ljekovitima. Na slici pod br. 3: Divlji kesten, drvo, cvijet, list i plod.

u lijevom ili desnom džepu razlikovale su se regionalno.

DIVOKOZA Tvrdilo se da ne može dobiti vrtoglavicu onaj tko pojede srce, jetra ili krv divokoze. Neprobavljeni ostaci iz želuca divokoze, prema mišljenju naših predaka, garantiraju strijelcu u lovu siguran pogodak, a trudnici lak porod.

Divokoza je tipična životinja visokih Alpa. Izvrsna je penjačica. Tko pojede njezino srce ili jetru, ne može dobiti vrtoglavicu. Na slici pod br. 3.: Divokoza.

DIZANJE —> Kila.

DJECA kod čijeg su rođenja na nebu ovčice, bit će navodno sretna, a ona koja se kao prva krste nad novom krstionicom, stječu sposobnost da vide duhove i prošlost drugih ljudi. Dijete čije se —> ime spomene prije krštenja, izručuje se zlim duhovima. Na djeci se nije smjelo uzimati mjeru jer inače ne bi dalje rasla. Ako se to ipak učinilo, i to već u prvoj godini života, postojala je opasnost da će se dijete izobličiti.

Ako se dijete provuče između nogu odraslog čovjeka ili takav čovjek prekorači dijete, ono navodno više neće rasti. Tu se nesreću pokušavalo izbjeći time što bi se radnja ponovila: dijete bi još jednom prošlo između nogu odraslog ili bi odrasli čovjek još jednom prekoračio dijete. Djeci se ništa nije smjelo pokrpati na tijelu jer će inače navodno postati glupi, neće ništa učiti i imat će loše pamćenje. Da bi se kod djece postiglo uspješno učenje i pamet, vješao bi im se oko vrata korijen zimzelena ušiven u vrećicu. Cesto se maloj djeci davalo da popiju kišnicu sakupljenu za vrijeme oluje, smatrajući da će tako brže naučiti govoriti.

Od raznih bolesti i opasnosti pokušavalo se djecu zaštititi komadom malahita što bi im ga vješali oko vrata. Djeca pri čijem bi rođenju majke imale na sebi vojničku uniformu ili očevu prljavu košulju, postajala bi navodno naročito jaka. Ako su djeca jela lješnjake bez kruha, majke bi po njima brižno tražile uši. Smatralo se da su upadljivo lijepa i vrijedna djeca koja su se rodila za vrijeme duge. —> Stari ljudi.

DJEČACI Mladenki su za svadbeni ručak na tanjuru često davali spolni organ muškog teleta ili svinje, vjerujući da će djelovanjem tog jela roditi dječaka. Istom se željom objašnjava i jedenje jaja na Veliki petak. Isto se

tako smatralo da će spolni akt za vrijeme poplave ili noći punog mjeseca imati kao posljedicu rođenje muškog djeteta. Ako bi trudnica ustala na desnu nogu ili imala pjegavo lice, također se valjalo nadati dječaku. Budući bi otac vješao naramenice kroz prozor, misleći da time može postići rođenje dječaka. Dječacima se nije smjela rezati kosa prije sedme godine života, jer inače navodno neće imati hrabrosti. —> Začeće.

DJEČJE BOLESTI mogle su se, prema starom vjerovanju, liječiti tako da se za krevet oboljelog djeteta čavlima zabije potkova. Isto je djelovanje imao komad pređe koji je isprela djevica i koji je stavljen pod jastuk. Oboljelu djecu kupalo se u kišnici u koju bi prethodno tri puta zaredom nedjeljom uranjali konjsku glavu. Ljekovito djelovanje pripisivalo se i imeli koju je trebalo strelicom skinuti s hrasta tri ili četiri dana prije mladog mjeseca, kad bi sunce stajalo u znaku strijelca. Isto se tako smatralo da zdravlju djece koristi kupanje novorođenčadi u vinu.

DJETELINA se nije smjela sijati za vrijeme oseke, jer se smatralo da će se krave, koje je budu jele, raspući. Djetelina sa četiri lista - važi kao srećonoša i služi ljubavnom čaranju; pripisuje joj se i moć da svog vlasnika učini vidovitim. Tko bi u ponoć našao takvu djetelinu, mogao se nadati velikom nasljedstvu. Djetelina sa četiri lista u domaćinstvu navodno je štitila od udara munje. Međutim, djetelina s pet do sedam listova smatrala se glasnikom nesreće.

DJEVICA Crveni jaspis navodno sadrži snagu koja pozitivno djeluje na očuvanje djevičanstva. Djevicama su se oduvijek pripisivale osobite sposobnosti: ako djevica palcem dodirne epileptičara, može ga izliječiti; vjerovalo se da se krvlju djevice može osloboditi gube. Spolni odnos s djevicom bio je atraktivniji zbog vjerovanja da se tako može izliječiti od svih spolnih bolesti. Porođaj žene koja teško rađa mogao se navodno olakšati kad bi preko nje prešla djevica i pritom ispustila svoj —> pojas. Bolesna bi djeca navodno ozdravila kad bi im se pod jastuk stavio komad pređe što ga je isprela neka djevica. Da bi se riješili stjenica, naši su preci stavljali tri stjenice u lijes neke djevice koja ih je trebala ponijeti sa sobom. Djevičanstvo se pokušavalo dokazati raznim pokusima: kad djevojka više ne bi bila škakljiva, smatralo se da više nije djevica. Isto se pretpostavljalo kad bi djevojka, postavljajući stol za jelo, zaboravila staviti na nj soljenku. Ako djevojka više nije bila djevica, nije navodno mogla zadržati mokraću pri dimu zapaljenog bršljana.

Dalje se smatralo da djevicu neće ugristi pčela, te da će vijenac od alpskih ruža /rododendrona/ na glavi djevice uvenuti, a na glavi »pale djevojke« ostati svjež. Kad bi se voda u kojoj je oprana košulja što je djevojka nosila za vrijeme prve menstruacije, prolila po ružinom grmu, djevojka je navodno bila uvijek zdrava, cvala kao ruža i redovito dobijala menstruaciju. Međutim, kad bi djevojka prolila pivo, smatralo se da je njezino djevičanstvo ugroženo, te da će uskoro nestati. Ako ženi pođe za rukom da na

Božić prereže riblji rep u dvije jednake polovice, može još jednom postati djevica. Ta se želja navodno mogla ispuniti i pomoću kupelji u jutarnjoj rosi.

Djevojci koja bi u kavu stavila najprije mlijeko a onda šećer, govorili su da će ostati neudata.

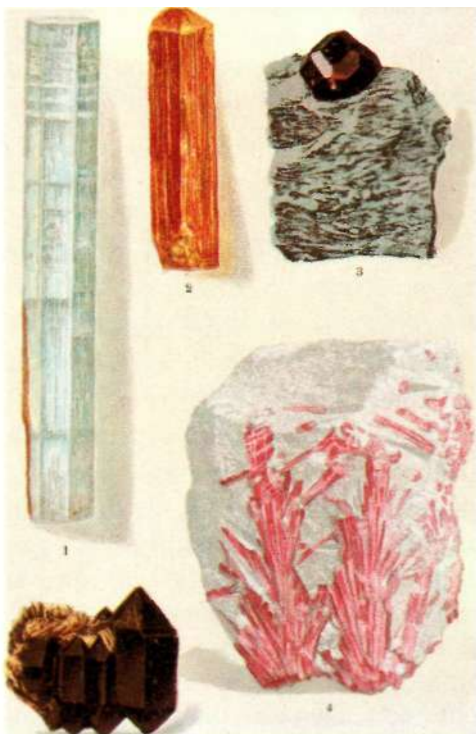
Brojni su i recepti po kojima djevojka može nešto saznati o svom budućem životnom drugu. —> Jabuka, —> Ogledalo, —> Snovi, —> Krevet, —> Lijevanje olova, —> Dimnjačar, —> Nadlanica i —> Čednost.

DJEVOJČICE su se očekivale ne samo kad bi trudnica pri ustajanju najprije stala na lijevu nogu, već i kod začeća za vrijeme oseke ili za zadnje mjesečeve četvrtine. Ako je djevojčica protrčala ispod duge, vjerovalo se da će postati dječak. Ako bi djevojčica u proljeće vidjela prvu rodu kako stoji, postala bi navodno lijena, ili bi je pak zamolili da bude kuma; ako bi vidjela rodu kako leti, postala bi marljiva ili bi se uskoro udala, a ako je čula kako roda klepeće kljunom, trebalo se bojati da će u narednom razdoblju porazbijati mnoštvo suda. Kad bi na djevojčinoj haljini nakon šetnje ostalo mnogo bodlji, govorilo se o skoroj udjaji, a ponegdje i o udovcu kao mladoženji. Kao predznak skore udaje tumačili su se i drugi događaji: —> Repa, —> Jaglac. Ako muškarac djevojci neprimjetno zatakne u džep bedrinac, držalo se da će se ona u njega zaljubiti. —> Neudata, neoženjen, —> Začeće, —> Djevica.

DOLIJEVANJE PIĆA U ČAŠU Ako se nekome dolijeva piće u dopola ispijenu čašu, to mu može donijeti uloge, tvrdi narodno vjerovanje. Ako se na vjenčanju dolijeva pivo u čašu prije nego što se čaša sasvim isprazni, navodno će onaj tko to pije doživjeti nesretnu ljubav. A tko pije iz šalice u koju se dolijeva prije nego što je ispražnjena, dobit će zlu svekrvu /punicu/. —> Pijenje.

DOSADA I protiv toga je bilo lijeka: jesti sir.

DRAGO KAMENJE Vlasnici lijepog i rijetkog dragog kamenja nadali su se prvenstveno zaštiti od raznih bolesti, otrova i straha. Osim toga, smatralo se da kamenje svojim vlasnicima, koji vjeruju u njegovu snagu, daruje i odvažnost i veselje, te da ih oslobađa od tuge i podložnosti zlim čarima. /—> Pogovor str. 214/.

Drago kamenje, uz ostalo, štitilo je i od bolesti. Na slici: akvamarin (1), topaz (2), granat (3), turmalin (4), čađavac (5).

siječanj	granat	hijacint	topaz
veljača	ametist	ametist	krizopraz
ožujak	jaspis	turmalin	hijacint
travanj	dijamant	safir	ametist
svibanj	smaragd	kalcedon	jaspis
lipanj	kalcedon	smaragd	safir
srpanj	rubin	karneol	smaragd
kolovoz	oniks	sardoniks	kalcedon
rujan	safir	krizolit	karneol
listopad	opal	beril	sardoniks
studeni	topaz	topaz	krizolit
prosinac	tirkiz	krizopraz	akvamarin

Za neko se kamenje tvrdilo da osobito štiti ljude rođene u određenim mjesecima. Kao što pokazuju primjeri u tabeli, te kombinacije se prilično međusobno razlikuju /—> Pogovor, str. 214/

DREN Smatralo se da drenov grm pomaže u ostvarenju svih —> želja.

DRVO posječeno za vrijeme —> pasjih dana navodno neće gorjeti. Za rezbarenje je navodno najbolje drvo stabala oborenih u kasnu jesen dok se mjesec smanjuje. Da bi se izbjeglo nepovoljno djelovanje kod spominjanja dobrih svojstava ili događaja, trebalo je tri puta pokucati prstom o drvo.

DUGA Djeca, rođena za vrijeme te nebeske pojave, postat će navodno osobito lijepa i vrijedna. Budući da se duga smatrala djelom božjim, na nju se nije smjelo pokazivati prstom jer bi se on, ako se to učini, sasušio i otpao. Tamo gdje se duga sastaje sa zemljom, nalaze se prema vjerovanju velika podzemna blaga. Ako djevojčica protrči ispod duge, postat će dječak. Siju li se za vrijeme trajanja duge karanfili, vjeruje se da će niknuti šareni cvjetovi.

DUGME Ako se dugme otrgne rano ujutro, kaže se da će taj dan donijeti nesreću. I čovjek koji je navodno neranjiv može se ubiti srebrnim dugmetom, isto kao i staklenom kuglom. Ako se radilo o nasljeđenom srebrnom dugmetu, bilo je navodno dovoljno nositi ga u džepu i htjeti usmrtiti nekog neranjivog, i već se time postizao cilj. Ako se nekom momku otrgne dugme na hlačama, vjeruje se da na njega misli draga. —> Odjeća.

DUHOVI Mislilo se da se može zaštititi od zlih duhova u kući ako se zimzelen, ubran između Velike gospe /15. 08./ i Marijinog rođenja /8. 09./, objesi iznad kućnih vrata. Rodilja bi stavljala češalj u krevet ili muške hlače na krevet da bi zavarala duhove. Vjerovalo se da se duhove može vidjeti kroz ušicu igle kojom je bio ušiven mrtvac. Sva djeca rođena u nedjelju poslije Uskrsa ili u noći sv. Matije /24. 03./ navodno mogu vidjeti duhove. Tko je želio steći tu sposobnost morao je namazati oči

pasjim suzama. U noćima između Božića i Bogojavljenja /25. 12. do 06. 01./ pojavljivalo se, prema starom vjerovanju, osobito mnogo duhova. Njih se, osobito na Novu godinu, tjeralo pucketanjem biča i pucanjem, ali i pomoću drugih manipulacija /—> Demoni,/ —> Kucanje, —> Svjetlost lutalica, —> Zvonjenje.

DUHOVI /PRAZNIK/ Kiša na Duhove smatrala se lošim predznakom - jer će onda navodno padati četrdeset dana ili šest do deset nedjelja, pa će trećina do polovica poljskih plodova istrunuti zbog kiše, biti će više pljeve nego žita, voće će nezrelo padati s drveća i zemlju će napasti miševi.'Ali se vjerovalo da se kiticom svježeg zelenila, koju se na Duhove donose u kuću, može otjerati oluju i bolest, čaroliju i gamad. —> Pogovor str. 214.

DVA Dok je broj jedan važio kao simbol jedinstva, dva je bio simbol dualizma i nesloge, prema tome i loš broj. Zato što prelazi jedinstvo svijeta, broj dva je često smatran znakom grijeha i otpada od boga. —> Brojevi.

DVANAEST je broj koji je vrlo značajan, u najmanju ruku od vremena Starog zavjeta - dvanaest Jakovljevih sinova osnovali su dvanaest plemena Izraela, a potvrde tomu mogu se naći u gotovo svim važnim svjedočanstvima: Knjiga dvanaest proroka u Starom zavjetu, dvanaest poslova Herkulovih u grčkoj mitologiji, Rimsko zakonodavstvo na dvanaest ploča u 5. stoljeću pr. n. e., dvanaest apostola, —> dvanaest noći. Broj dvanaest je zbog svoje mnogostruke djeljivosti na polovice, četvrtine, trećine i šestine u duodecimalnom sistemu, krajnje pogodan za određivanje cezura, npr. u dvanaestosatnom danu i kod podjele sati i minuta.

DVANAEST NOĆI između 25. 12. i 06. 01. smatrale su se vremenom vraćanja duša u kojem su se, međutim, očekivali i duhovi. Ljudi su se pokušavali zaštititi —> kadenjem i izbjegavanjem svih poslova koji nisu bili neophodno potrebni /npr. pečenja/. Vjerovalo se da će se snovi što bi se sanjali u tim noćima obistiniti. Tko je za vrijeme dvanaest noći jeo grah ili druge mahunarke, navodno bi dobio čireve. Ako bi se tih noći na prozorima stvorilo ledeno cvijeće, očekivala se plodna godina.

DVOJNIK Vjerovalo se da donosi sreću susret s dvojnikom drugog spola. Međutim, ako je muškarac našao muškog dvojnika, to je značilo nesreću.

Đ

ĐAVO Vjerovalo se da se đavola ne smije zvati jer će inače navodno doći. Ako se noću pila voda, trebalo je tri puta puhnuti u čašu jer će inače đavo zavladati čovjekom koji pije. Tko je uza se nosio korijen trave od žuči ili zimzelen ubran u periodu od 15. 08. do 9. 09. / između Velike i Male gospe/, mogao je navodno biti siguran od vraga. I sol kao i razno bilje jakog mirisa slovili su kao zaštita od đavola i demona /—> Pogovor str. 214/. Ako netko noću kuca na vrata, treba ga pitati za ime, jer se inače može dogoditi da se otvore vrata đavolu. Također se savjetovalo da se kod zijevanja stavi ruka na usta da u njih ne uleti đavo u liku komarca. Ta je opasnost postojala i kod —> kihanja.

Često su se mnoge životinje smatrale utjelovljenjem đavola, na primjer gavran, kukavica i bumbar. Tko ubije pčelu, potpast će pod moć đavola. A tko bi sedam dana pod lijevim pazuhom držao jaje crne kokoši, mogao je navodno postići da se izleže mali đavolčić koji će ga morati slušati. Ali onaj tko se povezao s đavolom, nije ga se više mogao riješiti osim ako se sedam godina nije prao ni češljao. Mačke su se u svrhu istjerivanja đavola ubijale. —> Egzorcizam, —> Sukubus, —> Kolovoz i —> Pogovor str. 214.

Đavao, čuvar blaga (1); đavao odnosi dijete (2); osveta đavla u paklu (3).

E

EGZORCIZAM Ako se vjerovalo da je netko opsjednut demonima, vještičama ili đavlom, istjerivalo bi ih se. Taj se egzorcizam provodio npr. kađenjem ili pomoću —> mačaka. Opsjednuta osoba morala je ponekad objesiti stručak muholovke oko vrata, za koji se mislilo da mu vrag ne može odoljeti i da zato izleti iz čovjeka. Polaganje ruku i istovremeno izgovaranje blagoslova navodno je također navodilo vraga da pobjegne iz tijela.

EKSKREMENTI su prema vjerovanju imali čarobno kao i ljekovito djelovanje, reaktiviranjem sadržanih životnih tvari. Tako se svinjski izmet upotrebljavao protiv uboda pčele, kao i protiv sifilisa. Vrapčji izmet bio je navodno dobar protiv kolika, bolesti sv. Vida i protiv zubobolje. Topli izmet guske upotrebljavao se za liječenje spolnih bolesti, a slučajno nađeni bijeli pasji izmet služio je za liječenje oteklina. —> Konjski izmet.

ELEFANTIJAZA - SLONOVSKA BOLEST Smatralo se da protiv nje djeluje napitak od krvi lasice, pomiješan s pepelom spaljene lasice.

ELEKTRICITET je proizveo mnoštvo krivovjernih i praznovjernih predodžbi. —> Pogovor str. 214.

ELOKVENTNOST Vjerovalo se da onaj tko nađe petoprstac i stalno ga nosi uza se, osobito vješto govori i time postiže ispunjenje svih svojih želja.

ENGLESKA BOLEST —> Rahitis

EPILEPSIJU bi navodno dobio onaj tko jaši na psu. A tko uvijek u desnoj ruci drži imelu s hrasta, navodno ne može nikada dobiti epilepsiju. Zaštitu od epilepsije pružao je i napitak od imeline grančice. Nadalje je kao preventiva služio oko vrata obješen korijen božura koji je trebalo iskopati u srpnju za vrijeme mjeseca koji se smanjuje jedne nedjelje u podne. Preventivno se djelovanje pripisivalo i prstenu od magarećeg kopita, koje nije smjelo imati crne pjege. I smaragd je navodno štitio od epilepsije čovjeka koji bi ga nosio. Osim toga se ozdravljenje od te bolesti očekivalo kad bi se pojelo srce vuka, mozak prepelice, prašinu od hrušteva kao i mješavinu od mesa i pepela lasice, nadalje kad bi bolesnik tokom deset mjeseci jeo jela pripremljena s vodom u kojoj je prethodno, za vrijeme mjeseca koji raste, tri dana ležao ahat. Vjerovalo se i u ljekovitu moć koja dolazi od dodira palca djevice. U nadi da će se moći riješiti te bolesti, ljudi su čak jeli stjenice između dvije kriške kruha ili sa suvicama /—> Pogovor str. 214/, ali se često smatralo dovoljnim pomirisati jako smrdljivu stjenicu. Ozdravljenje se očekivalo i kad bi se jelo strugotine naslijeđenog srebra kao i oguljene dijelove zvona. Djelotvorno je navodno i vino u kojem su prethodno neko vrijeme ležala muda divlje svinje. Kružila je čak i preporuka da se u hranu epileptičara umiješaju nokti, kosa i krv obješenog, a u toj je nevolji navodno pomagao i amulet sa četrnaest klekinja sakupljenih na Veliku gospu. Vjerovalo se da će akutni napad odmah prestati ako se bolesniku dade u ruke željezna zdjela. Štetnim za epileptičare smatrao se kozji sir.

F

FANTAZIJA Dok je —> topaz obuzdavao fantaziju, oniks je navodno činio duh poletnim, bar kod osoba rođenih u kolovozu.

FLOGISTON —> Vatra i—> Pogovor str. 214.

G

GALEBOVI Staro pravilo o vremenu kaže: kad galebovi lete prema kopnu, nagovještavaju nevrijeme.

GAMAD Mrtvačev zub štiti živog čovjeka koji ga nosi uza se od buha, ušiju i druge gamadi. Prema jednom drugom vjerovanju, čovjek se mogao zaštititi od gamadi na tijelu ako se u Valpurginoj noći /noć na 1. 05./ provaljao gol u rosi ili ako je uza se nosio zemlju s groblja.

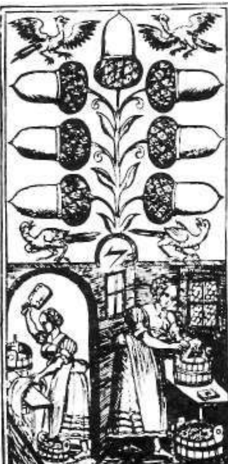
Kuća se navodno mogla očistiti od svake gamadi kad bi je se temeljito pomelo sa snijegom u ožujku, ili pak kad bi se na Duhove u kuću unijelo svježe zelenilo. Naprotiv, tko se u petak češljao, navodno je povećavao broj gamadi u kući. S polja se gamad mogla protjerati spaljivanjem stare odjeće i posipanjem tog pepela kroz sito po polju. Isto se djelovanje pripisivalo pepelu lipe. —> Pogovor str.214.

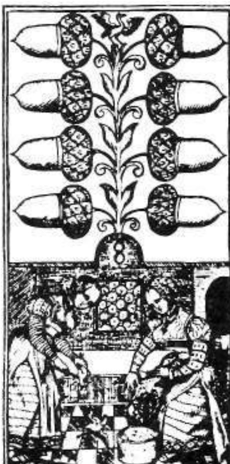
GATANJE IZ KARATA navodno je omogućavalo da se unaprijed saznaju budući događaji i sudbine kao i da se objasne zbivanja iz prošlosti. Međutim, uvjeti za gatanje - tumačenje različitih karata i sistema njihova slaganja - preopširni su a da bi ih se ovdje moglo opisati.

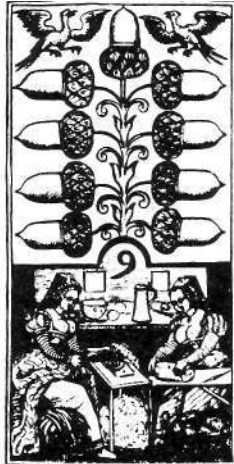

Četiri karte za gatanje s prizorima iz domaćega života (1). Karte za gatanje iz 18. st. (2).

1

Gnostička gema od poludragulja heliotropa, s bogom Abraxasom. Zbirka Gorlaeusova. Iz Makarijeva djela »Abraxas seu Apistopistus«, Antwerpen, 1657, sl. II.

2

Drugi tip geme, sa sedam zvijezda.

3

Gnostička gema. Tip geme s bogom Abraxasom i s mističkim slovima I A W. Iz Gorieva djela »Thesaurus Gemmarum Antiquarum«, Firenca, 1750, sv. I, sl. CLXXXIX.

4

Gema s bogom Abraxasom od jaspisa i s mističkim slovima I A W. Iz Gorlaeusove zbirke »Cabinet de pierres gravees«, Pariz, 1778.

5

Gema od jaspisa s ugraviranim simbolom zmije Agatodemona. Tip amuleta kakvim se, po Galenu, služio egipatski kralj »Nechepsus« (Neko, 610-594. pr. n. e.). Original je neko vrijeme bio u zbirci Johanna Schinkela. Iz Makarijeva djela »Abraxas seu Apistopistus«, Antwerpen, 1657, sl. XVII.

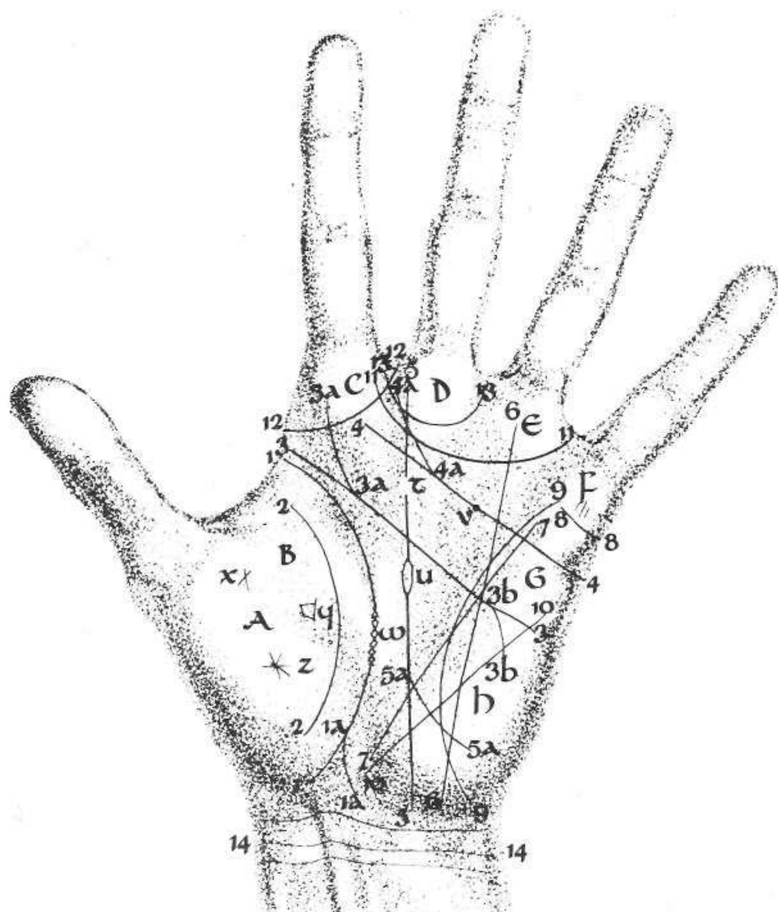
GATANJE IZ RUKE ili hiromantija smatra da se, uglavnom iz linija dlanova, može prema različitim sistemima razabrati karakter i sudbina čovjeka. Pojedini hiromanti postižu u individualnim seansama značajne rezultate. Gatanje iz ruke što ga vrše laici, znatno je nesigurnije i rukovodi se paušalnim uputama kao npr.:

3 Linija srca znači osjećajnost i kreativnost. Ako nije razgranata, naslućuje se emocionalna hladnoća i egoizam;

4 Linija glave navodno obavještava o inteligenciji, vladanju osjećajima, te pokazuje otpornost prema udarcima sudbine;

5 Linija koja se uspinje, ukazuje na energične i odrješite ljude, koji su svjesni svog cilja;

6 Saturnova linija navodno postoji samo kod nesigurnih ljudi kojima je potreban oslonac i kojima je u životu vrlo teško;

1 Životna linija navodno pokazuje životnu snagu i otpornost; što je zaokruženiji polukrug oko izraženog venerinog brijega A, to je čovjek navodno vitalniji i otporniji i izrazito strastven. Sto je ta linija ravnija, čovjek je oprezniji, nepovjerljiviji i manje vitalan;

2 Venerin prsten navodno pokazuje da se radi o otvorenim znatiželjnim ljudima;

7 Sunčana linija označava umjetnički talent i navodno je dulja što je taj talent jači i što ga se aktivnije i uspješnije koristi. Ako ta linija nedostaje, može se pod određenim okolnostima naslutiti kratak život.

A - Venerino brdo **B** - Mjesečevo brdo **C** - Marsovo brdo —> Nadlanica, —> Prst, —> Nokti ruke.

GATATI ili VRAČATI može, prema vjerovanju, onaj tko pojede srce krtice. Za ustanovljavanje budućih događaja i sudbina kao predznak su služili najrazličitiji događaji i sudbine, na primjer zvijezde, ponašanje ptica i drugih životinja i snovi. Najveći dio praznovjernih sentenca ima cilj da unaprijed razabere —> budućnost, da bi se čovjek mogao na nju pripremiti. —> Proročanstvo, —> Pogovor str. 214.

Jato gavranova donosi nesreću. Na slici: Gavranovi.

GAVRANOVI su važili kao vjesnici nesreće /—> Pogovor str. 214/, čak i kao utjelovljenje vraga. Nesreća prvenstveno dolazi kad se ugleda više gavranova odjednom. Kreštanje gavranova donosi, kako se vjerovalo, svađu, a isto znače i gavranovi iznad kuće. Ako su gavranovi sjedili na krovu, ljudi su se bojali da će netko u kući ozbiljno oboljeti. Kad bi pojedini gavran preletio preko kuće, računalo se sa smrću ženskog člana obitelji, a ako su bila dva - sa smrću muškarca. Da bi se odvratila opasnost koju donose gavranovi, trebalo je tri puta pljunuti na pod.

Prokleti se, prema vjerovanju, pretvaraju u gavranove. Međutim, moreplovci su jednog gavrana smatrali vjesnikom sreće, dva gavrana vjesnicima oluje, dok su tri gavrana nagovještavala smrt. Nasuprot tome, nađeno gavranovo pero uvijek se smatralo sretnim znakom. Tko je jeo meso gavrana, postajao bi navodno lukav i kradljiv. Gavranov mozak upotrebljavao se kao lijek za smrznuta stopala i protiv glavobolje, a gavranova krv smatrala se dobrom za hemoroide, dok se žuč gavrana preporučala protiv slabog sluha. Djeci se protiv kašlja oko vrata vješala gavranova noga.

GEMA - rezani dragi kamen upotrebljavao se, između ostalog, da bi se zaštitilo od loših posljedica pada.

GLAD predstoji navodno onda kad se na nebu ugleda komet. Razdoblja gladi nagovještavalo je i ponašanje —> miševa i —> ptica. —> Poskupljenje.

GLADIOLE Njihove su lukovice onoga tko bi ih nosio uza se, smatralo se, štitile od ranjavanja u borbi.

GLAVOBOLJA Glavobolju navodno nema onaj tko na Badnjak jede okruglice. Nasuprot tome, glava boli onoga tko u srijedu obuče novi dio odjeće ili spava u sjeni lješnjakova drveta. Ako se ujutro natašte pojede sirovi kiseli kupus, glavobolja navodno prestaje. Isto se tako vjerovalo da kod glavobolje pomaže trljanje gavranovim mozgom ili ako se popije gutljaj vode iz krovnog žlijeba. Kao najsigurnije sredstvo protiv glavobolje isticalo se pijenje vode iz čaše od serpentina. Da bi se oslobodilo glavobolje, trebalo je na glavi ili pod kapom držati bijelu lukovicu. I konačno, smatralo se da su provjereno sredstvo

protiv glavobolje zubi mrtvaca koje treba nositi u džepu. Ali njih se nipošto nije smjelo dodirnuti golim rukama. Ljekovita moć protiv glavobolje pripisivala se i pepelu od vune koja raste između ovnećih rogova.

GLISTE Vjerovalo se da se ti čovjekovi paraziti mogu uništiti ako se uzima stučeno staklo. Pomoć se očekivala i od miksture priređene s —> medenjacima. —> Crvi.

GLOG Ako je glog neke godine imao mnogo plodova, očekivala se vrlo hladna zima. —> Porod.

GLUHOĆA Smatralo se da se protiv gluhoće uspješno primjenjuje čapljina mast. Ako gušter kad ga se ulovi ispusti neki glas, onaj tko ga ulovi navodno će oglušiti.

GLUPA navodno postaju djeca kad im se odjeća krpa na tijelu ili kad im se već u prvoj godini života reže kosa ili nokti. I za rođene u srijedu smatralo se da će biti glupi. Tko bi jeo mnogo krumpira ili maka, također, prema vjerovanju, postaje glup, a ljudi s velikim ustima ili velikim ušima važili su kao budale. —> Inteligencija, —> Pamćenje.

GLJIVE Ako se po mjestu gdje rastu gljive udari klekovim prutom ili jednogodišnjim prutom lješnjaka, očekivalo se da će tamo narasti mnoštvo gljiva. S druge se strane obilje gljiva tumačilo kao predznak poskupljenja. Kod traženja gljiva trebalo je (slično kao i kod traženja raznih bobica) tri prve nađene gljive položiti u šuplje drvo, pa će se onda - tako se vjerovalo - naći mnogo gljiva.

GNOJENJE se navodno moglo uspješno liječiti karneolom u prahu. Kao preventivno sredstvo protiv gnojenja ušiju nosile su se zlatne naušnice. —> Šivenje, —> Trnje.

GNOJIVO navodno samo onda poboljšava tlo ako se iznese na polje za vrijeme dok se mjesec smanjuje. Kad bi se u proljeće vidjele prve laste, sunčane se pjege navodno mogu odstraniti gnojivom.

GNOJNA BUBULJICA —> Osip.

GNOJNI PRIŠTEVI —> Čirevi.

GOL U nizu uputa zahtijevala se golotinja da bi se postiglo određeno djelovanje. Tako se vjerovalo da se čovjek može domoći ljepote, ako se gol valja u rosi, a uloga će se navodno osloboditi onaj tko u novogodišnjoj noći ode gol na groblje i skine mahovinu s drvenih križeva. Gamad neće napadati onoga tko se na Valpurgino /1. 05./ gol provalja u rosi. Ogoljavanjem zadnjice navodno se može obraniti od svake štete /—> Stražnjica/. U staro doba u tu su se svrhu ogoljavali spolni organi ili su se prikazivali na amuletima. —> Pogovor str. 214.

GOLUBOVI nose sreću domu /—> Pogovor str. 214/ i privlače na sebe bolesti - tako se vjerovalo u narodu. Ako se kupaju u vodi ili sjede na krovu u nizu jedan iza drugoga, smatra se da će biti kiše. Vjerovalo se da se golubinjom krvi mogu odstraniti sunčane pjege, kao i da se mogu skinuti razne zle čari. Ali jastuci punjeni perjem goluba ne daju miran san ni mirnu smrt. Pomoću srca grlice može se navodno pridobiti naklonost voljene

Egipatski amulet

Egipatski amulet

Falusni amulet *(bronca)*

Falusni amulet
(bronca)

Crux ansata
(bronca)

Falusni amulet
(kasni Rim)

Ljubavni amulet s Lezba

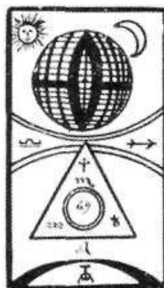
Falusna bikovska glava

Romski amulet

Magični ljubavni amulet
Caterine Medici

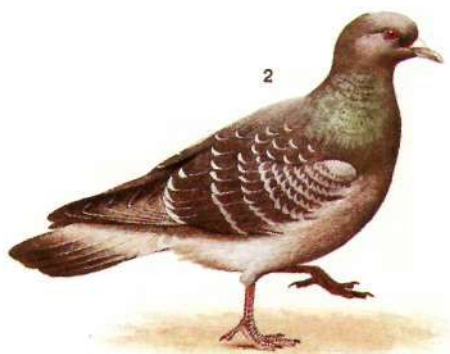

Astrološki amulet
Caterine Medici

Rođendanski amulet

Amuleti s prikazom spolnih organa od najstarijih su vremena štitili od nesreće.

Golubovi: donose sreću domu gdje se gnijezde.

osobe. Kod —> vjenčanja su golubovi imali različito značenje, već prema vremenu kad bi se pojavili. —> Lov.

GORČICA Mnogi su smatrali da ih se ne može raniti ako oko vrata budu nosili korijen gorčice. Gorčica je navodno štitila od ugriza psa, ako se iskopa između Velike gospe i Marijina rođenja /od 15. 08. do 8. 09./.

GORDOST Na gordost navodno ukazuju duge obrve, a sardoniks pomaže onome tko ga nosi da prevlada vlastitu gordost. —> Oholost, —> Ponos.

GOREŠNIK Tko pomiriše tu biljku, dobit će navodno sunčane pjege, a kad je otrgne, izbit će oluja.

GORSKA RUŽA ili RODODENDRON, kao i mnoge druge biljke sa crvenim cvatom, navodno privlače munje. Međutim, u Sjevernom Tirolu se smatra da gorska ruža odbija munju. Drvo gorske ruže nije se smjelo upotrebljavati za loženje vatre jer će inače, prema vjerovanju, sve u kući izgorjeti.

GORSKI KRISTALI navodno imaju svojstvo da ljude koji ih nose očuvaju od vještičjih čarolija i uroka, a ako ih se nosi na koži, sprečavaju, kako se vjeruje, vrtoglavicu. Gorski kristali u prahu navodno pomažu protiv dizenterije i kile. —> Kristal.

Ogrlica s privjeskom od gorskoga kristala ili prozirca, dijamanata i zlata.

GORUŠIČINA ZRNA —> Napad kapi.

GOSTE najavljuje pas koji se skliže na repu. Ako se gost kod ulaska spotakne desnom nogom, smatra da je dobrodošao, a ako se spotakne lijevom nogom, bolje je da se vrati odakle je došao. Gost mora sjesti čak i ako ostaje vrlo kratko jer inače

»odnosi mir«. To prije svega važi za posjete rodiljama i novorođenčadi.

Mjesto s desne strane domaćina je od davnine počasno mjesto za gosta. Gostu uvijek treba ponuditi nešto za jelo ili piće, a ako ništa ne uzme, zaboljet će ga zubi ili će se pogoršati vrijeme. Dužnost je domaćice da raspremi stol prije no što gosti napuste kuću jer ih inače očekuje nesreća. Na rastanku domaćin mora na vratima okružiti gosta, ne dodirujući ga pritom, da gost ne bi odnio sreću iz kuće. Ako se posjetilac pri odlasku često osvrće, vjeruje se da će uskoro umrijeti. —> Posjet.

GOVOR U mnogim se krajevima maloj djeci davalo da popiju olujnu kišnicu, u očekivanju da će tada lako i brzo naučiti govoriti. U drugim se pak krajevima, s istom željom, davalo djeci da piju iz zvona. Vjerovalo se da se može izgubiti dar govora ako se pojede meso životinje koju je razderao vuk /—> Pogovor str. 214/. Ako je netko izgubio moć govora zbog moždane kapi, tome se navodno moglo doskočiti uzimajući dva dana zaredom po tri kapi krvi iz uha magarice, pomiješane s čašom jagodina soka. Jezik životinja navodno će razumjeti onaj tko bude jeo zmijsko meso i pio zmijsku krv. —> Badnjak.

GRABLJE koje se nakon posla ne razmišljajući bace tako da ostanu ležati sa šiljcima prema gore, mogu prouzrokovati plodnu kišu, a po jednom drugom vjerovanju izazivaju svađu.

GRAH Tko tokom Dvanaest noći (od 25. 12. do 6. 01.) jede grah ili ostale mahunarke, dobit će navodno čireve. Prema jednom drugom vjerovanju pretvorit će se u magarca onaj tko na božićnje veče ne jede grah. Trljanjem grahom ili njegovim lišćem pokušavalo se liječiti bradavice i kurje oči, s tim da je grah i lišće poslije toga trebalo pokopati pod izljev krovnog žlijeba. Snovi o grahu nagovještavali su nevolju i svađu.

GRAMZIVOST Djetetu se prema narodnom vjerovanju nije smjelo prije krštenja pokazati novac, jer će inače postati gramzivo. —> Škrtost.

GRANAT Tom se dragom kamenu dugo vremena pripisivao utjecaj na unutrašnje bolesti, a prvenstveno se smatralo da jača srce i ukida djelovanje otrova. Amulet od granata služio je ohrabrivanju, trebalo je da osobu koja ga nosi razveseljava i da joj pomaže u svladavanju tuge. Ponekad se vjerovalo da granat upozorava svog vlasnika na prijeteću nesreću ukoliko izgubi svoj sjaj. Taj je kamen navodno pomagao i u sudskim procesima, na putovanjima štitio od lopova i pribavljao osobi koja ga nosi simpatije drugih ljudi. Općenito je taj kamen bio garancija koja je osiguravala ispunjenje svih želja. Rođeni u siječnju nadali su se da im granat osigurava vjernost ljubavnog partnera i odanost ostalih prijatelja.

GRAŠAK je prema narodnom vjerovanju mogao odbiti bolesti ako se za Novu godinu pojede jelo od graška. Prema jednom drugom vjerovanju, ne može se dobiti vrućica ako se na Novu godinu jede juha od graška, dok se u suprotnom slučaju mogu očekivati ozbiljne bolesti. Prigodom

vjenčanja obasipalo se mladu zrnima graška kao simbolom plodnosti. —> Kiša.

GRBA Tko rukom prijeđe preko grbe, imat će navodno sreće. Ako se netko htio riješiti grbe, trebalo je da je namaže mašću od crnih puževa i trpuca, koji je morao rasti na nekom raskršću preko kojeg je prolazila svadbena povorka. Općenito se smatralo da se grbavci razumiju u čaranje.

GRBAVO —> Grba, —> Pogovor str. 214.

GRČEVI Kao zaštita od grčeva preporučivale su se pržene i smrvljene klekinje koje je trebalo nositi uza se u vrećici. U istu se svrhu savjetovalo uzimanje ostruganog, naslijeđenog srebra ili prašina od mrtvačkih kostiju, koju je trebalo jesti dok se mjesec smanjuje. Vjerovalo se da se djecu može zaštititi ako im se oko vrata objesi korijen čička /—> Kozorog/.

Inače bi se čičak stavljao i pod krevet. Pomoć se očekivala i od korijena žute perunike, izvučenog iz zemlje jedne srijede prije izlaza sunca u znaku saturna, a jedne nedjelje pri izlazu sunca ušio bi se u crveni baršun, pomiješan s istom količinom bijelog ahata. Tu bi vrećicu bolesnik objesio oko vrata. Vjerovalo se također da se otpornost protiv grčeva, osobito u nogama i rukama, može postići ako se sa sobom nosi komad —> sumpora. Preventivno se protiv grča u listu stavljala u krevet metla od brezina pruća. Grčevi bi navodno prestajali i ako se oko dotičnog dijela tijela ovije mrtvačka košulja.

GRIJEH Vjerovalo se da —> kalcedon svog vlasnika može sačuvati od grijeha. Razderani list —> trpuca navodno pokazuje broj počinjenih grijeha. Na mnogim se mjestima vjerovalo da je moguće oslobođenje od grijeha pomoću sredstava za povraćanje i čišćenje. Vuni se pripisivala sposobnost da, slično kao i prljavština i prašina, sve »upija«. Broj —> jedanaest smatrao se simbolom grijeha jer »prekoračuje« /krši/ deset zapovijedi božjih.

GRIMASE Tko za vrijeme otkucavanja sata ili kod plime pravi grimase, lice će mu zauvijek ostati iskrivljeno.

GRIPA Od gripe su se ljudi pokušavali zaštititi noseći uza se sasušeni komadić korijena bedrinca. —> Zarazne bolesti, —> Komet.

GRUDI Ako su grudi djevojke bile prevelike, savjetovalo joj se da lijevim veprovim mudom prijeđe preko desne dojke i obratno. Na taj će način grudi navodno dobiti normalnu veličinu. —> Rodilja.

GUŠA Stvaranje guše navodno se sprečava pepelom spaljene lasice. A tko dugo gleda u mjesec, dobija, prema narodnom vjerovanju, gušu. Mnogo je sredstava pomoću kojih su se ljudi pokušavali riješiti guše: napitkom od rotkvina soka, mašću od nagorjelog konjskog kopita i ulja, trljanjem slinom svake večeri, uzimanjem pepela spaljenog mrtvačkog odra, kao i pomoću korijena perunike koju je iz zemlje trebalo izvući lijevom rukom, spominjući pritom onoga komu treba da posluži. Isto se tako smatralo da može pomoći crna baršunasta vrpca koju najprije treba staviti oko vrata leša, a onda zavezati oko vlastitog vrata. —> Ariš, —> Petoprstac.

GUŠTER Toj je životinji narodno vjerovanje pripisivalo mnogo negativnih osobina: da ljude namamljuje u močvare, da dodirivanje guštera izaziva osip, a kosa koja dođe u dodir s gušterom ispada. Ako se gušter, dok ga hvataju, oglasi, smatra se da će onaj tko ga je ulovio oglušiti. Ako se gušter popne na voćku, voće navodno neće biti jestivo, a osim toga gušter može otrovati vodu. —> Daždevnjak.

GRLOBOLJA se prema narodnom vjerovanju može spriječiti ako se na Cvjetnu nedjelju pojedu vrbine maci-e. Ako je boljelo grlo, nadali su se brzom poboljšanju ako se natašte prijeđe preko vrata prstom umočenim u pljuvačku. Isto tako, protiv grlobolje se preporučivalo vezivanje oko vrata lijeve ili naopako okrenute čarape koju se nosilo preko dana, kao i vezivanje vrpce od crne svile oko vrata. —> Šipak koji bi se pojeo u određene dane također se smatrao ljekovitim. Još se vjerovalo da se grlobolja može izliječiti ako se popije voda u kojoj je ležao beril. Sredstvom protiv grlobolje smatralo se i mokrenje u vodu tako da se stane raširenih nogu preko potoka, licem okrenutim prema izvoru.

GROB Ako je na grobu rastao stričak, vjerovalo se da je umrli proklet; ako je iz groba rastao babljak, govorilo se da se mrvac muči u čistilištu. —> Ustali iz groba i —> vampiri bili su ukleti i nisu mogli naći mira u grobu. Vjerovalo se da se njihovo vraćanje na ovaj svijet može spriječiti slikom vuka na nadgrobnom kamenu. Isto se pretpostavljalo i za samoubice i krivokletnike. Kod raznih tegoba, osobito kod osipa i grudnih bolesti, pučka je medicina preporučavala stavljanje zemlje s groba.

GROBAR Vjerovalo se da je loš znak za godinu koja dolazi ako se na Novu godinu sretne grobara.

GROBLJE Ako se uza se nosila zemlja s groblja, smatralo se da to štiti od gamadi i vojne službe. Čežnja za domom mogla se navodno ublažiti kad bi se s kavom popilo malo zemlje s groblja u rodnom mjestu. Međutim, nipošto se nije smjelo oko podne raditi na groblju i uopće je bilo najbolje da mu se u to doba ne prilazi, jer tada groblje obilaze sablasti. Pričalo se da će umrijeti onaj tko ode na groblje poslije ponoći. Pučka je medicina, naprotiv, savjetovala da se na Badnjak između ponoći i jedan sat uzme zemlja s groblja i stavi na plućnog bolesnika.

GROZNIČAVKA je, prema narodnom vjerovanju, trebala osigurati trajno blagostanje, ako se ubere na Ivanje /24. 06./ dok zvone podnevna zvona i zatim stavi u novčarku. Također se smatralo da ta biljka izvanredno liječi rane.

GRUDOBOLJA se navodno mogla liječiti ako se na prsa stavi nešto zemlje sa svježeg groba koju je trebalo uzeti u ponoć. —> Plućne bolesti.

GUBA se navodno mogla izliječiti ljudskom krvlju. Osobito se uspješnom smatrala kupelj u krvi nedužne djece i djevica. Ali i kupka u konjskoj krvi mogla je imati povoljno djelovanje na tu bolest.

GUSJENICE i ostalu gamad na poljima pokušavalo se uništavati spaljivanjem stare odjeće i prosijavanjem pepela koji se onda sipao po polju. Voćke su se čuvale od gusjenica tako da ih se pomelo na Veliku subotu za vrijeme zvonjave crkvenih zvona.

GUSKE navodno nagovještaju vatru ako lete visoko. Tko u proljeće najprije ugleda mlade guske, bit će, prema mišljenju naših predaka, cijele godine bolestan, a znalci su tvrdili da se spolne bolesti mogu izliječiti toplim izmetom guske. Okrivljenik navodno mora priznati istinu ako mu se u snu pod jastuk gurne guskin jezik. Guske su važile i kao glasnici vremena: kad bi se kupale, očekivala se kiša, a kad bi jedna od njih, dok je kišilo, pogledala prema nebu, smatralo se da će zasjati sunce.

GUŠČJA JAJA Vladalo je uvjerenje da se kila može izliječiti ako se u ponoć ili na Veliki petak pojede guščje jaje. Od zmijskog se ujeda moglo obraniti ako se prije izlaza sunca popije sirovo guščje jaje - a to je isto trebalo učiniti na Veliki četvrtak ako se željelo riješiti krstobolje.

GUŠČJA MAST je prema starom vjerovanju djelovala kao seksualni stimulans. Primjenjivala se i protiv kolika, bolesti mjehura, za liječenje rana kao i kod ispadanja kose i vrtoglavice.

H

HARINGA Smatralo se da kosti haringe čiste crijeva i odnose sa sobom bolesti. Kod impotencije navodno se mogla postići spolna moć ako se pojede zračni mjehur haringe. —> Riba.

HEMATOMI Protiv njih se oko vrata nosilo amulete od tirkiza.

HEMOROIDA se čovjek navodno mogao riješiti tako da ih prije izlaza sunca opere rosom. Također se vjerovalo da ih se može odstraniti krvlju gavrana. I nošenje uza se jednog ili više divljih kestena smatralo se dobrim sredstvom protiv hemoroida.

HIJACINT Taj se dragi kamen proslavio po tome što je onom tko bi ga nosio navodno davao snagu, a tjerao od njega tugu i strah. Svojim je vlasnicima, prema narodnom vjerovanju, pružao zaštitu prigodom putovanja u strane zemlje. Kad se nosio kao amulet, hijacint je štitio od ugriza zmije i kuge. Taj je kamen navodno pribavljao svojim vlasnicima simpatiju i sklonost drugih ljudi i osiguravao im milost božju. Samljeven i popijen kao tinktura upotrebljavao se za jačanje srca, glave i mozga kao i za zaštitu od kuge i ostalih bolesti - čak se smatralo da svojom snagom razgrađuje stanice raka. Već se u staro doba hijacint upotrebljavao za postizanje pobačaja. U mnogim krajevima hijacint se smatra kamenom koji zaštićuje ljude rođene u siječnju, ali ponegdje i u veljači. Kao podvrsta cirkona smatra se zaštitnim kamenom i za rođene u prosincu.

HIROMANTIJA-^ Gatanje iz ruke.

HISTERIJA se smatrala^ opsjednutošću čiji se demon protjerivao opaljenim perjem jarebice, prismuđenom kosom ili drugim sredstvima koja zaudaraju.

HLADNOĆA Ako domaći pauk prede svoju mrežu u blizini peći, vjeruje se da predstoji zima i mraz. I krik žune nagovještava hladnoću i snijeg i uopće loše vrijeme. —> Mraz, —» Zima.

HMELJ Salatom od klica hmelja žene su pokušavale izliječiti neplodnost. —> Rast kose.

HODANJE Ljudi koji su dugo pješačili kao zaštitu od umora stavljali bi u cipele bogorodičinu travu ubranu prije izlaza sunca. Isto su tako stavljali i —» češnjak u džep, nadajući se da će moći lakše hodati. Za zaštitu od »vuka« /trljanjem nadraženih unutrašnjih strana bedara/ nosilo se za vrijeme pješačenja uza se orahovo lišće ili bazgu na šeširu.

HOMUNKULUS —> Pogovor str. 214.

Još se u doba antike vjerovalo da se slitinom (legurom) određenih kovina može stvoriti umjetni čovjek, homunculus. Na slici: Merkur u »filozofskom jajetu« (alkemijska posuda). Sunčane ga zrake griju kao homunculusa da prije sazri. (»Mu--s liber«, 1702)

HOROSKOP Astrolozi laici vjeruju da prema položaju zvijezda u određeno doba godine /—> Astrologija/ mogu proreći karakter i sudbinu ljudi rođenih određenih tjedana. Slijedeći su navodi izvađeni iz raznih horoskopa kao primjeri:

22.12. - 20.1. Jarac: Smatra ih se vrlo ambicioznim i ustrajnim u planskom provođenju dalekih i viših ciljeva. Djeluju mirno i promišljeno, te često imaju političke interese. Za druge se ljude teško zagrijavaju, suzdržani su, a često zatvoreni i sumnjičavi. Sude oštro i neuviđavno, ne opraštaju i ne zaboravljaju lako. Važna im je unutrašnja i vanjska čistoća. Misle uglavnom s materijalnog stanovišta i uvijek su krajnje egoistični, sa smislom za položaj i moć. Mogu biti duhoviti i prijemljivi za filozofiju. Često traže samoću i vole životinje.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Bik i Djevica, nisu dobri Vaga i Ovan.

21.1. - 18.2. Vodenjak: Smatra se da su nadareni za svaku umjetnost, idealisti i spremni da pomognu, ali ipak provode vlastita uvjerenja s apsolutnom konzekvencom. To su često čudni, neobični, pa čak i ekscentrični ljudi koji samovoljno inzistiraju na svom ličnom ukusu i idu svojim individualnim putem. Često su ispunjeni revolucionarnom težnjom za nezavisnošću i socijalnim načinom mišljenja. Kaže se da su čovjekoljubivi i vjerni prijatelji.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Vaga i Blizanci, nisu dobri Škorpion i Bik.

19.2. - 20.3. Ribe: radi se često o sanjarima i misaonim ljudima koji se osjećaju duboko osamljeni. Nadareni su za umjetnost i muziku. Vrlo osjećajni, često sputani i naizgled nesposobni da provedu svoju volju, oni ipak često umiju ostvariti svoje želje. Ti se ljudi smatraju vrlo sugestibilnima, miroljubivima i spremnima da pruže pomoć, ali među njima ima i energičnih i egocentričnih ličnosti. Smisao za ljepotu i harmoniju služi im kao naknada za mnoga razočaranja.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Rak i Škorpion, nisu dobri Strijelac i Blizanci.

21.3. - 20.4. Ovan: Karakterizira ih volja za djelovanjem i njegovim ostvarenjem. Važe kao jako egocentrični, ponosni i vjerni. Zapreke ih tjeraju na dvostruke napore. Često jednostavni, grubi ljudi koji, međutim, vole i prihvaćaju život, a mogu navodno biti i vrlo razdražljivi i naprasiti. Kaže se da ne podnose ni prisilu ni tutorstvo, a pogotovo ne proturječenje. Ali, pripisuje im se talent za organizaciju, a smatra se da su velikodušni pa čak i viteškog ponašanja. Međutim, ne mogu lako zaboraviti nepravdu. Ti se ljudi navodno često prenagljuju, što nerijetko dovodi do svađa s drugim ljudima.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Lav i Strijelac, nisu dobri Jarac i Rak.

21.4. - 20.5. Bik: Ti ljudi važe kao praktičari, realisti, strpljivi i ustrajni u poslu. Kaže se da su dobri prijatelji, ali kritični, žele da su uvijek u pravu, te nisu spremni na kompromise; imaju razvijen smisao za novac i druga dobra. Navodno kod njih prevladava jaka čulnost. Doduše, savjesni

su i temeljiti, ali često i nepovjerljivi, ljubomorni i egocentrični. Sve što se ne uklapa u njihov vlastiti način mišljenja odlučno odbijaju, pa su im zato sudovi vrlo subjektivni. Često imaju jaki umjetnički interes koji vodi i do aktivnog bavljenja nekom umjetnošću, osobito muzikom.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Djevica i Jarac, nisu dobri Lav i Vodenjak.

Zodijak.

21.5. - 21.6. Blizanci: Za njih se smatra da su mnogostrano intelektualno nadareni, pri čemu važe kao ljudi bez predrasuda i uvijek otvoreni za novine. Osim toga smatra se da lako stvaraju kontakte, ali i da se na njih može lako utjecati, te da se bave istovremeno mnogim stvarima. Kaže se da su inteligentni i uljudni, ali ne uvijek pouzdani i ovisni o raspoloženjima. Navodno kod njih intelekt često potiskuje emocionalne vrijednosti. Dobri promatrači, duhoviti i kritični, često su umjetnički ili znanstveno nadareni.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Vaga i Vodenjak, nisu dobri Ribe i Djevica.

22.6. - 22.7. Rak: Njihovo je djelovanje navodno ovisno o osjećajima, ali, s druge strane, ti ljudi važe i kao ambiciozni i ustrajni u postizavanju svog cilja. Budući da se lako oduševljavaju, za njih se smatra da vole promjene, iako su jako vezani za kuću i dom. Idealisti, suzdržljivi, lako uvredljivi ali i spremni da se brzo pomire. Osjećaj prema svom Ja je izražen, ali ne prevladava. Važni su ljubav i nježnost.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Ribe i Škorpion, nisu dobri Vaga i Ovan.

23.7. - 23.8. Lav: Kod njih prevladava volja za djelovanjem i autoritetom koji želi upravljati i organizirati. Pritom su samouvjereni, ponosni, odvažni i velikodušni, ponekad čak i rasipni. Navodno rado služe velikim idejama, a pritom se ne ustručavaju primijeniti sredstva prisile, mogu biti žestoki i naprasiti. Osjećaji su stravstveni. Kaže se da ti ljudi imaju sklonost prema dobronamjernosti, sportu i određenoj gospodskoj udobnosti. Potreba da gospodare drugima često ih čini strogima i nepopustljivima, ali se ipak smatra da su u postizavanju viših ciljeva spremni i za vlastite žrtve. Smisao za umjetnost.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Ovan i Strijelac, nisu dobri Škoripion i Bik.

24.8. - 23.9. Djevica: Navodno su realistični ljudi, uvijek spremni da uče i svestrano zainteresirani, pritom trijezni, često prestrogih sudova. Zbog svoje tolerancije često se podređuju tamo gdje bi, po svojoj nadarenosti, mogli imati vodeći položaj. Često na okolinu djeluju prebrižljivo, pedantno i skeptično, ali zbog svog praktičnog razuma nikada ne gube tlo pod nogama. Uvijek su spremni na pomoć. Usprkos tome pod tim znakom nailazi se i na emocionalno hladne ljude.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Bik i Jarac, nisu dobri Blizanci i Strijelac.

24.9. - 23.10. Vaga: Tim se ljudima pripisuje želja za apsolutnim redom, kako unutrašnjim tako i onim koji se odnosi na njihovu okolinu, a pritom težnja za zajedništvom i želja za suradnjom. Ljubazni su, elokventni i spremni da pomognu. Mogu se navodno lako za nešto oduševiti, ali isto tako brzo i promijeniti predmet svog oduševljenja. Često teže za ulogom u javnosti. Većinom su umjetnički nadareni i aktivno se bave umjetnošću.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Blizanci i Vodenjak, nisu dobri Jarac i Rak.

Gemini. Agate.
Aries. Blood stone.
Taurus. Sapphire.
Leo. Onyx.
Cancer. Emerald.
Libra. Chrysolite.
Virgo. Carnelian.
Sagittarius. Topaz.
Scorpio. Aquamarine.
Capricornus. Ruby.
Pisces. Amethyst.
Aquarius. Garnet.

Utjecaj zodijaka na dijelove ljudskoga tijela.

Znakovi zodijaka.

JARAC
23. prosinca do
20. siječnja
Planet: Saturn ♄
Znak: ♑
Osnovna značajka:
Poštovanje
Ključna riječ:
Ambicija

VODENJAK
21. siječnja do
19. veljače
Planet: Uran ♅
Znak: ♒
Osnovna značajka:
Istina
Ključna riječ:
Istraživanje

RIBE
20. veljače do
20. ožujka
Planet: Neptun ♆
Znak: ♓
Osnovna značajka:
Ljubav
Ključna riječ:
Osjetljivost

OVAN
21. ožujka do
20. travnja
Planet: Mars ♂
Znak: ♈
Osnovna značajka:
Nada
Ključna riječ:
Raznovrsnost

BIK
21. travnja do
20. svibnja
Planet: Venera ♀
Znak: ♉
Osnovna značajka:
Mir
Ključna riječ:
Postojanost

BLIZANCI
21. svibnja do
21. lipnja
Planet: Merkur ☿
Znak: ♊
Osnovna značajka:
Radost
Ključna riječ:
Raznovrsnost

ŠKORPION
23. listopada do
22. studenoga
Planet: Pluton ☽
Znak: ♋
Osnovna značajka:
Pravednost
Ključna riječ:
Moć

LAV
23. srpnja do
22. kolovoza
Planet: Sunce ☉
Znak: ♌
Osnovna značajka:
Slava
Ključna riječ:
Vjera

DJEVICA
23. kolovoza do
22. rujna
Planet: Merkur ☿
Znak: ♍
Osnovna značajka:
Čistoća
Ključna riječ:
Služba

VAGA
23. rujna do
22. listopada
Planet: Venera ♀
Znak: ♎
Osnovna značajka:
Ljepota
Ključna riječ:
Sklad

RAK
22. lipnja do
22. srpnja
Planet: Mjesec ♇
Znak: ♏
Osnovna značajka:
Strpljenje
Ključna riječ:
Suosjećanje

STRIJELAC
23. studenoga do
23. prosinca
Planet: Jupiter ♃
Znak: ♐
Osnovna značajka:
Mudrost
Ključna riječ:
Sloboda

Utjecaj zodijaka i odgovarajućeg dragoga kamenja na ljudsko tijelo.

24.10. -22.11. Škorpion: Vrlo samosvjesni ljudi s velikom težnjom za novim spoznajama i voljom da stvore nešto novo. Pritom su vrlo osjećajni i strastveni do bezobzirnosti. Povrijeđeni ponos navodno može provocirati osvetoljubivost, okrutnost i zlobu. Slabo su prilagodljivi i žele da vladaju drugim ljudima. Ipak, misli se da vanjska strogost prikriva blagu, osjetljivu i lako ranjivu dušu.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Rak i Ribe, nisu dobri Lav i Vodenjak.

23.11. - 21.12. Strijelac: Ljudi koji se navodno lako oduševljavaju, pa su stoga uvijek aktivni i mnogostruko angažirani, lako se raspršuju na sve strane i često su neodlučni. Pripisuje im se razvijen smisao za nezavisnost, velikodušnost, društvenost, ljubaznost i iskrenost. Kaže se da vole gospodski život, luksuz, i da teže za tim da budu utjecajni. Ipak se drži da suosjećaju s drugim ljudima, te da svojim živahnim temperamentom često podliježu pretjerivanjima. Posjeduju ljubav prema životinjama i želju za putovanjima.

Odnosi između muškarca i žene: dobri Lav i Ovan, nisu dobri Ribe i Djevica.

HOSTIJE —> Pogovor str. 214.

HRAMANJE Ako se ujutro najprije vidjelo čovjeka koji hramlje, smatralo se da je to loš znak za cijeli dan. —> Početak.

Hrastovo je drvo, zbog veličanstvenog izgleda, oduvijek pobuđivalo strahopoštovanje i smatralo se numinoznim. Na slici br. 1: Hrast, stablo, cvijet, list i žir.

HRAST Vjerovalo se da u svibnju, između Velike i Male gospe, treba sakupljati hrastovo lišće koje navodno

pruža zaštitu od svih nevolja - tako imela s hrasta sprečava epilepsiju, a svježe hrastovo lišće oslobađa od čari. Stavljanjem hrastovog lista u šešir, nastojalo se spriječiti žuljeve nastale hodanjem. —> Pčela.

HREN Vjerovalo se da protiv zubobolje pomaže ako se ostrugani hren stavi u bijelu krupicu i na zatiljak. Smatralo se da se pomoću hrena može izliječiti i —> probadanja.

HRIPAVAC koji se često naziva i »plavi kašalj« liječi se, prema narodnom vjerovanju, udisanjem pare kod kuhanja plavog krumpira ili pak nošenjem ukradene plave vrpce.

HRIZOPRAZ Smatralo se da taj kamen jača srce onoga tko ga nosi uza se, te da mu pomaže u prevladavanju eventualne škrtosti i daje mu postojanost. U staro se doba vjerovalo da hrizopraz liječi astmu ako ga se nosi uz ručni zglob. To je kamen koji navodno štiti ljude rođene u veljači, ali ponekad i one rođene u svibnju.

HRKANJE se navodno moglo spriječiti time da se pod jastuk čovjeka koji hrče stavi stručak kopra.

HRUŠT Vjerovalo se da donosi sreću, ako se prvom hruštu kojeg se u proljeće ugleda i ulovi, odgrize glava. Hruštevi prženi na maslacu i namazani na kruh navodno su pomagali protiv svih bolesti. Isto se tako mislilo da se može sniziti tjelesna temperatura ako se pojede hrušta. Hruštevima smrvljenim u prah pripisivala se ljekovita moć protiv epilepsije. Ulje priređeno od hrušteva smatrano je sredstvom za jačanje živaca, a ako ga se upotrijebi za masažu, navodno liječi reumu.

HUNJAVICA se navodno može protjerati ako se tri puta šuteći pomiriše čarapu koju se nosilo na lijevoj nozi. Također se preporučivalo da se popije čaša vode kroz viljušku s tri zupca. —> Katar.

I

IGLA U mnogim se krajevima vjerovalo da nađena igla donosi nesreću, pogotovo ako njezin vrh pokazuje prema nalazniku; drugdje se opet mislilo da nađena igla donosi sreću, naročito ako je ušica okrenuta prema nalazniku. Tko podigne nađenu iglu, dobit će, navodno, probode. Kad bi se usput našla igla s crnim koncem, očekivao se čak smrtni slučaj. Kao i kod darivanja svih oštrih predmeta, i kod darivanja igala, prema narodnom vjerovanju, prijeti velika opasnost. Da bi se ta opasnost odvratila, preporučavalo se predavanje takvog poklona sa smijehom, kao i predavanje igala s ušicom prema naprijed; isto se tako važnim smatra da se za takav dar ne zahvaljuje. I mala krvava ranica koju davalac ili primalac poklona napravi iglom na prstu, može, prema vjerovanju, sačuvati od nevolje. Ili je pak, zajedno s iglom, trebalo pokloniti kovani novac. Smatralo se da se neprijateljstvo između davaoca i primaoca poklona može spriječiti i tako da se igle ne predaju u ruke, već polože na stol ili umotaju u komad tkanine. Iglama kojima su se prethodno ušivali mrtvaci moglo se, prema vjerovanju, utjecati na sreću u igri i u lovu, kao i na savladavanje straha. —> Pribadača, —> Čirevi.

IME djeteta nije se smjelo spomenuti prije njegova krštenja, jer bi ga se inače prema vjerovanju izručilo zlim duhovima. Smatralo se da se krsnim imenom ne određuje samo karakter djeteta, već da ono utječe na život i smrt: »Nomen est omen«, kaže se prema Plautu. Tko zna nečije ime, ima nad vlasnikom imena magičnu moć. Ako se mrtvaca pokopa s oznakom imena na odjeći, smatra se da će postati —> vampir. Tko zaziva umrlog po imenu, smeta njegov mir. Zloupotreba imena božjeg /kletve/ smatra se grijehom. Ni imena zlih duhova nije trebalo spominjati, jer će se inače navodno pojaviti.

IMELA Zimzeleni nametnici na mnogom bjelogoričnom drveću smatrali su se kod Kelta ljekovitim biljem. Kasnije bi se djeci imela vješala oko vrata, u vjerovanju da će ih se time zaštititi od čarolija i od sablasti. Grane imele u kući i oko nje smatrale su se zaštitom od munje i požara. —> Dječje bolesti, —> Trudnoća.

Imela je jedna od najvažnijih čarobnih biljaka, osobito kod Kelta i Germana. Još je Plinije pisao da galski svećenici (druidi) smatraju imelu najsvetijom biljkom.

IMPOTENCIJA —> Spolna moć.

INTELIGENCIJU su pripisivali ljudima čija je kosa rasla zrakasto. Isto su tako navodno pametni ljudi s dlakama na jeziku i zubima. Ljudi s orlovskim nosom, prema narodnom

su vjerovanju čak mudri, a djetetu koje je prije krštenja kihnulo, proricala se pamet. Inače se djetetu mogla osigurati pamet ako mu se oko vrata objesi vrećica s korijenom zimzelena. Odraslima se za to savjetovalo da nose ametist.

INJE Vjerovalo se da se štetu od inja može spriječiti noćnom zvonjavom zvona.

IRIS —> Perunika.

ISKAŠLJAVANJE KRVI liječilo se prema narodnom vjerovanju čajem od kopitnjaka.

ISPADANJE KOSE Budući da se vjerovalo da je kosa izvor životne snage, poznata su nam brojna nastojanja da se spriječi njezino ispadanje. Od starine se vjerovalo u djelovanje medvjeđe masti, a preporučivala se i mješavina medvjeđe masti, starog vina i jednog sredstva za umirenje (laudanuma). Pozitivno se djelovanje pripisivalo i trljanjem kremom od guščje masti i pomadom od razmrvljenih muha. Drugi je recept predviđao pranje glave uvarkom od rastavića. Novim češljem je trebalo najprije očešljati životinju da bi se tako spriječilo ispadanje kose. U mnogim se krajevima također smatralo da do ispadanja kose može doći zbog dodira s gušterom. Također se govorilo da će kosu izgubiti ljudi koji svakodnevno broje novac. Rodiljama se savjetovalo da se četrnaest dana nakon poroda ne češljaju jer će im inače ispasti kosa. —> Ćela.

IVANJE (24. 06.) Prvobitno je to bio dan solsticija. Taj dan nije bio značajan samo za sakupljanje ljekovitog bilja (—> Kumin, —> Arnika), već i za ispunjenje svih —> želja. Kao preventivnu mjeru protiv vrućice trebalo je jesti borovnice ubrane tog dana. Za obranu od —> kolika i —> napada kapi Ivanje je također bio značajan dan. Tog je dana trebalo i odstraniti sunčane pjege pomoću žabljih jaja. Ako je kukavica kukala još poslije Ivanja, to je bio znak loše žetve. —> Ivanjski kresovi, —> Ivanjsko bilje.

IVANJSKO BILJE Taj naziv obuhvaća različito bilje koje cvate na Ivanje i ima uglavnom žuti cvijet: bogorodičina trava, arnika, žuto ivanjsko cvijeće, pelin, margareta i bobovnjak. Vjerovalo se da ivanjsko bilje pomaže protiv svih vještičjih i demonskih čari, ali i protiv ljubavnog čaranja, munje i umora (—> Otputovati).

IVANJSKI KRESOVI na Ivanje (24. 06.) ili uveče prije tog dana. Preskakivanje vatre navodno je osiguravalo zdravlje kroz cijelu tu godinu, a osobitoj su se zaštiti ljudi nadali od vrućice, kolika i boli leđa. Gledanje u ivanjske kresove jačalo je navodno oči, osobito ako se gledalo kroz stručak kokotića ili kroz vijence od cvijeća.

IZLAZAK SUNCA je značio kraj vladanju demona i drugih, ljudima nesklonih duhova. To je vrijeme stoga bilo obavijeno tajnama, pa su se tada, prema narodnom vjerovanju, odigravale mnoge radnje od kojih su se ljudi nadali pomoći; tako se npr. moglo ozdraviti ako se prije izlaza sunca upotrijebi uskršnja, svibanjska i mlin-

ska voda, ili su se tada stavljala žablja jaja protiv sunčanih pjega, ili se rezala kosa i nokti da bi se zaštitilo od nevolje. Vjerovalo se da se i na rast voćaka može utjecati prije izlaza sunca. Za niz takvih radnji dodatno se tražilo da čovjek bude —> natašte, da —> šuti ili da bude —> gol.

IZMET je navodno imao čarobnu i ljekovitu moć - reaktiviranjem sadržanih životnih tvari. Tako se svinjski izmet preporučivao, kako protiv uboda pčela, tako i protiv sifilisa. Vrapčji se izmet upotrebljavao protiv kolika, bolesti sv. Vida i zubobolje. Topli izmet guske primjenjivan je za liječenje spolnih bolesti, a slučajno nađeni bijeli pasji izmet navodno je liječio čireve. —> Konjski izmet.

IZUBIJANOST se, kako se tvrdilo, liječila pasjom mašću.

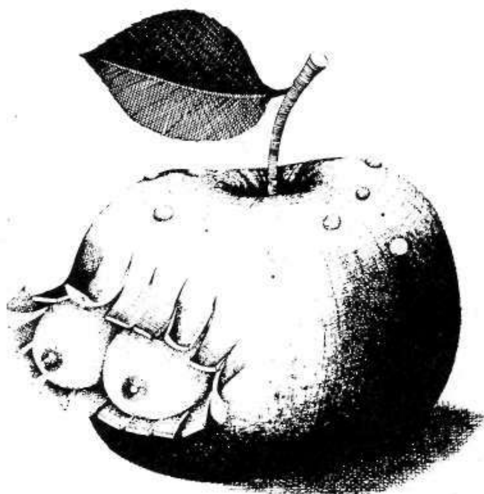
IZVORI Kad bi se kod gnijezda crne žune zakopalo ogledalo u koje se prethodno pogledao pas, očekivalo se da će ogledalo otkriti skrivene izvore.

J

JABUKA U staro doba jabuka se smatrala simbolom ljubavi, plodnosti, mladenačke snage i ljepote. Jabuku je trebalo guliti tako da se kora ne prekine. Kad bi se takva vrpca od kore bacila preko ramena, mislilo se da se iz kore koja leži na podu može pročitati početno slovo imena budućeg životnog druga. To je proroštvo često bilo vezano uz određena vremena. Vjerovalo se da će žena roditi lijepu djecu ako za vrijeme trudnoće bude jela mnogo jabuka. Protiv vrućice se preporučavala jabuka nadjevena zrncima papra.

Cranach: Zemaljski raj

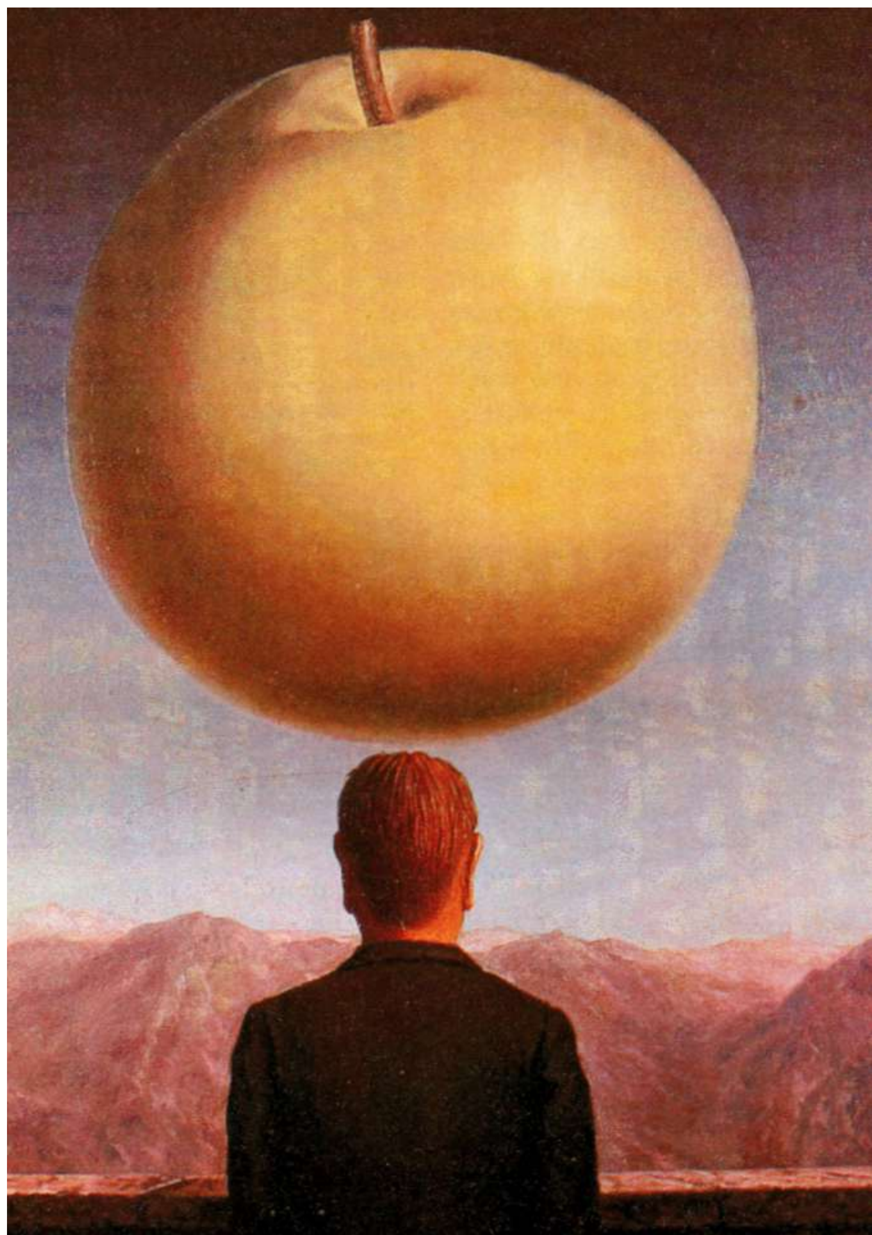
Miroslav Šutej: Jabuka, crtež, tuš, 1975. Vjerovalo se da će se žena koju bole dojke izliječiti tako da u ponoć ode u crkvu, uzme malo olova s prozorskih ukrasa, načini od njega oblik srca koje onda oko vrata nosi na lančiću.

Pomisao na jabuku pojedenu na Badnjak ili na Novu godinu navodno pomaže da se nađe pravi put ako se u toj godini zaluta. Jesti jabuke smatralo se zdravim i za pamćenje. S druge se strane vjerovalo da će se tokom godine dobiti toliko čireva koliko se pojelo jabuka na Novu godinu. —> Veliki četvrtak, —> Veliki petak.

JAD I BRIGU ljudi su pokušavali od sebe odvratiti sklapajući ruke oko jednog ili oba —> koljena.

JAGLACU su se pripisivale velike ljekovite snage. Tri progutana cvijeta navodno su mogla spriječiti vrućicu. Vjerovalo se da to cvijeće donosi sreću u kuću, a ako bi djevojka već u tjednu pred Uskrs našla jaglac, mislilo se da će se te godine udati. Jaglaci su se preporučali i kao sredstvo protiv žutice.

JAJA Muškarci su jeli jaja da bi pojačali svoju spolnu moć, pri čemu se

Jabuka je stari biblijski simbol: njome je Sotona iskušavao Evu i Adama. Vjerovalo se: ako se zagrize jabuka a da se prije toga dobro ne očisti pranjem ili brisanjem, izaziva se đavao. **Rene Magritte: Poštanska karta, 1960.**

osobito djelovanje pripisivalo kožici ispod ljuske jajeta. Za jaja kvočki koje nisu kod sebe imale pijetla, vjerovalo se da mogu otkloniti čak i tvrdokornu neplodnost u žena. Jaja koja u kuću donosi mladenka navodno izazivaju svađu. Jaja snesena na Veliki četvrtak i blagoslovljena na Uskrs štitila su od bolesti —> Krstobolje, —> Kile—> kao i od munje.

JAKOST se navodno mogla steći tako da se u proljeće uz prvu grmljavinu ponese komad puta neki težak predmet, na primjer kamen. Ogromnu jakost stekli su, prema narodnom vjerovanju, oni koji bi u proljeće gurnuli u mravinjak dobro zatvorenu bocu vina, pa je nakon godinu dana opet iskopali i to vino popili. Vjerovalo se da i posjedovanje —> belemnita daje natprosječnu snagu. Dalje se smatralo da se snaga devetorice muškaraca prenosi na onoga tko u noći solsticija (21. 06.) između jedanaest i dvanaest sati pronađe kravljak s devet cvjetova, skuha ga u vinu i to vino popije. Krtičino srce zamotano u lišće bobolja također je navodno davalo nadljudsku snagu pomoću koje se mogao pobijediti svaki neprijatelj. Trudnice su vjerovale da svojoj budućoj djeci mogu već time uliti posebnu snagu što bi sebi za trbuh privezale malahit. Novorođenčadi su pokušavali uliti jakost i neustrašivost preko kobiljeg mlijeka. —> Snaga.

JARAC u nekim se krajevima smatralo da pomaže čovjeku kod mnogih bolesti. Tako se vjerovalo da se dijamant može smekšati u svježoj, toploj jarčjoj krvi, a tom su se krvlju navodno mogli rastopiti i bubrežni kamenci. Ako se bolesnicima dalo da pojedu jarčji mozak, mogli su lako zaspati. Taj se mozak primjenjivao i za liječenje delirija. Ako se željelo da netko ružno sanja, stavljao mu se pod jastuk jarčji rog. Protiv —> glavobolje navodno je pomagala dlaka jarca. Impotencija se liječila jarčjom krvlju, a i mast i žuč jarca igraju važnu ulogu za mušku —> spolnu moć. —> Kozorog.

JAREBICA Tko bi sa jarebičjom žuči namazao sljepoočice, nadao se da će time steći dobro pamćenje.

JASPIS Zeleni se jaspis, ako ga se nosilo kao amulet, smatrao sredstvom za jačanje želuca. Crvenom se jaspisu pripisivalo djelovanje na zaustavljanje krvi, s tim da se drži u ruci. Cesto su mu pripisivali i moć da otjera sablasti i zle duhove. Pružao je navodno i pomoć kod očuvanja djevičanstva. Ja-

Gravirana gema od crvenoga jaspisa.

spis, prema narodnom vjerovanju, štiti prvenstveno ljude rođene u ožujku, ali ponekad i one rođene u svibnju.

JASTREB Da bi se spriječilo jastreba da se približi kući, kružilo se palminom grančicom triput oko kuće i dvorišta. —> Krug.

JASTUK Ako se željelo da netko provede besanu noć, smatralo se da je dovoljno saviti mu jastuk na sva četiri ugla. Kokošje perje u jastuku navodno je donosilo tešku smrt, suprotno od jastuka punjenog slamom. Vjerovalo se da se umirućem može olakšati kraj, ako mu se oduzme jastuk, tako da mu glava leži na ravnom. —> San.

JAVOR Klinovi od javorovog drveta zabijeni u vrata i pragove staje navodno su priječili ulaz vješticama.

JEDAN —> Dva, —> Brojevi.

JEDANAEST Taj je broj bio simbol grijeha i neumjerenosti jer se smatralo da time što prelazi broj deset krši deset kršćanskih zapovijedi. S tim je u suprotnosti bio običaj da se bacaju korijandoli (—> Korijander). Jedanaest važi i kao sretan broj, jer sadrži dva puta jedinicu, simbol sloge (Početak poklada svake godine 11. 11).

JELA Kradljivcima jela proricalo se da će sami sebi odsjeći ruku. Tko bespravno posječe jelu, imat će navodno sedam godina nesreće.

JELEN Amulet s okom jelena navodno je pojačavao mušku spolnu moć, dok su spolni organi jelena pomagali protiv impotencije.

JELO Ako se za vrijeme obroka sve pojede, treba navodno očekivati lijepo vrijeme. Tko kod jela ispusti nož i viljušku, ne bi smio dalje jesti, jer se to smatralo znakom probavnih smetnji. Ako nekome pri jelu ispadne iz ruke komadić hrane ili ako hrana padne na stomak, ako komadić zapne u grlu ili se čovjek zagrcne, vjeruje se da je uzrok svemu tome nečija nesklonost. Ako bi mjesec koji se smanjuje sjao nekome ravno u —> tanjur, navodno je trebalo očekivati tešku bolest zato što se usput jelo i mjesec koji nestaje.

JETRA Oboljenja jetre pokušavalo se liječiti uzimanjem razmrvljenog berila. Navodno je pomagalo i pijenje vlastitog urina. Kod začepljenja jetre narodna je medicina preporučivala da se popije topla volovska žuč. Ako se pojede ljudska jetra, postaje se navodno nevidljiv.

JEZIK (dio tijela) Oboljenja jezika navodno su se mogla izliječiti nošenjem safira.

JEZIK ŽIVOTINJA Budući da su mnogi ljudi vjerovali da životinje imaju dušu, a i danas još u to vjeruju. (—> Animizam, —> Pogovor str. 214), shvatljivo je da se željelo razumjeti jezik životinja, a narodno je vjerovanje za to nudilo recepte: da se pod jezik stavi smaragd, da se uza se nosi sjeme paprati, pije zmijsku krv i jede zmijsko meso ili da se čarobnu vještičju mast kuha zajedno s krastačama u vrhnju. Knjige narodnih priča s germanskog područja izvještavaju o tome da je Siegfried, nakon što se okupao u zmajevoj krvi, mogao razumjeti jezik ptica. —> Badnjak.

JUHA Prema jednoj staroj uzrečici vrlo će dugo živjeti onaj tko jede mnogo juhe. Ako je juha vrela još na stolu, vjerovalo se da postoji netko tko je zavidan nekome od prisutnih. Na pokladni utorak nije se smjelo jesti juhu jer će tada navodno onome tko je jede curiti nos. Presoljena juha odaje zaljubljenu kuharicu. —> Brak.

JUTRO je oslobađalo od noći za koju se smatralo da je vrijeme demona, pa čak i vrijeme koje je neprijateljsko prema čovjeku: nije trebalo ustajati prije nego što pijetao prvi put kukurikne, niti prije tog vremena izlaziti iz kuće. Mnogo toga je trebalo učiniti ujutro, često i natašte (—> Izlaz sunca, —> Natašte) jer se tada navodno moglo očekivati najbolje djelovanje za sreću i zdravlje. Karakteristična je za to vjerovanje poslovica »Tko rano rani, dvije sreće grabi«. Ali, i mnogi slučajni jutarnji susreti smatrali su se odlučujućim za daljnji tok dana. Voda koja se pije 1. svibnja ujutro navodno je osobito zdrava, a jabuka koja se na Veliki petak rano ujutro pojede natašte, navodno cijele godine štiti od boli želuca. Ako čovjek ujutro i još natašte tri puta kihne, sreća će mu, prema mišljenju naših predaka, biti osobito sklona. Ako se, međutim, najprije ustane na lijevu nogu ili se dio odjeće zabunom obuče naopako, ili, ako se već ujutro otrgne dugme s odjeće, to se smatralo lošim znakom za daljnji tok dana. —> Pauk.

K

KAĆUN(AK) se prema narodnom vjerovanju mora iskopati na Ivanje (24. 06.) u podne ili u ponoć prije Ivanja, ne dodirujući korijenje rukama. Tko tako ubranu biljku nosi uza se, imat će uvijek sreće u igri i novaca u lisnici. Ako se pojede mladi, čvrsti korijen kaćuna, smatra se da će probuditi ljubavnu želju te da jača mušku spolnu moć, dok stari korijen navodno izaziva neplodnost. Vjerovalo se da se trbušna kila može liječiti ako pacijentov kum posadi nehotice nađen kaćun. —> Pogovor str. 214.

KADULJA je, prema vjerovanju, zbog svog jakog mirisa tjerala duhove i demone, ako bi se stručak te biljke objesio na dovratak.

KAĐENJE s određenom vrstom drveta i dodacima, na primjer s klekinjama smatralo se jakom zaštitom od vještica i svih zlih duhova. U Starom zavjetu (2. knjiga Mojs. 30,1-10) već se propisivalo kađenje. Kasnije se primjenjivalo kod —> egzorcizma i za skidanje čini. Klekovo se drvo osobito cijenilo kad je trebalo okaditi sobu u kojoj je netko umro. Kađenje sumporom navodno je liječilo razne bolesti. —> Mrtvački zubi, —> Mirisanje, —> Tamjan.

KALCEDON Vjerovalo se da taj kamen osigurava onom tko ga nosi pobjedu u borbi. Za kalcedon se također tvrdi da svog vlasnika čuva od grijeha i da od njega odvraća zle duhove. Pripisivala mu se i moć da spusti tjelesnu temperaturu i da pomogne u prevladavanju tuge time što dijeli žuč. Općenito se smatralo da koristi u čuvanju tjelesne snage. Mjestimično kalcedon, pored ahata, važi kao kamen koji je karakterističan za lipanj, pa navodno donosi sreću onima koji su se rodili u tom mjesecu i oslobađa ih od teških briga. U drugim se opet krajevima kalcedon smatra kamenom kolovoza.

KALENDAR KORE LUKA U novogodišnjoj noći je trebalo staviti na tanjur dvanaest kora luka, odrediti svaku za jedan mjesec, posoliti i ostaviti da stoji preko noći. Po različitoj količini tekućine koja se ujutro stvorila u korama, zaključivalo se o relativnoj količini kiše u pojedinim mjesecima nove godine.

KAMEN MUDRACA —> Pogovor str. 214.

KAMEN SLIJEPAK —> Češljugar.

KAMENIKA Naziv tog bilja potječe odatle što rastu u brdima među kamenjem, te se čini da rastu iz kamenja. Još se u vrijeme antike tvrdilo da korijen kamenike namočen u vino može rastvoriti kamence u mjehuru.

KAMENJE navodno tako dugo raste dok ostaje netaknuto ispod zemljine površine. To se vjerovanje odnosilo naročito na rudu. U narodnoj je medicini kamenje imalo posebnu funkciju: mislilo se da se na kamenje mogu prenositi bolesti ako se kamen stavi na bolesno mjesto ili se pak njime prijeđe ili zaokruži bolesno mjesto. Da bi se bolest koja je prešla na kamen učinila neškodljivom, bacili bi kamen u potok ili bi ga stavili pod odvod krovnog žljeba, da ga ispere voda. I pljuvanje po kamenu navodno

je moglo uništiti bolest. Smatralo se da čovjek koji se tako oslobodio bolesti, ne smije više vidjeti taj kamen, pa ga zato mora unatrag baciti daleko od sebe. —> Zubobolja, —> Drago kamenje.

KAMILICA navodno štiti od vještičjeg čaranja ako se nosi uza se (—> mirisati). Kamilicu je trebalo ubrati prije Ivanja (24. 06.), jer se tog dana navodno pretvara u pasju kamilicu.

KAPUT Ako bi se nekome tko je odlazio u tuđinu ili u rat, pri rastanku negdje zakvačio kaput, vjerovalo se u njegov povratak.

KARANFILE je trebalo posaditi u vrtu na Badnjak, Veliku gospu (15. 08.) ili u danima od 15. 08. do 08. 09., pa će navodno dobro uspijevati. Za sađenje karanfila navodno nije dobar Veliki petak ni vrijeme punog mjeseca. Kad se ugleda duga, treba brzo posijati karanfile jer će oni onda, prema vjerovanju, biti šareni. Ljudi su se bojali da bi trganjem karanfila mogli privući munju.

KARNEOLU se pripisivala moć da zaustavi svako krvarenje: iz nosa, zubnog mesa, krvarenje kod žena ili krvarenje iz rana. Smatralo se također da osvježava krv, te su ga smrvljenog upotrebljavali protiv gnojenja. Još se u doba antike vjerovalo da karneol može spriječiti da njegovim vlasnikom ovlada slijepi bijes. Zato su taj kamen nosili oko vrata, na prstenu ili narukvici, tim više što se vjerovalo da osim toga tjera i strah i čuva od zlih čari. Kod trudnica karneol, ako ga privežu uz trbuh, štiti plod i osigurava lak porod. Karneol se mjestimično smatra kamenom za srpanj, a mjestimično za rujan.

KARNEVAL —> Poklade.

Karneval u Kolnu.

KARTANJE Tko se u nedjelju karta, bit će cijelog života svake nedjelje osuđen na to. Onaj tko je dijelio karte privezao bi crvenim koncem šišmiševo srce za nadlakticu, u uvjerenju da će na taj način sebi osigurati povoljne karte. —> Sreća u igri.

KAŠA Ako kuharici pregori kaša, uskoro će se udati.

KAŠALJ U narodu se smatra da će onaj tko kašlje na Božić, umrijeti od sušice. Ako je službu božju na Silvestrovo često ometao kašalj, vjerovalo se da će naredna godina biti nemirna. Vjerovalo se da se mogu ublažiti jaki napadaji kašlja ako se spusti lijeva ruka. Protiv kašlja se preporučivalo uzimanje usitnjene dlake s leđa magarca, kao i mazanje tabana pečenim lukom. Također se smatralo da pomaže kuhani ovčji loj ako se popije s oporim vinom. Dalje se savjetovalo puzanje kroz grm kupina za sunčeva izlaska ili pak da se pljune kroz vrata i pođe natrag, ne okrećući se. Kod djece se kašalj pokušavao liječiti vješanjem gavranove noge oko vrata. —> Hripavac.

KATAR Za liječenje katara preporučivala se mast štuke. —> Hunjavica.

KAVA Ako u šalicu kave padne komad kruha ili kolača, treba očekivati goste. Hladna se crna kava pije za ljepotu. Onaj tko pijući kavu najprije nešto prolije, prvi će se oženiti ili udati. Djevojka koja u kavu stavi najprije mlijeko a tek onda šećer, ostat će stara djevojka. Pjena na rubu šalice navodno znači ranu smrt onoga koji pije kavu, a mnogo taloga u šalici znači mnogo suza. Kod štucanja je trebalo pojesti zrno kave, a protiv žgaravice bi se razgrizao i progutao neparan broj kavinih zrnaca. Protiv boli u stomaku poslije ručka navodno je pomagalo ako se uzme na vrh noža mljevene kave. Tko je pojeo kavin talog, mogao se izliječiti od slabokrvnosti. Da bi se smanjila čežnja za domom stavljalo se u kavu malo zemlje s groblja u rodnom mjestu, pa bi se sve zajedno popilo. Vjerovalo se da se psi i mačke brže naviknu na kuću ako se kava procijedi kroz krpu za pranje suđa. Vlasac je rastao najbolje kad bi ga se polijevalo kavinim talogom. —> Šalica.

KĆI —> Djevojčica

KESTEN Vjerovalo se da se mogu izbjeći reumatska oboljenja ako se u lijevom džepu nekog odjevnog predmeta nose kesteni. —> Divlji kesteni.

KIHANJE se u mnogim krajevima smatralo opasnim, pa se onome tko je morao kihnuti, preporučivalo da pred ustima napravi znak križa. Čak se i smatralo da je onaj koji kiše u đavoljoj moći, a tome se moglo doskočiti samo uzvikom »Bože pomozi«. Protiv prečestog i prejakog kihanja narodna je medicina preporučivala da se ruke peru toplom vodom, stopala i dlanovi trljaju četkom ili komadićem flanela, a isto tako oči i uši.

KILA Tko pije iz napuknute čaše mora, prema narodnom vjerovanju, računati s kilom. Kao zaštitu od trbušne kile, radnici koji su obavljali teške fizičke poslove, jeli su meso crnih kokošiju, a među seljacima u raznim krajevima vjerovalo se da u tom slučaju pomažu jaja snesena na Veliki četvrtak. Za liječenje kile trebalo je u ponoć ili na Veliki petak pojesti guš-

čje jaje. Izliječenju su se nadali i oni koji su se *držali* slijedećeg recepta: tri čuperka pacijentove kose trebalo je ušiti u čistu krpicu, a nju tako ucijepiti u mladu vrbu koja ne stoji na vlastitom zemljištu da krpica s kosom sraste s drvetom. —> Lom kostiju.

KISELICA Tko jede kiselicu, dobit će, prema narodnom vjerovanju, uši. Noćnu poluciju pokušavali su spriječiti nošenjem amuleta sa sjemenom kiselice, koju su morali brati dječaci ili djevice.

KISELI KUPUS - ako se jede sirov i ujutro natašte - navodno pomaže protiv glavobolje, a protiv krvarenja iz nosa ako se drži u ruci dok se ne zagrije. Tko ga pojede na badnje veče, umrijet će u slijedećoj godini. Djevojkama se zabranjivalo da nakon što pojedu kiseli kupus nešto popiju, jer će inače navodno roditi vanbračno dijete. —> Poklade, —> Nova godina.

KIŠA se očekivala kad se mlijeko kod kuhanja ne bi dizalo, ili kad su se golubovi kupali u vodi, ili pak kad bi stajali u nizu na krovu, kad bi ribe skakale iz vode, kad bi magarac nakostriješio uši ili hodao postrance, kad bi svrake mnogo brbljale ili kad bi komarci bili uzbuđeni i boli. I žune, vrapci i čaplje, kao i —> ptice uopće, vrlo su često služili kao najavljivači vremena. Osim toga, kiša se očekivala kad bi pas jeo travu ili imao prodoran zadah. Kad bi mjesec imao kolobar ili izgledao blijed i žut, to se isto tako smatralo predznakom kiše, kao i ponašanje puža koje navodno najavljuje jaku kišu ako se puž natovari zemljom. Ako se ubije puža, posljedica je kiša - isto kao i kad se ubije žabu. Vjerovalo se da se može izazvati kišu ako se zmiju objesi naopako na granu.

Ako je kiša padala na Uskrs, Duhove, u nedjelju poslije Duhova, na dan sedmorice efeskih spavača (27. 06.) ili na Sv. Margaretu (13. 07.), smatralo se da će kišiti kroz dulji period. Ako netko trči po kiši, navodno će kiša postati još jača. Prestanak kiše mogao se postići ako se triput pljune. Ako je guska dok kiša pada pogledala u nebo, smatralo se da će uskoro prestati kišno razdoblje. Suho će razdoblje navodno potrajati dulje ako se 1. 05. nešto ispeče.

KIŠNICA - što je moguće svježija i neposredno pala »s neba« - ima navodno veliku ljekovitu i magijsku snagu, koja se još pojačava ako je kiša pala na crkvene praznike ili na svete dane, npr. u Nedjelju svetog trojstva. Kišnica pomaže protiv bradavica, kurjih očiju, dječjih bolesti itd., bilo da je se pije ili da se upotrebljava za pranje.

Kiša u svibnju navodno stimulira rast djece, a prvenstveno rast njihove kose ako se gologlavi izlože kiši. Ako se želi da djeca nauče brže i lakše govoriti, treba im navodno dati da popiju kišnicu sakupljenu za vrijeme oluje. Ako je u kući došlo do poremećaja kućnog mira, savjetovalo se ženama da svojim muževima skuhaju juhu s kišnicom. Ako je kiša padala u otvoreni grob, vjerovalo se da će pokojnik postati blažen.

KIŠOBRAN, SUNCOBRAN Tvrdilo se da otvaranje kišobrana ili suncobrana u sobi donosi nesreću, i to prvenstveno razdor u obitelji.

KITE CVIJEĆA nisu se smjele vezati

crnim koncem ili vrpcom. Kite od devet vrsti raznog cvijeća štite, osobito ako su blagoslovene, od svakog zla i nesreće.

KLANJE novim nožem ne smatra se dobrim jer onda navodno životinje ne mogu umrijeti. Prethodno je tim nožem trebalo bar narezati kruh. Na moru su savjetovali da se kolje za vrijeme plime, jer će se onda umnožiti slanina u smočnici.

Bobice kleke.

KLEK je važio kao simbol plodnosti. Ako se, na primjer, mjesto u šumi na kojem rastu gljive, dotaklo prutom kleka, očekivalo se da će tamo narasti mnogo gljiva. Pred klekovim je grmom trebalo skinuti šešir ili savinuti koljeno. Klekove grančice upotrebljavale su se u mnogim prilikama za zaštitu čovjeka, životinja i kuće od čari i vještica. Klekinje su se nosile u amuletima protiv —> epilepsije i —» grčeva, a drvo kleka se upotrebljavalo za —» kađenje. Kleku se pripisivala i obrambena moć protiv kuge i ostalih pošasti kao i protiv bradavica. —> Otputovati.

KLETI se nipošto nije smjelo u blizini pčela i kruha jer je oboje uživalo veliko poštovanje. Ako je na oranici raslo mnoštvo stričaka, smatralo se da je tome kriv neki mornar koji je psovao za vrijeme obrađivanja polja. —> Imena.

KLJUČ je navodno izazivao svađu među bračnim drugovima ako je ležao na stolu.

KOBILJE MLIJEKO smatralo se osobito dobrim sredstvom za jačanje. Zbog toga su ga davali novorođenčadi, želeći im time uliti nesavladivost ili bar veliku snagu. Vjerovalo se da se pomoću kobiljeg mlijeka mogu odstraniti i sunčane pjege. —> Konj.

KOCKANJE Za sreću u kockanju trebalo je kocke namazati praškom od gavranovih srdaca. —> Sreća u igri.

KOKOŠI Da bi se kokoši zaštitile od lisice, zabijala bi se u tlo dvorišta u kojem su bile kokoši tri hrastova klina, do udaljenosti do koje su dopirali udarci čekića kod zabijanja, lisice nisu imale pristup. —> Kvočka.

KOKOTIĆ ili GRANČICA još se od davnine upotrebljavao za zaštitu od očnih oboljenja. Vjerovalo se da će se u toku cijele naredne godine ostati pošteđeno od očnih bolesti ako se na Ivanje (24. 06.) gleda u ivanjske kresove kroz stručak kokotića (—> Pogovor str. 214). Smatralo se da kokotić štiti i od munje.

KOLA Smatralo se da donosi sreću ako se na Novu godinu sretnu kola sa zapregom. —> Mrtvačka kola, —> Smak svijeta.

KOLERA se navodno može izliječiti ako se pije vodu, mlijeko ili vino u kojem je prethodno ugašeno užareno željezo. Kao preventivno sredstvo stavljao se na grudi komad sumpora.

KOLIJEVKA Da bi se bolesti ali i zli duhovi držali daleko od djeteta, stavljala bi se u kolijevku potkova koja je, u slučaju oboljenja, djelovala i ljekovito.

Prvoga 08., po predaji, đavao je bio zbačen s nebesa. Gustav Dore: Ilustracija za Miltonov »**Izgubljeni raj**«; bakropis, 1881.

KOLIKA Preventivno sredstvo protiv kolike bio je navodno nož s bijelim drškom koji je trebalo nositi uza se. Kao lijek protiv kolika preporučao se sok od konjskog izmeta, pomiješan s rakijom i začinjen jednom uši. Navodno je pomagalo i da se jedu lješnjaci, ali ih je trebalo ubrati na Ivanje (24. 06.) ili na Sv. Jakova (25. 07.). Nadalje se savjetovalo da se palcem kruži oko pupka ili da se položi desni palac na desni palac bolesnika. Olakšanje se, konačno, očekivalo i od uzimanja vrapčjeg izmeta.

KOLOVOZ 1. 08. spada u najnesretnije dane u godini, budući da se govorilo da je tog dana vrag bio bačen iz neba (prema nekim drugim mišljenjima to se dogodilo 1. 04. ili na Pepelnicu). Zato se vjerovalo da rođeni 1. 08. vide duhove i vještice, ali da rano i neprirodno umiru.

KOLJENO Sklapanje ruke oko jednog ili oba koljena smatra se još iz starine čarobnom gestom. U Engleskoj se kaže: Ako zagrliš svoje koljeno, vezuješ svoj jad.

KOMARCI Tko je htio da ga poštede komarci, nije smio na Poklade niti na Veliki petak piti vode ili je morao košulju obući naopako. U sjeni bazge navodno se moglo spavati bez opasnosti od komaraca. U mnogim se krajevima vjerovalo da se vještice i zli duhovi pojavljuju kao komarci. Uzbuđeni komarci koji jako grizu, nagovještaju kišu, a komarci koji plešu lijepo vrijeme.

KOMET Pojavljivanje kometa značilo je navodno rat, kugu i glad. Još su 1977. dva britanska znanstvenika izjavila da su gripa i druge epidemije izvanzemaljskog porijekla i da ih na zemlju prenose kometi. Prije su se kometi dovodili u vezu i s božjim sudovima. Zaštitom se smatrao post i zvonjava zvona u podne.

KOMONIKA je bilo ime za obični —> pelin. Pojas ispleten od tog raslinja navodno je čuvao od boli u leđima i krstima.

KONDOR —> Orao, —> Jastreb.

KONOPAC Konopcu kojim je neko obješen (—> Smaknuće) pripisivala se velika snaga; smatralo se da donosi sreću i čuva kuću od udara munje, ako se njime triputa udari po kućnom pragu. Kod kupovine krave, kupac je morao preuzeti i konopac bez uzlova, inače se vjerovalo da prodavač zajedno s konopcem zadržava i mlijeko krave.

KONJ je često važio kao čovjekova dojkinja, budući da se pilo —> kobilje mlijeko. Na konje se gledalo kao na životinje koje nose duše umrlih. —> Dječje bolesti.

KONJSKI GNOJ Konjskom se gnoju kao i drugom izmetu pripisivala ljekovita snaga. Smatralo se da pomaže protiv kolika, kao i protiv —> vrućice i —> proljeva. Mješavina soka svježeg konjskog gnoja i rakije davala se protiv muške impotencije, dok se za sunčane pjege preporučivalo pranje konjskom mokraćom.

KONJSKO RZANJE navodno najavljuje sreću.

KOPAR je staro sredstvo protiv vještičjeg čaranja. Zato ga se daje novo-

Konopac obješenoga donosi sreću i, osobito, čuva kuću od groma. Ivan Lacković-Croata: Krv njihova na selo naše; flomaster, papir, 1972.

rođenčadi i mladenkama, obično s malo soli, kad idu na krštenje, odnosno na vjenčanje. I inače se rado nosilo u džepu malo kopra. Mlade žene stavljale su kopar sa soli i gorušicom u džepove, čarape ili cipele, vjerujući da će ih tako muž slušati. Ako je babica dijete nakon prvog kupanja natrljala koprom, vjerovalo se da mu više nikada neće biti hladno. Protiv nesanice kopar navodno djeluje onda

kad se bez znanja čovjeka koji želi zaspati, stavi pod njegov jastuk; po jednom se drugom vjerovanju time moglo spriječiti hrkanje.

KOPILE Da vještica ne bi umjesto novorođenčeta u kolijevku stavila izobličeno kopile, trebalo je posteljicu rodilje ostaviti tri dana pod krevetom, a zatim je otplaviti tekućom vodom. Također se smatralo važnim da u kući uvijek gori svjetlo, ili, još bolje, tri svjetla. Takva bi vještičja kopilad živjela najviše sedam godina, a samo bi rijetko živjeli dulje od dvadesete godine - tješio se narod.
Vjerovalo se da se pomoću školjaka može prisiliti zle duhove da vrate ugrabljenu djecu i odnesu sa sobom vještičje kopile, koje su ostavili u zamjenu.

KOPITNJAK je prema vjerovanju naših predaka davao snagu i zdravlje. Od najstarijih je vremena smatran kao sigurna zaštita od —> zmija. Vjerovalo se da se prutom kopitnjaka mogu nadvladati i druge opasne životinje. Bičem od kopitnjaka odrezanim na Veliki petak navodno se moglo pogoditi svakog neprijatelja, ako se udari po dijelu njegove odjeće. Dotična osoba navodno osjeća udarce čak i onda kad se već prilično udaljila. —> Gljive, —> Valpurgina noć.

KOPNJENJE SNIJEGA nastupa navodno onda kad se svrake svađaju ili kad kućni pauk splete svoju mrežu u blizini prozora. Ako pas jede snijeg ili se u njemu valja, to se također smatra znakom kopnjenja snijega.

KOPRIVA Ako koprive ljeti i ujesen rastu vrlo visoko, očekuje se vrlo hladna zima. Tuča se očekivala kad bi koprive već u proljeće imale probušeno lišće. U nekim se krajevima tvrdilo da munja neće udariti tamo gdje raste kopriva, a u drugima opet da koprive odrezane na Veliki četvrtak čuvaju kuću od udara munje, a osim toga, za vrijeme oluje čuva vrčeve i bačve mladog piva da se ne izvrnu. Vjerovalo se da čovjek sebi može osigurati uspješnu godinu ako na Novu godinu pojede kolač od koprive.

Varivo od kopriva smatralo se kultnim jelom koje daje zdravlje i snagu. Ako je kopriva bila ubrana na Veliki četvrtak, garantirala je onome tko je jede osim toga još i imućnost. Tvrdi se da kopriva ne peče ako se pri dodiru s njom zadrži dah. Vjerovalo se da kopriva može izliječiti čak i rak

Varivo od koprive smatralo se kultnim jelom. Zbog visokoga sadržaja vitamina C ono je i danas nezaobilaziv sastojak makrobiotske prehrane.

maternice ako oboljela baci sjeme koprive prije izlaska sunca na sve četiri strane svijeta. Ako bi se sjeme koprive pojelo, poticalo je spolnu želju u muškaraca a žene činilo plodnima. Također se tvrdilo da će se kopriva osušiti ako je poliju mokraćom neplodne žene.

Kopriva je služila i za liječenje koprivnjače i to u obliku čaja koji je trebalo popiti, a u istu svrhu je trebalo i mokriti po koprivi.

KOPRIVNJAČA se navodno može izliječiti ako se pije čaj od koprive. Izlječenje se može postići i mokrenjem na koprivu.

KORALJI Vjerovalo se da se može protjerati svaka melankolija ako se oko vrata nose crveni koralji.

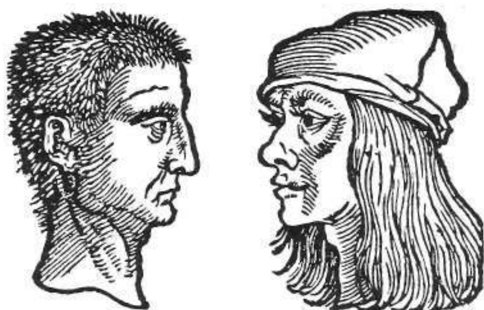
KORIJANDER Ako se žena opirala da pojede kruh začinjen korijanderom, smatralo se da je vještica. Porođaj se navodno mogao olakšati i ubrzati ako je neka djevica zavezala za svoje bedro platnenu vrećicu s jedanaest ili trinaest zrna korijandera.

KOROV u vrtu i na poljima navodno se mogao uništiti tako da se u zemlju zakopa iverje drveta pogođenog munjom.

KOSA, DLAKE Najkasnije od Starog zavjeta postoji vjerovanje da je kosa centar života, duše i snage čovjeka (—> Pogovor str. 214). Ako se čovjeku oduzme kosa, on će izgubiti snagu i slobodu (Samson i Dalila). Često se upozoravalo da se ne treba prečesto češljati, jer se tako tijelu oduzima previše snage. Isto je tako vladala prilična skepsa prema šišanju, kao i prema tome kuda s odrezanom

Slika 1: **Kosa grube i bezobzirne osobe i brada brutalne i teške osobe.** B. Codes: **»Physiognomonia«,** drvorez.

Slika 2: **Kosa vrlo ohole osobe te stidljive i krhke osobe.** B. Codes: **»Physiognomonia«,** drvorez.

kosom (—> Šišanje, —> Zaručnici). Ali, kada je u 08.mj. 1167.g. vojsku Friedricha Barbarosse u Rimu napala malarija, vjerovalo se da će šišanje vojnika pomoći. I, konačno, po kosi se pokušavalo zaključiti o mentalitetu i sudbini vlasnika, što pokazuje i uzrečica: »Kakva kosa, takva duša«:

Kovrčava kosa karakterizira odvažne ljude;
Duga, meka i slaba kosa ukazuje na bojažljivost;
Nakostriješena kosa je znak zdravlja;
Osjetljiva kosa nagovještava ljubomoru;
Jaka dlakavost obećava sreću ili bogato vjenčanje;

Čvrsta kosa je obilježje zdrava čovjeka;
Kosa koja raste zrakasto pokazuje učenost;
Gusta kosa pokazuje da će čovjek dugo živjeti;
Ljudi s mekom, podatnom kosom ugodni su u društvu;
Tko ima sjajnu kosu, poginut će u ili na moru; Zamršena kosa ukazuje na zbrkanu (omađijanu) ličnost;
Čupava kosa ukazuje na konfuznost: takvi su ljudi svuda omiljeni i lako se bogate;

Kosa koja se, kad se izvuče, kovrča, pokazuje da se radi o razdražljivoj osobi;
Crvena kosa znači naprasitost, tu se radi o zlim, nevjernim ljudima za koje se često tvrdilo da imaju zao pogled;
Dlake na jeziku i zubima ukazuju s jedne strane na pametne, a s druge strane na zlonamjerne ljude;
Djevojke s mekom, nježnom kosom naći će bogatog muža;
Mnogo dlaka na trbuhu ukazuje na poročnost;
Mnogo dlaka na rebrima simbolizira smionost;
Mnogo dlaka na prsima i trbuhu pokazuje nerazumnost;
Mnogo dlaka na ramenima i vratu ukazuje, kako na malodušnost, tako i na buntovnost i postojanost;
Tko ima dlakav donji dio vrata, obogatit će se;
Dlake na rukama signaliziraju bogatstvo i zdravlje;
Kovrčica na čelu ukazuje na samoubojstvo;
Djeca koja se rode s kratkom kosom postat će bogata;
Djeca koja se rode s dugom kosom uskoro će umrijeti, ukoliko kosa brzo ne ispadne;
Plava i crvena kosa pokazuju veću nadarenost nego crna;
Sijedu dlaku ne smije se iščupati, jer će inače na istom mjestu izrasti više sijedih dlaka.'
Za vrijeme pasjih dana (kraj 07. do kraja 08.) bilo je zabranjeno pranje kose jer je postojala opasnost da je voda tih vrućih dana otrovana i da se može dobiti čireve. —> Urokljive oči.

KOŠULJA Vjerovalo se da se može obraniti od svih mogućih opasnosti i da će bolesti krenuti nabolje ako se košulja, ili bar njezin lijevi rukav, obuče naopako. Mislilo se da čovjek može postati neranjiv ako košulju svuče preko glave i opet naopako obuče. Košulja koja se nosi naopako, navodno čuva i od čežnje za domom. Košuljama jakih ljudi pripisivala se velika ljekovita snaga, pa su ih zbog toga često nosili rekonvalescenti. Od grčeva je navodno oslobađala košulja u kojoj je netko umro i koju je trebalo omotati oko dijela tijela u kojem se pojavio grč.

Protiv boli u želucu preporučivalo se da se u petak obuče čista košulja. Ukoliko se to učinilo na Novu godinu, prijetili su navodno čirevi. Ako se željelo osloboditi od komaraca, trebalo je košulju obući naopako. Mislilo se da se može prevariti zloćudne vještice i demone, ako buduća majka, prigodom poroda, obuče košulju svog muža.

KOVANI NOVAC koji čovjek nađe za vrijeme oluje navodno je pao s neba, pa se zato vješao oko vrata kao amulet.
Određeni komadi novca, osobito oni s utisnutim raspelom ili majkom božjom gutali su se ili cijeli ili njihovi

Kovine: s pomoću sunčane energije Bog u utrobi planina stvara metale. U sredini je olovo, lijevo je bakar, željezo i zlato, a desno kositar, živa i srebro, L. Ercker: »Aula subterranea«, Frankfurt, 1672.

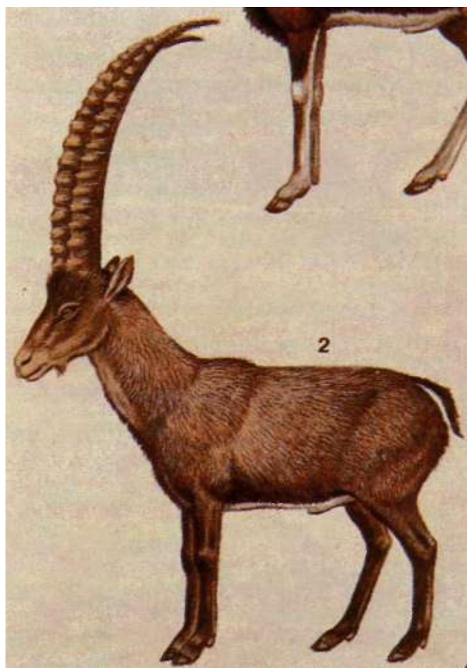
ostrugani djelići, u nadi da će to pridonijeti ozdravljenju od raznih bolesti. I kod poroda su se nadali takvoj pomoći. Budućoj majci kao i bolesnicima pokušavalo se pomoći i tako da im se kovani novac stavi na tijelo. Vjerovalo se da novac kovan prestupnih godina nosi sreću. Kovani se novac upotrebljava i za proročanstva tako da ga se baci uvis i onda postupi prema tome na koju je stranu novac pao. Novac se baca u razne bunare (prvobitno žrtva bogu vode) da bi se čovjeku ispunila neka želja. —> Novac, —> Oluja.

KOVINAMA se u starini pripisivala magična snaga. Tako se u doba antike vjerovalo da se komadima kovine s površinom poput ogledala može odbiti svaka nesreća (—> Pogovor str. 214). Kasnije se čarobna moć pripisivala —> potkovi, —> čavlima i —> iglama.

KOZOROG Kopita i dlaka iz brade kozoroga nosili su se kao amulet za koji se vjerovalo da čuva djecu od naglih grčeva. Protiv demona u žitu, u mnogim se krajevima vjerovalo u pomoć crnog kozoroga, kojeg je trebalo držati u spavaćoj sobi. Tvrdilo se da će kod žena sasvim sigurno imati prednost onaj muškarac koji namaže penis lojem kozoroga. Isto je djelovanje navodno imala pomada od masti kozorogove žuči i čistog ulja kojom je muškarac trebao mazati muški ud. —> Jarac.

KOZA će navodno biti lijepa i bijela ako se obriše krpom kojom se čistio vrč za mlijeko. U istu se svrhu preporučivalo pranje u snijegu 1. ožujka. Smatralo se da se time mogu spriječiti i sunčane pjege, a osim toga koža nakon takvog pranja navodno ne može pocrnjeti od sunca. Važno sredstvo za njegu kože bila je i rosa. Pranjem žabljim jajima pred dan Sv. Jurja (23. 04.) pokušavalo se odstraniti osip. Pomoću pojasa od stavljene ljudske kože, čovjek se navodno mogao pretvoriti u vukodlaka. Žuta boja kože smatrala se znakom bolesti i smrti.

KOŽNE BOLESTI Uspješnom preventivom protiv kožnih bolesti smatralo se jelo od graška na Novu godinu.

Kozorog je imao značajnu ulogu u pučkoj medicini, jer su se svi dijelovi njegova tijela smatrali ljekovitima. Zato je u prošlom stoljeću već bio gotovo sasvim istrijebljen u Alpama, osim u današnjem Nacionalnom parku Gran Paradiso u dolini Aoste, gdje je bio pod zaštitom savojske kraljevske kuće, te se, zahvaljujući njoj, danas opet može sresti u alpskim vrletima.

KRASTAČE su se općenito smatrale otrovnima. Na dane između Velike i Male gospe (od 15. 08. do 8. 09.) smatrale su se, međutim, neotrovnima, pa su ih zato lovili i ubijali, vjerujući da će mrtve krastače privući na se sav otrov. Spaljene krastače pretvorene u prašak, služile su kao lijek protiv različitih bolesti.

KRASTAVCI se, prema jednom seljačkom pravilu, neće smrznuti ako ih se posije uveče prije Valpurginog (1. 05.). Međutim, ne smije ih sijati ni saditi žena koja ima menstruaciju ili osoba koja je bosa, jer krastavci neće uspijevati. Vjerovalo se čak da će se krastavci sasušiti ako im dođe u blizinu žena koja ima menstruaciju. Osim toga se smatralo da se njihov rast usporava čim se u njihovoj blizini ostavi neki čelični predmet, npr. neko vrtno oruđe. Žetva krastavaca bit će, prema starom vjerovanju, dobra ako se za vrijeme cvata među krastavce stave stare cipele.

KRAVA —> Mlijeko, —> Konopac, —> Djetelina.

KRAVLJAK Za tu se biljku vjerovalo da daje tjelesnu snagu i mušku potenciju. Jeli su je i kao preventivno sredstvo protiv zaraznih bolesti, a vjerovalo se da se pomoću nje čovjek može zaštititi i od trbušne kile. Kod krstobolje je trebalo objesiti kravljak -oko vrata, a ako ga se objesi nad jedaći stol, nitko od prisutnih neće dobiti žgaravicu. Tvrdilo se da onaj tko u noći solsticija (21. 06.) nađe kravljak s devet cvjetova, skuha ga u vinu i to vino popije, stiče snagu devetorice muškaraca. Mladići su se nadali da će djevojke ispuniti sve njihove želje ako uza se nose kravljak i valerijan u crvenom vosku. Kravljak je, osim toga, služio i kao zaštita od udara munje.

KRHOTINE donose sreću - to je vjerovanje rašireno još i danas.

KRISTAL Još u doba antike vjerovalo se da se iz komada »kristala« može razabrati budućnost. Kao »kristali« su služili sjajni predmeti koji su reflektirali ili propuštali svjetlost. U poput ogledala sjajni »kristal« trebalo je gledati tako dugo dok se ne povjeruje da se vidi očekivana vizija budućnosti. —> Gorski kristal.

Vračara proriče budućnost iz kristalne kugle.

KRIVOKLETSTVO Da bi se izbjegle posljedice krivokletstva, savijalo bi se pri zakletvi palac ili bi se lijeva ruka držala iza leđa, odnosno ruka kojom se polagala zakletva okrenuta

od tijela. Prema predanju bi se trava, na kojoj je stajao krivokletnik, osušila. Kad bi krivokletnik umro, njegov bi leš pocrnjeo i ne bi našao mira u grobu, već bi obilazio kao sablast. (—> Ustali iz groba). Krivokletnička ruka strši prema mnogim starim pričama iz groba. — > Uzetost i —> Pogovor str. 214.

KRIZOLIT ili OLIVIN Od tog su dragog kamena njegovi vlasnici očekivali zaštitu od epilepsije, kuge, melankolije, ljubavne pohote, kao i ublaženje kod provala srdžbe. Ako je netko imao vrućicu, stavljali bi mu pod jezik krizolit da bi mu utažio žeđ. Samljeven se preporučivao astmatičarima jer se držalo da jača dah, a kad bi ga se probušilo i nosilo uza se, zajedno s jednom dlakom magarca, tjerao je navodno zle duhove. Trebalo ga je po mogućnosti nositi na lijevoj strani tijela, a mogao je čovjeku dati i mudrost. Negdje ga smatraju karakterističnim kamenom za rujan, a drugdje za studeni.

KRIŽ NA PUTU Iverje od takvih križeva — tako se pričalo — donosilo je svojim vlasnicima sreću u igri, a moglo je poslužiti i kao ljekovita čačkalica.

KROV Ako s krova padne kamen ili ako na njemu sjedi sova ili vrana, vjeruje se da netko u toj kući mora umrijeti. U drugim se krajevima govorilo da će netko u kući oboljeti ako gavran - gavranovi i vrane su se često shvaćali kao ista vrsta - sjedi na krovu. Ako je preko krova pretrčala vjeverica ili je na krovu pjevao crvendać, smatralo se da će u kući ubrzo izbiti plamen. Da bi se spriječila ta nesreća, bacali su se, prigodom proslave stavljanja kuće pod krov, razni predmeti preko krova.

KROVNI ŽLIJEB Budući da je vladalo uvjerenje da će tekuća voda otplaviti bolesti, stavljali su se najrazličitiji predmeti za koje se smatralo da izazivaju bolest pod krovni žlijeb: —> Kamenje, —> Grah. Vjerovalo se da se glavobolja može otjerati ako se pije voda iz žlijeba.

KROVOPOKRIVAČI su se nadali da će se moći osloboditi od vrtoglavice ako budu jeli meso i mozak vjeverice.

KRSTASTI KOPITNJAK upotrebljavao se kod oboljenja jetre. Čaj od te biljke navodno je pomagao i kod iskašljavanja krvi. Vjerovalo se da cijelu godinu neće imati vrućicu onaj tko proguta prva tri kopitnjaka koja nađe u proljeće.

KRSTOBOLJA Tko na Veliki četvrtak prije izlaska sunca pojede umućeno guščje jaje ili jaje crne kokoši, poduzeo je korake protiv krstobolje, tako se barem vjerovalo. I ples oko Ivanjih kresova (24. 06.) navodno je pomagao protiv takvih bolova. Dalje se u takvim slučajevima savjetovalo da se u proljeće kod prve grmljavine pritisne leđa o stablo ili da se triput baci leđima na zemlju, tarući se o nju. Kao preventivno sredstvo djelovalo je navodno i nošenje slušne koščice svinje ili nošenje pojasa od pelina. Izlječenju se nadao i onaj tko bi objesio oko vrata kravljak.

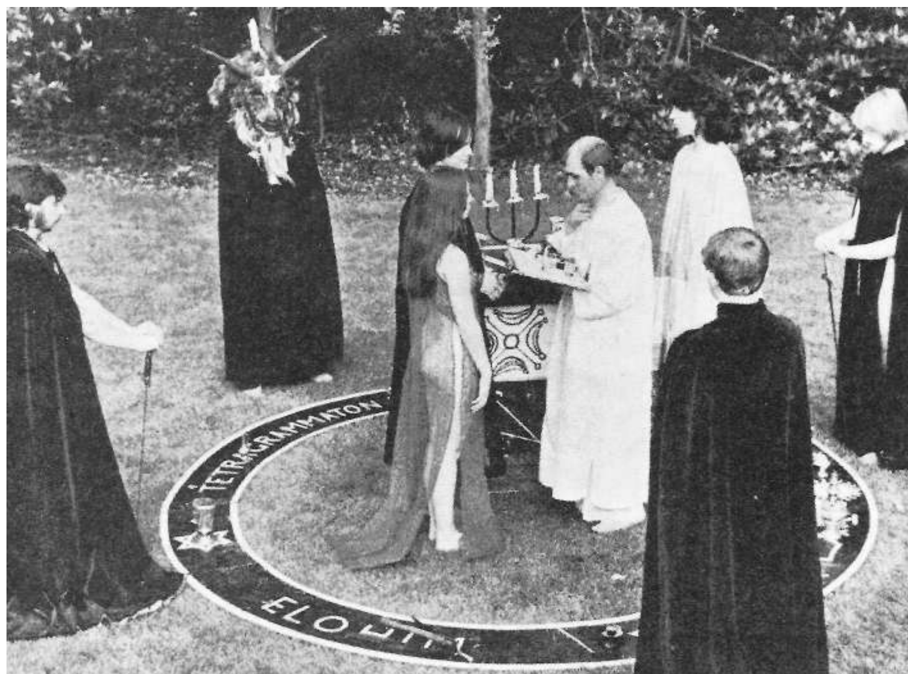
KRŠTENJE Ako se u proljeće najprije ugledalo žutog leptira, »sigurno« je predstojalo krštenje. Međutim, trebalo je izbjegavati krštenja u vrijeme kad se mjesec smanjuje jer će se dijete,

prema rasprostranjenom vjerovanju, slabije razvijati nego kad je kršteno u periodu kad mjesec raste. Prije krštenja nije se djetetu smio pokazati novac jer se smatralo da će postati gramzivo. Kad su djevojčicu krstili vodom kojom je već kršten dječak, proricali bi joj rast brade. Vjerovalo se i da djevojčice na krštenju moraju biti obučene u bijelo, jer će inače umrijeti. —> Rodilja, —> Imena, —> Pamćenje, —> Oči, —> Sol.

KRTICA je simbolizirala tajanstvenost prirode, pa se vjerovalo da je u nekoj vezi s podzemnim blagom, a i s novcem. Ako je krtica pred nekom kućom prorovala krtičnjake, ljudi su se bojali da bi jedan od stanara mogao umrijeti. Zato su se nadali da će je moći otjerati ako na Veliki petak razore krtičnjake. Tko je rukom usmrtio krticu, postigao je navodno da mu ruka ima ljekovitu moć. —> Jakost, —> Nesretni slučajevi.

KRUG Smatra se da je - isto kao i kod prstena - ono što se nalazi u krugu zaštićeno i da se odbija ono što dolazi izvana. Tako se vjerovalo da se selo može zaštititi od kuge ako se oko njega povuče krug plugom. Ako se prošlo tri puta oko kuće i dvorišta s palminom grančicom u ruci (—> Cvjetna nedjelja), vjerovalo se da ni lisica ni jastreb ne mogu ništa ukrasti iz tog kruga. Nasuprot tome, smatralo se da se može zaštititi od zmije

Vjenčanje modernih vještica u čarobnom krugu.

Čarobnjak u krugu koji ga štiti od demonskih sila.

ako se lješnjakovim prutom opiše krug oko nje. Isto se tako mislilo da se okruživanjem mogu liječiti kolike, ozebline i slično. Magični krug u —> novogodišnjoj noći navodno je omogućivao da se vidi budućnost. —> Pogovor str. 214.

KRUH Tko rado jede koru kruha, uvijek će ga pratiti sreća, a sa zalogajem kruha u ustima čovjek je siguran da ga neće ujesti pas, tako su govorili naši stari. U prisutnosti visokopoštovanog kruha nije se smjelo psovati. Tko bi krivo rezao kruh, navodno je prije toga lagao. A onaj tko hljebove kruha stavi naopako na stol, dopušta da zli ljudi dobiju moć nad kućom. Ako se kruh s narezanom stranom položi u smjeru vrata, sreća izlazi iz kuće. Kruh i sol nisu smjeli nedostajati kod useljenja u novi —> stan da bi ih i kasnije bilo dovoljno. Hljebove se ne smije poklanjati cijele jer inače s njima kuću napušta i blagoslov. Zato treba odrezati mali komadić i sam ga pojesti ili bar hljeb malo zamotati. Prvi odrezani komad kruha ne smije se dati strancu jer on po starom običaju pripada domaćinu. Ako se na Silvestrovo počeo rezati zadnji hljeb u kući, postojala je opasnost da ga u novoj godini neće biti dovoljno. Kruh pečen na Veliki petak (—> Pečenje) navodno je osiguravao blaženstvo ljudima koji bi ga jeli. Tko ostavi nagri--ene komade kruha, izgubit će prema starom vjerovanju razum. Onome tko bi gazio žito prijetilo se da će mu se kod kuće kruh upljesniviti.

KRUH OD GRUBO MLJEVENE PŠENICE U 20. stoljeću su taj kruh i mladi sir dobili rang sredstava za ljepotu.

KRUMPIR Tko jede previše krumpira, taj će, prema narodnom vjerovanju, oglupavjeti. Vjerovalo se da se nošenjem jednog krumpira uza se može zaštititi od reumatizma. Voda u kojoj se skuhao krumpir navodno je dobra protiv ušiju. Hripavac su pokušavali liječiti udisanjem pare plavih krumpira.

KRV Kao ljubavnu čaroliju ljubavnici bi jedno drugom pomiješali nekoliko kapi krvi - žene su uzimale i menstrualnu krv - u piće, vjerujući da na taj način mogu osigurati vjernost svog partnera. Kod uloga i epilepsije navodno je ljekovito djelovala krv zdravog mladića dobivena puštanjem iz žile u svibnju. Vjerovalo se da se ljudskom krvi može liječiti guba, a jarčjom krvi impotencija. I kupanje u konjskoj krvi smatralo se lijekom protiv gube, a vrapčja se krv upotrebljavala protiv čireva na rožnici. Tko je želio po noći izgledati isto tako dobro kao po danu, namazao bi obrve krvlju šišmiša. Krv smaknutih navodno je donosila sreću u igri. Volovska krv

pomiješana s medom i vinom bila je napitak starih Germana koji im je davao snagu. Tvrdilo se da karneol može osvježiti krv. Ako se sanja krv, to navodno znači požar ili skoru smrt nekog krvnog rođaka. —> Vampiri, —> Majčina dušica.

KRVARENJE IZ NOSA navodno se moglo zaustaviti ako se nosilo crvenu vrpcu oko vrata. Protiv akutnog krvarenja iz nosa narodna je medicina predlagala da se kiseli kupus drži u ruci sve dok se ne zagrije. Osim toga se preporučivao i korijen različka, iskopan na Tijelovo, koji je trebalo dlanom držati uz nos sve dok se ne zagrije. Isto se tako vjerovalo da pomaže i pritiskanje polovice luka na vratnu žilu kucavicu. Krvarenje iz nosa bi također prestajalo kad bi se oko malog prsta - uglavnom lijeve ruke - omotao konac ili kad bi se pod jezik stavio bijeli papir. Dalje se savjetovalo uvlačenje magarećeg izmeta u prahu u nos. Navodno je tu mogao pomoći i svježi topli izmet vepra. Vjerovalo se da se krvarenje iz nosa u žena može zaustaviti lišćem jabuke, a u muškaraca lišćem kruške. —> Zaustavljanje krvarenja.

KRVAVICA Tko bi na Tijelovo prije izlaska sunca pojeo krvavicu s ječmenom kašom, imao bi navodno cijele godine dovoljno novaca i ne bi nikada dobio vrućicu. Ako se na Tijelovo jela krvavica s kiselim kupusom, smatralo se da se time mogu protjerati buhe.

KRVOTOK —> Zlato.

KUCANJE Da bi se izbjeglo nepovoljno djelovanje spominjanja nečijih dobrih osobina ili događaja, treba triput pokucati prstom o drvo. Tako se želi spriječiti štetno djelovanje takvog spominjanja. U toj se praznovjerici uptorebljava protučarolija, budući da su i zli duhovi pokušavali potčiniti sebi ljude kucanjem. Također se smatralo da se čovjek može zaštititi od loših snova ako prije spavanja pokuca na drveni dio kreveta.

KUĆA Kad bi štakori i miševi napustili kuću, smatralo se da će se ona uskoro srušiti. Ako je sa zida palo lastavičje gnijezdo, vjerovalo se da će stanovnici još iste godine otići iz kuće. Gradnjom nove kuće trebalo je početi kad je mjesec u porastu ili za punog mjeseca (—> Sretni dani), ali je temelje trebao iskopati dok se mjesec smanjuje jer će inače podrum navodno biti uvijek vlažan. Da bi se od kuće odvratila nesreće, bacali su se na svečanosti prigodom stavljanja kuće pod krov razni predmeti preko krova. —> Nesretni dani.

KUGA Kao sigurno sredstvo protiv kuge važio je dugo vremena bedrinac (siljevina). Isto se tako zaštićenim od kuge smatrao onaj tko bi uza se nosio buniku, a na kuće su se za zaštitu od kuge vješale kitice stolisnika.

Vjerovalo se da se stanovnike nekog sela može zaštititi od zaraznih bolesti ako bi se oko naselja plugom povukao zatvoreni —> krug. Osim toga se mislilo da kuga ne može prijeći preko vode.—> Hijacint. —> Pogovor str. 214.

KUGLANJE Igrači su vjerovali da će imati sreću u kuglanju ako na unutrašnju površinu ruke kojom bacaju kuglu privežu srce šišmiša. Osim toga su na dan Sv. Petra i Pavla (29. 06.) ubijenog sljepića zakapali zajedno s

graškom. Kad bi grašak niknuo i donio plod, stavljali bi što više mladog graška u džep, vjerujući da će pogoditi odgovarajući broj čunjeva. Ali ako igrač čuje zavijanje psa, uvjeren je da će ga tokom dalje igre pratiti nesreća. Vjerovalo se da će protivnik loše igrati ako se iza njega, dok baca kuglu, razaspe pepeo cigare ili ako se u zatvorenu šaku utisne desni palac. Protivnik također neće imati sreće ako neka mlada osoba pretrči preko kuglane. Ako se prvi prednji čunj postavi najzadnji, slijedeći ga strijelac neće pogoditi.

Kukanje kukavice s istoka donosi sreću, a sa zapada nesreću.

KUHANJE Ne smije se za vrijeme kuhanja uzimati hrana iz lonaca, jer se jelo inače navodno neće skuhati. —> Juha.

KUHARICA Kad kuharica presoli juhu, znači da je zaljubljena, ali ako joj zagori kaša, uskoro će se udati. Kad bi kuharica morala dokuhavati jelo koje je već bila skinula sa štednjaka, vjerovalo se da joj predstoje batine.

KUKAC Ako se u kući iznenada pojavi mnoštvo crnih kukaca, vjeruje se da će jedan ukućanin umrijeti.

KUKAVICA se u mnogim krajevima smatra glasnikom proljeća, a Germani su je smatrali božjom pticom. Ako je se u proljeće čuje prvi put, broj njezinih kukanja najavljuje koliko će se još godina živjeti. Ako se dok kukavica kuka nema novaca u džepu, takva će situacija potrajati cijelu godinu, a ako se u tom času ima novaca, imat će se i tokom cijele godine. Ako se u času kad kukavica kuka osjeti glad, bit će kao i s novcem. Djevojke i mladići pokušavaju iz kukanja kukavice saznati koliko će još godina ili mjeseci ostati neudate ili neoženjeni. Žene misle da će po kukanju znati koliko će imati djece. Ako je kukavica kukala nakon Ivanja (24. 06.) ili ako bi se približila kućama, očekivale su se loše žetve. Općenito se vjerovalo da prijeti nesreća ako kukavica uleti u selo. Ako se kukanje čulo s istoka, značilo je sreću, a ako je dopiralo sa zapada - nesreću. Ako kukavica zakuka za vrijeme svadbe, brak će biti sretan. Da bi se s lica skinule sunčane pjege, trebalo je u proljeće, kod prvog zova kukavice, oprati lice u ribnjaku i uz to govoriti kukavici (koja je također pjegava):

Kukavice, čujem tvoj zov,
speri mi moje pjege
tako da na tebi ostanu,
a sa mene sasvim siđu.

Kukavica je jednima važila kao nadzemaljsko biće, a drugima kao utjelovljenje đavola. Djelomično su je smatrali suprotnošću orlu, pa je tada simbolizirala nešto manje vrijedno.

KUMIN Ako bi se neka žena opirala da pojede kruh začinjen kuminom, smatrana je vješticom. S druge strane, kumin se smatrao zaštitnim sredstvom protiv vještičjeg čaranja, te se zbog toga davao djeci, mladencima i mrtvacima da ga imaju uza se. Navodno je bio i vrlo efikasno sredstvo protiv boli želuca, ali samo ako je bio ubran na Ivanje (24. 06.), prije izlaza sunca ili dok je crkveno zvono zvonilo za podne.

KUMSTVO se prvobitno smatralo uskom rodbinskom ili duhovnom vezom između kumčeta i kuma. U nekim su krajevima odnos kumstva pokušavali stvoriti razmjenom uvojka kose. Kumova je košulja navodno štitila kumče od bolesti i demona. Kad bi djevojka u proljeće vidjela prvu rodu kako stoji, očekivala je da će je zamoliti da bude kuma. Trudne žene nisu smjele preuzeti kumstvo, jer se vjerovalo da je to opasno i za njihovo buduće dijete i za kumče.

KUPANJE Najzdravijim se smatralo kupanje u svibnju. Vjerovalo se i u povoljno djelovanje —> ožujske vode, —> uskršnje vode, —> mlinske vode i —> kišnice (—> Voda). Kupka u vinu navodno bi osigurala zdravlje novorođenčeta. Važno je bilo prvo kupanje dojenčeta jer se vjerovalo da se raznim dodacima vodi, dijete može zaštititi od raznih bolesti, npr. uloga, hladnoće (—> Kopar) i dr. Pokušavalo se utjecati i na boju kose (—> plava kosa). Djevojčicama se u vodu stavljao miloduh, u želji da im se osigura kasnija sklonost muškaraca. I stari i mladi su vjerovali da se s malo grobne zemlje u vodi za kupanje mogu zaštititi od osipa. Ali za vrijeme »pasjih dana« (od kraja srpnja do kraja kolovoza) nije se smjelo kupati jer se vjerovalo da je u tom periodu voda otrovana, da se može lako utopiti ili dobiti osip. Na Veliku gospu je bilo zabranjeno kupanje u rijeci, jer je vladalo uvjerenje da rijeke tog dana zahtijevaju ljudske žrtve. —> Nožna kupelj, —> Sretni dani, —> Valerijan.

KUPINE Vjerovalo se da se čovjek može zaštititi od bolesti i čarolija ako se provuče ispod grma kupine.

Kupine, uz ostalo, liječe reumatizam, hripavac i čireve. Premda im je plod ukusan, u nekim se zemljama, npr. u Francuskoj, nerado jede jer se vjeruje da joj boja potječe od vražjega udarca. U nekim se ruralnim područjima Engleske vjeruje da je đavao upao u kupinu i da ju je zato prokleo.

KUPUS Ako se na Katarinino (25. 11.) zakopaju uveli listovi kupusa ovijeni vunom, dobit će se navodno novo i bolje sjeme kupusa.

KURJE OČI mogu se navodno spriječiti ako se u čarape stave lukovice mrazovca. Za odstranjivanje kurjih očiju bilo je mnoštvo recepata: da se neko vrijeme stoji ispod kleka, da se kurje oči mažu ušnom masti i da se na njih u vremenu kad se mjesec smanjuje, stavljaju kolutovi rotkve, da ih se trlja listovima graha, koje poslije toga treba zakopati ispod krovnog žlijeba. Preporučalo se i da se stane baš u lokvu kišnice u kojoj su se prethodno brčkale kokoši, te da se onda čarape navuku preko prljavih nogu i četrnaest dana ne skidaju. Nakon tog vremena kurje će oči nestati.

KURVA Ako je medvjed, kad bi ugledao neku djevojku, jako zamumljao, to se uzimalo kao znak da je djevojka potajno kurva. Ako se ujutro kao prvu osobu vidjelo kurvu, očekivao se sretan dan, a kurva na Novu godinu ujutro značila je sreću za cijelu godinu. Djeca kurvi smatrala su se sretnijima od djece rođene u braku, te se vjerovalo da svojim kumovima donose sreću. S druge se opet strane govorilo da kurve imaju zao pogled koji može osobito naškoditi novorođenčetu. Za vanbračnu se djecu govorilo da će i sama roditi vanbračno, a tko bi razbio ogledalo, morao je navodno odgojiti dijete kurve. —> Pogovor str. 214.

KVOCKA Vjerovalo se da jaja crnih kvočki štite čovjeka i zgrade od svake štete; ne samo od munje, već i od kile, krstobolje i ujeda zmije. Najboljim jelom za porodilju smatrala se juha od crne kvočke. Vjerovalo se i da se pomoću crne kvočke može prisiliti —> kradljivca da vrati ukradenu stvar. —> Crno.

L

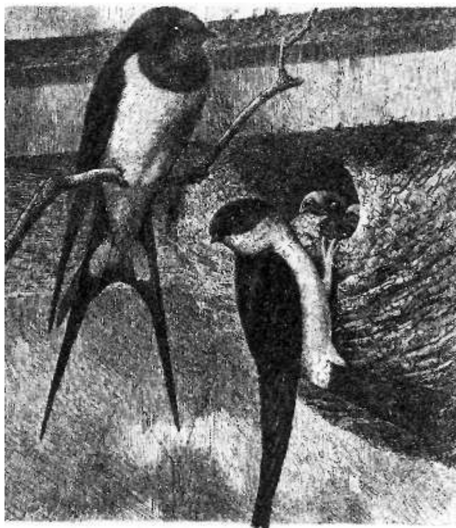
LAGANJE Govorilo se da najviše lažu ljudi iz čije se odjeće kod pranja dižu mnogi mjehurići. Ljude tupog nosa sumnjičilo se da lažu. Dalje se govorilo da onaj tko dobro brusi noževe, dobro i laže, a tko krivo reže kruh, sigurno je prethodno nešto slagao. Vjerovalo se da se lažljivca može uhvatiti u laži pomoću trpuca ili —> berila. —> Priznanje.

LAKOMISLENOST Po malim noktima na rukama može se zaključiti da su ljudi lakomisleni. Djeci koja se mnogo gledaju u ogledalo i rano s time počnu, proricalo se da će biti lakomisleni. Ako se prije svadbe za nabavku mladenkine haljine morao pozajmiti novac, par će navodno biti lakomislen. Svraka se smatrala simbolom lakomislenosti.

LANOVO SJEME Kolač od lanovog sjemena s medom i paprom navodno je djelovao kao sredstvo za podražaj spolnog nagona.

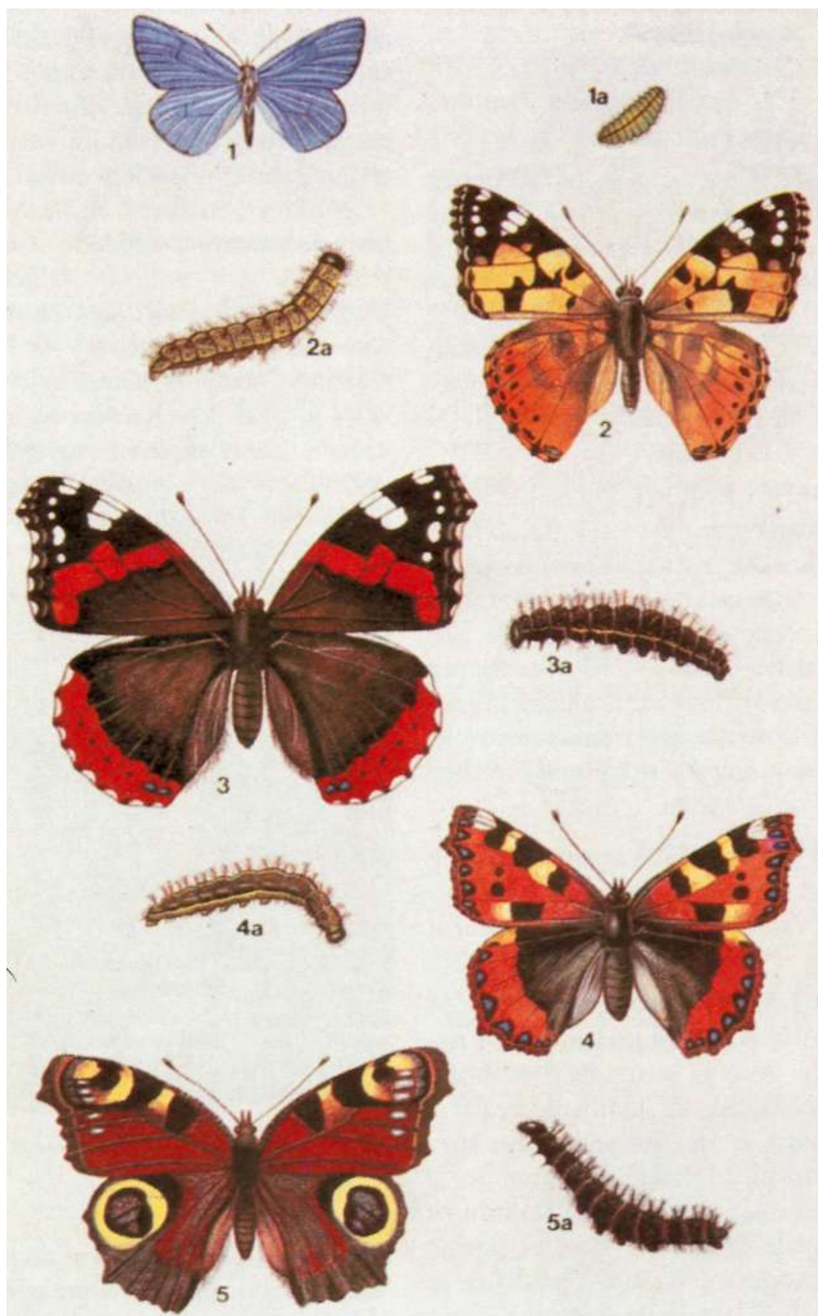
LAPIS LAZULI je navodno bio dobro sredstvo protiv melankolije i nesvjestice. Ako ga se uzimalo u obliku praha, očekivalo se smanjenje vrućice. Osim toga, u njegove je osobine spadala umirujuća snaga, a povoljno je djelovao i na jačanje srca. Praškom su se posipale bradavice, koje bi poslije toga navodno nestajale. Vješalo ga se i maloj djeci oko vrata, vjerujući da će im pomoći da prevladaju svoje strahove.

LASICA Lasici se pripisivao zao pogled kojim je mogla začarati zečeve i druge životinje. Kad bi lasica prešla čovjeku preko puta, vjerovalo se da predstoji nesreća. Zato je pod svaku cijenu trebalo izbjegavati lasicu; već se i samo njezino frktanje smatralo uzrokom svakog zla. Tvrdilo se da može otrovati čovjeka i životinju ako u njih dahne; pogođeni čovjek tada se »raspolovi«, oslijepi ili mu otekne lice, dok krave pogođene dahom lasice daju krv umjesto mlijeka. Ali amulet s okom lasice smatrao se zaštitom od zlog pogleda. Muda lasca služila su ženama kao amulet, a kao mast ili prašak navodno su sprečavala začeće. Razni dijelovi lasičinog tijela upotrebljavali su se protiv najrazličitijih bolesti. —> Epilepsija, —> Zmijski otrov, —> Zima.

Lastavičje gnijezdo na kući odbija munju i svaku nesreću.

LASTAVICE Smatralo se da pojavljivanje lastavica poslije zime nosi sreću, a da njihova gnijezda na kući odbijaju munju i svaku nesreću. Tko je u proljeće vidio prvu lastavicu mogao je navodno vodom iz lokve na smetlištu ili gnojem oprati sunčane pjege

Možda je najraširenije vjerovanje o leptirima da su oni duše pokojnika. Zato se od najstarijih vremena prema njima postupalo pažljivo i nježno. Tko ubije leptira, imat će godinu dana nesreće. Vidjeti tri leptira istodobno na listu znači: smrt.

tako da nestanu. A kad bi se, spazivši prvu lastavicu, promiješao novac u novčarci, on bi se uskoro silno razmnožio. Ako se spali lastavičje gnijezdo i pepeo pomiješa s lovčevom sačmom, lovac će uvijek pogoditi cilj. S istom se namjerom sačma miješala s osušenom lastavičjom krvi.

LAVINE su se navodno spuštale na ona mjesta gdje su se okupljale vještice. Vjerovalo se da vještice koje jašu na lavinama gube svoju moć kad zazvone crkvena zvona.

LEDENE ŠARE na prozorima tokom dvanaest noći između 25. 12. i 6. 01. navodno nagovještaju strašnu godinu.

LEPRA —> Guba.

LEPTIR Tko je u proljeće ugledao najprije bijelog, a zatim žutog leptira, nadao se sreći u novčanim stvarima, sivi leptir je navodno donosio nesreću, a crveni bolove u očima. Ako se prije Sv. Đurđa (23. 04.) golom rukom ulovi bijelog leptira, smatralo se da se zna sretni broj za lutriju, koji bi se dobio tako da se datumu kad je leptir ulovljen, pribroji broj njegovih mrlja na krilima. Ako je pčelar u proljeće ulovio prvog leptira kojeg bi ugledao i pustio ga da odleti kroz rupu u rukavu negovog kaputa, vjerovao je da će ljeti moći uloviti roj pčela.

LICE Boja lica igrala je prije vrlo važnu ulogu: bljedilo se tumačilo kao bojažljivost, a žutocrna boja ukazivala je na nerazumnost i svojeglavost. Trudnica s mrljama na licu najvjerojatnije će roditi dječaka, a s jednoličnom bojom kože lica - djevojčicu. Ako je lice peklo ili bockalo, pretpostavljalo se da netko u toj osobi govori.

LIJEČENJE MOLITVAMA pomoću magičnih formula i sredstava oduvijek je bio sastavni dio pučke medicine. Cesto se pritom govorilo o »ljekovitim valovima« i »magnetskim ljekovitim snagama«.

LIJEČNIK Posjet liječniku i razgovor s njim na Veliki petak navodno donosi mnogo sigurnije rezultate nego bilo kojeg drugog dana u godini. Onaj kome se odjeća krpala na tijelu, uskoro će trebati liječnika koji će na njemu također rezati i krpati. —> Operacija.

LIJENA će navodno postati djevojka koja u proljeće vidi prvu rodu kako stoji.

LIJEPO VRIJEME nije se moglo očekivati samo onda kad su komarci plesali, već i tada kad bi se pri nekom obroku sve pojelo, kad je mjesec izgledao bijel i svijetao, kad se vidjelo puža koji je sa sobom nosio zeleni list, kad bi guska, dok je padala kiša, pogledala prema nebu i kad se magarac valjao u travi ili kad su se dva magarca igrala i plesala. S lijepim se vremenom računalo i kad su ptice letjele visoko ili kad su se vraćale ptice selice. Isto se tako pokušavalo saznati nešto o vremenu promatrajući vladanje —> paukova.

LIJEVANJE OLOVA je osobito omiljeno na kraju godine, sa željom da se sazna što donosi nova godina. Pusti se da vruće olovo kapa u vodu, pa se onda pokušava protumačiti na-

stale oblike: zvijezde navodno obećavaju sreću, križevi nevolje, čovječuljci ili oblik vreće bogatstvo, životinjice smrt. Kad učenik lijeva olovo, pokušava se pogoditi njegovo buduće zanimanje. Naravno, i ljubav igra važnu ulogu: iz oblika sličnih slovima pokušava se sastaviti ime budućeg partnera, a od drugih oblika njegovo zanimanje. Vijenac najavljuje svadbu u godini koja dolazi, pravokutan se oblik može tumačiti kao lijes, pa znači smrt u roku od godine dana. —> Budućnost.

LIJEVO U pretkršćansko je vrijeme lijeva strana važila kao povoljnija (—> Ovce, —> Svjetlost lutalica). Pod utjecajem Starog i Novog zavjeta pobijedilo je suprotno shvaćanje (—> Desno). Tako se onda npr. ustajanje na lijevu nogu i oblačenje najprije lijeve čarape počelo tumačiti kao loš predznak, isto kao i kad je zvonilo lijevo uho (—> Zvonjenje u ušima) i kad bi se gost spotaknuo lijevom nogom ili kad bi ga lijeva noga svrbjela. I mrlja na prstu lijeve ruke tumačila se kao predznak nesreće, dok se još danas kaže da će kad svrbi lijeva ruka biti novaca, a kad svrbi desna - izdataka. —> Djevojka, —> Zec, —> Hunjavica.

LIKOVAC ili MASLINICA Prve cvjetove te biljke koja raste divlje, treba, prema vjerovanju, tražiti ne govoreći o tome. Tako nađeni cvjetovi navodno su pružali zaštitu od raznih nesretnih slučajeva, ako se izgovaraju ove riječi:

Nađoh prvu maslinicu
i držim je u ruci,
a njome mogu spriječiti
i krv i bol i vatru.

Prema ponašanju likovca stvarali su se zaključci o najpovoljnijem vremenu sjetve: ako su se cvjetni klasovi rascvali najprije u gornjem dijelu, najunosnija će biti rana sjetva, a ako se rascvate donji dio, bit će uspješnija kasna sjetva.

LIPA Vjerovalo se da amulet od lipovog lika štiti od čarolija i vještica. Tko sjedi pod lipom, navodno je siguran od groma. Pod lipom u cvatu naći će starci i plućni bolesnici »zdrav zrak«. Pepeo lipe sipali su po oranicama da ih očuvaju od štetočina. Sadnjom lipe oko kuće i unošenjem lipinog granja u dom, ukućani su se pokušavali obraniti od vještica. —> Zubobolja.

LISICA Za zaštitu kokoši od lisice zabijali su u dvorište tri hrastova kolca, vjerujući da će se lisice zadržati na udaljenosti do koje dopiru udarci čekića kojim su zabijeni kolci. —> Krug.

LIŠAJEVI su se navodno mogli odstraniti vodom od —> ožujskog snijega ili —> uskršnjom vodom. Isto se tako mislilo da ih se, kao i ostale vrste osipa, može izbrisati parom koja se zimi napravi na prozorima, a trebalo ih je mazati prstenjakom.

LOĆIKA je navodno pomagala protiv uzbudljivih i spolno nadražujućih snova.

LOM KOSTI se, prema vjerovanju mogao izbjeći i kod najtežih padova ako se uvijek uza se nosi muškatov oraščić dobiven na poklon za Novu godinu. Vjerovalo se da slomljene kosti brže i bolje zarastaju kad ih se omota komadom kuhane slanine.

LONCI nisu smjeli noću ostati nepo-

klopljeni jer se inače navodno neće moći zaspati.

LOPOČ Ako se jede korijenje bijelog lopoča, mogu se spriječiti spolno nadražujući snovi.

LOPOVI Vjerovalo se da je onaj tko uza se nosi vučju dlaku osiguran protiv krađe. Isto se svojstvo pripisivalo i topazu, a granat je navodno odbijao lopove osobito na putovanju. Okradeni su se nadali da će u snu vidjeti i prepoznati lopova ako pod glavu stave korijen cikorije ili pod desno uho ljutovnicu. Kad bi ulovili nekolicinu sumnjivaca, namazali bi crnu kokoš čađom, pa bi je onda svaki od njih morao opipati: čije ruke nisu pocrnjele, taj je lopov (—> Božji sud). Lopova su također pokušavali pronaći čarobnim prutićem, prelazeći njime po papiru s imenima sumnjivih. Mislilo se da se pomoću određenih manipulacija može lopova navesti na priznanje (—> Priznanje). Ako se npr. zemlja s groblja ispržila u tavi, nepoznati će lopov navodno vratiti ukradenu stvar. Za istim se rezultatom težilo kad se u posudi sakupljala zemlja na koju je stao lopov, pa se ta zemlja zatim promiješala čavlom iz lijesa, nađenim u ponoć na groblju. Lopov će tada, prema narodnom vjerovanju, dobiti jake bolove na tabanima koji će potrajati sve dok ne vrati svoj plijen. A ako se u tragove nogu lopova zabilo stare čavle s lijesa, lopov je morao umrijeti.

Prema drugim mišljenjima okradeni, zajedno s crnom kokoši, nije smio jesti tokom devet petaka da bi na taj način prisilio lopova da vrati ukradeno ili pak prouzrokovao njegovu smrt. Dalje se tvrdilo da lopov koji uspješno krade u novogodišnjoj noći cijele godine neće dolijati. —> Ponedjeljci su se smatrali povoljnima za lopove, jer su navodno u vezi s mjesecom koji se smatrao »lopovskim suncem«. Za ljude rođene u utorak smatralo se da su skloni krađi. Djeca koju su udarali po prstima ili kojima je majka rezala nokte umjesto da ih odgrize, postat će navodno lopovi.

LOTO Preporučivalo se da se svi brojevi lota napisu na male papiriće i da se papirići stave u novi, još neupotrebljeni lonac, pa da se onda unutra stavi pauk, najbolje pauk krstaš. On će navodno ispresti svoju nit na papiriću sa sretnim brojem.

LOV Tko je lovio u nedjelju, morao je, po vjerovanju vječno dalje loviti kao divlji lovac. Za ametist se vjerovalo da donosi posebnu sreću u lovu, a meci koji su se lijevali u novogodišnjoj noći navodno su uvijek pogađali cilj. Da se ni u narednoj godini nikada ne bi promašilo cilj, stavljala bi se na Božić bijela krpa pod noge i zatim se pucalo u mjesec. I igla kojom je prethodno bio ušiven mrtvac, zabijena u kundak, garantirala je navodno sigurnost u gađanju. Lovci su se nadali istom uspjehu kad bi namazali metke golubinjom krvi ili pušku golubinjom ili žabljom krvi. Također se vjerovalo da se od prstena s kojim je bio obješen neki osuđenik mogu napraviti meci koji sigurno pogađaju cilj. Cilj se navodno mogao uvijek pogoditi i onda kad bi se u sačmu pomiješala sasušena krv lastavice ili pepeo od lastavičjeg gnijezda. Loptici od neprobavljenih ostataka iz želuca divo-

Luđak, Le Fol, s tarot-karata. Može poludjeti i onaj koji pojede riblju glavu.

koze, također se pripisivalo izvanredno djelovanje u lovu, samo ako je lovac uvijek nosi uza se. Još se govorilo: ako se pas na putu u lov valja, njegov će gospodar imati sreće.

LOVITI RIBU u podne smatralo se lošim, jer se u to vrijeme navodno može uloviti ili sablasnog ogromnog raka ili vodenjaka u obliku velikog, bezrepog šarana. Ako se ipak ribarilo u podne, moralo se računati s time da će sablasti izazvati oluje i razne opsjene.

LOVOR se u starini smatrao obranom od zaraznih bolesti, od čarolija, vatre i udara munje. Vjerovalo se i u njegovu moć da umiri luđake.

LUDILO Vjerovalo se da se može poludjeti ako se pojede riblju glavu. I onaj tko ostavi nagrizene ostatke kruha koje onda pojede pas, može izgubiti razum. Isto će tako proći i ljudi koji dopuste da im se odjeća krpi na tijelu. Mislilo se da se nevjerna zaručnica može otjerati u ludilo ako se jedna dlaka iz njezine kose omota oko palmine grančice i oboje baci u vatru. Međutim, već se u davna vremena pokušavalo poludjele umiriti lovorom. I safiru su se također pripisivale djelotvorne snage protiv ludila, a isto tako i pijenju iz zvona. —> Bjesnilo.

LUKAV je želio postati onaj tko je jeo gavranovo meso. Kao lukavi su obično važili ljudi kratkog vrata.

LUKOVICE Mišljenja o tome koja je mjesečeva faza najbolja za sađenje luka, oduvijek su se razilazila. Ali, ako se željelo pospješiti rast luka, trebalo je u ponoć za punog mjeseca šutke izaći iz kuće i gaziti po mladim stabljikama luka ili se na Ivanje (24.. 06.) valjati po gredici" luka. Ako se luk sadio u sazvježđu jarca (od 22. 12. do 20. 01.), vjerovalo se da će narasti čvrst i tvrd luk; luk sađen u sazvježđu vodenjaka (od 21. 01. do 18. 02.) bit će navodno gnjil, a onaj u znaku strijelca (od 23. 11, do 21. 12.) ode u sjeme. Onaj tko bi posadio luk na Sv.

Benedikta (21. 03.) ili na Tijelovo (40 dana poslije Uskrsa), dobio je navodno veliki, krupni luk. To se proricalo i onome tko se za vrijeme sađenja zbog bilo kojeg razloga rasrdio. Ako bi se na Ivanje dvije cjevčice luka odrezale u jednakoj visini i ako bi im se pridalo značenje *sreće* i nesreće, onda je cjevčica koja brže poraste pokazivala što se može očekivati u toku te godine. Luk se upotrebljavao i za pogađanje sretnih brojeva u lutriji. Luk su vješali na strop ili iznad vrata, vjerujući da odbija zlo i bolesti. Kad bi se objesio u staju, navodno je čuvao stoku od pošasti. Taj se luk morao nakon godine dana promijeniti. Ako se držalo luk u džepu, moglo se navodno računati sa zaštitom od vrtoglavice i nesvjestice, ali samo onda ako je luk kupljen bez cjenkanja ili ako ga se dobilo na dar.

Razne lukovice - češnjak, gorčica, gladiole, perunike - navodno su davale otpornost na ubode i udarce. Bijela lukovica pod kapom odstranjuje glavobolju i izvlači otrov iz svih rana - tako se bar pričalo. Rane su navodno zacjeljivale a krvarenje prestajalo ako se preko tog dijela tijela prešlo lukom koji se zatim bacilo u vatru. Kod krvarenja iz nosa preporučivalo se da se pola luka pritisne na vratnu žilu kucavicu, a kod kašlja da se tabani nataru prženim lukom. Na taj se način navodno mogu odstraniti i bradavice, Samo se nipošto nije smjelo zaboraviti da se luk poslije toga zakopa, šuteći, po mjesečini ili u sumrak.—> Snovi.

LUMBAGO Post na Badnjak (24. 12.) smatrao se najboljom preventivom. Kako se lumbago smatrao vještičjom čarolijom, pokušavalo se protiv njega primijeniti neko protusredstvo, npr. da se na bolno mjesto stavi češnjak pomiješan s octom i ilovačom.

LUTRIJA Petak je navodno bio najbolji dan za igranje na lutriji. Vjerovalo se da se može doći do sretnog broja ako se prije Đurđevdana (23. 04.) rukom ulovi bijelog leptira i datumu kad je ulovljen pribroji broj njegovih mrlja. Vjerovalo se da se sretne brojeve može saznati i iz snova. Osim toga, luk se stavljao najprije u vodu a onda u zemlju, da bi se nakon osam dana iz spleta korijenja pokušalo razabrati sretni broj. Vjerovalo se da se taj sretni broj može saznati i od mrtvaca, kad se otvori grob onoga tko je zadnji umro. Naročito su često lozove izvlačila djeca, jer se smatralo da ona imaju najviše sreće.

LJ

LJEKOVITO BILJE je prema narodnom vjerovanju trebalo iskapati samo srebrnjakom ili srebrnim oruđem. Smatralo se da to pojačava njihovu ljekovitu snagu. Najboljim se vremenom za sakupljanje bilja i korijenja smatralo razdoblje rujna i listopada, i to kad se mjesec smanjuje, između ponoći i izlaska sunca, jer su tada navodno najljekovitiji. Prema jednom drugom vjerovanju biljke je trebalo brati uoči Ivanja (24. 06.) poslije ponoći ili pak na samo Ivanje do podneva jer u ostalo vrijeme po njima jašu vještice i tako uništavaju njihovo djelovanje. Prema nekim knjigama o ljekovitom bilju, naročito je djelotvorno bilje sakupljeno na Veliki petak ili na Tijelovo (40. dana poslije Uskrsa). —> Ljekovitost i Pogovor str. 214.

LJEKOVITOST se očekivala od najrazličitijih predmeta i radnji, kao na primjer od raznog ljekovitog bilja, ali i od onoga što je ostalo od mrtvih (—> Mrtvačka ruka, —> Mrtvački zubi), a naročito od smaknutih (—> Krvnička sjekira, —> Konopac). I dragom se kamenju pripisivala ljekovita moć. U svemu što je bilo izvanredno i neobično, naši su stari vidjeli ljekovite ili obrambene snage, ali su često smatrali da one djeluju samo u određeno vrijeme. Tako se košuljama jakih ljudi pripisivalo pozitivno zračenje i zato se preporučivalo rekonvalescentima da ih obuku. Ruka koja je usmrtila krticu također je važila kao ljekovita. Noć, koja se često smatrala čovjekovim neprijateljem, važila je u drugim krajevima kao naročito povoljna za razvijanje ljekovite moći.

LJEPOTA Ako je žena za vrijeme trudnoće jela mnogo jabuka, mogla je navodno biti sigurna da će imati lijepo dijete. Lijepa su bila i djeca rođena dok je na nebu bila duga. Vjerovalo se da se može steći ljepota ako se umije rosom, osobito u svibnju, ili pak uskršnjom vodom, ožujskim snijegom ili sokom breze. Ljepoti je navodno koristilo i kad se jelo hladna kuhana jela i pilo hladnu crnu kavu. Dalje se smatralo da umivanja bijelim pivom poljepšavaju kožu, a tko je želio pojačati mladenački sjaj kože, mazao bi lice konjskom masti. Velika se ljepota obećavala nakon kupelji u toploj volovskoj krvi ili u magarećem mlijeku. Prema novijem su vjerovanju najbolja sredstva za poljepšavanje kruh od krupno mljevenog žita i svježi mladi sir.

LJESTVE Govorilo se da na sebe navlači nesreću onaj tko prođe ispod ljestava.

LJEŠNJAK Ako su u nekoj godini naročito dobro rodili lješnjaci, onda će se te godine, prema starom narodnom vjerovanju, roditi mnogo vanbračne djece. Ali je mnogo lješnjaka bio i znak da dolazi oštra zima.

LJUBAV Postojali su mnogi recepti kojima se htjelo izazvati ljubav osobe suprotnog spola. Najjači i najdjelotvorniji su navodno bili oni prema kojima je u jelo ili piće voljene osobe trebalo umiješati nešto od vlastitog tijela - kosu, nokte, znoj, krv, slinu, pa čak i muško sjeme i žensku menstrualnu krv. Da bi se stekla nečija ljubav, nosilo se uza se bijelo kamenje

iz želuca crnog kokota. Ako je dragi nosio u amuletu tri dlake iz obrve svoje drage, mogao je navodno biti siguran da će mu ostati vjerna. Sreću u ljubavi ljudi su pokušavali osigurati cikorijom, određenim dijelovima vrapca i mnogim —> afrodizijacima. Ako su dvije osobe raznog spola istovremeno zijevnule, smatralo se da je to znak uzajamne sklonosti. Međutim, narodna je mudrost pomagala i kad se radilo o nesretnoj ljubavi: savjetovala je da se odrezana kosa i nokti zakopaju u šumi jer će tako ljubav navodno odumrijeti. S istom se namjerom držao mrtvački zub na dimu koji je morao strujati oko nesretno zaljubljene osobe. —> Naklonost, —> Miloduh, —> Pogovor str. 214.

LJUBAVNICI ne smiju brisati ruke istim ručnikom, inače će se razdvojiti. Isto se tako dragi ne smije brisati o pregaču svoje drage, ako mu je stalo do toga da ne dođe do svađe; prema jednom drugom vjerovanju to će ga učiniti ovisnim o djevojci (—> Rupčić).

LJUBICA Vjerovalo se da će onaj tko na uskršnje jutro proguta tri prve ljubičice biti pošteđen od hladne groznice.

LJUBOMORI su navodno osobito skloni ljudi s osjetljivom kosom i oni sa sraslim obrvama. Onaj koga je zasvrbjelo koljeno često je smatran ljubomornim, a muškarac koga su svrbjeli tabani navodno je bio ljubomoran zbog vlastite žene.

LJUŠTENI JEČAM Vjeruje se da se ne mora bojati kapi onaj tko nakon pojedene kaše od ljuštenog ječma ima u želucu ječmena zrna - sve dok su zrna u želucu.

M

MAČKAMA se pripisivala krivnja za buduću nesreću, svađu i promjenu vremena ako ih se srelo prije nekog planiranog pothvata. U srednjem su se vijeku mačke smatrale vještičjim stvorenjima, pa su ih zato ubijali radi istjerivanja đavola i obrane od nesreće, bacali s kula, spaljivali na otvorenoj vatri, pržili i pokapali žive na poljima i u građevinama da bi se spriječila šteta (—> Žrtva građevini). Danas se smatra da mačke najavljuju posjet, slove i kao prognozeri vremena, ali i predskazuju sreću ili nesreću — naročito —> crne mačke -, na primjer smrtni slučaj u kući. Kod najave posjeta točno se razlikuje: ako se mačka čisti sprijeda, dolazi muškarac, ako se čisti otraga, dolazi stara žena; ako liže rep, posjet će biti nesimpatičan; ako liže cijelo tijelo, grebe se šapom iza uha i gladi se po nosu, treba navodno očekivati dobrodošao posjet. Mačje zavijanje najavljuje svađu, naročito petkom noću. Da bi se kupljena ili poklonjena mačka udomaćila, trebalo joj je odrezati nekoliko dlaka i staviti ih pod nogu stola ili procijediti kavu kroz krpu za pranje suđa. Tvrdilo se da dijelovi mačke čine čovjeka neranjivim ili nevidljivim. U pučkoj se medicini upotrebljavaju mačji izmet, mokraća, krzno, pepeo i drugo protiv različitih bolesti. —> Slobodni zidari, —> Stolist.

MADEŽI Ako je majka često brala borovnice, proricalo se da će dijete imati brojne madeže. Madeži navodno nastaju i ako žena za vrijeme trudnoće ne zadovolji neku svoju želju ili ako se prestrašena uhvati za jedno mjesto na tijelu. Da ne bi dijete unakazila madežem, majka se navodno mora, kad se preplaši, preventivno uhvatiti za stražnjicu gdje se madež kod djeteta neće vidjeti, ili pak mora što više ispred sebe ispružiti ruke.

Od babice se tražilo da odstrani madež prije no što bi ga itko vidio, ili tako da ga pritisne posteljicom, ili mazanjem menstrualnom krvi ili pak dodirivanjem mrtvačevom rukom. Osim toga se vjerovalo da se madeži mogu odstraniti pljuvačkom koju je trebalo uveče namazati i pustiti da se preko noći osuši.

Madež u obrvi navodno je značio da će ta osoba biti obješena, a madež na ušima je bio predznak smrti utapanjem.

MAGARCI važe kao jedine životinje koje ne može pogoditi munja. Magarčev loj kao i desno mudo magarca ako se skuha u vinu i pojede ili ako se nosi na narukvici, slovi kao sredstvo za spolno podraživanje. Žene se navodno moglo stimulirati kad bi im se pod jastuk stavila vuna namočena u magareću krv. Govorilo se da zubobolja nestaje ako se poljubi magarca, a da se bolesni bubrezi mogu izliječiti ako se pije magareća mokraća. Djeci su u kolijevku stavljali komade magareće kože da bi se oslobodila straha. Kad bi magarac naćulio uši ili hodao postrance, očekivala se kiša.

MAGLA za vrijeme adventa nagovještavala je dobar urod voća. Ali magla na Novu godinu znači mnogo bolesti u godini koja dolazi. Ako u siječnju ima magle, očekuje se mokro proljeće

ili slana još i u svibnju, u kolovozu je magle bilo kad bi u ožujku bilo rose.

MAGIJA —> Čarolije, —> Bajanje, —> Pogovor str. 214.

MAGNETIZAM U 18. stoljeću se vjerovalo da se oboljeli dijelovi tijela mogu izliječiti ako se preko njih prijeđe magnetom.

MAJČINA DUŠICA —> Timijan

MAJČINO MLIJEKO navodno će obilno teći ako žena bude jela prepeličja jaja ili ako na grudima bude nosila komadić bedrinca.

MAJKA Djeca mršavih majki navodno pretežno liče očevima, dok djeca debelih žena više liče majkama.

MAK treba jesti na Badnjak ako se želi dobiti mnogo novaca. S druge se opet strane tvrdi da velike količine maka zaglupljuju.

MALAHIT Taj su ukrasni kamen oko vrata uglavnom nosila djeca, jer se vjerovalo da ih on štiti od svih mogućih opasnosti i bolesti. Žene i babice često su se ukrašavale prstenjem i lancima od malahita, jedne zato što su vjerovale da će tako njihovoj djeci lakše rasti zubi, a druge jer su smatrale da će imati više sreće s mušterijama.
Malahit je, osim toga, navodno štitio i od otrovanja. Amuleti od tog kamena navodno su štitili od —> zlog pogleda. Trudnice koje bi malahit tako svezale oko trbuha da leži na pupku, smatrale su da će dijete koje očekuju biti jače i imati veliku snagu. Za vrijeme porođaja malahit je morao biti zavezan da desno bedro »da bi dijete slijedilo kamen i rodilo se«.

Mandragora je, zacijelo, jedna od najpopularnijih biljaka u praksi vještica i vještaca, osobito zbog opijatskih svojstava. Vjerovalo se i u to da će na mjestu umrijeti tko iščupa iz zemlje mandragoru.

Kad bi se malahit privezao uz rane, navodno je zaustavljao krv i ublažavao bol. Vjerovalo se da može odstraniti i kolike.

MANDRAGORA Korijen mandragore navodno je onome tko bi ga nosio uza se osiguravao ljubav i novac. Tko je stavio novac uz korijen mandragore, očekivao je da će se novac narednog jutra udvostručiti. Vjerovalo se da taj korijen nosi sreću ako se za vrijeme igre drži u džepu. Kod operacija se kao narkotik preporučivalo vino u kojem se kuhao korijen mandragore, a taj je korijen navodno olakšavao i porođaj. Kod seljaka je *slovio kao sredstvo* protiv bacanja čini na stoku. (—> Pogovor str. 214)

MARGARETA —> Kiša

MARLJIVA će navodno postati ona djevojka koja u proljeće vidi prvu rodu koja leti.

MASKOTA —>Talisman, —> Vozač automobila.

MASLAC navodno ima ljekovitu snagu ako ga se pravi na Tijelovo (40. dana poslije Uskrsa) prije izlaska sunca, ne soleći ga. Vjerovalo se da nesoljeni maslac, napravljen na Veliki četvrtak, liječi sve rane. —> Sušica.

MASLAČAK Sedam ili devet korijena koji su bili iskopani na sv. Bartolomeja (24. 08.) prije izlaska sunca i zatim se nosili u vrećici kao amulet, navodno bi pomagali protiv boli u očima. Kod zubobolje se savjetovalo da se maslačak vješa oko vrata sve dok se ne osuši.

Ranije su generacije mislile da će svatko tko dodirne maslačak dobiti rane na rukama. Vjerovalo se da se

Kad djevojka otpuhne glavicu maslačka, čekat će onoliko godina do udaje koliko sjemenaka otpuhne. Na slici br. 2: Maslačak, lišće i cvjetovi.

mliječnim sokom maslačka mogu odstraniti bradavice, ukoliko se sok nanese trećeg dana smanjivanja mjeseca. Tko bi u proljeće progutao prva tri pupoljka maslačka koja bi našao, ostao bi navodno cijele godine zdrav, a mnogo maslačaka najavljivalo bi plodnu godinu. Djeca upotrebljavaju ocvali maslačak za razne brojalice da bi saznali koliko će dugo živjeti, koliko će još godina proći do njihove svadbe i sl.

MAST jakih i divljih životinja, primjerice medvjeda ili vepra, upotrebljavala se za utrljavanje, u vjerovanju da će se tako steći snaga tih životinja.

Obilje masti u želucu navodno neutralizira sav progutani otrov. Čapljina se mast uzimala protiv gluhoće, a mast štuke protiv nesanice. Pasja mast se preporučivala protiv plućnih oboljenja, a prepeličja protiv upale rožnice. Kao i drugim ostacima umrlih, i njihovoj se masti pripisivala velika ljekovita moć. —> Slanina.

MATIČNJAK Tko se bojao uboda pčele, trebalo je da ljeti uvijek nosi u ruci matičnjak. Ispiranje usta s »vodom matičnjaka« navodno ublažava zubobolju. Ženama koje su željele djecu, preporučivali su taj eliksir za unutrašnju i vanjsku upotrebu.

MECI Crni metak nađen u mravinjaku navodno donosi nalazniku sklonost voljene osobe. Takav metak, osim toga, štiti od vrućice i bolesti, te čini čovjeka zdravim i jakim. Trebalo ga je vješati djeci oko vrata jer navodno pomaže i kod rasta zubi. Upotrebljeni meci, osobito oni izvađeni iz divljači, upotrebljavali su se kao pilule protiv crijevnih oboljenja. Spljošteni meci primjenjivali su se za oblaganje protiv mrtvih kosti, vrbanca, krvarenja iz nosa i zubobolje.

MED Sanjati o medu značilo je da će se onome tko sanja ostvariti želje u čije se ispunjenje nikada nije nadao. Međutim, onaj tko, jedući med, ne bi zamazao ruke i usta, uskoro će umrijeti. Tko se želio riješiti svraba, namazao bi na Veliki četvrtak med između prstiju. Smatralo se da protiv probadanja pomaže oblog od duhanovog lista namazanog medom. Staro germansko piće za jačanje priređivalo se od volovske krvi, vina i meda. Na Veliki četvrtak trebalo je jesti med da bi se zaštitilo od ugriza otrovnih životinja i bijesnih pasa. Ako se zaboravilo na Veliki četvrtak pojesti med, moglo se dogoditi da se čovjek pretvori u magarca ili bar da mu narastu magareće uši.

MEDENJACI su se upotrebljavali kao ljekovito sredstvo protiv vrućice ako se na njih napisu određene riječi i ako se pojedu, protiv boli u leđima ako se od Božića do Svijećnice (2. 02.) komad medenjaka nosio u džepu i povremeno odgrizao komadić, protiv trakavice ako bi se skuhali kao kaša s rakijom od kvasca i upotrebljavali kao oblozi koji se stavljaju na trbuh. U samostanima su se medenjaci pekli s ljekovitim travama.

MEDVJED Ako se željelo imati dobro pamćenje, trljalo se sljepoočice medvjeđom mašću. Ta je mast navodno pomagala i protiv ispadanja kose. Vjerovalo se da se može osigurati plodnost mladenke ako se pod bračni krevet stave prženi medvjeđi bubrezi. To će navodno još sigurnije djelovati ako mlada žena u svadbenoj noći pojede medvjeđu žuč.

MELANKOLIJA Navodno su joj skloni ljudi sa sraslim obrvama. Protiv melankolije nosilo se drago kamenje, kao npr. opali ili krizoliti, ali i safir, granat, hijacint i lapis lazuli. Dobrim su se sredstvom smatrali i koralji, kao i orasi. Također se vjerovalo da se melankolija ne može oduprijeti zlatnožutom korijenu trave od žuči, ako ga se nosi uza se zamotanog u rupčić. —> Turobnost.

MENSTRUACIJA Vodom u kojoj je oprana košulja koju je djevojka

nosila za vrijeme prve menstruacije, polijevalo se ružin grm, vjerujući da se time djevojci može osigurati stalno zdravlje i redovita menstruacija. Protiv pretjeranog krvarenja preporučivala se štukina mast, a ako je krvarenje izostalo, pomagao bi čaj od crvenih cvjetova hajdučke trave. Tvrdilo se da žene za vrijeme menstruacije imaju zao pogled kojim, između ostalog, mogu zamagliti ili čak probušiti ogledalo. Od tog su pogleda navodno venuli plodovi. Takve žene nisu smjele dodirnuti plodove prilikom ukuhavanja, niti soliti meso, jer bi se inače navodno sve pokvarilo. Isto se tako smatralo da žene za vrijeme menstruacije vrlo loše djeluje na krastavce. —> Jagode, —> Madež i —> Pogovor str. 214.

MESTI poslije zalaska sunca i iznijeti smeće iz kuće, značilo je iznijeti iz kuće sreću. —> Metla.

METLAMA se, kao vještičjem oruđu, pripisivalo mnogostruko magijsko djelovanje. Ako se metlu postavilo iza vrata, s drškom prema dolje, vjerovalo se da je onemogućen pristup vješticama. Ako se stol i klupa pometu metlom, u kući će se navodno pojaviti zarazne bolesti. Držanje brezove metle u krevetu slovilo je kao prokušano sredstvo protiv grčeva u listu. Ako nije bilo vjetra za jedrenje, trebalo je u vodu baciti metlu, i to u onom smjeru odakle se željelo da dođe vjetar. Tko je želio posjet, trebalo je da zatakne tri metle u peć. —> Mesti.

MIJEŠANJE pića nožem navodno će imati za posljedicu bolove želuca.

MILODUH se često upotrebljavao kao sredstvo protiv čarolija i lijek za bolesti stoke. Stavljali su ga već malim djevojčicama u vodu za kupanje, da bi im kasnije osigurali naklonost muškaraca. Mladenke su uza se nosile korijenje i cvijeće miloduha. Grana na kojoj se odmarao roj pčela navodno je djevojci donosila mnogo plesača. Korijen je često bio sastavni dio ljubavnih napitaka. Jaki miris miloduha navodno je tjerao demone.

MIR Vjerovalo se da će godina biti mirna, ako na Sveta tri kralja (6. 01.) sja sunce. Tvrdilo se da crvendaćevo gnijezdo u kući njezinim stanovnicima garantira mir. Od nemirne se godine strahovalo kad bi za vrijeme službe božje na Silvestrovo mnogi ljudi kašlj ali. Kad bi se za vrijeme nekog rata našla vlat žita s dva klasa, smatralo se da je to znak skorog mira. —> Rat.

MIRISI Biljke jakog mirisa, na primjer valerijana, kopar, kamilica, miloduh, ružmarin, kadulja, celer, slovile su već od starih vremena kao zaštita protiv demona i đavola. Osim toga kod svakog čaranja upotrebljavale su se za sprečavanje neke štete. U slučaju histerije pokušavalo se otjerati demona smradom spaljene kose i perja, a protiv epilepsije su navodno, pored ostalog, pomagale i smrdljive stjenice. —> Gorešnik, —> Pogovor str. 214.

MIROLJUBIVOST ljudi koji ih nose navodno izazivaju safir i tirkiz. —> Opozicija, —> Svađa.

MIRTA Vjerovalo se da se iz mirtinog vijenca mladenke može skuhati čaj koji djeluje protiv svih bolesti.

Čačkalica od mirtinog drveta navodno smiruje zubobolju i štiti od nje.

MIŠEVI U mjesecima s dva puna mjeseca očekuje se najezda miševa, kao i poslije kiše na Duhove. Kad bi se masovno pojavili poljski miševi, vjerovalo se u skoro izbijanje rata, u period gladi i poskupljenje. Miševe se pokušavalo protjerati iz kuće tako da se na Uskrs zajedno svežu svi raspoloživi ključevi, te da se njima u podrumu zvecka sve dok zvone jutarnja ili podnevna zvona. Isto se pokušavalo postići pomoću pepela jednog spaljenog miša. Bijegu miševa iz kuće ljudi su se nadali i onda kad bi na Badnjak oko ponoći u kući bubnjali. S druge strane, opet, vjerovalo se da će se kuća koju napuste štakori i miševi uskoro srušiti. Govorilo se da uškopljeni bijeli pijevac svojim kukurikanjem može otjerati sve miševe iz kuće ili ih pak može odvesti hodajući ispred njih. Miševe se nije smjelo proklinjati jer će se inače navodno previše razmnažati. Vjerovalo se da se miševi mogu držati pod kontrolom, ako se na Badnjak u sva četiri kuta sobe stavi malo nekog jela od graška.

MJEHUR Smatralo se da se bolesti mjehura najbolje mogu liječiti guščjom masti. —> Kamenika.

MJESEC Još i danas svako njemačko dijete zna ovu priču: budući da čovjek koji se vidi na mjesecu jedanput nije poštivao nedjelju, nego je radio, mora sada zauvijek nositi svežanj drva na leđima. Vrijeme mjeseca u porastu i punog mjeseca smatralo se općenito povoljnim (—> Sretni dani). Obje su se mjesečeve faze smatrale razdobljima plodnosti, pa je zato tih dana trebalo saditi kao i sijati raslinje koje raste na površini zemlje. Međutim, mjesec su dovodili u vezu i s nesrećom i nazivali ga »lopovskim suncem«, jer svijetli provalnicima koji rade noću. —> Mjesec koji ide u manjak,—> Mjesec koji se puni, —> Puni mjesec, —> Mladi mjesec i —> Pogovor str. 214.

MJESEC KOJI IDE U MANJAK Za vrijeme te mjesečeve faze trebalo je prvenstveno raditi ono čime se želi postići neku redukciju, npr. suzbijati bolove i grčeve i liječiti rane. Isto bi tako u fazi smanjivanja mjeseca trebalo kopati temelje za kuću da bi se potisnule podzemne vode. Slikarima se savjetovalo da u to vrijeme rade, jer se vjerovalo da se tada njihove boje najlakše suše. Djevojke, kojima se htjelo osigurati vitkost, trebalo je odvikavati od hrane u razdoblju kad mjesec ide u manjak. A za svo raslinje čiji se plod nalazi ispod zemlje, to je vrijeme navodno najbolje za sijanje i sađenje. Za sve ostalo što treba da uspijeva i raste, pogodnije je vrijeme kad se mjesec puni, kao npr. krštenje i odvikavanje djece, vjenčanje, jelo itd.

MJESEC KOJI SE PUNI Vjerovalo se da sve što je započeto onih dana kad se mjesec puni, donosi porast i dobit. To je razdoblje općenito slovilo kao osobito uspješno i plodno, slično kao i razdoblje punog mjeseca (—> Sretni dani). Da bi se u braku nešto steklo, trebalo se ženiti ili udavati samo dok se mjesec puni. Smatralo se da ljudi rođeni u toj fazi imaju bolje perspektive za budućnost

od onih rođenih kad mjesec ide u manjak. (—> Porođaj, —> Krštenje). I u novi stan je trebalo useliti samo dok se mjesec puni, inače se u njemu navodno neće imati sreće. Ako se čovjek u to vrijeme ošišao, vjerovalo se da će poslije toga narasti osobito lijepa i bujna kosa. Za sijanje i sađenje taj se period također smatrao osobito pogodnim, prvenstveno za plodove što rastu iznad površine zemlje. —> Vrt.

MJESEČARI su, prema narodnom vjerovanju, svi rođeni za punog mjeseca. Tako se i vjerovalo da se ne smije obući odjeća i rublje koje je cijelu noć visjelo izvan kuće jer će se inače postati mjesečar. Tvrdilo se da se mjesečar može izliječiti ako tokom deset mjeseci jede jela priređena s vodom u kojoj je prethodno, u fazi kad se mjesec puni, tri dana ležao ahat.

MJESEČINA za vrijeme mjesečine nije se smjelo raditi, osobito ne presti, jer se tvrdilo da tada ispredena nit ne traje dugo. Govorilo se da onaj tko suši rublje na mjesečini priziva smrt, a da švelja na mjesečini šije svoju mrtvačku haljinu. Ni oruđe ni kola nije se smjelo ostavljati na mjesečini da ne propadnu. Tko pije iz zdenca ili potoka u koji sja mjesec, guta s vodom i mjesečinu, a to je u vrijeme kad mjesec ide u manjak navodno vrlo opasno. (—> Jelo). Od predugog gledanja u mjesec može se, navodno, dobiti guša, a onaj kome mjesec sja u kuhinju, razbit će mnogo suda. Tko pleše na mjesečini privlači duhove, budući da je u to vrijeme zemljin pokrivač navodno vrlo tanak. Mjesečina nije smjela doprijeti ni do rane, jer tada navodno meso počinje trunuti.

MLADI MJESEC Vrijeme mladog mjeseca slovilo je kao loš period kojem su se pridavala različita nepovoljna značenja. Vjerovalo se da ljudi rođeni do šest sati prije i poslije mladog mjeseca neće dugo živjeti i da će osim toga biti impotentni. Upozoravalo se da se ne treba vjenčavati za mladog mjeseca ili mjeseca koji ide u manjak ako se ne želi izazvati nesreću, siromaštvo i sterilnost. Tvrdilo se da je dijete začeto u noći mladog mjeseca gotovo uvijek muškog roda i da će novčarka u koju zaviri mjesec biti uvijek puna novaca. Ali će se onome tko ne bude uza se imao srebrenjak, kad prvi put u tom razdoblju vidi mladi mjesec, dogoditi neka nesreća, dok će voćke posađene u vrijeme mladog mjeseca doduše cvasti, ali neće imati plodova.

MLADI SIR Prema novijem su vjerovanju kruh od grubo mljevenog žita i mladi sir najbolja sredstva za održavanje ljepote.

MLIJEKO Ako se mlijeko za vrijeme kuhanja ne digne, bit će navodno kiše; ako prevrije i isteče u vatru, vjerovalo se da će time izgorjeti vještica. Često se namjerno spaljivala kožica na mlijeku, u uvjerenju da se spaljuje vještica. Tvrdilo se da krave daju kao krv crveno mlijeko ako im se odreže nekoliko dlaka iz repa, osmudi i pomiješa u krmu. —> Opekotine od sunca.

MLINSKA VODA se preporučivala za pranje u ljekovite svrhe. Bolesnik je morao ustati prije izlaska sunca,

obući čistu košulju, uzeti nov lonac koji je platio ne cjenkajući se, i poći do mlina. Pritom nije smio ni govoriti niti dopustiti da ga netko vidi. Zatim je morao crpsti vodu s mlinskog kola i oprati njome cijelo tijelo. Poslije toga će navodno ozdraviti.

MLJEČARA ili KONOPLJICA bila je osobito cijenjena jer se pomoću nje navodno samim dodirom moglo otvoriti zaključana vrata i brave, razdijeliti stijene i olujne oblake, raskinuti okove i ugasiti požar. Onaj tko je korijen te biljke nosio u desnom džepu smatrao se sigurnim od uboda i metka. Također se govorilo da taj korijen svom vlasniku može otkriti sva blaga ove zemlje.

MOĆ Smatralo se da su ljudi rođeni pomoću carskog reza nadasve željni moći. Ako netko nađe odrezane nokte ili kosu nekog drugog čovjeka, steći će, prema vjerovanju, moć nad tim čovjekom. To se isto vjerovalo i u slučajevima kad bi se stalo u otisak nečijeg stopala ili ostavilo preko noći nož na stolu. Ako se hljeb kruha stavio naopako na stol, vjerovalo se da će zli ljudi zadobiti moć nad kućom. Za vrijeme —> svadbe mladenci su gestama pokušavali osigurati buduću prevlast u braku. Kod muškaraca je —> pojas bio simbol snage i vlasti.

MOKRAĆA Protiv difterije, jetrenih oboljenja i raka želuca preporučivalo se da bolesnik pije vlastitu mokraću. Ublaženje tegoba kod mokrenja pokušavalo se postići napitkom od mlijeka u kojem se kuhalo sedam crvi iz drva. —> Mokrenje, —> Pogovor str. 214.

MOKRENJE Onome tko nije mogao mokriti preporučivalo se da popije vodu u kojoj je ugašen užareni komad željeza. Ostale tegobe oko mokrenja ublažavali su kuhanjem sedam crvi iz drva u mlijeku koje je onda trebalo popiti. Pridržavanjem određenih propisa kod mokrenja, muškarci su pokušavali vratiti izgubljenu spolnu moć. Na taj se način liječila i —> grlobolja, —> živčana groznica i —> koprivnjača. —> Mokraća.

MOKRENJE U KREVET Govorilo se da dijete mokri u krevet ako je okupano u posudi koja pušta vodu. Vjerovalo se da se ta tegoba može izliječiti ako se poslije zalaska sunca pojede spolni organ vepra ili kuhana zečja glava. Jedan drugi recept je preporučivao da se djetetu koje mokri u krevet na pupak veže komad slanine.

MOLITVA Prema narodnom vjerovanju djeca koja u kosi imaju crvene uši nerado se mole bogu.

MOLJCI Tvrdilo se da se moljci neće zavući u odjeću koja je na Veliki petak visjela na suncu.

MOZAK Veprov mozak je bio važan sastavni dio maziva za oružje (—> Oružje). Vjeveričji mozak se jeo u vjerovanju da pomaže u oslobađanju od vrtoglavice. —> Prepelice.

MRAVI Vjerovalo se da je najefikasniji lijek protiv uloga i svih reumatičnih oboljenja mravlja kiselina koju treba prirediti od naživo skuhanih mravi. Mravlja jaja navodno štite od vrućice. Ako se u proljeće u mravinjak stavila začepljena boca vina i ako se to vino godinu dana kasnije popilo, očekivao se veliki porast snage. Ću-

dotvorne snage i svojstva ima navodno i crni —> metak pronađen u mravinjaku. Budući da se u mnogim krajevima još vjerovalo da su mravi začarani bezbožnici, vladalo je uvjerenje da ih se može rastjerati zvonjavom posvećenih zvona.

MRAZ Predznakom mraza smatralo se kad pauk isprede mrežu u blizini peći. Ako je na Novu godinu bio mraz, u toku te godine se očekivalo zdravlje. —> Zima, —> Hladnoća.

MRAZOVAC Nošenje lukovice mrazovca smatralo se garancijom protiv zaraznih bolesti i zubobolje. Kad bi se te lukovice držale u čarapi, štitile su od kurjih očiju. Ako je mrazovac imao četiri latice, smatralo se da dolazi neplodna godina. Ako je bilo šest latica, očekivala se dobra godina.

MRENA Očne bolesti

MRKVE Tko na Staru ili Novu godinu jede mrkve, taj prema narodnom vjerovanju cijele godine neće ostati bez novaca.

MRŠAVLJENJE Ako žena poželi da pomogne mužu da smrša, preporučuje se da namaže golo tijelo medom, da se valja u zrnima žita, te da zrna koja se prilijepe uz tijelo dade samljeti u mlinu, pazeći da se melje u smjeru protivnom sunčanom svjetlu. Nakon što je pojeo čarobni ljubavni kolač od tog brašna, muž će navodno postati vitkiji. Protiv bolesnog mršavljenja preporučivalo se slijedeći recept koji je trebalo primijeniti u vrijeme kad se mjesec puni:

Kad čovjek ili životinja nestaje,
daj mu da pojede devet ušiju,
po tri na dan, na komadiću kruha,
kad mjesec ima samo tri dana.

MRTVA KOST Vjerovalo se da se mrtva kost na ruci može odstraniti tako da se ruka pritisne o stablo šljive. Pučka je medicina vjerovala da mrtve kosti nestaju ako se na njih stave upotrijebljeni, spljošteni, iz divljači izvađeni olovni meci.

MRTVAČKA KOLA Sresti mrtvačka kola navodno je donosilo sreću; međutim, ako su kola bila prazna, trebalo se nadati nesreći.

MRTVAČKA NOSILA Tko bez straha šest puta zaredom odspava na mrtvačkim nosilima na kojima su odnesene do groba brojne časne djevice, naći će na groblju navodno zlatan ključ koji otvara vrata pakla.

MRTVAČKA RUKA Vjerovalo se da se pomoću mrtvačke ruke mogu izliječiti, kako očne bolesti i deformacije kičme, tako i osip, madeži, čirevi i bradavice.

MRTVAČKI ZUBI su se nosili uza se da bi s osigurala odvažnost i sreća. Smatralo se da se čovjek tako može obraniti i od gamadi kao i izliječiti od zubobolje i spriječiti ispadanje zubi. Mrtvački zubi su pomagali i kod rasta zubi u djece. Onaj tko je uza se nosio zub mrtvaca vjerovao je da je zaštićen od vršenja vojne službe, kao i da može prisiliti lopova da vrati neku ukradenu stvar. U mnogim se krajevima vjerovalo da mrtvački zubi mogu biti djelotvorni samo ako potječu od ljudi koji su umrli nasilnom smrću; ponegdje se smatralo da ih treba vlastitim zubima iščupati iz leša,

i to po mogućnosti noću, između ponoći i jedan sat.

MRTVI Vjerovalo se da se smeta mrtvace ako se o njima govori, pa je to zato trebalo izbjegavati. Prije svega o njima nije trebalo govoriti ništa loše jer će se inače navodno osvetiti. Dalje se vjerovalo da rublje umrloga treba što prije oprati jer inače neće naći mira. Odjeću i posteljinu umrloga nije trebalo upotrebljavati dok ne prođe šest sedmica od njegove smrti. Ako se tako ne postupi, ometa se navodno mrtvačev mir. I inače je vladalo uvjerenje da se priličan broj umrlih vraća među žive kao —> vampiri ili kao —> ustali iz groba. —> Lutrija.

MRZOVOLJAN je navodno bio onaj tko bi često ili uvijek ustajao iz kreveta na lijevu nogu.

MRŽNJA Smatralo se da safir štiti čovjeka koji ga nosi od osjećaja mržnje.

MUDROST —> Inteligencija.

MUHE navodno nagovještavaju snježnu zimu ako ih ljeti ima vrlo mnogo. Ako muha nekom zuji u uhu, saznat će se neka novost. Muhe su se smatrale utjelovljenjem đavola, vještica i svega zla, vjerojatno zato što su prenosile zarazne bolesti. Sobne muhe zimi smatrale su se, međutim, donosiocima sreće, pa ih zato nije trebalo ubijati. Vjerovalo se da imitacija gamadi napravljena od kovine može uništiti gamad, pa su se zato protiv najezde muha upotrebljavale mjedene muhe (—> Pogovor str. 214). Ako je ljeti bilo mnogo modrih zujara, vjerovalo se da će slijedeća godina donijeti rat ili poskupljenje. Protiv ispadanja kose upotrebljavala se pomada od smrvljenih muha.

MUNJA U narodu se vjerovalo da munju privlači onaj tko na nju pokazuje prstom, pa će mu zato prst izgnjiliti ili otpasti. Za mnoge se biljke smatralo da privlače munju, npr. rododendron, šumarica, prečica, režuha i dr. I za pse se tvrdilo da dovlače munju. A odjeća koja se šivala na Tijelovo (40. dana poslije Uskrsa) ili koju je šivala rodilja, također je, vjerovalo se, mamila munju. Za vrijeme nevremena nije se smjelo brzo jahati ili voziti se, niti plesati ili trčati, jer se vjerovalo da brze kretnje raspaljuju munje.

Što se tiče zaštite od munje, smatralo se da je može pružiti lipa ako čovjek stane pod nju, ali i trnov grm pod koji se trebalo podvući jer njega navodno munja neće pogoditi zato što je od takvog grma napravljena trnova kruna Isusova. Munju su također odbijali bazga i kravljak, kao i kokotić i drvo ariša. Neki su mislili da do udarca munje dolazi voljom vještica pa da se zato ne može spriječiti, dok su drugi ipak vjerovali u razne obrambene čarolije: četverolisna djetelina u sobi štiti od munje isto kao i kad se uoči Sveta tri kralja (6. 01.) baci jaje crne kvočke ili kad se uskršnje jaje baci preko krova. Zaštitu se očekivalo i ako se u kući držala kopriva, kao i kad bi se na kuću nabila magareća glava, budući da se u mnogim krajevima čvrsto vjerovalo da je magarac jedina životinja koju ne može pogoditi udar munje. U drugim se regijama na vrata sjenika pribijala mrtva sova raširenih krila, u uvjerenju da će poslužiti kao

J. Jordaens: »Suzana i muškarci«, Bruxelles, Kraljevski muzej.

zaštita od munje. Vjerovalo se da zvonjava crkvenih zvona za vrijeme oluje može očuvati cijelo selo od udara munje. U mnogim se krajevima vjerovalo da se vatra izazvana munjom može najlakše ugasiti slatkim ili kiselim mlijekom.

U drugim se, pak, krajevima vjerovalo u jedinstvenu moć gnoja da ugasi vatru nastalu od munje, osobito onda kad se radilo o požaru crkve. Iverje stabala koje je pogodila munja upotrebljavalo se kao obrana od bolova, a također se smatralo da svojim vlasnicima daje veliku snagu. Zato se takvo iverje često nosilo kao amulet. Ponekad ga se i zakapalo da uništi korov ili da mu uopće ne dopusti da nikne. —> Veliki petak.

MUŠKARCI Govorilo se da će se stari muškarci pomladiti ako ožene mlade djevojke, ali će mlade žene u tim slučajevima prije vremena ostarjeti. —> Stari ljudi, —> Djeca.

MUŠKA SNAGA —> Spolna moć

MUŠKATNI ORAŠČIĆ Tko bi uza se nosio muškatni oraščić, smatrao se zaštićenim od lomova kostiju i od prištića. Oraščić je navodno štitio i od čireva. U mnogim se krajevima smatralo da oraščić mora biti novogodišnji poklon, jer inače nema ljekovito djelovanje. Muškatni oraščić upečen u kruh navodno je onoga tko ga pojede mogao očuvati od kapi. Muškarci su vješali oraščić oko vrata da bi pojačali potenciju. Prema narodnom se vjerovanju impotencija može izliječiti ako se popije čaj od muškatnog oraščića pomiješan s vlastitim urinom. Taj je oraščić bio i sastavni dio navodno najefikasnijeg ljubavnog eliksira: trebalo ga je progutati cijelog i zatim, kad bi prirodnim putem izašao, smrviti i ponovo pojesti s hranom. Tko bi tako postupio, smatrao je da mu nitko neće moći odoljeti.

N

NADLANICA Smatra se da žile na nadlanici oblikuju neko slovo. U mnogim se krajevima vjerovalo da se na lijevoj nadlanici pojavljuje početno slovo budućeg ljubavnog partnera.

NAĐENA STVAR Na nju je trebalo triput pljunuti da bi se odstranila eventualna vještičja čarolija. Inače se smatralo da nađeni predmeti imaju osobitu vrijednost, pa čak i čarobnu snagu, na primjer novčić, potkova, djetelina sa četiri lista, a prije i čavli iz lijesa. Kod nađenih igala tumačenja su bila različita. Nalaznik odrezanih i bačenih noktiju s ruke navodno stječe moć nad nekadašnjim vlasnikom.

NAGLUHOST se navodno može ukloniti gavranovom žuči. Ako se upotrebljavala štukina žuč, morala se sasušiti i smrviti, te zatim pomiješati sa zečjom žuči i masti iz ženskog mlijeka.

NAKLONOST voljene osobe mogla se navodno silom pridobiti ako bi se njezine upotrijebljene čarape skuhale u vodi i ta voda popila. Drugi je način 010 da se obožavanoj osobi stavi u hranu u kruhu pečeno ili pulverizirano srce grlice ili da se srce grlice nosi uza se. Ako momak s grličinim jezikom u ustima poljubi djevojku u usta, ona mu više neće moći odbiti nijednu želju. S istim bi namjerama mladić svojoj djevojci — nastojeći da ona to ne primijeti — strpao grančicu bedrinca u džep, dok su djevojke u tu svrhu upotrebljavale svoje pregače ili rupčiće. Slično su se primjenjivali i —> miloduh i —> valerijana, kao i —> petoprstac i —> osinja gnijezda. I bijelo kamenje iz želuca crnog pijetla slovilo je kao sredstvo za stjecanje simpatija. Ljubavnoj se sreći nadao i onaj tko bi u mravinjaku slučajno našao crni metak.

NAOPAKO Ono što je naopako, dakle, što ne odgovara pravilu, imalo je u praznovjerju oduvijek veliko značenje. Tako bi, na primjer, čovjek koji naopako obuče košulju, navodno postao neranjiv, ali su se na taj način liječile i bolesti, tjerale opasnosti i ublažavala čežnja za domom. Za zaštitu od vještica trebalo je, osim košulje, naopako obući i čarape. Ako se hljeb kruha stavio naopako na stol, navodno će zli ljudi zadobiti moć nad tom kućom, a za stolom s naopako prostrtim stolnjakom gosti se neće moći nasititi. —> Unatrag, —> Očenaš.

NAPAD KAPI mogao se (tako se vjerovalo) spriječiti ako se svako jutro redovito uzima nekoliko zrna gorušice (senfa). I ljuštena zrna ječma služila su kao preventivno sredstvo protiv kapi, ali je to sredstvo djelovalo samo dok su zrna još bila u želucu. Mnogi su se pokušavali zaštititi od kapi i pomoću —> muškatnog oraščića. Vjerovalo se da je čovjek 24 sata nakon kihanja siguran od kapi. Zaštita se očekivala i od korijena babljaka, iskopanog na Ivanje (24. 06.) u ponoć i ušivenog u platno, a trebalo ga je nositi na goloj koži. Sprečavanje kapi navodno se postizalo i kad bi se kokošja jaja iz gnijezda navečer bojala u crno, vratila u gnijezdo te slijedećeg jutro popilo ono koje bi opet pobijeljelo. Smatralo se da se posljedice udara kapi mogu izliječiti ako se

bolesniku drži pred nosom prigorena vrpca plave pregače. —> Govor.

NAPRASITOSTI navodno naginju ljudi crvene kose ili debelog vrata. I kratki, brzi koraci slove kao tipični za naprašite ljude.

NAPUHNUTOST se navodno mogla ukloniti ako se pojedu oči štuke.

NARAMENICE Ako je budući otac objesio naramenice kroz prozor, smatrao je da time može postići rođenje sina.

NASITITI SE gosti ne mogu ako jedu za stolom s naopako prostrtim stolnjakom.

NASLJEDSTVO Tko u ponoć nađe djetelinu s četiri lista, dobit će veliko nasljedstvo.

NATAŠTE Biti natašte bilo je od velike važnosti za djelovanje i uspjeh nekog nastojanja, isto kao i nespominjanje nečijih dobrih osobina i golotinja. Tako se vjerovalo da se - ako je čovjek natašte - ljekovite snage mogu pojačati, dok ljekovito bilje navodno bolje djeluje ako ga se iskopa ili primijeni natašte. Vjerovalo se i da se može sačuvati vid ako se natašte kapke namaže slinom. Trudnice su ujutro natašte utrljavale pljuvačku u područje želuca da bi spriječile pretjerani rast posteljice. Tko na Veliki petak ujutro natašte pojede jabuku, bit će osiguran protiv bolova u želucu, a triput kihnuti natašte smatralo se sretnim znakom.

NAUŠNICE —> Ušne bolesti

NAZDRAVLJANJE —> Piće.

NEBESKA PISMA —> Pogovor str. 214.

NEČEDNOST Vjerovalo se da topaz kod ljudi koji ga nose suzbija nečednost. Isto se djelovanje pripisivalo i safiru i sardoniksu. Za smaragd se tvrdilo da će pući ako njegov vlasnik postupi nečedno. Osobita sklonost ka nečednosti pripisivala se ljudima s tupim nosom. —> Rutvica.

NEDJELJA se općenito smatra sretnim danom. Djeca rođena u nedjelju smatraju se djecom sreće, koja mogu vidjeti i spoznati mnogo toga što za ostale ljude ostaje sakriveno. Prije se nedjelja zbog takvog vjerovanja rado odabirala kao dan vjenčanja. S druge pak, strane vjerovalo se da će onaj tko se razboli u nedjelju vrlo dugo bolovati. Skepsa je vladala i prema prizdravljenju koje bi nastupilo u nedjelju, pa se zato rekonvalescentima nakon dulje bolesti nije preporučivalo da prvi put ustanu u nedjelju.
Govorilo se da rad u nedjelju donosi nesreću. U odjeći koja je sašivena u nedjelju čovjeku prijeti bolest ili udar munje (—> Brod), a košulja koja je sašivena u nedjelju jako će otežati umirućem smrt.

Isto se tako vjerovalo da će drveće koje se obrezuje nedjeljom uginuti. Nijedan započeti posao nije smio preko nedjelje ostati nedovršen. Onome tko nikada nije radio nedjeljom, obećavao bi se veliki blagoslov: da nikada nijedna ptica neće dodirnuti njegovo žito ni njegovo voće.

NEFRIT Tom se kamenu pripisivala ljekovita moć u slučaju bubrežnih bolova, pa su ga zvali i »bubrežni kamen«. Nosio se kao kamen na prstenu, kao amulet oko vrata, na bedru

ili, ušiven u odjeću, u predjelu bubrega. Od nefrita se općenito očekivalo jačanje bubrega i ublaženje bolova u bokovima.

NEKROMANTIJA —> Prizivanje mrtvih, —> Pogovor str. 214.

NEOŽENJEN, NEUDATA ostaje osoba koja se za stolom smije u svoju čašu. Djevojke se navodno neće udati ako u šalicu kave stave najprije mlijeko a onda šećer ili ako oko njihove kuće raste bršljan. Ako je neudata/neoženjena osoba za stolom prva odrezala komad maslaca ili sira, smatralo se da će još dugo ostati sama. I pomoću pijeska se pokušavalo odrediti sudbinu u tom pogledu.

Kada će se netko vjenčati pokušavalo se saznati i pomoću —> kukavice, —> prepelice i —> repe. —> Peršin.

NEPLODNOST Smatralo se da će neplodna žena moći roditi ako pojede zeca koji nije bio rođen, već izrezan iz tijela zečice. Tvrdokornu neplodnost navodno se moglo suzbiti ako se pojelo jaja kokošiju koje nisu imale kod sebe kokota. Kao sredstvo protiv neplodnosti preporučivala se i salata od klice hmelja, a u nekim su krajevima žene vezivale pelin uz bedra da bi postale plodne. Pomoć se, osim toga, očekivala i od —> brezovog soka i —> sjemena koprive. Prema narodnom vjerovanju jedno od ženskih blizanaca bit će neplodno.

NEPRAVDA Od nepravde je navodno štitio amulet s vučjim okom.

NEPRAVEDNI su, prema starom vjerovanju, ljudi s malim, zgnječenim ušima.

NEPRILIKE su ljudi pokušavali izbjeći amuletom od topaza. Očekivalo se da će neprilike imati onaj tko prospe sol. —> Suknja, —> Srdžba.

NERANJIV je, prema starom vjerovanju, postao onaj tko bi svukao košulju preko glave, a onda je opet naopako obukao. Različito biljno korijenje, a osobito lukovice, navodno su također pomagale da se postane otporan na ubod i udarac, na primjer češnjak, gorčac, gladiole, perunike, cikorija.

Ali vjerovalo se i to da se neranjive može —> ubiti srebrnim dugmetom ili staklenim metkom. Prema jednom drugom vejrovanju smatralo se mogućim da se neranjivost ukine oružjem namazanim usnom masti. —> Pogovor str. 214.

NERJEŠIVI ZADACI —> Pogovor str. 214.

NESAVLADIVIM je čovjek mogao postati ako nosi dijamant. Ali i onaj tko uza se nosi korijen mrtve koprive, iskopan na Tijelovo ili Veliku gospu, (40. dana poslije Uskrsa ili 15. kolovoza), a zatim opran najprije vodom pa onda vinom, također je imao izgleda da postane nesavladiv.—> Pobjeda, —> Jakost.

NESREĆA Proricalo se da će nesreća pogoditi onoga kojem puni mjesec najprije zasja preko lijevog ramena. Navodno se moglo u toku 4 tjedna očuvati od nesreće ako se pred punim mjesecom tri puta skinuo šešir, tri puta mu se poklonilo ili tri puta pred njim sagnulo koljeno ili mu pak rukom dobacilo tri poljupca. U drugim se krajevima vjerovalo da će se za to

dobiti neki dar. Nesreću je navodno izazivalo i pogrešno ophođenje s —> iglama, —> čarapama i—> kišobranom ili suncobranom. Pored niza drugih navodnih predznaka nesreće —> Nesretni dani i —> Biranje dana - nesreću je domaćinu nosio i gost u ponedjeljak prijepodne. —> Nevolja.

NESRETNI DANI Dani kad mjesec ide u manjak slovili su kao nesretni. K tome su pridolazili - uz regionalne razlike - parni i neparni dani u mjesecu, pri čemu su se pretežno neparni smatrali nesretnima. Osobito su nesretni navodno bili datumi koji su sadržavali broj sedam: 7,17. i 27. svakog mjeseca, ali najviše baš 7. kao i 28, budući da je djeljiv sa sedam, a naravno i 13. Od dana u tjednu najčešće su se nesretnima smatrali ponedjeljak, srijeda i petak, a osim toga osobito Pepelnica i Veliki petak.

Kršćanska je tradicija učinila nesretnim danima posljednji ponedjeljak u travnju, jer je navodno tog dana Kain ubio Abela, prvi ponedjeljak u kolovozu, kada su navodno razoreni gradovi Sodoma i Gomora i zadnji ponedjeljak u studenom, koji se smatrao rođendanom Jude Iskariota. Ali ti datumi, a s njima i nesretni dani, nisu jedinstveno prihvaćeni. Prema drugim verzijama npr. 1. travnja slovi kao Judin rođendan, a povremeno i kao dan kada se objesio ili kad je navodno đavo protjeran iz neba. U vezi s tim posljednjim događajem spominje se i 1. 08.. Kao dan razaranja Sodome i Gomore poznati je i 1. 12. Svi su ti dani u pojedinim regijama slovili kao nesretni. I dan Sv. Petra i Pavla (29. 06.) proglašen je nesretnim danom »jer tada vladaju dvojica« - što nipošto ne može dobro svršiti.

Posebni dani kada nije trebalo putovati bili su - regionalno različito - 3.03., 17.08. kao i 1, 2, i 30. 09. U prijašnjim su stoljećima bili u opticaju rukopisni i tiskani popisi i kalendari koji su 42 dana u godini proglasili nesretnim danima:

Siječanj: 1, 2, 6, 11, 17, 18.
Veljača: 8, 16, 17.
Ožujak: 1, 12, 13, 15.
Travanj: 3, 15, 17, 18.
Svibanj: 8, 10, 17, 30.
Lipanj: 1, 7, 10.
Srpanj: 1, 5, 6.
Kolovoz: 1, 3, 18, 20.
Rujan: 15, 18, 30.
Listopad: 15, 17.
Studeni: 1, 7, 11.
Prosinac: 1, 7, 11.

I ti »nesretni« dani nisu bili svuda isti. Za te se dane općenito proricala nesreća, smatralo se da tada ništa ne polazi za rukom. Oni koji su tih dana rođeni navodno ne žive dugo ili ostaju siromašni i neuspješni. Svadbe na te dane treba izbjegavati jer su tada sklopljeni brakovi loši te donose svađe, siromaštvo i nevjeru. I putovanja na te dane svršavaju u bolesti ili nesreći, a ne završavaju dobro ni građevine, sijanje i sađenje započeto tih dana. Također se govorilo da kosa odrezana jednog od nesretnih dana neće više narasti.

Takva su mišljenja o nesretnim danima dovela do toga da su ljudi posvuda bili stalno u potrazi za sretnim danima (—> Biranje dana) i da se često vjerovalo da se ovo ili ono ovog ili onog dana nikako ne može učiniti jer je unaprijed osuđeno na neuspjeh.

NESRETNI SLUČAJEVI Od nesretnih se slučajeva čovjek navodno mogao zaštititi srcem krtice, zamotanim u listove zmijinog mlijeka. —> Nesreća.

NESTALNOST je smatrana osobinom ljudi tupog nosa.

NESVJESTICA Kao preventivno sredstvo protiv nesvjestica nije se nosilo samo zlato u obliku prstenova i lančića, nego i lapis lazuli ili krizolit na lijevoj ruci, u kojem se u maloj rupici morala nalaziti jedna magareća dlaka. Da bi se osvijestilo onesviještenog, treba ga navodno trljati prstenjakom.

NEUDATE MAJKE Ako bi djevojka u društvu prevrnula pivsku čašu, proricali su joj vanbračno dijete. —> Vanbračno.

NEVEN Vjerovalo se da će djevojke voljeti one momke koji uza se budu nosili korijen nevena u ljubičastom svilenom rupčiću. Čaj od žutocrvenih cvjetova nevena pio se protiv žutice i crvenog vjetra.

NEVIDLJIVOST se navodno mogla postići ako se pojede ljudska jetra, ali i ako se popije mlijeko sasvim crne krave koja ne smije imati ni jedne bijele dlake. Osim toga smatralo se da čovjek može postati nevidljiv ako uza se nosi određene predmete: belemnit, određena koščica u glavi bijele lasice, šišmiš, amulet s okom šišmiša, kamen iz svrakinog gnijezda, gnijezdo češljugara ili »kamen sljepac« iz tog gnijezda. Tu čestu želju za nevidljivošću navodno je mogla ispuniti i navlaka za lijevi palac, načinjena od crne mačje kože na kojoj nije bilo nijedne bijele dlake. —> Mačka i —> Pogovor str. 214.

NEVJERNOST U narodu se vjerovalo da safir čovjeka koji ga nosi može zaštititi od nevjerstva. Oduvijek se vjerovalo da su crvenokosi skloni nevjernosti. U nekim se krajevima vjerovalo da svadbe održane prvog dana mjeseca ožujka, travnja, kolovoza, rujna i prosinca nužno vode do nevjerstva u braku. Smatralo se da na nevjeru ljubavnika ili muža ukazuju pljesnivi perec pečen na Veliki petak, slijepo ogledalo, izgubljena podvezica ili izgubljena pregača. Ako je žena bila nevjerna, sir koji je napravila, po narodnom vjerovanju, nije mogao ostati svjež. Govorilo se da se nevjerna žena može natjerati u ludilo ako se jedna vlas njezine kose ovije oko palmine grančice i baci u vatru.

NEVJESTA Sretan brak se očekivao kad bi mladoženja nevjesti poklonio vjenčanu haljinu i cipele, i, obratno, kad bi nevjesta mladoženji darovala košulju i par cipela. Nasuprot tome, očekivale su se brige i nesreća ako je nevjesta morala sama sašiti svoju vjenčanu haljinu. Ako haljina nije točno pristajala, smatralo se da je to predznak svađe među bračnim drugovima. Ako je za nabavku haljine trebao pozajmiti novac, taj će bračni par biti lakomislen, a ako nevjesta donese sa sobom u kuću jaja, treba očekivati česte svađe. Ako se ne želi ugroziti bračnu ljubav, mladenki ne treba poklanjati ni škare ni nož, ali ni viljuške, žlice, šalice za kavu ili staklo. Nevjestu su na svadbi obasipali graškom kao simbolom plodnosti, vjerujući da će tada imati mnogo djece.

NEVJESTIN VEO —> Veo

NEVOLJA Na nevolju navodno može upozoriti granat, time što pravovremeno izgubi sjaj. Amulet s vučjim okom navodno može čovjeka koji ga stalno nosi zaštititi od nevolje. —> Nesreća.

NEVRIJEME Ljudi su se osjećali zaštićenima od nevremena kad su imali crvenu mačku ili stolist s ružičastim cvjetovima. Kad bi se na nebu pojavio olujni oblak u kojem su obično naslućivali vješticu, trebalo je dva puta puhnuti u ogledalo, govoreći »Azod, Ariel, Mirei« i držeći ogledalo prema oblacima. Vjerovalo se da će se vještica, pogledavši se u ogledalo, prestrašiti i odjuriti, ne ostavljajući za sobom nikakvu štetu. —> Tuča, —> Oluja.

NOĆ se često smatrala čovjekovim neprijateljem - vrijeme do kukurikanja pijetla slovilo je kao opasno jer su u to doba vladali razni zli duhovi. (—> Noćna mora). Zato se smatralo da donosi nesreću ako se čovjek po noći kreće izvan kuće, zviždi ili radi. Pred Đavolom je trebalo uvijek biti na oprezu.
Međutim, po drugom je vjerovanju noć bila povoljno vrijeme u kojem su ljekovite snage bile osobito djelotvorne, a sijanje i uništavanje štetočina obećavalo najveće uspjehe. —> Zalaz sunca, —> Ponoć.

NOĆI OD BOŽIĆA DO BOGOJAVLJENJA (12 NOĆI) Te su se noći, između 25. 12. i 6. 01. smatrale vremenom kad se duše pokojnih vraćaju na ovaj svijet, ali i vremenom kada se očekuju duhovi. Ljudi su se od toga štitili kađenjem i izbjegavanjem svih poslova koji nisu bili neophodno potrebni (npr. pečenja). Vjerovalo se da će se ono što se sanja tih noći ostvariti u dolazećoj godini. Tko je u tom periodu jeo grah ili druge mahunarke, dobio je navodno čireve. Ako su se tih dana stvarale ledene šare na prozorima, očekivala se plodna godina.

NOĆNA MORA Smatralo se da noćne more izazivaju vilovnjaci koji čovjeku sjedaju na prsa dok spava. Zato se protiv mora kao i protiv demona uopće preporučivalo uzimanje petnaest crnih sjemenki božura. Vjerovalo se da pomaže i čvrsto savijanje palca. —> Pentagram.

NOGE Stavljanje noge preko noge smatralo se velikim zločinom jer se time navodno sprečavalo nečije rođenje (—> Prst). Protiv oticanja nogu preporučivala se juha od volovskih nogu i ljekovitog bilja u kojoj je trebalo kupati noge.

NOGOMET —> Zemlja, —> Predgovor.
NOKTE treba, kao i kosu, rezati prije izlaska ili nakon zalaska sunca, a nikako ih se ne smije baciti nego ih treba zakopati ili spaliti jer inače onaj tko ih nađe zadobija moć nad nekadašnjim vlasnikom. Jedno je drugo vjerovanje govorilo da će onaj tko reže nokte samo petkom uvijek biti bogat.

NOKTI RUKE Vjeruje se da oni s ravnim noktima na rukama žive dugo, a s krivima kratko, dok su ljudi kratkih noktiju navodno lakomisleni. Brojne niti kože na rubu noktiju ukazuju na mnoge neprijatelje, neprilike i zavidnike. Bijeli polumjeseci na

kraju noktiju navodno govore o bogatstvu svojih vlasnika: što više takvih segmenata na noktima, to više novaca. Trudnice nisu smjele rezati nokte, već su ih morale odgrizati, inače će navodno roditi mrtvu djecu. Smatralo se također da majke moraju odgrizati nokte svojoj maloj djeci jer odrezani nokti navodno više ne rastu, pa će dijete postati lopov i samoubojica. Onaj tko nokte reže uvijek petkom, imat će novaca. Bijele točke na noktima ruke tumače se kao sretni znakovi. U nekim ih krajevima, već prema pojedinom prstu, različito tumače:

Na palcu: zaljubljen ili darovi ili dobitak na lutriji;
Na kažiprstu: tužan ili uvreda ili neprilike;
Na srednjem prstu: štovan ili mržnja ili neki proces;
Na prstenjaku: željen ili ljubav ili skoro vjenčanje;
Na malom prstu: omražen ili čast ili velika radost.

NOS na temelju oblika nosa vrlo su se često stvarali zaključci o karakteru i inteligenciji vlasnika. Tako su šiljasti nos i šiljasta brada značili da se u čovjeku nalazi živi vrag; tupi je nos navodno odavao zlog, neiskrenog, nečednog, lažljivog i nestalnog čovjeka. Ljudi s kukastim i orlovskim nosom smatrah su se širokogrudnima, velikodušnima, elokventnima i ponosnima, ali i strogima, pametnima i zatvorenima a isto tako i pravednima i milosrdnima. Za ljude s malim nosovima govorilo se da su slugani, lopovi i dezerteri. Muškarcima s velikim nosom pripisivali su se i veliki spolni organi i obratno. U Aziji se smatra da su ljudi s velikim nosom čiji se otvor sprijeda ne vide nastrojeni vrlo materijalistički i da ne znaju što je ljubav.

Ako nos svrbi, saznat će se neka novost, dok drugi vjeruju da to znači svađu. Hunjavicu će dobiti onaj tko na Poklade bude jeo juhu. Ako se pak nekoj trudnici odbila želja za nečim kiselim, njezino će se dijete roditi bez nosa.

NOŠENJE Vrlo su raznoliki bili predmeti koje je trebalo nositi uza se kao amulete ili talismane, ali i bez takvih oznaka, u želji da se sebi osigura sreća i zdravlje ili spriječi nesreća i bolest.

NOVAC Na primljeni novac, osobito ako je prvi toga dana, tjedna itd., trebalo je pljunuti jer će se onda navodno umnožiti. Međutim, ako se novac prečesto broji, bit će ga sve manje. Onome tko bi svakodnevno brojao novac, proricalo se ispadanje kose. —> Blagostanje, —> Kovani novac, —> Oluja.

NOVA GODINA Na dvanaesti zvuk ponoćnog zvona trebalo je skočiti sa stola ili stolice - onaj tko bi propustio taj sretni skok, odricao se buduće sreće. Pucnjavom i pucketanjem bičeva tjerali su se zli duhovi koji bi inače ometali u novoj godini. Pucalo se preko žitnih polja i voćaka da bi se probudila plodnost. Tko se rodio na Novu godinu između dvanaest sati i jedan, neće do'duše doživjeti starost, ali će zato steći sposobnost da vidi duhove i predznake rođenja ili smrti. Kako bude na Novu godinu, bit će navodno cijele godine : tko je tog dana imao novaca, imat će ga i tokom godine; tko na Novu godinu mnogo troši, trošit će i u

godini koja nastupa, tko pozajmljuje, i dalje će pozajmljivati, tko rano ustane, ustajat će rano cijele godine, a tko se naspava do kasno u dan, spavat će dugo i tokom godine koja dolazi. Tko bi na Novu godinu krpao i šivao, mogao je biti siguran da će time nastaviti tokom cijele godine. Zato na dan Nove godine nije trebalo raditi nikakav ručni rad.

Važnim se smatrao i prvi susret na Novu godinu: muškarac, a osobito mlađi ili dječak, donosi sreću, a žena, osobito stara, nesreću. Nesreću je donosio i susret s pismonošom, prosjakom, zvonarom ili grobarom. Sreću, naprotiv, donosi ako se na Novu godinu sretnu kola sa zapregom, ili, prema jednom drugom vjerovanju, muškarac koji traži milodar.

Tko je na Novu godinu jeo juhu od graška, vjerovao je da neće dobiti vrućicu, a tko nije, riskira teške bolesti. Jela od graška navodno su naročito dobra za sprečavanje kožnih oboljenja. Čak i ako se nije jelo grašak, trebalo ga je svakako skuhati. Onaj tko na Novu godinu pojede mrkve, imat će cijele godine dovoljno novaca. Isto se tvrdilo i za druga jela, npr. ribu, za jela koja bubre (npr. ječam) i bijeli kupus. Svinjetina s kiselim kupusom navodno će zadržati sreću, a slatkiši će zasladiti novu godinu. Kolač od koprive na Novu godinu obećavao je, prema vjerovanju, dobru godinu, pijenje piva je pomlađivalo, ali je onaj tko bi tog dana jeo jabuke, morao u godini koja dolazi računati s isto toliko čireva koliko je jabuka pojeo.

Čestitanju se nije samo pridavao karakter uljudnosti, već ga se smatralo i sigurnom čarobnom snagom. Doduše, ako je najprije žena muškarcu čestitala Novu godinu, očekivala se neka nesreća. Slično kao kod —> lijevanja olova, kapalo se loj ili vosak u vodu ili razbijalo jaja u kipuću vodu da bi se onda iz stvrdnutih oblika čitala sudbina. Ako se na Novu godinu na štednjak ili vruću lopatu stavio zimzelen, pa bi se lišće skvrčilo, vjerovalo se da slijedeća godina donosi sreću, a ako je lišće izgorjelo, očekivala se nečija smrt. Ono što se sanjalo u novogodišnjoj noći, navodno bi se uvijek ostvarilo.

I vrijeme na Novu godinu ukazivalo je na to kakvo će biti vrijeme u godini koja nastupa. Ako je bilo blago i bez vjetra, računalo se s umjerenim vremenom, ako je pak bilo olujno, vjerovalo se da će vrijeme tokom godine biti vrlo promjenljivo. Lijep novogodišnji dan značio je plodnu godinu. Ako je tog dana brzo svanuo dan, vjerovalo se u dobru godinu s »novcem, ljubavi i mirom u kući«. Ako je bilo vedro i hladno, u novoj se godini nadalo zdravlju; maglovito vrijeme ili jaki vjetar nagovještavali su često bolovanje. Jako jutarnje rumenilo na Novu godinu navodno je najavljivalo rat, požare, bolesti kao i česte oluje.

Početak godine bio je pun tajanstvenog značenja i za pčelare (—> Pčele), a tvrdilo se i da se može utjecati na —> uloge, —> začeće i —> sreću u lovu, kao i na zaštitu od lomova kostiju. —> Silvestrovo.

NOVČIĆ SREĆE Ako se spremi nađeni novčić, on će - tako se vjerovalo - svom nalazniku donijeti sreću.

NOVOROĐENČAD je trebalo ku-

pati u vinu da bi im se sačuvalo zdravlje. Ako je majka željela plavokoso dijete, stavljala bi u prvu kupelj malo bijele vune. Otac ili kuma bacali su novac u kadu, u želji da dijete kasnije postane štedljivo, sretno i bogato. Važni dodaci vodi za kupanje novorođenčadi bile su i peteljke božura i miloduh. Poslije kupelji babica je morala dijete dobro istrljati koprom, jer se vjerovalo da mu tako nikada neće biti hladno. Vodu od prve kupelji prolili bi pod bazgu jer se smatralo da pogoduje napredovanju djeteta. Da bi od djeteta odvratila —> urokljiv pogled, babica je morala tri puta pljunuti u vodu iz koje je izvadila dijete. Prvih dana moralo se paziti da nijedan stranac ne pogleda dijete da ga se ne bi izložilo opasnosti od urokljivog pogleda. Prije svega je trebalo paziti da u blizinu ne dođe kurva, jer se za njih naročito smatralo da imaju urokljiv pogled. Djeca koja su upadljivo ukočeno gledala prema gore (prema nebu), navodno će vrlo dugo živjeti. Novorođenu su djecu često polijegali na pod sobe ili na zemlju da bi tako zemljina snaga strujanjem prešla na mladi život i ojačala dijete. U drugim se krajevima novorođenče stavljalo pod stol ili klupu, u očekivanju da će time postati uredno, ekonomično, dobrostojeće i marljivo, kao i da će se svuda dobro uklopiti, da neće osjećati čežnju za domom niti pasti u vlast zlih duhova. Da vještica ne bi zamijenila novorođenče (—> Kopile), posteljica se ostavljala tri dana nakon poroda pod krevetom rodilje, pa je onda, prema staroj tradiciji, bačena u tekuću vodu. U kući je uvijek moralo gorjeti svjetlo - još je bolje bilo da gore tri svjetla - da se ne približe vještice. —> Oluja, —> Pogovor str. 214.

NOŽ Ako bi se netko porezao nožem, trebalo je nož zabiti u maslac ili slaninu ili ga pak namazati mašću i staviti na suho mjesto, jer se vjerovalo da se na taj način mogu smiriti bolovi i zaustaviti krvarenje. Oštri noževi u kući navodno su bili znak stroge vladavine žene. Govorilo se da onaj tko dobro oštri noževe vješto i laže. Ako je netko ostavio nož preko noći na stolu, dospio bi navodno u utjecajnu sferu svog neprijatelja. Ako se za stolom nož položi s oštricom prema susjedu, smatralo se da se time provocira neprijateljstvo; ako se nož položi na stol tako da leži na poleđini, s oštricom prema gore, doći će do svađe. Noževe i ostale oštre i šiljaste predmete nije trebalo poklanjati, jer se time navodno prerezuje prijateljstvo ili ljubav, osim ako se istovremeno daruje komad kovanog novca na kojem se primalac dara ne smije zahvaliti. Novim nožem nije se smjelo klati jer životinje navodno neće moći umrijeti, pa je zato novim nožem prethodno trebalo bar narezati kruh. —> Kolike, —> Štucanje.

NOŽNA KUPELJ U narodu se preporučivalo da se voda za kupanje nogu prolije tek drugi dan jer se inače s vodom baca vlastita sreća.

NOŽNI LISTOVI Vjerovalo se da listovi koji su u gornjem dijelu jako razvijeni ukazuju na strašljivost. Grčevi u listovima —> Grčevi.

NJ

NJUH Tko bi na pogrebu mirisao cvijeće i vijence, izgubio bi, prema narodnom vjerovanju, njuh.

O

OBLACI Ako se kod rođenja djeteta na nebu nalaze ovčice, novrođenče će imati sreće u životu. —> Nevrijeme.

OBRAMBENE ČAROLIJE Vjerovalo se u cijeli niz radnji i sredstava pomoću kojih se moglo od sebe odvratiti zle duhove ili nevolju: amuleti, voda, buka, samo su neka od tih navodno apotropejski tj. obrambeno efikasnih sredstava. —> Čarolije.

OBROK Ako se sve do kraja pojede, drugog će dana navodno biti lijepo vrijeme. —>Jelo.

OBRVE Za liječenje različitih bolesti upotrebljavale su se dlake iz desne obrve i vranina krv. Tri dlake iz obrve voljene koje se nose u amuletu navodno garantiraju njezinu vjernost. Ako se dlaka iz obrve zalijepila za kaput nekog drugog čovjeka, smatralo se da ga je vlasnik obrve začarao. Osloboditi se mogao samo ako spali dlaku iz obrve. Začaranim se smatralo i dijete čije bi obrve, kad ih se obliže, imale slan okus. U tom je slučaju dječje obrve trebalo oprati posvećenom vodom. Opće je mišljenje bilo da će se čovjek ili žena toliko puta oženiti/udati koliko ima bora među stisnutim obrvama. Tamna poprečna žila među obrvama ukazivala je navodno na skoru smrt. Na temelju obrva stvarali su se zaključci o čovjekovom karakteru (—> Seksi):

Jake, čekinjaste	misaoni ljudi koji su skloni melankoliji
Duge	oholi i bezobzirni
Rijetke, tanke	popustljivi i mekani
Iznutra prema dolje	nepromišljeni i nerazumni
Iznutra prema gore	ambiciozni i ponosni
Srasle	zatvoreni, zlovoljni, skloni ljubomori. često sa —> zlim pogledom.

OĆELAVJET će navodno onaj tko na Veliki petak dodirne svoju kosu. Noću se nije smjelo izlaziti nepokrivene glave, jer bi se inače na glavu mogli pomokriti šišmiši, što dovodi do ćelavljenja. —> Ćela.

OČENAŠ Ako se očenaš izgovori devet puta unatrag, navodno se može nekoga usmrtiti. —> Pogovor str. 214.

OČI Koga prijepodne zasvrbi desno oko, vidjet će nešto što će ga obradovati, ako zasvrbi lijevo oko, dogodit će se nešto neugodno. Poslijepodne je obratno. Ako svrbe oba oka, čovjek će uskoro plakati. Vjeruje se da će djeca koja se krste tek dugo nakon rođenja imati osobito lijepe i velike oči. Za očuvanje vida premazivali su se kapci slinom, i to natašte. U narodu se vjerovalo da plave oči vide dalje od smeđih. Isto se tako vjerovalo da treba jesti oči ptica oštrog vida da bi se izoštrio vlastiti vid. Oči navodno izoštruje i smaragd koji se nosi oko vrata. Po crvenim, upaljenim očima navodno se vidi da se radi o zlim, okrutnim i nesimpatičnim ljudima. Tvrdilo se da smeđe oči u smrti zadržavaju svoj sjaj, dok se plave oči ugase. —> Urokljive oči.

Magijskom snagom osobito ženskih očiju izaziva se bolest, nesreća, čak i smrt. Vjerovanje u urokljive oči jedno je od najrasprostranjenijih u svijetu.

OČNE BOLESTI su se, prema vrlo starom vjerovanju, mogle spriječiti pomoću biljke kokotića. Naročito je korisno bilo da se na Ivanje (24. 06.) gleda kroz grančicu kokotića

u otvorenu vatru (—> Pogovor str. 214). Ako se prvom visibabom koju se ugleda u proljeće prijeđe preko očiju, mogu se navodno izliječiti očne bolesti kao i spriječiti da se tokom godine pojave nove. Slično je djelovao i različak. Protiv očnih bolesti upotrebljavala se i čapljina mast. Upaljene oči prale su se vodom od ožujskog snijega kojem se dodavao šećer i klinčići. Ta je mikstura morala nekoliko dana stajati, a onda bi se njome oprale oči.

Ljekovito za oči je navodno bilo i sedam ili devet korijena maslačka koje je trebalo iskopati na Sv. Bartolomeja (24. 08.) prije izlaza sunca i nositi u vrećici kao amulet. I valerijani se pripisuje ljekovita snaga u slučaju očnih bolesti. Dalje se smatralo da se očne bolesti mogu liječiti mrtvačkom rukom. Osim toga, ozdravljenje očiju pokušavalo se postići i ukapavanjem ženskog mlijeka, a protiv mrene se naročito preporučivalo mlijeko trudnice. Vjerovalo se da se bol u očima može ublažiti vodom od zrna tuče. Protiv upale rožnice preporučivala se mast od prepelica, a protiv čireva na rožnici vrapčja krv. Ljekovito su navodno djelovala i ispiranja vodom u kojoj je ležao beril. Vjerovalo se da ametist, opal i safir, ako se nose kao amuleti, mogu ojačati oči ljudi koji ih nose. Kad bi se prešlo preko očiju rubinom, one bi navodno opet postale sjajne. Izlječenje se očekivalo i kada bi se u bolesno oko puhnuo prašak dobiven iz glave mačke spaljivanjem u novom loncu. Za zaštitu od očnih bolesti i osljepljenja nosio se amulet sa zečjim okom. I oči vrane koje su se nosile kao amulet oko vrata navodno su liječile očne bolesti.

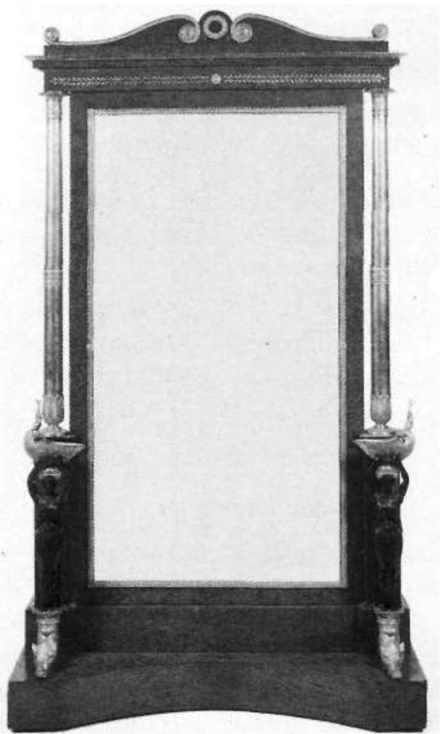
OČUH je trebao postati dječak koji je imao vrtlog u kosi na prednjem dijelu glave.

ODBIJANJE OD SISE Djeca koja se odvikavaju od sise dok se mjesec puni, postat će navodno oprezni i smireni ljudi i cijelog života ih neće boljeti zubi. Međutim, djevojčice treba odvikavati dok se mjesec smanjuje jer im to osigurava vitkost. U drugim se krajevima mislilo da djeci prilikom odvikavanja u toku devet dana treba objesiti češalj oko vrata da bi ih se sačuvalo od bolesti i naglog mršavljenja. Ako su se djeca odvikavala za vrijeme kratkih dana u godini, postojala je bojazan da će kasnije postati sipljivi. Ako se dijete odbijalo od sise dok voćke cvatu, smatralo se da će rano posijediti. Naprotiv, vjerovalo se da će se dobro razvijati dijete koje se bude odvikavalo oko ponoći.

ODJEĆA Ako se na Cvjetnu nedjelju ili na Uskrs, kada se cijela priroda obnavlja, obuče nova odjeća, to donosi sreću. Sreću će imati i onaj kome se u novoj odjeći nešto poklanja. Ako se u novoj odjeći još nalazi konac za jamčenje, znači da još nije plaćena. Tko na sebi ima novu odjeću, treba ga štipnuti da se štipanjem »istisne krojač«. Kad se prvi put objesi novu odjeću, to treba učiniti što je moguće više, jer će onda njezin vlasnik, prema narodnom vjerovanju, biti visoko cijenjen. Ako se neki dio odjeće ujutro slučajno obuče naopako, navodno će cijeli dan sve ići krivim putem. Ako se nekome odjeća popravlja na tijelu ili mu se prišije dugmad dok ima odijelo na sebi, postoji opasnost da dobije probadanje u slabinama ili čak da izgubi razum. Prema drugom vje-

rovanju, uskoro će liječnik morati nešto »popravljati« na tom čovjeku. Smatralo se da će onaj tko obuče odjeću što je noću visjela izvan kuće, postati mjesečar. Dijete kojem se prva odjeća obuče u nedjelju, navodno će postati oholo. Govorilo se da će odjeća, koja se zračila na Veliki četvrtak ili petak, biti pošteđena od moljaca i buha.—> Sretni dani, —> Bolesnici, —> Gamad.

ODVAŽNOST Vjerovalo se da razno drago kamenje daje odvažnost ljudima koji ga nose: dijamant, granat, karneol, oniks, rubin, safir i sardoniks. Odvažan će navodno postati i onaj tko uza se nosi zub mrtvaca. Smatralo se da su ljudi s mnogo kose i s mnogo dlaka na rebrima odvažni.

Slika 1: Ogledalo, empire. Poslije 11 sati navečer u ogledalu se, uza svoj lik, može vidjeti i đavao.

Slika 2: H. Memling: »Taština«. Prečestim ogledanjem u zrcalu djeca postaju lakomislena i ohola.

Govorilo se da će bojažljivi postati oni dječaci kojima se kosa odreže prije nego što navrše sedam godina.

OGLEDALO Dugo se vremena vjerovalo da se kao ogledalo sjajnim komadima kovine mogu odbiti nesreća, čari i bolesti. Tko se noću, poslije jedanaest sati, pogledao u ogledalo, ugledao bi navodno pokraj svog lika đavola, vješticu ili neku drugu nakazu, dobio žuticu ili bi pak izgubio odraz u ogledalu. Ta je opasnost bila osobito velika za rodilje, pa su se zato sva ogledala u njihovoj okolini uklanjala ili pokrivala. Vjerovalo se i to da će se stanje bolesnika pogoršati ako se pogleda u ogledalo. A okretanjem

ogledala se navodno može izliječiti čak i padavica. Ako su se djeca prerano i prečesto gledala u ogledalo, postajala bi, prema vjerovanju, lakomislena i ponosna, a osim toga bi pomalo gubila dar govora, pa bi na kraju samo još mucala.

Tko razbije ogledalo, mora se navodno pomiriti s tim da će uskoro morati odgojiti dijete neke kurve. Ako se ručno ogledalo ostavilo da leži sa staklom prema gore ili ako bi čovjek sjeo pod zidno ogledalo, prijetila je nesreća. Mislilo se da darivanje ogledala ugrožava ljubav. Kada bi u nekoj kući netko umro, ogledala bi se sve do nakon pogreba pokrivala bijelom tkaninom da bi se spriječili daljnji smrtni slučajevi, kao i da se izbjegne da mrtvac dođe među ponovo rođene. Ako je ogledalo palo sa zida i razbilo se, smatralo se da vlasnika čeka sedam godina nesreće ili pak da će netko iz te kuće umrijeti.

Priča se i to da će ogledalo u novogodišnjoj noći samcima pokazati njihovog budućeg životnog druga. Kad bi ogledalo oslijepilo, smatralo se da time dokazuje nevjeru bračnog druga. Vjerovalo se da žene za vrijeme menstruacije jednim čvrstim pogledom mogu zamutiti ili čak probušiti ogledalo. Ogledalom se navodno moglo spriječiti i —> nevrijeme, a tko bi pogledao u čarobno ogledalo od berila, mogao je u njemu razabrati svoju sudbinu. —> Pogovor str. 214.

OGLEDAVANJE se uvijek smatralo lošim predznakom (—» Pogovor str. 221) Kad bi se mladenka ili mladoženja ogledali, napuštajući roditeljsku kuću ili ulazeći u svadbenu kočiju, govorilo se da se ogledavaju za novim bračnim drugom, te da sadašnji brak neće dugo potrajati. Tvrdilo se da ogledavanje donosi čežnju za domom, pa se zato nema sreće u tuđini. Nije dobro ni ogledavati se dok čovjek stoji na vratima, a onaj tko se osvrne krećući u rat, navodno se više neće vratiti. Ako gost, odlazeći, često pogleda unatrag, navodno će uskoro umrijeti. U mnogim se krajevima vjerovalo da će uskoro nastupiti nova smrt ako se netko u pogrebnoj povorci osvrne. Tko se u crkvi, na putu prema oltaru, bude ogledavao, ugledat će đavola. —> Noć.

OGROZD Ako se grm divljeg ogrozda presađuje tri godine uzastopce, na Veliki četvrtak prije izalaska sunca, iz njega će se, prema starom vjerovanju, razviti vrtni grm ogrozda.

OHOLOST se proricala djetetu kojem prvo odijelo obuku jedne nedjelje. —> Ponos.

OKOVI se navodno bez poteškoća mogu skinuti pomoću —> mlječare ili pomoću —> cikorije.

OKRUGLICE koje se pojedu na Badnjak navodno donose zdravlje i blagostanje, a sprečavaju i glavobolju.

OKRUTNI su, prema vjerovanju, ljudi crvenih, upaljenih očiju.

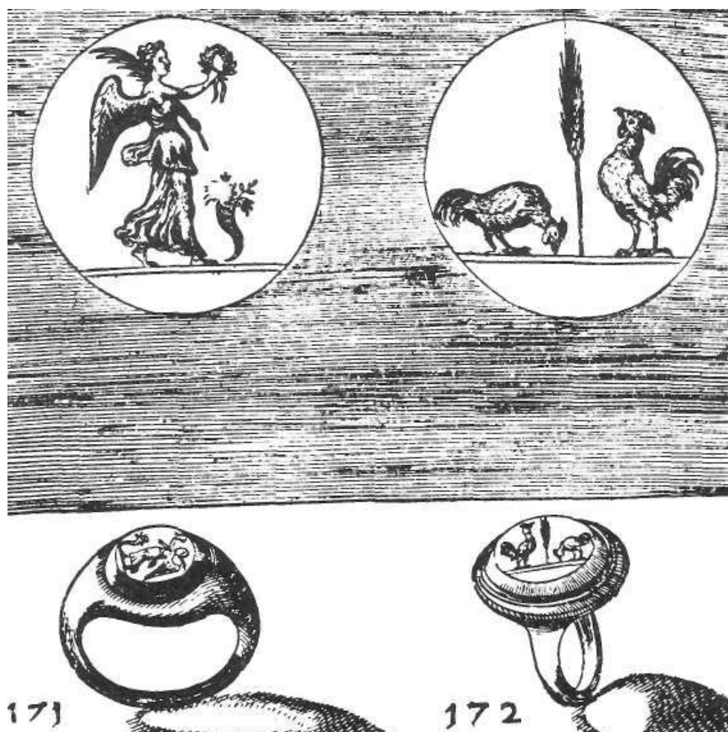
OLIVIN —> Krizolit.

OLUJA Prema općepoznatom pravilu za određivanje vremena, godina će donijeti teške oluje ako snijeg brzo nestane pod sunčevim zrakama. Oluje se očekuju i ako se otrgne stabljika skakavice ili kad se čuje krik žune. Ljudi su se nadali da će zvonjava crkvenih zvona razbiti olujne oblake

i da će oluja poštedjeti selo ako na Veliki petak bude neki sprovod. Vjeruje se da dijete, rođeno za vrijeme oluje, mora očekivati mukotrpan život i smrt od udara munje. Opasnim se smatrala i brza vožnja ili jahanje za vrijeme oluje; po mogućnosti nije trebalo ni plesati niti brzo trčati, jer brzi pokreti navodno privlače munju. Za vrijeme oluje trebalo je također izbjegavati isparavanja kao što su para i dim (npr. duhanski dim) jer oni navodno privlače grom. U drugim se krajevima vjerovalo da se upravo dimom mogu odbiti personificirana olujna bića. Kao zaštita od štete prouzrokovane olujom, preporučao se belemnit i sol zajedno s posvećenom vodom. Za vrijeme oluje nije trebalo ni jesti jer tada navodno postoji opasnost udara groma ili gubitka zubi. Ako je za vrijeme svadbe bila oluja, zaključivalo se da će i u tom braku biti mnogo »oluja«. Tko bi za vrijeme oluje našao novčić, smatrao bi ga nebeskim darom i nosio sa sobom kao amulet koji donosi sreću. —> Nevrijeme, —> Munja, —> Vjetar.

ONIKS je slovio kao lijek protiv šuge i svraba, a i u slučaju očnih oboljenja. Kao kamen zaštitnik služi ljudima koji su rođeni u kolovozu, te im daje živahan duh i odvažno srce. U nekim se krajevima smatra i kamenom koji zaštićuje rođene u veljači.

Dva zlatna prstena s graviranim gemama od oniksa. Lijevo: **Pobjeda,** desno: **Pijetlovi.** Delft, 1601.

OPAL je dragi kamen za koji se smatralo da sigurno donosi sreću. Pripisivale su mu se i magijske ljekovite snage, naročito za jačanje srca i očiju, za tjeranje melankolije i čuvanje od otrovanja. Rođeni u listopadu očekivali su od opala, kao svog mjesečnog kamena, pomoć u nevolji i opasnosti; on im je navodno osiguravao naklonost drugih ljudi i čuvao ih od samoubilačkih misli.

OPATICA Kad bi se ujutro kao prvu osobu srelo opaticu, smatralo se da će čovjeka cijeli dan pratiti nesreća i neuspjeh. Ako se opaticu vidjelo sprijeda, trebalo je očekivati i svađu.

OPČINJAVANJE Vjerovalo se npr. da se —> lisice mogu činima zadržati od kokoši, —> ose od sebe samih, a —> oluje spriječiti da zahvate određena područja. Lasicama, zmijama, daždevnjacima i mnogim ljudima pripisivala se sposobnost da svojim pogledom (—> urokljive oči) općine druge životinje i ljude. U mnogim se krajevima vjerovalo da se takve čini mogu skinuti kađenjem - prvenstveno s klekovini drvetom. Općinjenost se mogla razbiti i neobuzdanim, odvažnim, glasnim i veselim smijehom. —> Čarolije.

OPEKOTINE Smatralo se da krv guštera čini čovjeka neosjetljivim na vatru. Mislilo se da se bol od opekotina može ublažiti ako se na njih stavljaju paučine, pomoću likovca i —> ožujske vode. Opečeni prst trebalo je držati uz usnu jagodicu, pa će onda bol navodno prestati.

OPEKOTINE OD SUNCA neće navodno dobiti nitko tko na Pokladni utorak bude pio mlijeko.

OPERACIJE Onoga tko je dopustio da mu se odjeća krpi na tijelu, uskoro će morati »kripiti« liječnik - tako se bar vjerovalo. Sve operacije koje bi se izvodile zlatnim instrumentima smatrale su se bezopasnim jer se vjerovalo da je zlato srodno suncu i da sasvim sigurno djeluje na produljenje života. —> Bolnica.

OPIJENOST je slovila kao stanje u kojem na opijenu osobu prelazi božanska snaga.

OPOZICIJA Da bi se kod sebe i kod drugih prevladalo svako suprotstavljanje, trebalo je između Velike i Male gospe (od 15. 08. do 8. 09.) sakupljati gluhu koprivu, namočiti je u jednogodišnjem čempresovom soku i dobro zatvorenu nositi uza se. Time se navodno može postati blag i dobroćudan. —> Miroljubiv.

OPSJEDNUTOST To je značilo da nekom osobom vladaju zli —> duhovi, —> demoni, —> vještice, —> đavoli. Da bi se od toga zaštitilo, upotrebljavalo se razna sredstva i manipulacije, na primjer drago kamenje. Ako se smatralo da je netko opsjednut, vješali su mu oko vrata rosiku za koju se smatralo da joj đavoli, vještice i demoni ne mogu odoljeti, pa da zato moraju napustiti opsjednutog. I —> histerija se smatrala opsjednutošću. —> Egzorcizam, —> Mačke —> Safir i —> Pogovor str. 214.

ORANICA —> Polja.

ORAO je zbog svoje veličine i veličanstvenosti uživao veliki ugled. Za orlove se govorilo da izazivaju vjetar. Orlovo paperje na šeširu značilo je da se čovjek koji nosi šešir nada da će

Orao suri: Orlovi izazivaju vjetar. Vjerovalo se i to da onaj koji ukrade orlovska jaja neće nikad naći duševnoga mira.

mu ono dati vid i odvažnost kao u orla.

ORASI Smatralo se da se može povećati plodnost orahova drveta ako prvu berbu obavi trudnica. Orasi koji su ubrani na Ivanje (24. 06.) ili na Sv. Jakova (25. 07.) navodno su dobri protiv kolika. Kaže se da će djeca koja jedu orahe bez kruha dobiti uši. Mnogo oraha na drvetu ukazuju na oštru zimu. Orahova grana iznad kućnih vrata upotrebljavala se kao zaštita od munje.

ORUŽJE se podmazivalo mazivom za oružje da bi se njime sigurnije pobjeđivalo i točnije pogađalo cilj. Važan sastavni dio tog maziva bila je veprova mast kao i veprov mozak. Oružjem namazanim usnom masti moglo se navodno savladati i ljude koji su se inače smatrali neranjivima.

OSAM Tom se broju često pripisivalo magijsko djelovanje, budući da je sastavljen od dva kruga ili prstena te stoga sadrži dvostruku čarobnu snagu tih simbola. U staro je doba osam slovio kao savršeni broj. Tako se, primjerice, pretpostavljalo da ima osam strana svijeta i osam vjetrova.

OSE Dugo se vjerovalo da ose nastaju iz trulog konjskog ili magarećeg mesa. Također se smatralo da se one, kao i drugi insekti (cvrčci, muhe, komarci), kao zli demoni gnijezde u glavama ljudi i ometaju rad mozga. O osama se pripovijedalo i ovo: Kad je Bog stvorio pčele, đavo se htio povesti za njim, ali mu je pošlo za rukom da stvori samo ose.

Osinje gnijezdo u kući navodno je nagovještavalo požar ili smrt jednog člana porodice. Ako se sanjalo ose, značilo je da predstoji nesreća, i to naročito smrt od strane neprijatelja. Po drugom vjerovanju ose su slovile kao ljubavni glasnici: mladići i djevojke nosili su uza se osinja gnijezda, u nadi da će time steći nečiju ljubav.

OSEKA —> Djetelina, —> Djevojka.

OSIP se navodno mogao izliječiti ako se prao vodom koja se crpila prije zalaska sunca, posudom, iz potoka ili rijeke nizvodno. Poboljšanje se očekivalo i od kupanja u rijeci na Veliki petak, prije zalaska sunca. Osip se, osim toga, mogao protjerati mrtvačkom rukom, a isto tako i željeznom rđom, primijenjenom izvana i iznutra. Stavljala se i zemlja s groblja u vodu

u kojoj se kupala oboljela osoba, a zatim se voda prolijevala na groblje. Prema jednom drugom pravilu trebalo je prištiće mazati parom koja se uhvatila na prozoru i to prstenjakom kojem se pripisivala ljekovita moć. U mnogim se krajevima osip liječio pranjem sa žabljim jajima, i to uoči Đurđevdana (23. 04.), ili pak kupanjem u rosi. Preventivnom mjerom protiv jakog osipa smatralo se pljuvanje u vihor. Po narodnom mišljenju u vihoru su se sakrivale vještice koje su donosile osip. Vjerovalo se da osip dolazi i od dodirivanja daždevnjaka, a djecu su smatrali ugroženom ako netko u njih puhne.

OSKORUŠE Ako oskoruša ima mnogo plodova, očekuje se oštra snježna zima, ali i mnogo djece.

OSPICE su pokušavali liječiti trljajući bolesnika komadom slanine. I tirkizu se pripisivala ljekovita moć protiv ospica. U nekim su se mjestima djeca mazala graškovom juhom ili kuhanim bijelim vinom sa šećerom, koje je kod bolesnika trebalo izazvati znojenje i protjerati bolest iz tijela.

OTAC —> Naramenice, —> Očuh, —> Majka.

OTEKLINE su se, prema starim knjigama o ljekovitim biljkama, mogle liječiti korijenom perunike koji treba izvući lijevom rukom iz zemlje i pritom reći kome je namijenjen. Vjerovalo se da se otekline mogu odstraniti i mašću od spaljenog konjskog kopita i ulja. Također se mislilo da će otekline splasnuti ako se na njih stavi komad konca ili pamuka koji je prethodno visio na kiši. Isti se efekt očekivao i od žute vune s ovnovih muda koju je najprije trebalo skuhati u mlijeku. Najboljim se lijekom smatrao slučajno nađeni bijeli pasji izmet koji je navodno mogao odstraniti i stare otekline. Za hlađenje oteklina narodna je medicina savjetovala da se na njih stavi češalj.

OTPORAN NA METAK —> Neranjiv.

OTPUTOVATI na određene dane, na primjer ponedjeljkom i petkom (—> Nesretni dani), nije bilo preporučljivo, jer se smatralo da bi to moglo dovesti do nesreće. Nasuprot tome, neki su se dani smatrali izrazito pogodnima za putovanje. Da bi se na putovanju zaštitili od umora, ljudi su prije izlaska sunca brali bogorodičinu travu i stavljali je u cipele, ili bi za šešir zataknuli grančicu kleka. I —> pelin je navodno štitio od zamora. —> Putovanje, —> Putnici pješaci, —> Put.

OTROV Otrovni su se napici priređivali, između ostalog, od vina i paukova koji su se često smatrali otrovnima. I ljudska je slina često slovila kao jak otrov, a prilikom pomrčine sunca vladao je strah od otrovne kiše. Smaragd, ako se ostruže i strugotine pojedu, navodno također liječi otrovanja, kao i ahat, ametist, malahit, opal i rubin. Vjerovalo se da će dovoljna količina masti u želucu absorbirati svaki otrov. Najviše se vjerovalo u »sigurno« djelovanje vode koja se pije iz pehara od serpentina. Serpentin se preporučivao osobito protiv —> zmijskog otrova. Tko se bojao da će ga netko otrovati, mogao se navodno zaštititi ako male količine pića ulije u pehar od serpentina, koji se, prema

vjerovanju, raspukne ako piće sadrži otrov. Općenito se smatralo da su krastače otrovne. U vremenu od Velike do Male gospe (od 25. 08. do 9. 09.) nisu se smatrale otrovnima, pa su ih u tom periodu lovili i ubijali, vjerujući da mrtve privlače na sebe sav otrov. U drugim se krajevima isto tvrdilo za pauke. Vjerovalo se da bijele lukovice izvlače otrov i to osobito iz rana. —> Rutvica.

OVAN Vjerovalo se da će glavobolja prestati, pomoću pepela dobivenog od spaljene vune koja raste između ovnećih rogova. Bolesnici će navodno lakše zaspati ako im se za jelo dade mozak ovna. Delirije su pokušavali liječiti mozgom ovna koji se još nije pario.

Ovan.

OVCE koje bi čovjek usput sreo, imale su različito značenje: ako ih se ugledalo na desnoj strani, mogla se očekivati radost, a ako su bile na lijevoj strani, dolazilo bi navodno do svađe i tuče. —> Kašalj i —> Rast zubi kod djece.

OVČICE —> Oblaci.

OZEBLINE su se navodno mogle izliječiti ako se noge operu u vodi u kojoj se kuhala svinja. Korisnim se smatralo i pranje urinom. Ozeblina će navodno proći ako se preko nje tri puta prijeđe komadićem šljunka. Osim toga su se preporučivali oblozi s pasjom mašću i jagode. —> Smrznuti udovi.

OZLJEDE Od ozljeda navodno štiti ako se korijen gorčice nosi oko vrata. —> Neranjiv.

OŽUJAK Stara pravila za vrijeme kažu: Koliko rose u ožujku, toliko slane oko Duhova i toliko magle u kolovozu.

OŽUJSKA VODA smatrala se ljekovitim i uljepšavajućim sredstvom, kao i sredstvom za uništavanje gamadi. Prvoj ožujskoj kiši pripisivale su se ljekovite snage koje pomažu u slučaju opekotina, pa se zato ta voda čuvala preko cijele godine. S druge strane, vjerovalo se da kiša u ožujku izaziva sunčane pjege, a da bi se one odstranile, trebao se 1. ožujka oprati na bunaru. (—> Snijeg u ožujku). Vjerovalo se da voda od snijega u ožujku liječi očna oboljenja i lišajeve.

P

PADAVICA —> Epilepsija.

PADOVI navodno ne završavaju lomom kostiju niti drugim ozljedama ako se uza se nosi muškatni oraščić, dobiven za Novu godinu, ili pak košticu datule. —> Lom kosti, —> Gema.

PAKAO su ljudi zamišljali kao ogromni labirint prostorija u kojima su se mnogobrojni grešnici neprestano i vječno mučili u vatrenoj vrućini. Osim toga su se izmišljale i razne druge muke prokletih.

PAKUJAC se smatrao sredstvom za vraćanje izgubljene potencije u muškaraca. Trebalo ga je pripremiti kao čaj i popiti.

PALAC Tom najjačem prstu pripisivale su se nadzemaljske snage. Da bi se zaštitili od vještica i more, ljudi bi u krevetu savinuli palac - smatralo se da osobito lijevi palac štiti od uroka. Vjeruje se da će imati sreće, osobito u igri, onaj kome se drži palac. Međutim, kod —> kuglanja se pomoću palca može prouzrokovati protivnikov neuspjeh. Savijeni se palac smatrao i zaštitom protiv ugriza psa, a ako se palac čvrsto drži, navodno će proći probadanje. Palac je, prema starom vjerovanju, aktivno djelovao protiv kolika, zubobolje i —> epilepsije. Ako se držalo za prst čovjeka koji spava, moglo mu se navodno izmamiti svaku tajnu. Vjerovalo se da se igra s đavolom onaj tko vrti palcem. —> Grlobolja.

PAMĆENJE Velike uši smatrale su se vanjskim znakom dobrog pamćenja. Vjerovalo se da će dobro pamćenje imati onaj tko natašte pojede jabuke ili jetra pupavca ili pak toplo meso vjeverice. Uspjehu su se ljudi nadali također kad bi utrljali u sljepoočice medvjeđu mast ili žuč jarebice. I onaj tko bi dva puta preko praga ušao u kuću i natraške opet izašao, nadao se da će mu se popraviti pamćenje. Smaragd koji se nosio oko vrata izražavao je istu želju. Da bi se djeci osiguralo dobro pamćenje, stavljali su im prije krštenja ispisani list papira u haljinu za krštenje. Stavljajući prije spavanja knjigu pod jastuk, ljudi su se nadali da će »u snu« naučiti potrebno gradivo. Osim toga se vjerovalo da se pamćenje može mobilizirati i pljuskama. Pamćenje će se pogoršati onome tko pojede nađeni kruh, dopusti da mu se odjeća krpi na tijelu ili čita zapise na nadgrobnom kamenju. Ako se spali kosa nakon prvog sisanja djeteta, kaže se da mu se spalilo pamćenje.

PAPAR Ako se prospe papar ili paprika, doći će navodno do veće svađe nego kad se prospe sol. Protiv povišene temperature preporučivalo se da pacijent pojede jabuku nadjevenu zrncima papra.

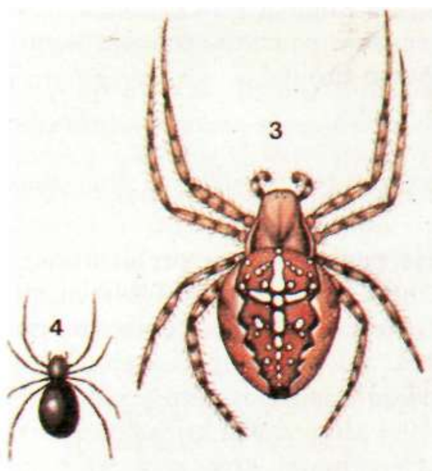
PAPRAT Sjemenke koje u Ivanjoj noći (24. 06.) u ponoć navodno ispadaju iz paprati, donose vlasniku sreću u ljubavi i igri, a čine ga i otpornim protiv udarca i uboda, a ako zaželi, može postati i nevidljiv a i steći veliko bogatstvo. —> Jezik životinja, i —> Pogovor str. 214.

PAPRIKA —> Papar.

PAPUČA Ako se željelo zaboraviti nešto neugodno, bacila bi se papuča preko glave unazad.

PAS Ako pas jede travu, pokvarit će se vrijeme. Kišu treba očekivati kad pas ima prodoran vonj. Ako jede snijeg i valja se u njemu, uskoro će zatopliti. Ako pas sam nemirno trči amo—tamo ulicom, na tom će mjestu ubrzo doći do svađe. Onaj za kim trči strani pas, a da ga nije pozvao, imat će navodno sreće. Kad se pas skliže na repu, znači da treba očekivati goste. Pas u snu donosi neprilike. Tvrdilo se da će dobiti padavicu tko jaši na psu. Mislilo se da psi privlače munje. Ako netko namaze oči pasjim suzama, moći će navodno vidjeti duhove. Tužno lajanje, cviljenje i tuljenje psa najavljuje nesreću i smrt. Osobito se kuglaši boje nesreće u igri kad čuju da pas tuli. Ako je pas digao glavu gore, vjerovalo se da će uskoro biti požar. Ako se malo vlastite vode od pranja ulilo u pasju hranu, očekivalo se da pas postane oštar i dobar čuvar, isto kao i kad mu se za Božić dade češnjaka. Ako pas kad je plima popije morske pjene, pobjesnjet će. Da bi se psa naviklo na kuću i gospodara, stavljala bi se jedna njegova dlaka u vlastitu cipelu ili bi mu se dalo nekoliko vlastitih dlaka iz pazuha da ih pojede između dvije kriške kruha s maslacem. Isto se tako cijedila kava kroz krpu za suđe, u želji da se psa veže za kuću. Pasji grob pod voćkom obećavao je dobru žetvu.

PASJI DANI općenito su slovili kao nesretni dani. Ljudi rođeni u tim tjednima (između kraja srpnja i kraja kolovoza) bit će navodno nesretni, a vjenčanje održano tih dana dovest će do nesretnog braka. Čak se tvrdilo da drvo posječeno tih dana ne gori. Tih se dana nije smjelo ni kupati ni prati kosu, jer se trebalo bojati da je voda otrovana ili da će se dobit čirevi i utopiti se.

Danas se pauk većinom smatra sretnim znakom, osobito ako vam sa stropa padne na lice. Ako puze po odjeći, može se uskoro očekivati novac.

PAUK Te životinje, koje u praznovjerju igraju vrlo važnu ulogu, prema vjerovanju nastaju od sagnjilih predmeta, osobito od gnjile prašine kao i od sline koju čovjek izbaci nakon jela. Djelomično su ih smatrali otrovnima (—> Otrov, —> Pljuvačka), a djelomično —> životinjama s dušom umrlih. U tom slučaju nije ih se smjelo ni ubiti ni potjerati. Vjerovalo se da će onaj tko ubije pauka razoriti svoju sreću. Sreću je prije svega donosilo ako se crni pauk na svojoj niti spusti na tijelo čovjeka ili puže po njemu. Pritom se mjestimično kao uvjet za sreću smatralo da pauk puže po glavi ili prsima u smjeru srca. U

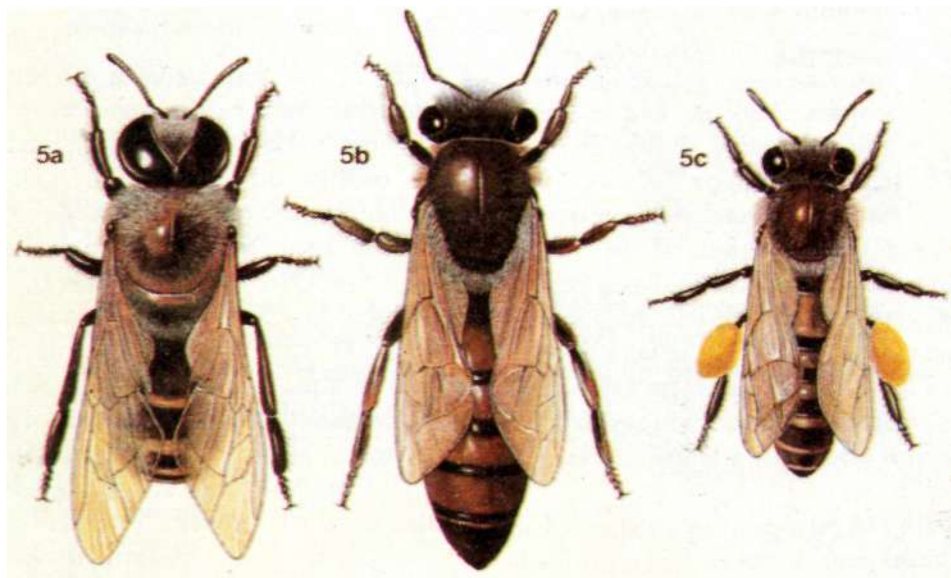
sreću se vjerovalo kad bi pauk tri puta pretrčao preko ruke, a o sreći u vezi s paukom govori i vjerovanje da pauk ujutro donosi brige, uveče sreću, a u podne veselje trećeg dana. Ta se uzrečica prvobitno odnosila na predenje, te je tek kasnije prenesena na pauke. U Engleskoj se značenje, koje se pripisuje paucima, mijenja prema njihovom broju:

Jedan donosi blagoslov, dva čine čovjeka veselim,
tri nagovještavaju vjenčanje, a četiri skoru smrt.

ako je pauk pretrčao preko kreveta bolesnika ili u njegovoj blizini po zidu, vjerovalo se u bolesnikovu brzu smrt. U kući su pauci navodno štitili od udara munje, osobito pauk krstaš kojeg su zbog znaka križa često smatrali životinjom koja nosi sreću pa može, na primjer, očuvati mladića od vojne službe. U staji su pauci bili rado viđeni jer se vjerovalo da mogu zaštititi stoku od bolesti time što navodno privlače na sebe otrovne tvari iz zraka. Paučina u staji značila je mnogo dobra: smatralo se da tjera demone, a da je pogodna i za zaustavljanje krvi i kod povratne groznice. Ako se u mlijeku našao mrtvi pauk, u kući je navodno predstojala smrt. Vjerovalo se da će se pauk krstaš, zatvoren u kutiju, nakon šest ili sedam godina pretvoriti u zlato ili drago kamenje.

Pauci su slovili i kao vremenski proroci: lijepo se vrijeme očekivalo kad bi pauk krstaš preo svoju mrežu, hladnoća i mraz su se očekivali kad bi kućni pauk preo mrežu u blizini peći, a ako je preo mrežu u blizini prozora, značilo je da će biti toplo i da će se snijeg otopiti.

Kad pčele postanu lijene i dokone, očekuje se neka nesreča; ako sve uđu u košnicu i dugo ne iziđu, očekuje se kiša. Kad pčela uleti u kuču, očekuje se skori posjet.

PČELA Vjerovalo se da će duša onoga tko ubije pčelu pripasti đavolu. Očekivalo se da pčela neće ubosti onoga tko u ruci nosi matičnjak. Smatralo se da žalac neće ostati u tijelu ako se čovjek ne bude smijao dok ga pčela bode. Mislilo se da se bol prouzrokovana ubodom pčele može ublažiti svinjskim izmetom, kuhanim u octu ili rastopljenim u vodi. Ako je u novogodišnjoj noći sniježilo, smatralo se da je to znak da naredne godine treba računati s mnogobrojnim rojevima pčela. Dobra se godina za pčele očekivala i ako je na Novu godinu sunce sjalo na oltar ili ako je prije svećenika došlo do propovjedaonice. Ako je pčelar u proljeće ulovio prvog leptira kojeg bi ugledao i opet ga pustio da odleti kroz rukav svog kaputa, vjerovalo se da će ljeti moći uloviti roj pčela. Svoje je vlastite rojeve pokušavao spriječiti da odlete, vješajući u vrt koru hrasta pogođenog munjom. Pčelar se nadao da će to isto postići ako pčelama pokaže golu stražnjicu ili ako košnicu natrlja matičnjakom. Ako se roj divljih pčela spustio na kuću, smatralo se da joj prijeti požar.

PEĆI u petak navodno donosi svađu. Peći se nije smjelo ni na Veliki četvrtak i u periodu od 25. 12. do 6. 01. . Ako je u kućanstvu ipak bio potreban kruh, žena je pri miješanju morala opasati pregaču jer se smatralo da inače postoji opasnost da se kruh raspadne. Vjerovalo se da kruh neće uspjeti ako se nareže kolač dok je kruh u pećnici. —> Tijesto, —> Kruh, —> Petak, —> Svibanj.

PELIN Da se ne bi umorili, ljudi su u stara vremena stavljali u cipele pelin ili su ga pak nosili sa sobom. Od krstobolje i bolova u leđima ljudi su se pokušavali zaštititi noseći —> pojas od pelina. Pelin se već u srednjem vijeku upotrebljavao protiv uroka. Kao seksualni stimulans pelin se stavljao pod jastuk. U mnogim su krajevima žene vezivale pelin za bedra da bi postale plodne.

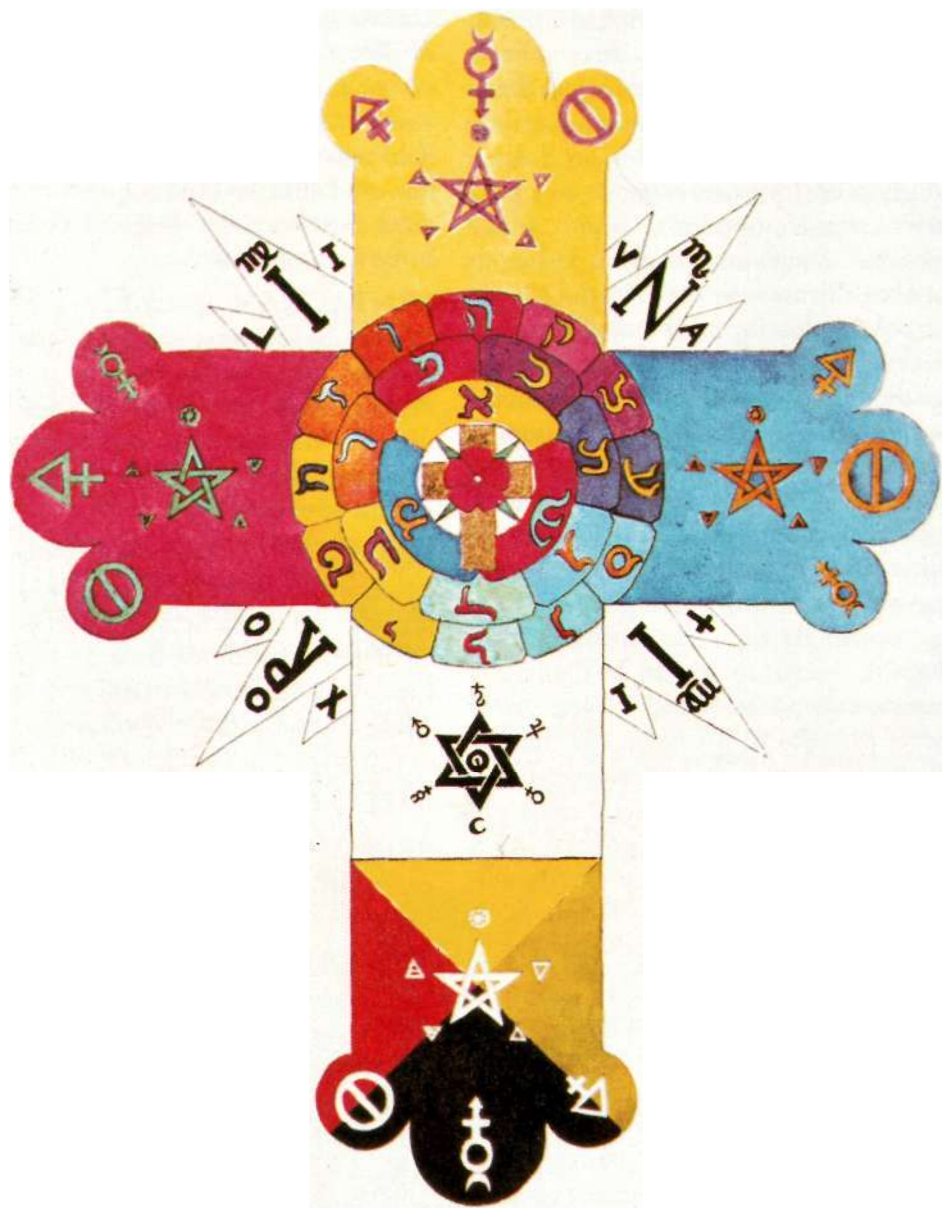
PENTAGRAM (peterokutni lik) je od starih vremena magijski znak za obranu od bolesti. Sve do u novo vrijeme služi za zaštitu od vještica i duhova koji izazivaju noćne more, a pričvršćuje se na dječje kolijevke i bračne krevete.

PEPELNICA je općenito slovila kao nesretan dan jer je tada navodno Lucifer bio izbačen iz neba. Ako bi čovjek na Pepelnicu dopustio da ga izbičuju brezovim šibama, smatralo se da će cijele godine ostati pošteđen od buha. —> Srijeda.

PEPEO CIGARE —> Kuglanje.

PERECE je trebalo jesti na Veliki četvrtak ili Veliki petak, i to natašte, jer to navodno sprečava groznicu.

PERŠIN treba sijati smijući se, po mogućnosti srijedom. Međutim, u nekim se krajevima vjerovalo da za vrijeme sijanja treba biti ljut. Govorilo se da će peršin cijele zime ostati zelen ako ga se posije na Sv. Petra (29. 06.) ili na Ivanje (24. 06.). Ako se sijalo dok se mjesec smanjivao, očekivalo se da će peršin imati jako korijenje, a ako se sijalo dok se mjesec punio, izraslo bi navodno lijepo lišće. Ako peršin izraste bujan, sijač će dugo živjeti ili će njegova obitelj dobiti podmladak, a ako nikne loš peršin, smatra se da sijač previše brblja.

Pentagram. Vrlo drevan znak: često se nalazi na amuletima i talismanima i podjednako služi za zazivanje duhova i za zaštitu. Mnogo se upotrebljava u magiji.

Peršin se ne smije presađivati jer će inače navodno netko umrijeti ili djevojka neće naći muža. Pomoću divljeg peršina kuhanog u vinu pokušavalo se stimulirati začeće.

PERUNIKA ili IRIS Tko bi u uskršnjoj noći iskopao korijen perunike

i nosio ga sasušenog na goloj koži, nadao se da će ga to učiniti otpornim na udarce i ubode. Korijen iskopan u Ivanjoj noći (24. 06.) navodno je štitio od zubobolje. Već su Rimljani korijen irisa vješali oko vrata djeci kojoj rastu zubi, sa željom da im ublaže boli. Kad bi se korijen izvukao iz zemlje lijevom rukom, govoreći pritom kome je namijenjen, navodno je djelovao protiv guše, oteklina i otečenih stidnih dijelova. Protiv grčeva se upotrebljavao korijen žute perunike, iskopan u srijedu prije izlaska sunca, u znaku saturna, koji je u nedjelju trebalo ušiti u crveni baršun zajedno s istom količinom bijelog ahata i objesiti oko vrata. Žuta se perunika upotrebljavala i protiv žutice.

PET Taj je broj slovio kao savršen, kao simbol cjeline (pet prstiju jedne ruke, pet čovjekovih osjetila, pet klasičnih planeta, pet talenata, pet stupova pobožnosti u islamu). Smatralo se da broj pet štiti od svakog zla.

PETAK U krajevima s germanskom kulturom petak se smatrao danom plodnosti (njem. Freitag prema imenu nordijske božice Freye), pa ga se zato često biralo za vjenčanja. Smatrali su ga najsretnijim danom u tjednu. Prema tom vjerovanju je u petak sve najbolje polazilo za rukom, pored ostalog i tzv. simpatetske kure i igranje na lutriji. Djeca rođena u petak i krštena u nedjelju smatrana su jednakima djeci rođenoj u nedjelju. Vjerovalo se da žetva koja je započela u petak donosi bogat urod, a kosa i nokti koji se režu petkom navodno lijepo i uredno rastu, donose sreću i blagostanje i čuvaju od zubobolje. Kršćani su petak, dan Kristovog stradanja, naravno smatrali najkobnijim danom u tjednu (—> trinaest). Zato se savjetovalo da se tog dana ne kreće na putovanje, ne mijenja stan ni radni odnos niti da se poduzima išta važno jer navodno ništa ne može poći za rukom (—> Pogovor str. 214). Prema tome će i brakovi sklopljeni u petak biti nesretni i bez djece. Djeci rođenoj u petak proricala se nesreća u životu. Pranje rublja u petak imat će navodno za posljedicu poplavu, a tko peče kruh u petak, doživjet će oskudicu. Ono što se u petak isprede neće dugo trajati. Onaj tko se u petak češljao, doprinosio je, prema tom vjerovanju, razmnažanju gamadi, a za svaku uš ubijenu u petak, stvorit će se devet novih. Zavijanje mačaka u noći na petak nagovještava svađu, a onaj tko petkom bere voće, izazvat će neplodnost drveta. Kakvo je vrijeme u petak, osobito oko podne, takvo će navodno biti i u nedjelju.

PETOPRSTAC Korijen te biljke koji se iskopa na Ivandan (24. 06.) prije izlaska sunca, donijet će navodno onome tko ga bude nosio uza se sreću i uspjeh kod voljene osobe. Ako se željelo nešto postići kod nekog čovjeka koji ima moć, trebalo je samo imati uza se petoprstac. Vjerovalo se da će onda moći spretno govoriti i da će se sve odvijati prema njegovim željama. Mislilo se da se guša može odstraniti ako se pije sok te biljke pomiješan s vodom. Ako se sok zadrži u ustima, izliječit će se navodno sve smetnje koje se tamo pojavljuju, čak i zubobolja.

Petoprstac ima lako uočljiv cvijet. U pučkoj se medicini upotrebljava za uklanjanje želučanih smetnji.

PIJANCI Vjerovalo se da su vještice prema njima nemoćne. —> Opijenost.

PIJANSTVO Vjerovalo se da se čovjek može zaštititi od pijanstva ako na prstu ili pupku nosi ametist ili ako ga razmrvljenog jede. Ametist navodno u svakom slučaju sprečava dizanje alkoholnih para u glavu.

PIJAVICE Pučka je medicina vjerovala da pijavice odstranjuju svu nečistoću iz tijela. Mnogi su se nadali da će pomoću spaljenih i samljevenih pijavica stimulirati rast kose.

PIJENJE Ako dvije osobe jedna drugoj nazdravljaju, često time žele oječati svoje zajedništvo; u starim bi se vremenima na taj način u nekim krajevima zapečatilo čak i sklapanje braka. Vjerovalo se da će se formulom »živjeli« koja se upotrebljava kod nazdravljanja, stimulirati obostrano zdravlje i sreće. Ako se, međutim, partneru nazdravljalo vodom, vjerovalo se da će taj dobiti uši. A ako netko pije iz roga kakve životinje, dobit će navodno nadzemaljsku snagu i osobito dobro zdravlje. Ako su dvije osobe pile iz iste posude, postojala je opasnost da među njima izbije svađa. Vjerovalo se da pijenje iz napukle čaše mora izazvati neki raskid i da će, osim toga, žena onoga tko tako neoprezno pije rađati samo djevojčice. Posebno se značenje pripisivalo i postupku sa —> šalicom a još više pijenju na mjesečini. Vjerovalo se da se pravim napitkom može utjecati na razvoj —> govora u djeteta i na —> ljepotu. —> Dolijevanje.

PIJESAK se smatrao mnogostrukim lijekom i sredstvom za pomoć u raznim situacijama. Tako se vjerovalo u njegovu moć kod boli u želucu, hladne groznice i bradavica. Ako se pijesak pospe po nečijim stopalima, ta će osoba navodno još dulje vrijeme ostati neoženjena ili neudata.

PIJETAO Prije je na selu dan počinjao kada bi pijetao ujutro prvi put kukuriknuo. On bi dokrajčio vladavinu noćnih demona, a prije toga se nije smjelo ni ustati niti izaći iz kuće. Za crne se pijetlove mislilo da se pretvaraju u daždevnjake ili zmajeve, pa su ih zato brzo klali. Široko rasprostranjeno je bilo i vjerovanje da onaj tko uza se nosi bijelo kamenje iz

želuca crnog pijetla može zadobiti svačiju naklonost.

PIVO Vjerovalo se da onaj tko na Poklade pije mnogo piva time produžuje život, a da se onaj tko pije pivo na Novu godinu pomlađuje. Pranje bijelim pivom navodno je poljepšavalo kožu. Tegobe u želucu liječile su se tako da se pivo prelije preko nađenje, užarene potkove, pa da se zatim tako zagrijano pivo popije. Protiv posljedica zmijskog ujeda kuhalo se jasenovo lišće u pivu. Ako je netko sanjao pivo, u kući je navodno dolazilo do svađe. Tvrdilo se da će vještice zavladati onim koji ne otpuhne pjenu prije nego što počne piti pivo - osim ako je pijan. Ako se na svadbi dolije piće u čašu koja još nije potpuno prazna, onaj tko iz nje pije bit će nesretan u ljubavi. Ako je djevojka u društvu prevrnula pivsku čašu, vjerovalo se da će roditi vanbračno dijete.

PJEGE BOJE JETRE —> Madež.

PJEVANJE Kaže se da će onaj tko ujutro pjeva, navečer plakati. Vjerovalo se da će se moći lijepo pjevati ako se u nedjelju ujutro prije nego što zazvone crkvena zvona, ispije tri ševina jaja. Navodno će dobri pjevači postati ona djeca koja rado piju vodu iz spužve za kupanje.

PLAČ Govorilo se da tko ujutro pjeva, navečer plače, a tko prospe sol, mora očekivati neprilike i suze. Ako se u proljeće ugleda prvu žabu u vodi, tokom godine će se mnogo plakati, a na buduće suze ukazivala je i prolivena voda i svrbež u —> očima. Vjerovalo se da na sprovodu ne treba previše plakati jer to ometa pokojnikov mir. Budući da su se biseri smatrali simbolom suza, mladenka u svom svadbenom nakitu nije smjela imati bisere. —> Kava.

PLAMENJAČA (isprženost suncem) se navodno može izbjeći ako se na pokladni utorak pije mlijeko.

PLANETI —> Horoskop, —> Astrologija, —> Sretni dani.

PLANINARENJE Da se ne bi zadihali, planinari bi na prsima nosili orlov jezik.

PLAŠLJIVOST se kod djece navodno mogla spriječiti ako im se u kolijevku stave komadi magareće kože. Kasnije su se djeci vješali oko vrata amuleti sa sjemenkama božura. I safir je ljude, koji su ga nosili, navodno oslobađao od straha.

PLAVA BOJA se djelomično smatra bojom čudesnog, ali i bojom ništavila, smrti i žalosti. Plavo simbolizira i vjernost, ustrajnost i umjerenost (—> Pogovor str. 214). Rašireno je bilo vjerovanje da plava boja doprinosi liječenju —> hripavca, —> zubobolje, —> usnoj boli, —> udaru kapi. Kad bi muškarac u proljeće najprije ugledao plavi cvijet, smatralo se da je to znak kojim se potvrđuje vjernost žene. Ali u snovima plava boja ima loše predznake: plave borovnice ili šljive navodno znače smrt. —> Različak.

PLAVA KOSA Tko je želio plavokoso dijete, stavio bi mu u prvu kupelj malo bijele vune. Vjerovalo se da su plavokosi nadareniji od crnokosih.

PLESANJE na mjesečini privlači, prema starom vjerovanju, duhove,

budući da je u to doba zemljina površina navodno naročito tanka.

PLESTI su djevojke morale u krug, ne prekidajući pletenje na kraju reda jer će im inače njihov prijatelj biti nevjeran. Žene koje pletu bile su imune protiv vještica jer su iglama uvijek oblikovale znak križa.

PLIMA Narodna je mudrost upozoravala da će onaj tko za vrijeme plime ili dok otkucava sat pravi grimase, zauvijek ostati naceren. Ako žena za vrijeme plime zanese, dijete će navodno biti muško. Srkne li pas za vrijeme plime morsku pjenu, navodno će pobjesnjeti. Kad se za vrijeme plime klalo, očekivalo se da će biti naročito mnogo slanine.

PLODNICA ili POSTELJICA Da bi se ograničio njezin rast, savjetovalo se trudnicama da svako jutro natašte trljaju područje pupka izrezanim i u vodi rastopljenim sapunom, s dodatkom rakije od žita. Poslije poroda ostavljala se plodnica tri dana pod krevetom rodilje kako bi se spriječilo da kakva vještica zamijeni dijete (—> Kopile). Poslije toga je plodnicu trebalo otplaviti tekućom vodom. —> Madež.

PLODNOST ŽENA Već je u starom vijeku i kod Germana jabuka slovila kao simbol plodnosti (Eva u raju !), te se vjerovalo da se ženska plodnost može izazvati i stimulirati različitim sredstvima: žene bi vezivale pelin uz bedra, jele sjemenke koprive, pile brezin sok, gutale zečje rodnice u prahu, itd. —> Začeće, —> Grašak, —> Bračni krevet. —> Plodnost muškaraca —> Ćela.

PLUĆNA OBOLJENJA Za zaštitu od tih oboljenja nosila se oko vrata vrećica s ubijenim sljepićem ili samo njegovom glavom. Cesto se preporučivala i pasja mast, osobito mast crnih pasa. Muškarcima je navodno pomagao ekstrakt crvene divlje ruže kao napitak, a ženama ekstrakt bijele divlje ruže. Plućnim se bolesnicima preporučivao »zdravi zrak« pod lipom u cvatu. Ljekovitim se smatrao i oblog od zemlje s groblja koju je trebalo donijeti na Badnjak, između ponoći i jedan sat. Protiv probadanja u plućima jelo se smrvljeno staklo.

PLJUSKA Njoj se pripisivala i moć da zaštiti od svakojakog zla i sposobnost da mobilizira pamćenje.

PLJUVAČKA je djelomično slovila kao jak otrov, te se vjerovalo da se njome mogu ubijati zmije i škorpioni. Međutim, također se vjerovalo da pljuvačka sadrži ljekovitu snagu koja djeluje, primjerice kod guše ili grlobolje; navodno se pomoću pljuvačke mogu odstraniti i madeži, a ako se njome namazu očni kapci, vjerovalo se da će se moći sačuvati oštar vid.

Također se vjerovalo da se može uza se privezati voljena osoba ako se u njezinu hranu umiješa nešto vlastite pljuvačke, dok se za pljuvačku muža smatralo da stimulira začeće kod žene. —> Pljuvanje i —> Pogovor str. 214.

PLJUVANJE Na nađeni je predmet trebalo triput pljunuti da se spriječe čarolije. Pljunuti je trebalo i da bi se spriječile posljedice —> urokljivih očiju. Ako se pljune na primljeni novac, osobito ako je prvi, novac će se navodno množiti. Prema vjerovanju ta-

također se moglo učiniti da prestane kiša i da se ne ostvari nesreća koju je najavio gavran ako se triput pljune. Ali, ako netko pljune u rijeku, otplovit će svoje zdravlje. —> Kamenje, —> Vatra, —> Pljuvačka.

POBAČAJ Da bi izazvala pobačaj, žena je morala skuhati iglice ariša u vodi u kojoj se namakao brus i zatim taj napitak popiti. I razmrvljeni divlji hren, slanutak i jedna vrsta divljeg luka imali su navodno abortivno djelovanje. —> Zumbul, —> Sprečavanje začeća.

POBJEDA Prema starom vjerovanju ahat, kalcedon i dijamant osiguravaju ljudima koji ih nose pobjedu u svim vrstama raspri i razmimoilaženja. Lukovice gladiola navodno su onoga, tko bi ih nosio uza se, u borbi štitile od ranjavanja (—> Neranjiv). Tko bi uza se nosio bočicu vode za krštenje također se smatrao nadmoćnim u svakoj tučnjavi. —> Nesavladiv.

PODBELJ ili LOĆIKA Toj se biljci pripisivalo preventivno djelovanje protiv uzbudljivih i seksualno nadražujućih snova.

PODBRADAK (BRADA) Prema šiljastom se podbratku navodno moglo zaključiti da se radi o zlom čovjeku. Nasuprot tome, okrugla brada s rupicom u sredini, prema jednoj azijskoj sentenci, karakterizira ugodnog čovjeka s erotskim strastima.

POČETAK novog dana, tjedna, godine, posjete ili pothvata smatrao se odlučujućim za njihov daljnji tok i za rezultate. Kad bi se gost, ulazeći u kuću, spotaknuo desnom nogom, vjerovalo se da je dobrodošao, a ako se

Podbelj se u pučkoj medicini upotrebljava za pojačavanje iskašljavanja. Ime je dobio po bijeloj oblozi na naličju lista.

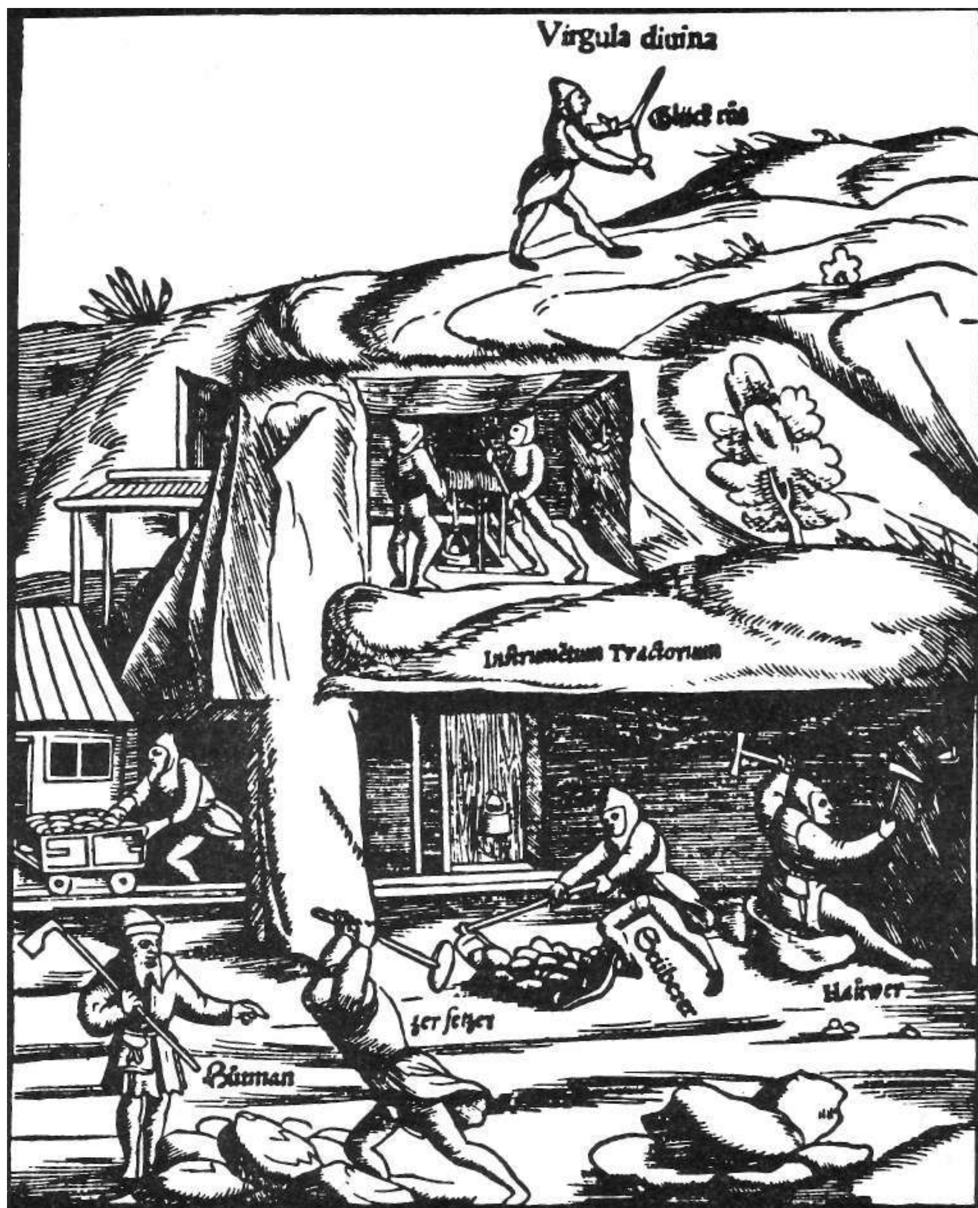
spotaknuo lijevom nogom, bilo je bolje da se vrati. Ženama koje su šepale kao i starim ženama pripisivalo se da nose nesreću ako se na njih kao prve naiđe nekog dana, tjedna itd. Za dimnjačara, vjevericu ili kurvu smatralo se da nose sreću. Vjerovalo se da se znakove koji nagovještavaju nevolju može učiniti neškodljivima ako se pljune (—> Pljuvačka). —> Ovce, —> Stan, —> Nova godina, —> Crna mačka, —> Pogovor str. 214.

PODNE Vrijeme oko podneva, osobito između jedanaest i dvanaest sati, često se smatralo opasnim jer se vjerovalo da tada obilaze zli duhovi. Djeca rođena u to vrijeme smatrala su se

nesretnom. Onome tko se u podne ne bi odmorio od posla, navodno je prijetio strah od podnevnih duhova. Isto tako oko podne nije trebalo kretati na put, niti loviti ribu, a pogotovo se nije smjelo ići na —> groblje. Onome tko bi obukao odjeću skrojenu oko podne, navodno je čak prijetila smrt.

PODOKNICA Određeni dani u tjednu smatrali su se nepodesnima da se dolazi dragoj pod prozor, među

Podzemno blago: Traženje podzemnoga blaga rašljama. Drvorez iz djela S. Münstera »Cosmographia universalis«, Basel, 1544.

njima naročito petak, ali i ponedjeljak i srijeda.

PODVEZICA Ako se podvezica na čarapi razriješi, znači da na djevojku misli njezin dragi. Kad bi djevojka ili žena izgubile podvezicu, vjerovalo se da im je prijatelj ili muž nevjeran. Ako je na dan vjenčanja mladoženja svezao nevjesti podvezice, smatralo se da će nevjesta kasnije imati lagan porod. I inače se vjerovalo da podvezica štiti od mnogih bolesti, osobito kad je bila napravljena od zmijske kože (smeđeg guža) ili kad je potjecala od umrle osobe. —> Sumpor.

PODZEMNO BLAGO Vjerovalo se da će ruda tako dugo rasti dok ostane netaknuta pod zemljom. Već se u stara vremena pričalo da se bogato podzemno blago nalazi na mjestu gdje se duga spušta na zemlju. I zvijezda koja na Valpurgino (1. 05.) u ponoć padne s neba, navodno pokazuje put prema velikom podzemnom blagu, a i onaj tko, ne bojeći se opasnosti, za vrijeme pomrčine sunca raskopa zemlju, naići će, prema vjerovanju, na mnogo novaca. Također se vjerovalo da se pomoću čarobnog prutića može naći zakopano i još nepronađeno blago.

POGREBNA KOLA Susret s pogrebnim kolima navodno nosi sreću; ali, ako su pogrebna kola prazna, treba očekivati nevolje.

POJAS Vjerovalo se u ljekovitu snagu pojasa koji bi djevica napravila ženi ili dječak muškarcu. Ti su pojasevi morali biti napravljeni od kože ovna ili ovce koje je razderao vuk. Pojasevi su kod muškaraca simbolizirali snagu i vlast, a kod žena ljubav, čistoću i čednost. Vjerovalo se da pojas može osloboditi od —> boli u leđima kao i od crvi. Rašireno je bilo i mišljenje da nošenje pojasa olakšava —> porođaj. Jakob Grimm piše da su trudnice izmjerile stijenjak prema nekoj svetačkoj slici, pa ga onda zavezale oko trbuha. Vjerovanje u zaštitnu funkciju pojasa podsjeća na vjerovanje o —> krugu i —> prstenu. Jedan mračni aspekt dolazi do izražaja u predodžbi da pojas od stavljene ljudske kože može čovjeka pretvoriti u —> vukodlaka.

POKLADE Tko bi na Pokladni utorak prije izlaska sunca pojeo prosenu kašu s krvavicom, vjerovao je da mu je do kraja godine osigurano blagostanje. Drugdje se opet vjerovalo da se na taj način do kraja godine može osigurati dobro zdravlje. Tko je na Poklade u podne pojeo krvavice s kiselim kupusom, spasio se buha. Na Poklade nije trebalo jesti juhu jer će inače kapati nos, ali tko u to vrijeme pije pivo, produžuje život. Ako se željelo spriječiti da čovjeka ljeti isprži sunce i da dobije plamenjaču, trebalo je na Pokladni utorak piti mlijeko. Tko na Poklade ili na Veliki petak pije vodu, zaštitio se navodno od komaraca. Ako je na Pokladni utorak padao snijeg, vjerovalo se u bogati urod šljiva. —> Jedanaest.

POKUĆSTVO Škripanje pokućstva vrlo se često smatralo lošim znakom.

POLAGANJE RUKU na glavu kao i na bolesne dijelove tijela, navodno je donosilo ozdravljenje i općenito sreću. Polaganje ispružene, otvorene

ruke ujedno je i sastavni dio raznih religioznih obreda.

POLUCIJA —> Kiselica.

POLUDI navodno čovjek ako pojede riblju glavu. Nevjernu zaručnicu se pokušavalo otjerati u ludilo time što se jednu vlas njezine kose omotalo oko palmine grančice i bacilo u vatru. —> Ludilo.

POLJA —> Stričak, —> Gusjenice i —> Pogovor str. 214.

POMIRLJIVIMA je ljude koji su ga nosili činio, prema starom vjerovanju, —> tirkiz. —> Miroljubiv.

POMRČINA SUNCA Za vrijeme te pojave ljudi su se bojali otrovne kiše i otrovne rose, pa su stoga pokrivali bunare i ostajali u kućama. Rublje koje je za vrijeme pomrčine sunca bilo obješeno izvan kuće smatralo se okuženim. Prošireno je bilo i mišljenje da pomrčine sunca nagovještavaju —> smak svijeta. Mislilo se da se te brojne opasnosti mogu otkloniti bukom (udaranjem jednim predmetom od kovine o drugi) i vikom, ali i tako da se u vatru bace tri pupoljka palme ili tri mrvice kruha. Onim ludo smionima, koji bi za vrijeme pomrčine sunca izašli iz kuće i raskopali zemlju, praznovjerje je obećavalo gomile novaca. —> Pogovor.

PONEDJELJAK Govorilo se da će cijeli tjedan biti onakav kako počne ponedjeljak. Ipak je ponedjeljak uglavnom slovio kao nesretan dan. U ponedjeljak zato nije trebalo započeti ništa što je moralo biti trajno: nije se smjelo useliti u novi stan, a još manje vjenčati se, ali niti početi radom na novom radnom mjestu ili poslati di-

Polaganje ruku: Harry Edwnads, iscjelitelj, rukopolaganjem liječi bolesnicu.

jete prvi put u školu. Vjerovalo se da se daje od sebe sreća za cijeli tjedan ako se u ponedjeljak nešto pozajmi ili ako se potroši veća svota novaca. Nije trebalo ni prati rublje ni krenuti na putovanje, niti započeti žetvene radove. Smatralo se da gost u ponedjeljak znači posjete tokom cijelog tjedna. A gosti u ponedjeljak prijepodne donose domaćinu nesreću. Ponedjeljak se, zbog svoje veze s mjesecom, noći i mrakom, smatrao i danom pogodnim za lopove. S druge strane, vjerovalo se da je ponedjeljak dobar dan za rad u vrtu i na polju jer mjesec koji se puni slovi kao simbol plodnosti.

PONOĆ Govorilo se da će djeca rođena u to doba biti nesretna. Onoga tko u ponoć ode na groblje, odnijet će smrt. U uskršnjoj noći postojali su izgledi da se steknu novi talenti a u —> Valpurginoj noći da se dobije neko blago. Vodi koja se crpla u ponoć pripisivale su se osobite snage koje su djelovale na ljude i životinje. —> Noć, —> Badnjak, —> Nova godina.

PONOĆKA Vjerovalo se da će u godini koja dolazi umrijeti onaj tko se posklizne na Badnjak na putu s ponoćke kući.

PONOS Da je čovjek ponosan navodno se vidjelo po zavinutim obrvama i kukastom nosu. Ako se dijete prerano i previše gledalo u ogledalo, postat će prema vjerovanju ponosno. —> Oholost.

POPLAVE prema vjerovanju prijete ako u proljeće na livadama raste mnogo režuhe. Poplave će navodno biti i onda kad žena u petak pere rublje.

POROĐAJ Ako je mladoženja nevjesti na dan vjenčanja zavezao podvezice, žena će imati lak porođaj. Jednostavan se porođaj navodno očekuje i onda ako buduća majka za vrijeme poroda navuče košulju ili obuje papuče svog muža. Trudnicama se preporučivalo da od dragog kamenja nose dijamant ili karneol, a u odlučujućem času je neka djevica morala oko svog bedra omotati platnenu vrećicu s jedanaest ili trinaest zrna korijandera, jer se smatralo da će to olakšati porod. Ista će se želja navodno ostvariti ako se rodilji stavi u ruku belemnit ili ako se na goli trbuh rodilje tri puta spusti glog. Nadalje se smatralo da će žena lakše roditi ako preko nje prekorači neka djevica i spusti na nju svoj —> pojas. Porođajni bolovi se navodno mogu ublažiti rosikom, ali majka za vrijeme porođaja nije smjela zatvoriti oči, jer će joj inače dijete oslijepiti. Da rodilja ne bi izgubila krv iz srca, stavljali bi joj pod krevet sjekiru. Ako je porođaj bio za vrijeme mjeseca koji se puni, vjerovalo se da će žena imati još djece. Djeca rođena u tom razdoblju navodno se i fizički i psihički bolje razvijaju od one rođene dok mjesec ide u manjak ili za vrijeme mladog mjeseca. —> Oluja, —> Divokoza, —> Kovani novac.

POSAO —> Trgovci.

POSJET Tko je želio posjet, trebalo je da u peć zatakne tri metle. Posjet treba očekivati ako nekome sapun ispadne iz ruke. I svrake i mačke određenim ponašanjem nagovještavaju goste, s kojima se računa i onda kad listići čaja plivaju po površini čaja

ili kad u šalicu kave padne komad kruha ili kolača. Kad bi se oštar nož, škare ili neki drugi oštar predmet, nakon što je pao, zabio u zemlju ili pod, i to se smatralo znakom da će doći gosti. Gostima u —> ponedjeljak pripisivalo se posebno značenje. —> Gost.

POSKUPLJENJE navodno predstoji kad ima mnogo modrih zujara ili mnogo poljskih miševa. Ljudi su vjerovali da i nicanje mnogih gljiva u šumi najavljuje skupoću. —> Glad.

POSTELJINA Perine je trebalo puniti za vrijeme punog mjeseca, budući da će, prema općem mišljenju, samo tako ostati mekane. Ako se željelo spriječiti da se u posteljinu zavlače komarci i buhe, trebalo je posteljinu zračiti na Veliki četvrtak ili Veliki petak. Ako se preko dana ostavila raspremljena postelja, govorilo se da će u nju leći duh. Ako se iz kreveta ustalo istovremeno na obje noge ili najprije na lijevu nogu, bio je to loš znak za cijeli dan. Lošim se znakom smatralo i škripanje drveta od kojeg je napravljen krevet. Veliko se značenje pridavalo i prvom snu u novom krevetu. Da bi se u snu razabrao budući ili buduća, treslo se krevet ili udaralo tri puta nogom u donji dio kreveta. To se osobito često činilo na Sv. Andriju (30. 11.) ili Sv. Tomu (21. 12.).

POSUDITI se nije smjelo nikome ništa u ponedjeljak jer se vjerovalo da se time daje iz kuće blagoslov.

POSUĐE Staro pravilo domaćice kaže: tko dopusti da mjesec sja u kuhinju, razbit će mnogo suđa. To će se isto navodno dogoditi i djevojci koja u proljeće najprije ugleda rodu koja klepeće kljunom.

POŠTAR Susret s poštarom u novogodišnje jutro smatrao se lošim znakom za godinu koja počinje.

POTENCIJA —> Spolna moć.

POTKOVE Smatra se da nađene potkove nose sreću i odbijaju nevolje. Treba ih pribiti na vrata kuće ili staje ili na brodovima na jarbol, a prema nekim se vjerovanjima pritom ne smije govoriti. Potkova štiti od munje i vatre, a trgovcima donosi mnogo mušterija i dobru zaradu. U nekim se krajevima maloj djeci u kolijevku kao zaštita od bolesti i zlih duhova stavlja potkova.

POVRATNA (NASTUPNA) GROZNICA navodno će popustiti ako bolesnik pojede paučinu u šećeru, na kruhu s maslacem ili s mješavinom od zobnog kruha, meda, soli i vinskog octa. Protiv povratne groznice pio se i sok iscijeđen iz konjskog izmeta, pomiješan s rakijom i začinjen jednom uši. Bolesnici su očekivali pomoć i od stavljanja malih vrećica sa stolisnikom na srce i na noge.

POVRTNICU je trebalo strugati prema dolje, jer se onda od nje navodno ne podriguje. U medicinskoj domeni povrtnice su se preporučivale protiv guše i kurjih očiju; u prvom je slučaju trebalo piti sok, a u drugom stavljati komade na nožne prste. Utorkom i četvrtkom nije trebalo sijati ni saditi povrtnice, jer su ti dani bili zloglasni kao »crvljivi dani«.

PRANJE Tko ujutro nije oprao ruke, dolazio bi u vlast vještica. A ako se ruke nakon zalaska sunca pralo hladnom vodom, bilo je navodno sigurno da na njima neće ispucati koža. —> Šaka.

PREDENJE Subotom uveče svaka je žena morala do kraja ispresti vunu s vretena jer se vjerovalo da inače vještice nastavljaju s predenjem ili da će đavo u nedjelju namatati vunu. Ono što bi žena isprela u subotu navečer nije više vrijedilo i smatralo se da će noću biti uništeno ili oduzeto. Govorilo se i da žena u to vrijeme prede svoj konopac za vješala. Prema narodnom vjerovanju bila je bezvrijedna i svaka nit ispredena na mjesečini.

PREDZNACI SMRTI U najrazličitijim prilikama vjerovalo se da se vidi ili razabire neki predznak smrti; bilo je vrlo mnogo takvih predznaka, kad ne bi dobro ispao rođendanski kolač, kad bi se na prstima stvorile žute mrlje, kad bi se našlo iglu za šivenje sa crnim koncem i kad bi se zida palo ogledalo ili slika, kad bi se začulo neobjašnjivo zveckanje ili zvonjava, kad su se u kući gnjezdile ose, kad je vrana sjela na krov kuće ili kad bi gavrani proletjeli iznad kuće ili pak kad bi neka druga ptica zalutala u kuću. U predznake smrti vjerovalo se i kada se netko, jedući med, ne bi pokapao ili kad se razbilo staklo. I pauci, sove, kukci i druge životinje navodno su nagoviještali smrt. U nemalom broju slučajeva - na primjer u mjesecima —> travnju i —> kolovozu — unaprijed se prorokovala skora smrt djece rođene određenih dana ili u određenom razdoblju.

Premda se ubijanje prepelica smatralo grijehom, one su takav gastronomski specijalitet da su na nekim područjima istrijebljene.

PREGAČA Kad bi djevojka ili žena izgubila pregaču, govorilo se da ih je dragi ili muž iznevjerio i da će doći do svađe s njim. —> Ljubavnici, —> Napad kapi, —> Rupčić.

PREGOVARANJE —> Elokventnost.

PREHLADE su se ljudi pokušavali riješiti useknjujući se u zeleno lišće i bacajući zatim lišće guskama, u uvjerenju da će se tako prehlada prenijeti na te životinje.

PREPELICE Koliko bi puta djevojka ili mladić čuli zov prepelice, toliko će godina navodno još ostati neudate, odnosno neoženjeni. Ubijanje prepelica smatralo se grijehom. Vjerovalo se da prepelice čuvaju polja na kojima se gnijezde od tuče. Njihova jaja navodno jačaju mušku potenciju i čine da žene imaju više mlijeka. Mozak prepelice cijenio se kao sredstvo protiv epilepsije i žutice, mast prepelice

protiv upala rožnice, a juha od prepelice je navodno omekšavala trbuh i bila dobra za bubrege.

PRESLICA Ekstraktom te biljke trebalo je prati glavu, pa onda navodno ne ispada kosa. Još se u našem stoljeću vjerovalo da preslica pomaže protiv medljike na ružama.

PRIBADAČA Kad bi pribadača pala na pod, očekivala se svađa. Tko digne nađenu pribadaču s poda, podiže navodno svoju nesreću. Čireve je trebalo probati pribadačom jer igle za šivenje navodno mogu izazvati bolesti.

PRIJATELJSTVO je u opasnosti ako se poklanjaju šiljasti ili oštri predmeti, jer se njima prijateljstvo može lako probosti ili prerezati. —> Igla, —> Simpatija, —> Naklonost.

PRIJESTUPNE GODINE prema vjerovanju donose nesreću. Vjeruje se da će malo toga što se poduzme u prijestupnoj godini doživjeti uspjeh. Još se danas ljudi za vrijeme prijestupnih godina boje lošeg vremena i neuspjele žetve. Smatralo se da će svi ljudi, rođeni 29. 02., biti vidoviti. Međutim, za kovani novac izdan u prijestupnoj godini smatralo se da donosi sreću.

PRIJEVARA Vjerovalo se da se čovjek može zaštititi od prijevare ako uza se nosi gavranovu glavu.

PRIST Vjerovalo se da se od prišteva čovjek može zaštititi ako oko vrata nosi muškatni orašćić kao amulet. Osim toga se preporučivao i sok iscijeđen iz konjskog izmeta i pomiješan s rakijom, te začinjen jednom uši. —> Želudac.

PRISTIĆI —> Osip.

PRIZIVANJE MRTVIH, NEKROMANTIJA —> Pogovor str. 214.

PRIZNANJE Mislilo se da okrivljenik više neće moći zadržati za sebe ono što zna i da će morati sve priznati ako mu se, prije nego što zaspe, pod glavu stavi guščji jezik. Osumnjičenima su također davali da pojedu jezike punoglavaca, vjerujući da će tako kod njih izazvati brbljavost žaba i tako saznati istinu. Mislilo se da će lopov priznati krađu ako mu se u piće dodaju trenjem skinuti djelići kože s cjevanice mrtvaca. —> Sud, —> Krivokletstvo, —> Laganje.

PROBADANJE pod rebrima i u području slezene može se navodno spriječiti ako se određenih dana jede —> šipak. Tvrdilo se da se akutno probadanje može spriječiti pritiskom palca. Vjerovalo se da će probadanje dobiti svi oni koji nađu šivaću iglu i podignu je s poda, a isto tako i oni koji dopuste da im se odjeća krpi na tijelu ili da im se prišije dugme na odjeći koju imaju na sebi. Probadanje navodno prestaje ako se podigne kamen, pljune na njegovu donju stranu i onda ga se položi na isto mjesto odakle ga se podiglo. Sredstvom koje pomaže smatralo se i stavljanje sirovog, ribanog hrena ili medom namazanog duhanovog lista na mjesto probadanja. Isto se tako mislilo da pomaže pranje vodom u kojoj je prethodno bio opran jezičak zvona. Pomoć se, konačno, očekivala i od zrnaca kužnjaka.

PROBAVA Za stimuliranje probave preporučivalo se nošenje kože orla na trbuhu i želucu. —> Želudac.

PROKLET će, prema vjerovanju, biti mrtvac ako na njegovom grobu izraste stričak. Vjerovalo se da se prokleti pretvaraju u gavrane.

PROLJEĆE U vrijeme obnavljanja prirode smatralo se da se na temelju mnogih znakova mogu razabrati podaci za godinu koja slijedi, na primjer prema tome gdje bi se ugledala prva —> žaba, koji je leptir bio prvi, prema vremenu u ožujku, itd. Ljudi su bili uvjereni da će na svoju sudbinu, a prvenstveno na zdravlje moći utjecati sami ako pojedu prva tri nađena proljetna cvijeta, npr. jaglace, kopitnjake i pastirske torbice. Prema oblikovanju budućnosti bili su usmjereni i običaji za Poklade u Uskrs, kao i pravila za postupanje na Veliki četvrtak i Valpurginu noć, te na ostale važne dane. Vjerovalo se da se u proljeće može razabrati —> blagostanje u godini koja slijedi i osigurati ga vlastitim djelovanjem.

PROLJEV su ljudi pokušavali izliječiti nizom sredstava: jabuku je trebalo guliti u smjeru prema cvijetu, pa onda pojesti oguljenu koru (obrnuto guljenje je navodno pomagalo kod opstipacije); crno vino koje je trebalo kuhati s kandis šećerom u šipkama; isto se tako smatralo da pomaže ako se pojede smrvljeni sardoniks.

PROMATRANJE Rasprostranjeno je bilo mišljenje prema kojem je već samo promatranje nekih biljki izazivalo određena djelovanja. Tako se vjerovalo da se može zaustaviti krvarenje ako se promatra pastirska torbica, dok je gledanje u kravljak čuvalo od žgaravice.

PROMUKLOST Kad bi se čovjek iz sve snage pridružio prvom kreketanju žaba u proljeće, ne bi navodno mogao promuknuti. Pomoć se očekivala i kad bi se vlastito ime napisalo na zvono.

PROROČANSTVO je u mnogim religijama božja izreka koja određuje —> sudbinu i —> budućnost čovjeka ili neke ljudske zajednice. U širem smislu to nije samo sentenca božanskog porijekla, već opće —> gatanje.

PROSENA KAŠA Vjerovalo se da obrok od prosene kaše, prije svega na Novu godinu i na Poklade, osigurava blagostanje.

PROSINAC Rođeni u tom mjesecu smatrani su djecom sreće - osim onih koji su se rodili 1. prosinca jer su tog dana navodno porušene Sodoma i Gomora. Tirkiz je navodno rođenima u tom mjesecu donosio bogatstvo i blagoslov. Sobne biljke koje se obrežu u prosincu, navodno će osobito bogato cvasti.

PROSJAK Susret s prosjakom na Novu godinu ujutro smatrao se lošim predznakom za godinu koja dolazi (—> Početak).

PROTIVURJEČENJE —> Opozicija.

PROVALA KRVI se navodno mogla spriječiti ako se mali prst lijeve ruke omota uzicom.

PROVLAČENJE ispod mladice kupine navodno je čuvalo od bolesti i čarolija, a kad bi paralizirani čovjek

puzao kroz procjep hrasta, navodno bi ozdravio.

PROZOR Ako jedan član porodice uđe ili izađe kroz prozor, navodno će iz kuće nestati sreće. Ali ako je muškarac izgubio već nekoliko žena, onda slijedeća žena treba da uđe u kuću kroz prozor a ne kroz vrata. Para koja se uhvatila na prozoru smatrala se ljekovitom, na primjer protiv —> osipa.

PRSTEN je, isto kao i krug, simbolizirao nešto u sebi zatvoreno, zaštitu za unutrašnjost i obranu od vanjskog. Prstenjak je navodno imao direktnu vezu sa srcem i stoga osobitu ljekovitu moć, a osim toga i jaku vezu sa zlatom koje se opet smatralo srodnim suncu. Sijač je trebao nositi zlatni prsten. Bračni prsten je simbol zajedništva, ali i zaštite i obrane. Nije ga trebalo ponijeti u grob u slučaju da jedan partner umre prije drugoga (—> Vjenčanje). Prstenjem su se ljudi pokušavali zaštititi od mnogih bolesti, primjerice od nesvjestice, otrovanja, žutice, epilepsije i ušnih oboljenja. Ono je igralo ulogu i kod ponovnog stjecanja čarolijom izgubljene —> spolne moći. Magičke su se snage pripisivale ne samo prstenju od zlata i srebra, već i onom napravljenom od čavala lijesa i od različitog granja ili bilja (npr. od pelina). —> Pojas i —> Pogovor str. 214.

PRSTENJAK Dugo se vremena vjerovalo da od prstenjaka jedna žila vodi direktno prema srcu. —> Lišajevi, —> Zubobolja.

PŠENICA Da bi žito postalo žuto, trebalo je da ga seljak sije sa zlatnim prstenom na ruci.

PTICE Ponašanje ptica, osobito njihov let, slovilo je od davnine kao predznak za buduće događaje. Ako je ptica letjela udesno, to se smatralo sretnim znakom, ako bi ptica uletjela u kuću, očekivao se smrtni slučaj, ako su ptice letjele visoko ili su se ptice selice rano vratile, očekivalo se lijepo vrijeme.
Znak skore kiše bio je kad bi ptica mastila perje ili kad bi sjela na prozorsku dasku ili se okupala. Ako se više ptica spustilo na prozorsku dasku, to se smatralo znakom predstojeće gladi. Ako je ptica kljucala o prozor, smatralo se da će u kući netko umrijeti ili pak da će doći pismo. Čovjek kojem bi doletjela ptica, smatrao je to sretnim znakom. I različito ptičje perje, na primjer od gavranova i čaplji, slovilo je, ako ga se nađe, simbolima sreće. Mrtva ptica na putu nagovještavala je nesreću. Kad bi ptice prezrele zrna sjemena na polju, smatralo se da je to predznak skore smrti sijača, ali se to isto očekivalo i onda kad bi ptice pojele svo sjemenje. Ljudi su raznim postupcima pokušavali spriječiti da ptice pojedu —> sjeme. —> Pogovor str. 214.

PTICE GRABLJIVICE —> Orao, —> Jastreb.

PUHANJE u nekoga ili nešto općenito se smatralo opasnim: djeca od toga navodno dobivaju osip, u ptičjem gnijezdu trunu jaja. Ljudi su se bojali —> lasice koja puše i frkće. Međutim, sve bolesti i nevolje, izazvane puhanjem, mogu se navodno opet otpuhnuti.

PUNI MJESEC Među četiri mjesečeve faze puni je mjesec općenito

slovio kao najpovoljnije vrijeme za čovjeka. Dani punog mjeseca smatrali su se sretnim razdobljem, a vjerovalo se da će se moći očuvati od nesreće do slijedećeg punog mjeseca ako se pred »noćnim« suncem skine šešir ili tri puta sagne koljeno. Dani punog mjeseca smatrali su se periodom plodnosti koji je za biljke osobito povoljan i osigurava bogatu žetvu. I perine je trebalo puniti samo u vrijeme punog mjeseca jer će navodno samo onda ostati meke i rastresite.

Međutim, znalo se i za loše strane —> mjesečine, a na svadbama nije bilo svejedno da li je mlada žena puni mjesec vidjela najprije izvan kuće ili kroz prozor. —> Cvijeće.

PUNOGLAVCI Njihove su jezike davali osumnjičenima da bi iz njih izmamili priznanje.

PUPAVAC Vjerovalo se da će dobro pamćenje imati onaj tko pojede natašte jetra pupavca.

PUPČANA KILA se navodno može izliječiti ako pacijentov kum posadi slučajno nađeni kaćun. Dalje se vjerovalo da se kila može odstraniti i mazivom sa crkvenih zvona, kao i osovinama kotača.

PUPČANU VRPCU je trebalo brižljivo sačuvati. Kad bi je se dalo svom djetetu poslije njegovog šestog rođendana, sasjeckanu u kajgani, smatralo se da će to stimulirati djetetov razum. Ako je se stavi djetetu na prsa kad prvi put krene u školu, navodno će lakše učiti. Osim toga su pupčanu vrpcu čuvali u platnenoj vrećici i kasnije je razrezali na komadiće kad se radilo o dječaku, ili izboli kad se radilo o djevojčici, vjerujući da će tako ti ljudi u životu postati spretni i praktični.

PUSTARA Ako je cvijet koji raste u pustari - erika - vrlo bujno cvao, smatralo se da će zima koja dolazi biti vrlo oštra.

PUŠTANJE KRVI Vjerovalo se da će određenih dana puštanje krvi biti naročito uspješno, tako na primjer na Veliki petak, na Sv. Bartolomeja (24. 08.), na Sv. Martina (11. 11.) kao i svih dana pod znakom koji ima veze s vodom (vodenjak, ribe, rak). Vjerovalo se da je puštanje krvi pomoću zlatnih instrumenata potpuno bezopasno. —> Krv.

PUT Ako se na putu našlo dvije ukrštene slamke ili ako bi neposredno ispred nekoga protrčala crna mačka, zec ili lasica, očekivala se nesreća. I mrtva ptica na putu tumačila se kao predznak smrti, dok je pojedino perje, na primjer gavranovo i čapljino, slovilo kao sretni znaci. I vuk koji prijeđe preko puta navodno nosi sreću. —> Ovce na putu imale su različito značenje, a —> sljepić na putu bio je u najmanju ruku sumnjiv.
Strah je izazivala igla s crnim koncem jer se taj nađeni predmet smatrao znakom smrti. Onaj tko je zalutao trebalo je da se sjeti jabuke koju je pojeo za Božić ili Novu godinu, pa će onda navodno naći pravi put. —> Cesta, —> Otputovati.

PUTNICI PJEŠACI stavljali bi kao obranu od umora u cipele —> bogorodičinu travu, ubranu prije izlaska sunca. Stavljali su i —> češnjak u džep da bi mogli što bolje hodati. Da bi sprije-

čili »vuka« (natrljanost između bedara) nosili su na pješačenjima uza se i orahovo lišće ili klek na šeširu.

PUTOVANJA su se morala planirati tako da se izbjegnu određeni dani za koje se smatralo da garantiraju neuspjeh svakog pothvata. (—> Nesretni dani). Općenito se vjerovalo da putovanja koja se započnu u podne moraju završiti nesretno. Ali ako se u cipele ili na komad kruha, koji je trebalo ponijeti sa sobom, posulo malo soli, vjerovalo se da će to poslužiti kao zaštita od nesreće. Ista se pomoć očekivala i od češlja ponesenog sa sobom na putovanje. Kad bi se za vrijeme putovanja ugledalo vepra, bio je to dobar znak, dok su ovce koje bi netko ugledao nosile sreću samo ako su pasle lijevo od puta. Kao dobar znak slovile su i vrane koje grakću i prelijeću put s lijeve strane. Granat ili hijacint koji putnik nosi sa sobom navodno će ga zaštititi od svake neprilike.

PUŽEVI Smatralo se da sve rane i tjelesna oštećenja liječi ulje koje se dobiva od velikih, crnih puževa koje treba sakupljati u svibnju, u jutarnjoj rosi, u staklenu posudu. Onome tko bi štipao puževe za ticala ili ih inače mučio, prorokovala se bolest. U drugim se krajevima opet čvrsto vjerovalo da će se puževi bačeni o zid ubrzo pretvoriti u novac. Kad bi se uočilo puža koji nosi zeleni list, moglo se zaključiti da dolazi lijepo vrijeme. Ali ako je puž nosio zemlju, trebalo je očekivati kišu. Kiša se očekivala i kad bi netko ubio puža. Ako se puža izvađenog iz vode položilo leđima na dlan i nasulo desno i lijevo zemlje, vjerovalo se da se tom gestom može spriječiti tuča.

R

RAĐANJE —> Porođaj.

RAHITIS Preporučivalo se da dijete protiv te bolesti pije ekstrakt od bijelog pasjeg izmeta. Izlječenje se očekivalo i kada bi se dijete, uz blagosivljanje, njihalo prema sva četiri ugla sobe.

RAK Vjerovalo se da protiv raka pomaže pepeo spaljene lasice. Preporučivalo se i da se magareće mlijeko i sol sprže u prašak te pojedu pomiješani s lisičjom masti. Dalje se smatralo da pomaže ako se na oteklinu od raka stavi vrapčje meso; za rak lica je navodno bio dobar safir, a za rak želuca vlastiti urin. I hijacint su ubrajali u ljekovita sredstva, dok je kod raka maternice bolesnica, da bi ozdravila, morala prije izlaska sunca baciti sjemenke koprive na sve četiri strane svijeta. —> Otekline.

RAK MATERNICE liječio se prema starom vjerovanju tako da je oboljela žena prije izlaska sunca bacila sjemenke koprive na sve četiri strane svijeta. —> Rak.

RAK ŽELUCA se navodno mogao izliječiti ako pacijent popije vlastiti urin.

RANE prema vjerovanju zarastaju u vrijeme kad mjesec ide u manjak, ali ih se nije smjelo izlagati mjesečini jer je inače postojala opasnost da meso počne brzo trunuti. Mislilo se da trulo meso u ranama »jede« neka srebrna mast, koja navodno i stišće rane. Bilo je raznih sredstava kojima se pokušavalo postići zarastanje rana, npr. da se na ranu stavi 77 listova bršljana, ili ukršteni palci, ili da se ranu u obliku križa namaže usijanim čelikom. Nesoljeni maslac napravljen na Veliki četvrtak liječio je navodno sve rane. Smatralo se da se sva tjelesna oštećenja mogu odstraniti uljem koje se dobiva od velikih, crnih puževa koje u svibnju, u jutarnjoj rosi, treba sakupljati u staklenu posudu. Osim toga za liječenje rana preporučivala se guščja mast i valerijana, te kitica ili grozničavka. Ljekovita snaga tih dviju trava činila se ljudima toliko velikom da su tvrdili da one čak mogu učiniti da »sraste meso u loncu«. Od lišća i korijena arnike, koja se brala na Ivanje (24. 06.) navečer, priređivala se ljekovita tinktura za rane. Isto se tako preporučivalo da se rana protrlja —> lukom, pa da se ovaj baci u vatru. —> Bolesnici, —> Bolesti.

RASKRŠĆE Putovi koji su se ukrštavali ili račvali često su se smatrali sastajalištem duhova, vještica i drugih nadnaravnih bića. Zato su se na tim mjestima naročito rado obavljala čaranja i liječenja bolesti. Iako se crkva borila protiv tog vjerovanja, dovodili su se upravo —> Badnjak i —> uskršnja noć u vezu s raskršćima. Ta su raskršća često bila mjesta suđenja i smaknuća. —> Grba.

RAST KOSE U Starom se zavjetu preporučivalo da se glava trlja pasjim mlijekom. Spominjao se i prašak od spaljenih pčela, pomiješanih s medom. Drugi su recepti bili sastavljeni od medvjeđe masti ili štukine masti, ulja morskog luka ili razrjeđenog čistog alkohola i medvjeđe masti. I ekstrakti čičkovog korijena ili koprive te spaljenih i pulveriziranih pijavica

navodno su stimulirali rast kose. Vjerovalo se da pomaže i voda iz korijena zimzelena. Ako su djevojke željele imati dugu kosu, morale su odrezati nekoliko vlasi i zajedno s vrežama hmelja zakopati u zemlju. Zajedno s hmeljem, tada će navodno rasti i njihova kosa (—> Šišanje). Rast kose se pokušavao spriječiti primjerice ekstraktom od pepela jelenjih rogova, pomiješanim s auripigmentom smrvljenim u tekućoj vodi.

RASTANAK Ako se više osoba međusobno opraštalo, nisu smjeli ukrstiti ruke jer će inače, prema vjerovanju, jedna od njih uskoro umrijeti.

RASTENJE ZUBI KOD DJECE pokušavalo se olakšati vješajući im oko vrata lukovicu trave od žuči ili pak amulet od mrtvačevog zuba. Smatralo se da je za dječje zube dobar ovčji mozak pomiješan s medom.

RATA su se ljudi bojali kad bi se pojavila veća količina svraka. Rat je značilo i pojavljivanje kometa, a mnogo modrih zujara i miševa ljeti navodno je ukazivalo na rat i poskupljenje u narednoj godini. Ako su se u zraku borila dva gavrana, i to se smatralo predznakom rata, kao i jako jutarnje rumenilo na Novu godinu. —> Badnjak, —> Kaput, —> Oružje, —> Nesavladiv.

RAZDRAŽLJIVI su navodno ljudi crvene kose, ali i oni čija se kosa kod povlačenja kovrča.

RAZLIČAK iskopan s korijenom na Tijelovo navodno je mogao zaustaviti krvarenje iz nosa, ako ga se u stisnutom dlanu pridržava uz nos sve dok se ne zagrije. Ako se prvim različkom nađenim te godine prijeđe preko očiju, one će navodno ojačati i neće oboljeti.

Cvijet je različka omiljen osobito zbog nebeskoplave boje, a vjeruje se da pridonosi čvrstoći karaktera i trezvenosti. Na slici pod br. 3: Različak.

RAZUM Vjerovalo se da se može otvoriti razum djeteta ako mu se nakon šestog rođendana dade da pojede svoju pupčanu vrpcu izrezanu u kajgani ili ako mu se ona, kad prvi put krene u školu, položi na prsa. —> Inteligencija. Razum će navodno izgubiti onaj tko ostavi nagrižene ostatke kruha koje poslije toga pojede pas. Varijanta 20. stoljeća na tu temu: »Čaj s limunom oštri razum.« —> Ludilo, —> Poludi čovjek.

RĐA Tvrdilo se da je željezna rđa uspješan lijek protiv osipa kao i protiv čireva, u oba slučaja s unutrašnjom i vanjskom primjenom.

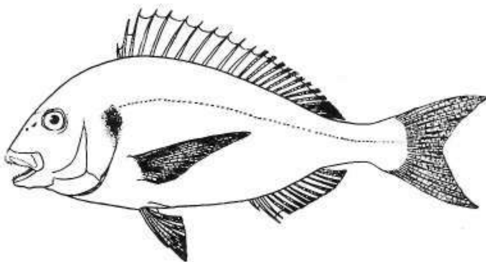
REPA Mislilo se da kod sađenja repe treba imati na glavi velik šešir širokog oboda jer će se onda navodno dobiti veliku repu. Repu je trebalo sijati u srijedu jer će se inače rascijepiti; osim toga, u vrijeme kad mjesec ide u manjak jer je to vrijeme bilo najpovoljnije za svo raslinje koje ima plod pod zemljom. Ako djevojka posadi istovremeno repu i korabicu i obje dobro napreduju, uskoro će se udati. Ali ako jedna od tih dviju biljaka uvene, ostat će dugo, ili zauvijek, neudata. Tko jede sirovu bijelu repu, dobit će uši, ali je kod ozebina dobro oblagati ih smrznutom bijelom repom.

REUMATIZAM Lijekom proti reumatizma smatralo se ulje od hruštevih ličinki kojim je trebao mazati bolna mjesta. Ljudi su vjerovali da se mogu zaštititi od reume ako uza se nose kesten ili krumpir. Ljekovitim se smatrao i bršljan kao dodatak vodi za kupanje. Vjerovalo se da se reumatična bol može prenijeti na životinje, pa su ljudi zato uzimali k sebi u krevet vjeverice ili zamorce, ili su pak u rukama držali grlice. I za čavle iz lijesa smatralo se da privlače reumatsku bol i tako oslobađaju čovjeka boli. Mislilo se da će dobiti trganje u nogama onaj tko preko noći ostavi čarape na stolu. —> Mravi.

REZBARENJE Drvo stabla oborenog u kasnu jesen dok je mjesec išao u manjak, navodno je osobito pogodno za rezbarenje.

REŽUHA ili SKAKAVICA Kad je u proljeće na livadama bilo mnogo režuhe, smatralo se da će u jesen doći do velikih poplava. Režuha se ubrajala u cvijeće koje privlači munju, pa je zato nisu trgali niti unosili u kuću.

RIBA Tko na Silvestrovo ili na Novu godinu jede ribu, imat će cijele godine dovoljno novaca. Kad ženi pođe za rukom da na Božić razreže riblji rep u dvije jednake polovice, postat će još jednom djevica. Za onoga tko bi jeo riblju glavu, govorilo se da će poludjeti. Kosti pojedene haringe koristile su protiv vrućice i kod crijevnih oboljenja. Kad bi se kosti ribe, pojedene na Badnjak, stavile pod voćku, očekivao se osobito bogat urod. Seljačko pravilo glasi: Ako riba skače iz vode, bit će kiše. —> Snovi.

Žena koja na Božić uspije riblji rep razrezati na jednake polovice, postat će opet djevica. Na slici: Komarča.

RODA Za rodu se često smatralo da donosi sreću, pa je u mnogim krajevima još i danas rado viđeni gost. Tvrdilo se da štiti kuću na kojoj je sagradila gnijezdo od vatre i munje, te da donosi djecu. Često su se rode smatrale začaranim ljudima (—> Slobodni zidari), pa su zato uživale posebnu brigu.

Međutim, roda nije slovila kao vjesnik sreće bez ograničenja: vjerovalo se da dolazi nesreća ako se ugleda rodu kako stoji, dok je sreću nosilo ako je se promatra u letu. Ako bi je djevojka prvi put u proljeće ugledala kako stoji, bit će lijena ili će je netko zamoliti da mu bude kuma, ako vidi rodu koja leti, bit će marljiva ili će se uskoro udati, a ako je vidi kako klepeće kljunom, vjerovalo se da će u periodu koji slijedi porazbijati mnogo suđa. I promatranje rode koja se čisti navodno donosi nesreću. Ali ako se u trenutku kad se ugleda prva roda ima novaca u džepu, znači da će blagostanje potrajati tokom cijele godine. A onom tko popije rodine krvi, navodno je suđen dug i sretan život.

RODILJA Isto kao i novorođenče, smatrali su i njegovu majku sve do krštenja krajnje ugroženom demonima, vješticama i đavolom. —> Ženske trave u krevetu rodilje smatrale su se efikasnom zaštitom. Rodilja nije smjela napustiti sobu, budući da je čak odlazak u podrum ili ambar mogao donijeti nesreću. Od toga su rodilju mogli zaštititi malo slame u cipeli ili pratnja starijih ljudi, osobito žena. Dalje se preporučivalo da se u rodiljin krevet stavi češalj ili na krevet muške hlače, da bi se zavarali duhovi. Najbolje jelo za mladu majku bila je navodno juha od sasvim crnog pijevca. Prvih četrnaest dana nakon porođaja nije se, po mogućnosti, smjela češljati jer će joj inače navodno ispasti kosa. Da bi imala dosta mlijeka, rodilja je morala jesti prepeličja jaja ili nositi na grudima malo bedrinca. Kod upale dojki navodno je koristilo polaganje češlja ili nošenje češlja od slonovače oko vrata. —> Pogovor str. 214.

ROĐENDAN Neće imati sreće onaj kome se prerano čestita, a ni onaj kome roditelji ili braća i sestre čestitaju tek poslije podne. Ako se pred dijete na njegov prvi rođendan stavi jaje, kovani novac i knjiga, ono će navodno pokazati svoju buduću sklonost time što posegne za jednim od tih predmeta. Nevrijeme za rođendan navodno najavljuje nevesele događaje u novoj godini života. Snovi koji su se sanjali u rođendanskoj noći navodno će se ispuniti. Ako je rođendanski kolač ispao dobro, očekuje se da će svečar dugo živjeti i da će u životu biti sretan. Ali, ako rođendanski kolač ne ispadne dobro, postoji bojazan da mu je to zadnji rođendan. Vjeruje se da svečarova smrt predstoji i onda ako se zaboravi jedna od rođendanskih svijeća, koje su se prema običaju postavljale do 14. godine života. Svijeća života u sredini morala je izgorjeti prva, jer dijete inače navodno neće doživjeti slijedeći rođendan, a nikako je se nije smjelo ugasiti puhanjem. Već se u starom vijeku smatralo osobitom srećom kad je netko umro na svoj rođendan.

ROĐENJE Ako se za vrijeme nečijeg rođenja na nebu nalaze ovčice, smatra se da će novorođenče biti blagoslovljeno srećom. Međutim, smatralo se da je vrijeme oko podneva i oko ponoći za novorođenče nepovoljno; za rođene u podne smatralo se da neće dugo živjeti. Djeca rođena za mladog mjeseca navodno će postati vampiri i čarobnjaci, a ona rođena za punog mjeseca mjesečari. Vjerovalo

se da će novorodenčad ubrzo umrijeti ako se kod njihovog rođenja u kući nalazio mrtvac ili ako je dijete odmah nakon rođenja bilo položeno nogama prema vratima. Tvrdilo se da će se »nerođena« djeca, dakle, djeca, rođena pomoću carskog reza, razviti u ljude svjesne svoje moći. —> Porođaj, —> Novorodenčad.

ROGOVI BIKA —> Zaustavljanje krvarenja.

ROSA čisti kožu, odstranjuje sunčane pjege i groznicu - tako se bar govorilo. Rosom su se ljudi prali, valjali se u njoj i pili je. Hodati bos po rosnoj travi značilo je riješiti se svake tjelesne nečistoće. Nakon kupelji u rosi djevojke i žene očekivale su da će se silno proljepšati. Osobito intenzivno djelovanje pripisivalo se rosi na Valpurgino (1. 05.) i Ivandan (24. 06.) kao i na Božić. Vjerovalo se da će onaj tko se bude valjao gol u rosi ili koji je prije izlaska sunca sakupi krpama i njome protrlja tijelo ili opere lice, ukloniti svaku nečistoću kože, osip i sl. —> Hemoroidi.

ROSIKA ili MUHOLOVKA Trudnicama je preporučivano da piju kapi dobivene od te biljke jer će im to navodno olakšati trudove i porođaj. Žvakanjem rosika navodno se mogao ublažiti zamor kod posla i dugog hodanja. Toj biljci, prema starom vjerovanju, ne može odoljeti ni sam đavo, pa su je zbog toga vješali opsjednutima oko vrata, vjerujući da će to natjerati đavola da izađe iz njih. Također se vjerovalo da se može dobiti sudski postupak ako se svako jutro pojede pet vršaka rosike.

RUBIN Vjerovalo se da taj dragi kamen ljude koji ga nose zaštićuje od uroka i da ih svojim zatamnjenjem upozorava na opasnosti. Smatralo se da rubin onemogućava ostvarenje zlih namjera drugih ljudi kao i djelovanje đavola, a da su njegovi vlasnici sigurni od svih podzemnih sila, zlih duhova i ostalih napasti. Isto se tako smatra da rubin može pokazati koje su biljke nejestive, te da privlači na sebe sve otrove i nezdrava isparavanja. On navodno jača srce, protjeruje melankoliju i obnavlja istrošene snage. Tko želi da mu oči budu opet jasne, neka preko njih prijeđe rubinom. Hans Jakob Chr. von Grimmelshausen je smatrao da rubin sprečava bojažljivost i da čovjeka čini veselim i sretnim. Kao kamen karakterističan za određeni mjesec, navodno štiti one koji su rođeni u lipnju.

RUBLJE se nije smjelo prati ponedjeljkom jer se vjerovalo da tog dana ništa ne polazi za rukom. Pod kršćanskim predznakom nije trebalo prati rublje u petak; onome tko se tome ne bi pokorio prijetilo se čak poplavom. Trudnice su u vezi s pranjem rublja morale voditi računa o različitim upozorenjima. Ako je pralja htjela da bude lijepo vrijeme, trebalo je da se nasmije u gaće. Tko suši rublje na mjesečini, navodno priziva smrt. —> Pomrčina sunca.

RUDNO BLAGO —> Podzemno blago.

RUKA Vjerovalo se da su ljudi s kratkim rukama i šakama često zlobni. Ako se noću udarilo mačku desnom rukom, smatralo se da će se ta ruka ukočiti.

RUMENILO ZORE najavljuje - prema vrlo proširenom vjerovanju - loše vrijeme. Za jutarnje rumenilo na Novu godinu kaže se da obećava rat, bolest, požar i česte oluje. —> Pogovor str. 214.

RUPČIĆ Ako djevojka dopusti da mladić obriše ruke njezinim rupčićem ili pregačom, navodno će ga privezati uza se.

RUSOMAČA ili PASTIRSKA TORBICA Tom se biljkom, prema vjerovanju, moglo zaustaviti krvarenje ako je se drži u ruci ili stavi na stopala - a ponekad je bilo dovoljno samo pogledati rusomaču. Djeci su u proljeće davali da pojedu tri prve rusomače da bi ih zaštitili od bolesti.

RUTVICA Ta biljka sadrži ulje intenzivnog mirisa, pa joj se u starom vijeku pripisivala djelotvornost protiv otrova trubeljike, a u srednjem vijeku i protiv zmijskog otrova. Vjerovalo se da trljanje stopala rutvicom i pelinom odbija zmije, a vino pomiješano s vrtnom rutvicom, navodno djeluje kao antiafrodizijak.

RUŽMARIN Već je Plinije korijen ružmarina preporučivao protiv hemoroida i kao sredstvo za liječenje rana. Sok ružmarinovog grma navodno je pomagao protiv žutice i jačao oči, a sjeme u vinu upotrebljavalo se protiv podagre/uloga/ i za odstranjivanje sunčanih pjega. Za ubijanje buha i moljaca služilo je lišće ružmarina, smekšano u vodi i pretvoreno u prašak, kojim se prskalo po insektima. Stihovi iz 1588. godine preporučivali su:

Tu ćeš naći ljupki cvjetak
koji perkrasno miriše,
a najjači je miris kad se osuši,
on tada jača glavu i mozak,
a zajedno s vinom osigurava pamćenje.
Ako popiješ takvo vino,
izliječit ćeš slezenu i bubrege,
svatko to može sam isprobati.
U vinu je dobar i pomiješan s pelinom,
tada ugodno hladi tvoj želudac.
Stavi taj cvjetak medu odjeću,
ženama je to dobro poznato.
Zato drži ružmarin uvijek uza se
za tvoju korist i dobit.

U naše vrijeme kite i vijenci ružmarina igraju važnu ulogu u ljubavi i kod vjenčanja (—> Mirisi). Vjerovalo se da će brak biti sretan ako grančica ružmarina koju je mladi par zataknuo u zemlju pusti korijenje.

S

SADITI je u većini slučajeva trebalo kad se mjesec puni ili za punog mjeseca. Te su mjesečeve faze slovile kao periodi plodnosti (—> Voćke). Za sađenje se osobito preporučivao ponedjeljak. Smatralo se da će najbolje uspijevati ono što je posađeno ili posijano na Veliki petak. Vjerovalo se, međutim, i u niz —> nesretnih dana kad navodno sijanje ni sađenje ne može poći za rukom. —> Sijanje, —> Vrt.

SAFIR Tom se kamenu pripisivala velika moć protiv svih bolesti tijela i duše. Vjerovalo se da će svom vlasniku darovati miroljubivost i očuvati ga od nevjere, mržnje i strahova. Dalje se smatralo da se njegovom pomoći može nadvladati zavist i zadobiti veselo i odvažno srce u kojem nema mjesta za tugu. Mislilo se i da pomaže protiv opsjednutosti, kao i drugo drago kamenje, da stimulira čednost osobe koja ga nosi i čuva je od nečednih postupaka jer inače navodno dobiva mrlje ili puca.
Osobito se djelovanje pripisivalo safiru u liječenju čireva, te oboljenja očiju i bubrega kao i bolesti jezika. Navodno je liječio i rak lica. Smatrali su ga kamenom za rujan (prema drugim verzijama za travanj ili lipanj), a slovio je i kao simbol vjernosti i postojanosti.

Safir optočen dijamantima

SAMOUBOJSTVO Budući se samoubojice, prema starom vjerovanju, moglo prepoznati po uvojku kose nad čelom ili po dva vrtloga u kosi. Od samoubojstva čovjeka navodno može očuvati opal ako ga se uvijek nosi uza se, a to vrijedi osobito za ljude rođene u listopadu. Kad bi puhao jaki vjetar, tvrdilo se da se netko objesio ili da đavo odlazi s nečijom dušom. Vjerovalo se da će se vjetar stišati tek kad samoubojica bude pokopan. Oduvijek se mislilo da samoubojice neće imati mira u grobu, već da se uvijek moraju vraćati na mjesto svoje smrti (—> Ponovno rođeni). Vjerovalo se i to da su samoubojice osuđeni da toliko dugo koliko su živjeli lutaju uokolo u liku crnog psa. Nadalje se tvrdilo da se leš samoubojice ne raspada, već da se stvrdne.

SAN je navodno donosila jabuka sna - mahovinasta izraslina na divljoj ruži, koju je trebalo staviti pod jastuk.

Jabuka pod jastukom garantirala je i pravodobno buđenje. Pripisivali su joj i ugodne snove, ali se mislilo da gubi svoju djelotvornost ako je se prenese preko vode.

Kao sredstvo za spavanje upotrebljavala se i štukina mast, kao i prljavština iz uha magarice koju je trebalo namazati na čelo. I čaj od hajdučke trave smatrao se sigurnim sredstvom za dobar san, a za bolesnike se vjerovalo da će najlakše zaspati od ovnećeg roga. Protiv nesanice se preporučivalo da se pod jastuk stavi svježi kopar, ali osoba koja nije mogla zaspati nije smjela o tome ništa znati. Prema Pliniju je kod besanice pomagalo da se oko čela zaveže čapljin kljun ušiven u magareću kožu. Ako je čovjek noću stalno mislio na neku osobu, savjetovalo se da prevrne jastuk, pa će onda ta osoba misliti na njega. Maloj će djeci pomoći da zaspu ako im se pod jastuk stave borove šiške.

Ljudima koji su u snu govorili preporučalo se da pod jastuk stave kost iz kosturnice nekog groblja. Uzrokom lošeg sna često su se smatrali lonci koji su noću ostajali nepoklopljeni. Isto se tako smatralo da jastuci punjeni golubinjim perjem ne dopuštaju dobar san ni mirnu smrt. Ako je čovjek poželio da netko koga ne voli loše sanja, stavljao bi mu pod —> jastuk jarčev rog.

SAPUN Ako ljubavnici jedno drugom poklanjaju sapun, uskoro će se rastati. Dalje se vjerovalo da će onome kome sapun padne iz ruke uskoro doći gost.

SARDONIKS Već se u starom vijeku vjerovalo da taj kamen štiti od čaranja, te da čak i najvećim kukavicama daje odvažnost. Osim toga, smatralo se da ljude koji ga nose štiti od nečednosti i oholosti. Razmrvljen se uzimao protiv krvarenja i proljeva. Ljudi rođeni u kolovozu nadali su se da će sardoniks učiniti njihov brak sretnim. U drugim krajevima sardoniks se smatrao kamenom koji štiti ljude rođene u listopadu.

Čaša izdubljena u jednom komadu sardoniksa na pozlaćenom stalku ukrašenom dragim kamenjem. 1140. godina.

SASA U mnogim se krajevima vjerovalo da sasa uzrokuje upale očiju ako joj se čovjek previše približi. Drugdje se opet smatralo da se sasom mogu izliječiti očna oboljenja. Ako se sasu donese u kuću, ona će navodno privući munju.

SEDAM Taj broj već tisućljećima služi kao simbol sreće i savršenstva. Uzrok tome su sedmodnevni mjesečevi periodi. Za Babilonjane, Perzi-

jance i židove sedmica je bila značajna u sedmodnevnom tjednu u 49. godini (sedam puta sedam) kao jubilarnoj godini. Veliku ulogu igra sedmica i u Starom i Novom zavjetu, npr. u Stvaranju i u Apokalipsi po Ivanu. Talmud spominje sedmo nebo kao mjesto najvećeg mogućeg blaženstva.

Zbog tog je vrednovanja broju sedam pripala važna funkcija i u praznovjerju. Tako na primjer u vezi s bršljanom, maslačkom, —> ogledalom, —> jelom, —> žuticom itd. Dani u mjesecu koji su sadržavali sedmicu (7, 17. i 27.) smatrali su se nesretnima. I u drugom se pogledu brojka sedam povezuje s nekim zlom: kad npr. padne ogledalo sa zida, za njegovog vlasnika navodno slijedi sedam godina nevolje, kiša koja padne prve nedjelje iza Duhova nagovještava sedam kišovitih nedjelja, a tko se poveže s đavolom moći će ga se osloboditi tek nakon sedmogodišnje apstinencije od pranja i češljanja.

SEKSI su, prema azijskoj sentenci, ljudi s obrvama u obliku srpa. Znakom seksepila smatraju se i lijepo zavinute trepavice, a za žene s puknutim žilicama u očima smatra se da su u ljubavi maštovite i vatrene. —> Podbradak.

SEKSUALNE NADRAŽAJE ljudi su očekivali od anisa, valerijane, pelina, guščje masti, sjemena koprive, lanovog sjemena, muškatnog oraščića, celera, magarećeg i jarčjeg loja kao i od ostalih —> afrodizijaka. I desna mošnja magarca navodno ima sigurno djelovanje ako se pojede s vinom ili nosi na narukvici. Da bi se u žena izazvalo seksualno uzbuđenje, stavljala im se pod glavu vuna natopljena magarećom krvi.

SERPENTIN Voda koju se popije iz pehara od serpentina »sigurno« djeluje protiv otrova, bolesti spavanja, glavobolje, išijasa i povratne groznice, a stimulira i zno]enje. Vjerovalo se da će žlice i pehari od sepentina pući čim dođu u dodir s otrovom te da tako serpentin ljude upozorava na otrov.

Serpentinu se pripisivalo i ljekovito djelovanje kod ujeda zmije: u tom ga je slučaju trebalo ugrijati i položiti na ranu. Ugrizenom je navodno pomagao i gutljaj vina iz serpentinskog pehara u kojem je neko vrijeme ležao komad serpentina. Taj se kamen smatrao djelotvornim i kod bubrežnih oboljenja, pa su ga zato držali na tijelu, u predjelu bubrega.

SESTRE Kad bi se dvije sestre udale istog dana ili iste godine, vjerovalo se da će im brakovi biti nesretni. —> Blizanci.

SIFILIS Protiv sifilisa navodno pomaže svinjski izmet, spaljen u pepeo. —> Spolne bolesti

SIJANJE Vjerovalo se da biljke koje donose plodove na površini zemlje treba sijati dok se mjesec puni, a biljke s gomoljikama i repaste biljke kad mjesec ide u manjak. Najbolje vrijeme za sijanje moglo se preporučiti i na temelju ponašanja likovca: kad bi se njegovi cvjetovi u obliku klasa najprije rascvali u gornjoj polovici, najpovoljnijom se smatrala rana sjetva, a ako je cvat počeo dolje, vjerovalo se da će uspješnija biti kasna sjetva. U nekim se krajevima mislilo da je za sjetvu osobito povoljna noć.

Prednost se davala i Velikom petku, kao i drugim ustaljenim sretnim danima, dok su se takozvani —> nesretni dani izbjegavali. Vjerovalo se da će biljke dobro uspijevati ako sijač za vrijeme sijanja bude nosio zlatni prsten. Sijač je prema ponašanju ptica na obrađenom polju mogao razabrati kakva će mu biti sudbina. —> Sjeme.

SILVESTROVO (Stara godina) Tko na Silvestrovo pojede ribu koja ima ljuske, imat će prema starom vjerovanju cijele slijedeće godine dovoljno novaca, kao i onaj tko na Staru godinu pojede jelo od mrkve ili leće. Međutim, ako se na Silvestrovo nareže zadnji kruh u kući, cijele naredne godine neće biti dovoljno kruha. Dobrim znakom za novu godinu smatralo se i zijevanje na Silvestrovo. U novogodišnjoj noći nije se smjelo ostaviti viseće ili razapete konope jer se vjerovalo da će se po njima u novu godinu dovući nevolje. Svoju je buduću sudbinu navodno mogao saznati onaj tko bi u novogodišnjoj noći na otvorenom oko sebe opisao —> krug. Isto se tako vjerovalo da se sudbina u novoj godini može saznati pomoću lista —> zimzelena.

SILJEVINA ili BEDRINAC navodno je djelovala kao obrana od kuge. Međutim, ona se dovodi u vezu i s ljubavnim čarolijama. Kad bi je muškarac neprimjetno stavio djevojci u džep, ona bi navodno postajala ovisna o njemu. S druge su strane žene vjerovale da bedrinac djeluje protiv začeća, pa su ga u tu svrhu nosile sa sobom. Dalje se vjerovalo da siljevina pomaže da se poveća količina mlijeka ako se nosi na grudima.

SIMILIA SIMILIBUS CURENTUR —> Pogovor str. 214.

SIMPATIJA Vjerovalo se da različito drago kamenje ljudima koji ga nose pribavlja simpatije njihove okoline: —> granat, —> ametist, —> ahat, —> hijacint, —> opal, —> topaz.

SIN —> Dječaci

SIR se kao jelo preporučivao onima koji su se dosađivali - on će navodno rastjerati dosadu. Ako nevjenčana osoba za stolom nareže sir ili maslac, još se dugo neće udati/oženiti. Kozji se sir smatrao štetnim za epileptičare. Vjerovalo se da se brakolomnica može prepoznati po tome što se sir koji je napravila ne drži.

SIVA BOJA smatrala se bojom smrti i duhova (—> crna i —> plava boja).

SJEME Govorilo se da neće niknuti sjeme koje se stavi na stol. Da bi se sjeme na poljima sačuvalo od ptica, sipalo se prije sijanja kroz stare hlače ili mušku košulju. —> Sijanje, —> Kiselica.

SJETU je navodno mogao potisnuti kalcedon ili rubin ako ih se nosilo uza se. —> Melankolija.

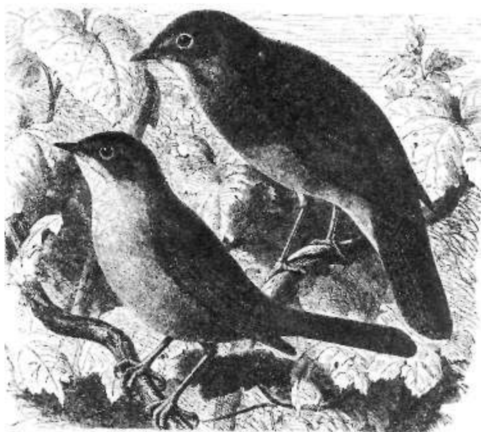
SKANDAL Smatralo se da će doći do skandala ako se puhanjem ugašena svijeća još neko vrijeme dimi.

SLAMKA Postojalo je vjerovanje prema kojem nesreća prijeti onome tko na svom putu nađe dvije ukrštene slamke.

SLANINA Kao i svakoj —> masnoći, i slanini se (osobito kod Germana) pripisivalo ljekovito, magijsko djelo-

vanje. Oni koji su mokrili u krevet, vezivali bi komad slanine za pupak, u nadi da će to spriječiti noćno mokrenje. Slaninom su se, osim toga, mazale i bradavice, a slaninu je poslije tog postupka trebalo objesiti na stablo; crno dimljena slanina koristila je kod boli u želucu, a kod ospica i šarlaha se preporučivalo trljanje bolesnika slaninom. Vjerovalo se da se čak lomovi kostiju mogu izliječiti tako da se odgovarajući dio tijela ovije kuhanom slaninom. U krajevima uz more običavalo se klati u vrijeme plime jer se očekivalo da će onda biti naročito mnogo slanine.

SLAVUJ Vjerovalo se da slavujev pjev ublažuje bolove bolesnika i da pospješuje njihovo ozdravljenje, dok umirućima navodno omogućava blagu smrt.

Slavuj mali.

SLEZENA Smatralo se da kod oboljenja slezene treba uzimati smrvljeno staklo, kao i vodu, mlijeko ili vino u kojem je prethodno ugašeno željezo.

SLIKARI su, prema vjerovanju, smjeli raditi samo u vrijeme kad mjesec ide u manjak, jer se smatralo da se inače boje neće osušiti.

SLIKE ZA GUTANJE —> Pogovor str. 214.

SLOBODNI ZIDARI ili MASONI Pričalo se da su kandidate za slobodne zidare u crnom lijesu, zajedno s mačkom, spuštali u duboku raku i da su tamo morali položiti zakletvu. U mnogim su krajevima rode smatrali začaranim masonima.

SLIJEPO će navodno biti dijete ako majka za vrijeme porođaja zatvori oči. Vjerovalo se da amulet s okom zeca može zaštititi od očnih oboljenja i sljepila. Do osljepljenja navodno može doći ako u nekoga puhne lasica, a oslijepit će i oni koji muče gatalinke. —> Pogovor str. 214.

SLJEPIĆ Ako sljepić puže preko puta, uskoro će padati kiša. Onome tko na njega stane, sljepić će se navodno probiti kroz tijelo. Ako se razdraži sljepića, ugrist će navodno na devet mjesta, a svakoj od devet rana trebat će po godinu dana dulje da zacijeli; kad posljednja rana zacijeli, ugrizeni će navodno umrijeti. Vjerovalo se da ubijeni sljepić koji se osuši u dimnjaku može poslužiti kao čarobni štapić, jer ima magične snage. Dalje se vjerovalo da nošenje ubijenog sljepića ili njegove glave u vrećici oko vrata stvara otpornost prema žutici, crvenom vjetru, alkoholizmu i plućnim oboljenjima. Kuglaši bi pokapali sljepića ubijenog na Sv. Petra i Pavla (29. 06.) zajedno s graškom. Ako je grašak niknuo i donio plod, trpali bi što više zrna u džep, vjerujući da će pogoditi toliko čunjeva.

SMAK SVIJETA Pomrčine sunca i mjeseca, padovi meteorita, zemljotres, loše žetve, poplave i slične katastrofe smatrale su se predznacima smaka svijeta. Još se u 19. stoljeću vjerovalo u vezu pomrčine sunca sa smakom svijeta. Dugo se vremena govorilo: »Kad se kola budu vozila cestama bez konja, uskoro će kucnuti čas.«

SMAKNUĆE Čovjeku kojeg je trebalo smaknuti vezivali bi oči, vjerujući da njegov pogled može naškoditi prisutnima. Za stvari koje bi ostale iza smaknute osobe smatralo se da nose sreću, a ponegdje i da imaju ljekovito djelovanje. —> Mast, —> Konopac, *—f* Krvnička sjekira, —> Sreća u igri, —> Trgovci, —> Lov, —> Madež i —> Pogovor str. 214.

SMARAGD Vjerovalo se da taj dragi kamen djeluje protiv epilepsije, groznice i otrova, te da jača pamćenje i oči. Također se vjerovalo da će se kamen raspući ako osoba koja ga nosi postupi nečedno. Isto se tako vjerovalo da će se kamen raspući ako ga se stavi na grudi teškom bolesniku i time pokazati da će bolesnik umrijeti. Tko je htio razumjeti govor životinja, stavljao bi smaragd pod jezik. U nekim se krajevima smaragd smatrao kamenom koji štiti ljude rođene u svibnju, a u drugim one rođene u srpnju.

Maharadža Runjit Sing drži brojalicu od smaragda. Smaragd se ne Istoku smatra antidotom protiv svih otrova.

SMIJEH Vjerovalo se da će nevjenčan ostati onaj tko se kod stola bude smijao u svoju čašu. Ali, pouzdavalo se i u to da se čini mogu razbiti neobuzdanim, odvažnim i glasnim smijehom. Tako se smatralo da se prigodom darivanja igala davalac i primalac moraju jedan drugome smijati da bi time odvratili nesreću koja prijeti. Kad bi žena željela da bude lijepo vrijeme kako bi mogla sušiti rublje, savjetovalo joj se da se smije u muške gaće. Smijati se trebalo i kod sijanja peršina. Međutim, ako se netko smije do suza, bit će navodno svađe, a nipošto se nije smjelo smijati kad nekoga ujede pčela jer se samo tako moglo spriječiti da ostane žalac.

SMOLA Vjerovalo se da se smolom ariša, pomiješanom s bijelim, neopranim maslacem, mogla izliječiti sušica. —> Nesreća.

SMRAD —> Miris

SMREKA —> Klek.

SMRT —> Umiranje.

SMRZNUTI UDOVI su se navodno mogli izliječiti oblozima od jagoda.

Kod smrznutih su stopala navodno pomagali oblozi od gavranovog mozga ili od smrznute bijele repe. —> Ozebline.

SNAGU i jakost se pokušavalo dati djetetu, stavljajući ga nakon rođenja na zemlju ih na pod sobe da bi snaga zemlje prešla na mladi život. Vjerovalo se da dijete može dobiti snagu i od —> bazge. Isto se tako vjerovalo da pomaže ako se uza se nose trijeske drveta pogođenog munjom. Tko je težio za nadzemaljskom snagom, pio bi iz roga neke životinje. Nošenje raznog dragog i poludragog kamenja davalo je navodno ne samo snagu nego je čovjeka činilo i nesavladivim. —> Jakost, —> Kosa.

SNIJEG Stari su govorili da će biti snijega kad goveda kišu. Vjerovalo se da snijeg nagovještavaju i vrapci kad lijeno i tromo sjede, kao i zov žune. Govorilo se da će snijeg koji padne na Sv. Andriju (30. 11.) trajati sto dana i naškoditi sjemenu. Ako je snijeg padao za Novu godinu, vjerovalo se da će godina donijeti mnoge rojeve pčela. I danas se još kaže da će se vratiti snijeg što ga otopi sunce.

SNIJEG U OŽUJKU Govorilo se da se gamad može protjerati iz kuće, ako se soba pomete ožujskim snijegom. Dalje se vjerovalo da otopljeni ožujski snijeg daje lijepu kožu i odstranjuje sunčane pjege. Zato se ta voda čuvala tokom cijele godine i često upotrebljavala.

SNOVI (—> Pogovor str. 214) Vjerovalo se da se najistinitiji snovi sanjaju poslije ponoći, pred buđenje. Prema drugom su vjerovanju najznačajniji snovi u prvoj noći nakon punog mjeseca, ah i u božičnoj ih novogodišnjoj noći te uopće u razdoblju od 25. 12. do 6. 04.. Osobito se značenje pridavalo i snovima u novom ili tuđem krevetu, kao i u novom stanu. Govorilo se da će se snovi ispuniti ako ih se sanja tri puta ili u rođendanskoj noći. Ako se u ponoć pojede riba, slijedeći će se san navodno ispuniti. Uopće je vladalo mišljenje da će se prije ispuniti snovi nakon ponoći nego oni prije ponoći (—> Žuna). Vjerovalo se da će ugodne snove osigurati jabuka —> sna, dok se raznoliki snovi navodno mogu postići ako se pod jastuk stavi ahat. Ako se željelo da netko koga se ne voli loše sanja, stavio bi mu se pod jastuk jarčji rog.

Vjerovalo se da se čovjek može zaštititi od loših snova ako uveče, prije spavanja, pokuca na drveni okvir kreveta. Vjerovalo se da loćika, kao i korijenje bijelog lopoča, djeluju preventivno protiv seksualno nadražujućih snova, dok se za celer smatralo da izaziva takve snove. Djevojke su stavljale pod jastuk ili lanovo sjeme ili djetelinu sa četiri lista ili pak nedodirnuti vijenac (koji su plele pomoću rascijepljenog drveta), ta su na temelju toga očekivale da će u snu vidjeti svog budućeg muža (—> Posteljina). Kad se čovjek probudio, nije bilo dobro da priča o lošim snovima jer se vjerovalo da bi se oni tada mogli ispuniti - ali ni dobre snove nije trebalo pričati jer je postojala bojazan da se u tom slučaju neće ispuniti. Značenje pojedinih predmeta i motiva koji su se pojavljivali u snovima nije jedinstveno, budući da tu po svoj prilici važnu

ulogu igraju regionalne razlike. Popis koji slijedi samo je izvadak iz mnoštva simbola snova i njihovih interpretacija.

Bijele stvari u snu najavljuju smrtni slučaj.
Biseri u snu najavljuju suze.
Borovnice obećavaju tugu i bolest.
Brašno: svađai ljutnja.
Crne i smeđe stvari: melankolija i crna žuč
Češalj: predstoje velike neprilike.
Djeca, gola, ili ako malo dijete uđe kroz, vrata: svađe i nevolje.
Gavranovi znače svađu, neprijateljstvo, gubitak, brigu i smrt.
Grah najavljuje svađu, ljutnju i nuždu.
Gubitak zuba ukazuje na smrtni slučaj u bližoj okolini.
Jabuka, ako se sanjala ljeti, značila je najavu smrti, a po drugom vjerovanju - ljubavnu sreću.
Jagode: treba očekivati siguran novac.
Jaja najavljuju svađu, osobito ako su trula; prema drugom tumačenju, sanjati jaja znači sreću.
Konji: konji bijelci znače smrt u bližoj okolini, a konji vranci svađu ili pismo.
Kosa ili **dlaka:** njezin gubitak najavljuje smrtni slučaj.
Krhke stvari ukazuju na svađu i srdžbu.
Krov: tko padne s krova, narast će.
Kruh, nepečen, i svježe meso: netko će umrijeti.
Kruh s maslacem: treba očekivati pismo.
Krumpir najavljuje nesreću.
Kruške, žute, znače smrt među najbližom rodbinom.
Krv najavljuje požar ili smrt krvnog rođaka.
Leš: predstoji vjenčanje.
Luk: Ako bolesnik sanja da jede mnogo luka, ozdravit će; ali, ako sanja da jede malo luka, umrijet će »jer umrli malo plaču«. Ako netko sanja da ga okrunjuju lukom, to znači dobit, ali za ljude koji su mu bliski, štetu.
Mačke znače svađu i srdžbu.
Med obećava stvari kojima se čovjek prije nije mogao ni nadati.
Meso, svježe i nepečeni kruh: Netko će umrijeti. Ako netko u snu jede meso koje je sam priredio, znači da će biti sretan.
Miševi: svađa i ljutnja.
Muzika: svađa koja se ništa ne tiče onoga koji sanja; ali, ako on sam sudjeluje u muziciranju, svađa će ga se ticati.
Novac znači svađu i ljutnju.
Novčići: smrt u bližoj okolini.
Obrok: veliki obrok ukazuje na smrt u bliskoj okolini.
Ocat: ako se pije, svađa i ljutnja.
Odjeća: ako se ne nalazi vlastitu odjeću, željet će se nekamo otići, ali se onamo neće stići.

Orla, dva, navodno su obećavala dvije oluje.
Ose znače nesreću, a prvenstveno smrt od neprijateljske ruke.
Para najavljuje pogreb.
Peć: ako se peć uruši, u bližu okolinu dolazi smrt.
Pijavice obećavaju financijsku dobit.
Pijanstvo znači zlo, sramotu i porok; u drugim se krajevima, međutim, tumači i kao bogatstvo. Opijenost bez vina znači nesreću, a opijenost slatkim vinom sreću.

Pijenje —> Voda, —> Pijanstvo.
Pijesak, bijeli najavljuje skori smrtni slučaj u obitelji.
Pivo donosi svađu.
Ples ukazuje na skoru smrt ili na to da treba očekivati neprilike.
Promjena stana znači nesreću.
Psi znače svađu i ljutnju.

Ribe, male, najavljuju svađu i ljutnju. Tko u snu ulovi trulu ribu, predstoji mu svađa koja će loše završiti, ako je riba svježa, kraj svađe će biti sretan. Prema drugom vjerovanju će se imati posla sa zmijama. Sanjati o ribama značilo je i skoru smrt poznanika ili ukućana: ako je riba mala, umrijet će dijete, ako je velika netko od odraslih. Ako trudnica sanja ribu, vjeruje se da će joj dijete umrijeti. Drugdje se opet vjerovalo da snovi o ribama najavljuju dobre vijesti, pa i novac. Ponegdje su takvi snovi najavljivali kišu.
Rublje: svađa i ljutnja, kao i smrt u bližoj okolini.
Ružmarin: smrt u bližoj okolini.
Sijeno donosi svađu i ljutnju.
Smeđe i crne stvari: melankolija i crna žuč.
Sol: ako padne na pod, znači svađu i ljutnju.
Svadba: smrtni slučaj u najbližem krugu.
Svađa: ako netko tko je upleten u neku svađu čuje u snu trube, bit će pobjednik u toj svađi.
Svećenik: svađa i srdžba.
Svrake znače nesreću.
Šljive, plave slove kao predskazivanje smrti.
Trešnje, crne: smrt u bližoj okolini.
Trube koje sviraju znače pobjedu u nekoj svađi.
Umrli ukazuju na smrtni slučaj u bližoj okolini ili predstavljaju opomenu da se treba moliti za umrloga koji se pojavio u snu.
Uši: svađa i srdžba.
Vatra, s dimom: svađa i ljutnja, također i batine; ali, prema drugom vjerovanju sreća i velika radost.
Vino: pijanstvo.
Voda ukazuje na svađu i ljutnju, mutna voda na smrt u užem krugu; ako se pije hladna voda, treba očekivati nešto dobro, ako je voda topla, treba se bojati bolesti i poslovnog gubitka.
Vrane: ako se sanja da se ulovilo vranu, trebalo je očekivati žalost i nemir; ako se vidjelo više vrana, predstojao je smrtni slučaj, ali ako je bila samo jedna, moglo se računati s nekom dobiti. Vidjeti u snu vrane na stablima, značilo je skori susret s rođacima; ako se čulo njihovo kreštanje, trebalo je očekivati loše vijesti.
Vuk: predstoje nesreća, bolest, prepad, smrt i ubojstvo.
Zelena boja ukazuje na neki leš.
Zlato obećava sreću. Zlatnici poklonjeni siromašnima najavljuju veliko blagostanje.
Zmije: svađa i srdžba kao i smrt u bližem krugu.
Zviždanje donosi svađu.

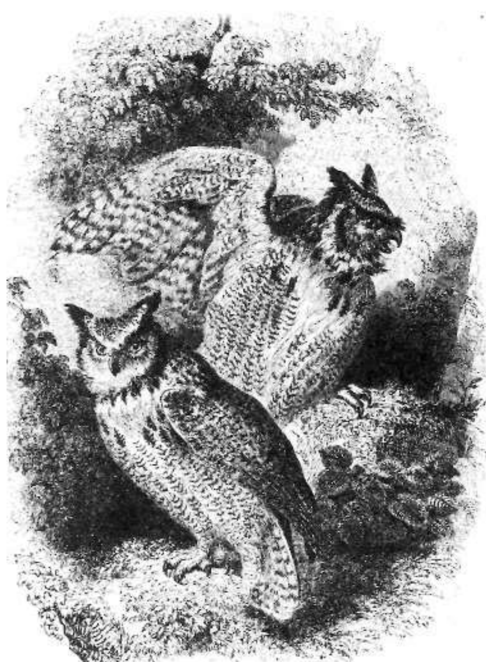
SOBNE BILJKE koje se obrežu u prosincu navodno će osobito bogato cvasti.

SOL se u prošla vremena smatrala svetom, te se vjerovalo da daje i održava život, pa prema tome djeluje i protiv demona i čarolija, đavola i vještica (—> Pogovor str. 214). Mnoga od tih vjerovanja održala su se do naših vremena, na primjer da se novoro-

đenčadi stavi sol na jezik, ili da im se da kao poputbina kad idu na krštenje, ili pak kad parovi na svadbi nose sol u džepu, ili kad se prigodom useljenja u novi stan daruje sol, ili kad se na početku putovanja sol uspe u cipele.
Smatra se da prosipanje soli uvijek donosi nesreću, osobito na dan svadbe za cijeli bračni život, a na Silvestrovo za cijelu godinu koja dolazi. Ali kad bi se kruh i sol bacila unatrag u potok ili rijeku, vjerovalo se da se time može otplaviti bolest. Kao obranu od urokljivog pogleda kojeg su se svi toliko bojali ušivali bi sol u odjeću. Kad se bližilo nevrijeme, naši su preci prskali svetu vodicu i sol u plamen ognjišta da bi tako odvratili opasnost koja prijeti — vjerovalo se da se vatra upaljena munjom može ugasiti pomoću tanjura soli. Djevojke koje bi zaboravile posoliti jelo smatrali su pobožnima, a za onoga tko bi uzeo mnogo soli, tvrdilo se da je zaljubljen, kao što se vjerovalo da je zaljubljena i kuharica koja presoli juhu.

SOVE su slovile kao glasnici smrti: ispred kuće ili na njoj najavljuju svojim kreštanjem smrt jednog stanovnika te kuće. Simboliziranje zova sove kao najave smrti prastaro je. Ali, s druge strane, seljaci su na vrata sjenika prikivali mrtvu sovu raširenih krila da bi držali na udaljenosti đavola, vještice, zle duhove i munju. Ako u ponoć u šumi čuje ćuka, čovjek se može osloboditi groznice.

SPAVAĆA SOBA Krevet je morao biti uvijek tako postavljen da onaj koji spava-suprotno od običaja prema kojem su iznosili mrtvace - leži gla-

Sovuljaga buljina. Zbog samotničkog života i grobnog pjeva sova je u mnogim zemljama glasnik nesreće. Uz ostalo se vjeruje da će onaj koji joj pogleda u gnijezdo biti nesretan do kraja života.

vom ili nogama prema vratima. Da li će se mrtvac iznijeti s glavom ili nogama prema naprijed, ovisilo je o pojedinim regijama.

SPOLNA MOĆ Njoj se, naravno, pripisivalo vrlo veliko značenje, tim više što je i crkva glavnom svrhom braka smatrala začinjanje djece. Najveće jačanje muške spolne moći očekivalo se od jaja, pri čemu je navodno naročito djelotvorna bila kožica pod korom jajeta. I češnjak, kravljak, prepeličja jaja, muškatov orašćić oko vrata, ekstrakt od korijena pakujca ili šalica mlijeka mlade žene koja doji - sve je to navodno jačalo ili vraćalo spolnu snagu muškarca.
Potenciju je stimulirao i amulet s okom jelena, a isti se cilj navodno

mogao postići ako se u listopadu ili svibnju jede jelenje meso. Vjerovalo se da se nijedna žena neće moći oduprijeti muškarcu koji svoj spolni organ natrlja lojem jarca. Istom su se djelovanju muškarci nadali kad bi penis namazali pomadom od masti, jarčje žuči i čistog ulja.

Smatralo se da se muškarcu može oduzeti spolna moć ako se na mjestu gdje se pomokrio s tri udarca noge zabije u zemlju hrastova grančica. Grančica je morala rasti na južnoj strani hrasta, prema gore, a odrezati je se moralo nožem protiv sunca. Ako je netko vjerovao da je spolnu moć izgubio zbog čarolije, pokušavao bi je ponovno steći mokreći kroz bračni prsten, kroz prsten oblikovan od palca i malog prsta ili kroz vijenac od brezovih grana. Svima koji su rođeni za mladog mjeseca prijetila je impotencija.

Međutim, vjerovalo se da protiv impotencije pomaže niz recepata: trebalo je popiti sedam ili devet kapi soka iz svježeg konjskog izmeta, pomiješanog s rakijom, ili je na Veliki petak trebalo pojesti mjehur haringe, a vjerovalo se i u pomoć od u trku ustrijeljenog zeca prvog petka u ožujku, od jarčje krvi ili od mošnji kunića. Impotentni su muškarci pokušavali svoju nemoć ukloniti i sjemenom ili spolnim organom spolno zrelog jelena. I, konačno, u tim se slučajevima pio ekstrakt muškatnog oraščića, pomiješan s vlastitim urinom. —> Afrodizijaci.

SPOLNE BOLESTI su ljudi pokušali izbjeći time što su na prsima nosili nekoliko vlasi male, nevine djevojčice. Muškarci su vjerovali da spolne bolesti mogu izliječiti općenjem s djevicom. Smatralo se da pomaže i topli izmet guska. —> Sifilis.

SPOTICANJE gosta pri ulasku u neku kuću: smatralo se da je dobro došao ako se spotaknuo desnom nogom, a ako se to desilo s lijevom nogom, bilo je bolje da se vrati.

SPREČAVANJE ZAČEĆA U srednjem su vijeku mnoge žene vjerovale da dodirivanjem letvi u javnim kupeljima mogu isključiti začeće: svaki je dodir navodno mogao osigurati godinu dana bez začeća. Isto je tako ženu trebao čuvati od začeća prst abortiranog djeteta obješen oko vrata. Na isti je način djelovalo i nošenje komadića bedrinca (siljevine) ili zečjeg izmeta u vrećici oko vrata; nemogućnost začeća navodno se mogla postići i kad bi se uza se nosila muda mačka u koži mazge.

Vjerovalo se da će žena postati neplodna ako pojede uveli korijen kaćuna. Šaputalo se i o receptima kao što su ocat s puščanim prahom, urin s mašću iz uha malih djevojčica, kao i urin zeca ili ovna, pa se preporučivalo da se takve tinkture popiju. Mislilo se da se neželjeno začeće može spriječiti ako se menzes žene trlja spolnim Organima umrlog muškarca. —> Trudnoća.

SPROVOD Ako se na sprovodu mnogo plakalo, time se navodno ometao pokojnikov mir, pa je postojala bojazan da se on pojavi među ponovno rođenima. Nasuprot tome se vjerovalo da će mrtvac biti blažen ako za vrijeme sprovoda bude padala kiša; tako bi u grob pala nebeska voda. Mislilo se da će onaj tko za

vrijeme sprovoda miriše cvijeće i vijence izgubiti osjetilo mirisa.

SRCE Protiv svih vrsta srčanih tegoba (i protiv nesvjestice) preporučivalo se nošenje zlata; tako se, na primjer, protiv nervoznog lupanja srca na predio srca vezivao komad zlatnog lima. Prema mišljenju naših predaka za jačanje srca bili su dobri i srebro, hijacint, rubin, krizopraz, granat i opal. Lapis lazuli je djelovao i na jačanje i na umirenje srca.

SRDOBOLJA se navodno može izliječiti ako se pojede fino strugano zlato u kokošjoj juhi. Preporučivan je i napitak od soka konjskog izmeta s rakijom i jednom uši kao začinom. Pomoć se očekivala i od kuhanog i pulveriziranog vjeveričjeg mesa, kao i od juhe u kojoj se to meso kuhalo. Osim toga se savjetovalo uzimanje dimljenog i kuhanog ili u prašak sagorjelog goveđeg mesa u vinu. —> Proljev, —> Gorski kristal.

SRDŽBA Krizolit, karneol i topaz bili su poznati po tome što su navodno djelovali umirujuće prilikom provala bijesa osoba koje su ih nosile. Ljudi debelog vrata slovili su kao razdražljivi i skloni bijesu (što se može objasniti žlijezdom štitnjačom). —>Opozicija.

SREBRO Prema starom je vjerovanju vrlo loš znak ako se uza se nema srebrnjak kad se prvi put ugleda mladi mjesec. Prstenovi od srebra (i oni u uhu) navodno su imali ljekovito djelovanje. Toj su se plemenitoj kovini pripisivale osobite snage protiv bjesnila i za jačanje srca (—> Zlato). Ljekovite je biljke trebalo iskapati srebrnim alatom, jer se vjerovalo da se time pojačava njihovo djelovanje. Protiv različitih bolesti (i protiv onih nastalih zbog uroka) trebalo je jesti ostrugane djeliće naslijeđenog srebra. To se osobito preporučivalo protiv grčeva i epilepsije. Naročito se ljekovitim smatrala srebrnina koja se naslјеđivala tokom više generacija.

SREĆA U IGRI Ljudi su se tješili time da će onaj tko izgubi u igri imati sreće u ljubavi. Protiv loše sreće u igri navodno je pomagalo kad bi netko držao igračev palac. Mislilo se da se nesretni tok može prekinuti i pomicanjem -stolice ili njezinim okretanjem naslonom prema stolu; onaj tko je htio biti sasvim siguran, uzeo bi drugu stolicu. Šansa da se sačuva hirovita sreća u igri postojala je navodno i kad bi igrač uza se imao sjeme —> paprati ili djetelinu sa četiri lista, ali i korijen kaćuna ili jaja snesena na Veliki petak.

Čarobne su se snage pripisivale i vrlo traženoj krvi smaknutih osoba, primjerice rupčiću natopljenom takvom krvi. Igrači su se također nadali sreći kad bi uza se imali korijen mandragore ušiven zajedno s četverolisnom djetelinom u kesu od krtičine kože. Kod kartanja i kockanja navodno je osobitu sreću nosila igla kojom je prethodno bio ušiven mrtvac i koju je igrač žabo ispred sebe u donji dio stola. Također se smatralo da sreću u igri donosi trijeska s križa na putu. —> Kockanje, —> Kartanje.

SREĆU SU ljudi, što je razumljivo, oduvijek tražili, pa su pokušavali da iz najrazličitijih znakova iščitaju hoće

li je imati: iz ponašanja ptica kao i iz pogrebnih kola u prolazu; isto tako se očekivao neki znak na temelju ophođenja s kruhom, koji je bio visoko cijenjen, kao i na temelju odjeće, koja je opet utjecala na lično djelovanje. Dani kao Silvestrovo i Nova godina, kao i navodni sretni dani (—> Biranje dana) još se i danas smatraju odlučujućima za sreću, zdravlje i uspjeh. A samo se po sebi razumije da se veliko značenje pripisivalo i tome da li je nešto bilo lijevo ili desno. Na sreću su također utjecali i pauci, vjeverice, cvrčci, nasljedstvo smaknutih osoba itd. Isto se tako vjerovalo da se sreća može regulirati kihanjem i —> nožnom kupelji. —> Početak, —> Želje, —> Svadba.

SRETNI DANI Kao što odgovara ljudskoj prirodi, sretni se dani nikada nisu toliko isticali kao tzv. —> nesretni dani. Među danima u tjednu samo su se utorak i nedjelja smatrali izrazito sretnim danima. Vrijeme mjeseca koji se puni i punog mjeseca općenito se smatralo povoljnim, osobito za radnje koje zahtijevaju fizičku snagu. Radovi kod kojih se radilo o nekom reduciranju vršili su se, po mogućnosti, u vrijeme kad mjesec ide u manjak. Sretni su dani naročito pogodni za slijedeće radnje: useljenje u novi stan, početak gradnje kuće, hodanje po prirodi, kupovinu i prodaju, radove s vatrom, sijanje i sađenje, prvo oblačenje nove odjeće, šišanje, puštanje krvi, uzimanje lijekova i sredstava za čišćenje, kupanje, vjenčanje i putovanje brodom. Pomoć u tim pitanjima pruža knjiga planeta koja spominje pedeset dva sretna dana:

Siječanj: 1, 3, 10, 27, 31.
Veljača: 7, 8, 18.
Ožujak: 5, 9, 12, 14, 16.
Travanj: 5, 17.
Svibanj: 1, 2, 4, 9, 14.
Lipanj: 3, 5, 7, 9, 12, 25.
Srpanj: 2, 6, 10, 23, 30.
Kolovoz: 5, 7, 10, 14, 20.
Rujan: 6, 10, 13, 18, 30.
Listopad: 15, 16, 25, 31.
Studeni: 1, 15, 25, 30.
Prosinac: 10, 20, 29.

Po katoličkom kalendaru su najsretniji dani: Blagovijest (25. 03.), Valpurga (1. 05.), Velika gospa (15. 08.), Sv. Mihajlo (29. 09.) Martinje (11. 11.), Sv. Andrija (30. 11.), Sv. Barbara (4. 12.), Sv. Toma (21. 12.) kao i nedjelja Sv. Trojstva koja se slavi prve nedjelje nakon Duhova i u narodu naziva »zlatnom nedjeljom«.

SRIJEDA se smatrala nesretnim danom kada nije trebalo ništa započinjati, prije svega ništa važno i ništa što bi moralo biti trajno. Tog se dana nije smjelo sijati ni gnojiti. Mjeseci koji su počinjali srijedom donose navodno loše vrijeme. Za djecu rođenu srijedom smatralo se da su nesretna, da ih je teško odgajati i da su glupa. Dijete koje prvi put pođe u školu srijedom, sigurno neće ništa naučiti. Tko bi u srijedu obukao novu odjeću, prorokovala mu se glavobolja. Također se vjerovalo da svadba u srijedu donosi nesreću i da će se žena ubrzo vratiti svojim roditeljima. A ako netko u srijedu umre ili ako tog dana bude otvoren neki grob, uskoro će još netko umrijeti.

SRNA Vjerovalo se da amulet sa srninim okom čuva od zubobolje.

SRPANJ Ako 13. 07. (Sv. Margareta) pada kiša, kišit će navodno četrnaest dana uzastopno.

STAJA Vjerovalo se da se nesreću i zle duhove može odbiti od staje pomoću nafte. Pauci su u staji bili rado viđeni, budući da se vjerovalo da mogu obraniti stoku od bolesti jer navodno usisavaju otrovne tvari iz svoje okoline. Mislilo se da paučine u staji tjeraju neprijateljske demone. Luk obješen u staji navodno je mogao spriječiti pošasti, dok su javorove žiške, zabijene u vrata staje, služile za tjeranje vještica.

STAKLO Ako pukne staklo (boca, prozorsko staklo i drugo), smatra se da to znači nesreću, a prije svega smrt bliskog srodnika. Vjerovalo se da će osoba čija čaša pukne na Badnjak, umrijeti u roku od godine dana. Smatralo se da će uslijediti neki raskid ili lom ako se bude pilo iz napukle čaše. Nasuprot tome, govorilo se i ovo: ako muškarac bude pio iz napukle čaše, žena će mu roditi samo djevojčice, ili će neko dijete dobiti bolove u želucu. Nesreću navodno donosi ako se turi prst u čašu, a onaj tko se smije u čašu, ostat će nevjenčan. Protiv bolesti slezene ili probadanja u plućima kao i protiv —> trakavice navodno je pomagalo uzimanje smrvljenog stakla. —> Dolijevanje pića u čašu.

STAN U novi se stan trebalo useliti samo u vrijeme kad se mjesec puni jer samo on navodno može donijeti sreću za kojom čovjek u takvoj prilici čezne. Međutim, prema drugom su vjerovanju ponedjeljak i petak slovili kao dani nepogodni za preseljenje. Prigodom useljenja u novi stan darivala se sol (koja je od ranih vremena slovila kao sveta i djelotvorna protiv uroka i demona) zajedno s kruhom kako ubuduće ne bi nedostajalo ni jedno ni drugo. Posjet mlade djevojke ili mladića u novom stanu smatrao se sretnim znakom, dok je posjet stare žene značio nesreću. —> Sretni dani.

STARICE Vidjeti stare žene ujutro, na Novu godinu ili u novom stanu, u većini se krajeva smatralo vrlo lošim znakom. —> Početak.

STARI LJUDI su se nadali da će im priteći nove snage ako budu spavali zajedno sa zdravom djecom koja dobro napreduju. Slabim se starcima preporučivalo zadržavanje pod lipama u cvatu, gdje će navodno naći »zdrav zrak«. —> Vrelo mladosti, —> Život.

STEPENICE Smatralo se da će sreću imati osoba koja padne niz stepenice. Ako se to dogodilo djevojci, obećavali su joj novog ljubavnika. Škripanje stepenica, kao i škripanje namještaja i sličnih predmeta, općenito se smatralo lošim znakom.

STJENICE Vjerovalo se da je moguće riješiti se stjenica ako se tri stjenice stave u lijes neke djevice. Epileptičari su smatrali da se pomoću stjenica mogu osloboditi svoje bolesti. —> Epilepsija, —> Gamad.

STOL Tko sjedne na stol, dobit će navodno čireve (—> Pogovor str. 214), a tko stavi boso dijete na stol izazvat će kod njega bolesti nogu. Dalje se smatralo da metenje stola i klupe

istom metlom donosi u kuću zarazne bolesti, a da onaj tko stol briše papirom umjesto krpom, izaziva rječkanja i svađe. Također se smatralo da bubnjanje po stolu izaziva nevolju. —> Reumatizam.

STOLISNIK je kao povrće, sok ili čaj navodno pomagao protiv svih bolesti, pod uvjetom da je ubran između jedanaest i dvanaest sati. Čaj od bijelih cvjetova upotrebljavao se protiv želučanih bolova, a čaj od crvenih cvjetova kod izostanka menstruacije. Protiv povratne groznice stavljale su se vrećice sa stolisnikom na predio srca ili na stopala. Stolisnik je kao ljekovita biljka svakako morao biti sastavni dio juhe na Veliki četvrtak. Na kuće su se protiv kuge vješale kitice stolisnika.

STOLNJAK Ako se stavi na stol naopako, gosti se neće nasititi. Ako se ostavi prostrt preko noći i ako miševi pojedu preostale mrvice, osobi koja bude s istog stolnjaka doručkovala istrunut će zubi.

STOPALO Vjerovalo se da ustajanje na lijevu nogu donosi nesreću, a na desnu sreću. Ljudi koji češće ili pretežno ustaju na lijevu nogu, smatraju se zlovoljnima. Ako je nekoga dok je išao u posjet, svrbjela desna noga, vjerovao je da će biti dobrodošao, a ako ga je svrbjela lijeva noga, obratno. Rane na nogama će dobiti navodno onaj tko u proljetnim noćima čuje kreštanje vrane. Međutim, ako se za šešir zatakne hrastov list, noge se neće izranjavati od hodanja. Tko preko noći ostavi čarape da leže na stolu, dobit će trganje u nogama. Ako je netko hodao jednom nogom u cipeli a drugom bos, vjerovalo se da će mu umrijeti neki srodnik. Kad bi trudnice ustale najprije na lijevu nogu, proricali su im djevojčicu, a kod ustajanja na desnu nogu, dječaka. Vjerovalo se da će djetetu oboljeti noge ako ga se postavi boso na stol. Tvrdilo se i da će nestati bradavica ako se preko nje prijeđe tri puta desnim stopalom.

STRAH Bojažljivima su se smatrali ljudi upadljivo meke kose, ali i ljudi kratke kose koja strši, ljudi blijedog lica i dugog vrata kao i oni s listovima koji su u gornjem dijelu jako razvijeni. Za zaštitu od straha nosilo se razno drago kamenje, na primjer: dijamant, hijacint, karneol, lapis lazuli, rubin i sardoniks. Od straha je navodno čuvala i pribadača iz plahte kojom je bio omotan leš. Narodno je vjerovanje obećavalo: Tko uza se nosi lukovicu trave od žuči, ne mora se noću ničega bojati.

STRAŽNJICA Pokazivanje gole stražnjice štitilo je ne samo od urokljivog pogleda, već je i sprečavalo pčele da se razlete. Pozivajući nekoga da mu poliže stražnjicu, čovjek je htio od sebe odvratiti štetu, a da ne mora zaista ogoljeti stražnjicu. —> Gol, —> Pogovor str. 214.

STRIČAK se ostavljao na poljima jer se vjerovalo da se njime tjeraju vještice. Međutim, ako je na polju raslo mnoštvo stričaka, smatralo se da je tome kriv seljak koji je psovao obrađujući polje. Vjerovalo se da stričak koji je izrastao na grobu pokazuje da je pokojnik proklet.

STUDENI Snijeg na Sv. Andriju (30. 11.) zadržat će se, prema seljačkom kalendaru, sto dana i naškodit će sjetvi.

SUBOTA se jasno smatrala zadnjim danom tjedna: subotom se nije smio započinjati novi posao, nije se smjelo sijati ni gnojiti, a niti nastupiti na novom radnom mjestu ili krenuti na putovanje. Prelje su u subotu navečer morale do kraja ispresti vunu sa svojih vretena jer će inače navodno vještice nastaviti s predenjem ili će u nedjelju đavo namotati vunu. Ono što bi prelja prela u subotu navečer, nije se više priznavalo, te se smatralo da će po noći opet nestati. O takvim se preljama govorilo: sama sebi plete konopac za vješanje.

Subotom nije trebalo kupovati niti novu odjeću. Djeca koja se rode u subotu navodno su sklona licemjerstvu i pohoti, ili su pak vidovita. Ako je Nova godina pala u subotu, očekivala se oštra zima.

SUD Da bi se imalo uspjeha na sudu, uzimalo se rano ujutro pet vršaka režuhe. I onaj tko bi uza se nosio granat, također je vjerovao da će sudski spor završiti u njegovu korist. Amuletu s okom supa pripisivala se snaga da odagna brige u vezi sa sudskim procesom. —> Priznanje, —> Krivokletstvo, —> Govor.

Sukub kako ga je vidio engleski prerafaelitski slikar švicarskoga podrijetla J.H. Fussli, ili Fuseli. Sukub (succubus) jest demon koji se mogao materijalizirati radi općenja s ljudskim bićima.

SUJEDICE su kod djece pokušavali odstraniti mazanjem kašom od kuhanog kupusovog strička i kvasca.

SUKNJA Ženska suknja koja bi se straga podigla, navodno je najavljivala ljutnju. —> Čopor djece.

SUKUBUS je bilo ime za ženskog đavola koje je vladalo u starom i srednjem vijeku, te su ga propovijedali i Sv. Augustin i knjiga o vješticama »Hexenhammer« iz 1487. godine. S tim je bilo povezano i vjerovanje u inkubusa, muškog duha, koji je kao »đavo jašio žene«. Navodne su se vještice često optuživale zbog odnosa s inkubusom, pa je to nerijetko bio i povod njihovom spaljivanju na lomači.

SUMANUTOST je navodno mogla biti izazvana juhom od svračjeg mesa. —> Ludilo.

SUMPORU su se pripisivale različite ljekovite snage: protiv žutice nosila se sumporača kao lijeva podvezica. Od kolere je trebao štititi komad sumpora na grudima. Od crvenog je vjetra navodno liječio sumporni cvijet koji je trebalo nositi u vrećici oko vrata. Bolesne dijelove tijela liječili su sumpornim parama. Vješanjem sasvim crvenog sumpora oko vrata oboljeli su se nadali ozdravljenju od boginja, vrtoglavice i vrbanca. Komad sumporove šipke navodno je sprečavao grčeve šake i stopala, a komadić sumpora u džepu hlača grčeve u listu.

SUNČANE PJEGE prema narodnom vjerovanju ne može dobiti nitko tko se 1. ožujka opere snijegom. Sunčane pjege dobit će onaj tko bude mirisao gorešnik ili brojao tuđe sunčane pjege. Brojati se nije smjelo ni vlastite pjege jer će ih inače navodno biti još više. Tvrdilo se da se pjege mogu isprati konjskim urinom ili gnojem, u proljeće kad se ugleda prva lastavica. Prema jednom drugom savjetu trebalo je lice trljati crnim pužem ili oprati vodom koja bi se skupila u starom panju. Nadalje se protiv sunčanih pjega preporučivala žablja ikra koju je na pjege trebalo staviti na Ivanje (24. 06.) prije izlaska sunca, voda iz gnojne jame u trenutku kad se ugleda prva lastavica, kao i krv golubova i lastavica. Navodno je pomagalo i mlijeko kobile nakon prvog ždrebeta koje je trebalo upotrijebiti prije nego što ga je podojila. U receptima za odstranjivanje sunčanih pjega, za koje se očito smatralo da veoma štete ljepoti, uvijek su bili zastupljeni ožujski snijeg i sok breze, koji je trebalo upotrebljavati u svibnju, kao i rosa, koja je također bila osobito efikasna u svibnju i kad bi potjecala s polja raži. —> Kukavica.

SUP Amulet s okom supa navodno je svom vlasniku osiguravao naklonost njegovog gospodara, a oslobađao bi ga i briga oko sudskog postupka.

SUŠICA se navodno mogla liječiti smolom ariša, pomiješanom s bijelim, neopranim maslacem. Efikasno je navodno bilo i svinjsko mlijeko. Sušičavima se, osim toga, preporučivalo da jedu brašno od crvi iz drveta s raznim dodacima. Vjerovalo se da će umrijeti od sušice onaj tko na Božić bude kašljao. A postojala je i pjesmica:

Kad se čovjek ili stoka suši,
daj im da pojedu devet uši,

tri na komadu kruha dnevno,
kad je mjesec star samo tri dana.

SUZE Tko prospe sol, imat će neprilika i prolijevat će suze, a tko se smije do suza, uskoro će se s nekim posvaditi. Biseri su bili simboli suza, pa zato mladenke u svom svadbenom nakitu nisu smjele imati biserje. —> Plač.

SVAĐA U kući će navodno doći do svađe ako se čuje kreštanje svraka ili ako se sanja pivo. I prosuta se sol smatrala najavom svađe, ali se takva svađa mogla spriječiti ako se sol brzo bacila preko lijevog ramena i zatim spalila, ili kad bi se malo soli bacilo kroz prozor, ili kad bi se ruke polile vinom. Međutim, svađa koja navodno slijedi nakon što se prospe papar ili papriku, mnogo je gora od one kad se prospe sol. Ako je na stolu stajala zdjela ili ako je zimzelen dospio u jelo kao i kad bi se u sobi razapeo kišobran, moralo je, prema vjerovanju, neminovno doći do svađe među bračnim drugovima. Sukob je navodno trebalo očekivati i onda kad bi dvije osobe jele iz istog tanjura ili kad bi dvoje ljubavnika brisalo ruke u isti ručnik. Ali time nije završeno nabrajanje mogućih uzroka svađa. Ima ih još mnogo:

Kad se kod metenja soba prska vrućom vodom;
Kad netko piše po prozoru na kojem se uhvatila para;
Kad se čuje kreštanje gavranova i vrana i zavijanje mačaka, osobito petkom noću;
Kad se ugleda malog pauka;
Ako mlada žena donese u kuću jaja;
Kad se petkom peče;
Kad se u stanu nađe perje pauna;
Kad se usput ugleda ovce desno od puta;
Ako netko uđe u sobu sa zalogajem u ustima;
Kad se nož položi na stol polеđinom;
Kad bi vatra u peći pucketala;
Kad se čovjek smijao do suza;
Kad bi nekoga svrbio nos;
Kad bi pribadača pala na pod;
Kad bi negdje ležale grablje sa zupcima prema gore;
Ako bi netko pogledao kroz vrata ne ušavši, muž će tući ženu.

Izmirenje u svađama očekivalo se od —> tirkiza, osobito kad se radilo o sukobu među bračnim drugovima. —> Pas.

SVECI su imali funkciju da čuvaju i zaštićuju. Tako sv. Ana slovi kao zaštitnica rudara, sv. Đorđe je pomagao konjanike, za sv. Laurencija se vjerovalo da pomaže posebno kod reumatizma, sv. Apolonija je bila zadužena za zubobolju, a sv. Blaž za oboljenja grla. Sv. Balbini molili su se zbog guše, sv. Sebastijan i sv. Roko navodno su štitili od kuge, sv. Barbara od udaraca munje, dok se od. sv. Antuna očekivala zaštita svinja, a od sv. Gala gusaka. U svrhu suzbijanja bolesti gutale su se svete slike. Crkva se često pokušavala boriti protiv takvih vjerovanja u narodu. —> Pogovor str. 214.

SVEKRVA Djevojka će dobiti zlu svekrvu ako za vrijeme jela bude sjedila na uglu stola. I osoba koja je pila iz čaše u koju se dolijevalo piće prije nego što se ispraznila, morala je računati sa zlom svekrvom ili punicom.

SVETA TRI KRALJA Ako je na taj crkveni praznik (6. 01.) sjalo sunce, vjerovalo se da će godina biti mirna. Ako navečer toga dana bude mraza, bit će ga i tokom narednih šest tjedana. Na Sveta tri kralja otvarali bi u ponoć širom vrata vjetru jer su se od njega nadali blagoslovu. Velika ljekovita snaga pripisivala se vodi koju bi se crpio u ponoć toga dana. Ako se do tog dana ne pojede kolač isprečen za Božić, trebalo je navodno očekivati nesreću.

SVIBANJ Govorilo se da na 1. 05. ne treba ništa peći jer inače neće biti kiše. Kupelj na 1. 05. smatrala se osobito pogodnom za zdravlje. Ranije je bilo vrlo prošireno vjerovanje da ljudi rođeni 1. 05. pripadaju vješticama.

SVIJEĆA Vjerovalo se da predstoji skandal kad se ugašena svijeća još neko vrijeme dimi.

SVINJA Smatralo se da je mlijeko krmače dobro protiv alkoholizma, ali da pomaže i kod zatvora i vrtoglavice. Protiv mnogih se bolesti preporučivao svinjski izmet, djelomično pržen i pretvoren u prašak, npr. protiv sifilisa, djelomično kuhan u octu, protiv posljedica uboda pčele, a djelomično i u vinu, pivu ili rakiji. Pomoću svinjske masti pokušavalo se odstraniti crve u mozgu. Smatralo se da svinjska žuč potpomaže začeće. —> Krstobolja. U kršćanskoj simbolici svinje su se smatrale utjelovljenjem đavola, ali su ipak često morale priječiti pristup u crkvu zlim duhovima.

SVJEDOCI Vjerovalo se da se svjedocima može dokazati lažno svjedočenje ako im se u ruku dade beril, koji navodno pocrni kad osoba koja ga nosi slaže. —> Laganje.

SVJETLOST LUTALICA što se može vidjeti u močvarnim predjelima, smatrala se dobrim znakom kad bi bljesnula lijevo od promatrača. Vjerovalo se da je se može privući molitvom i tako je učiniti korisnom, dok je se kletvom može otjerati. Svjetlost lutalica često se smatrala dušom umrlog, a njezino se pojavljivanje u mnogim krajevima smatralo predznakom smrti nekog rođaka. Vjerovalo se da lutajuće svjetlo pomaže ljubaznim ljudima, a neljubazne vodi na put kojim će zalutati. —> Duhovi.

SVRAB se navodno ne može dobiti ako se na Veliki četvrtak među prstima ruke razmaže med. Izliječiti se, prema starom vjerovanju, može pranjem u vodi u kojoj je prethodno ugašen komad užarenog željeza. Čovjeku koji ima svrab savjetovalo se da vodu u kojoj se okupao prolije na groblje, i to prije izlaska sunca, pa se onda može nadati da će biti oslobođen te tegobe.

SVRAKA je simbolizirala lakomislenost, brbljavost i svadljivost. Kreštanje svraka nagovještavalo je svađu, a kad bi se vidjelo veći broj svraka, vjerovalo se da predstoji rat. Kad bi svrake neobično uzbuđene letjele oko kuće, računalo se s posjetom poznanika i rođaka. Kad bi netko sanjao svraku, prijetila mu je navodno nesreća. Ako su svrake bile brbljave, očekivala se kiša, a ako su se svađale, uskoro će se otopiti snijeg. Kad bi

svrake savijale gnijezda visoko na stablima, očekivala s mokra godina, a kad bi njihova gnijezda bila u sredini krošnje, vjerovalo se da će godina biti suha. Vjerovalo se da se pomoću kamena koji je ležao u svračjem gnijezdu može postati nevidljiv, dok juha od svračjeg mesa navodno izaziva sumanutost.

Svraka je simbol lakomislenosti, brbljavosti i svadljivosti. Vjerovalo se da je to jedina ptica koja nije htjela ući u Noinu lađu.

Š

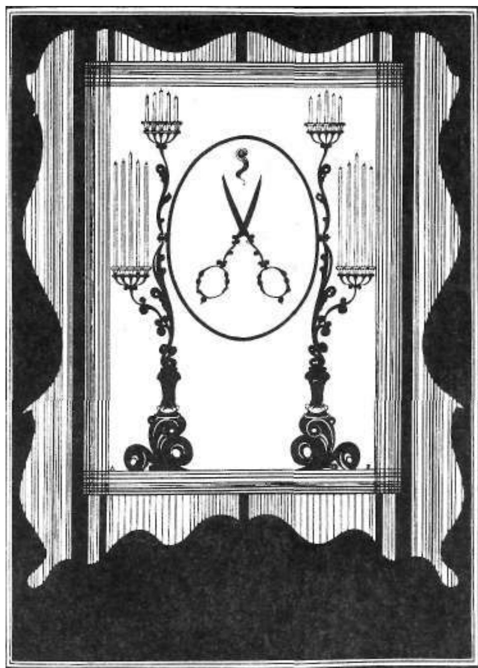
ŠAKA Kratke ruke i šake navodno odaju zluradog čovjeka, dok umjereno dugi prsti ukazuju na dobar karakter. Za duge se šake smatralo da svjedoče o razboritosti i čak mudrosti, a za kratke da su znak ludosti, dok se čovjek sklon jakoj srdžbi navodno mogao prepoznati po malim šakama. Ako je malo dijete većinom držalo otvorene šake, vjerovalo se da će kasnije biti darežljivo, a zatvorene su šake nagovještavale škrtost. Ako svrbi lijeva ruka, u kuću će stići novac, a ako svrbi desna, trebat će nešto platiti. Hladne ruke su navodno znak za iskreno srce, a onome tko opere ruke na pumpi, umrijet će životni drug. Ako se ruke peru zajedno s nekim drugim u istoj vodi, bit će svađe. Ta se svađa, međutim, mogla spriječiti ako netko pljune u tu vodu. Kad su se nekome tresle ruke, smatralo se da je vjerojatno jednom ukrao kokoš ili udavio mlade pse ili mačke. Vjerovalo se da ljekovite snage ima ruka kojom je zgnječena i ubijena krtica. —> Mrtvačkim se rukama pripisivala također ljekovita snaga, pa se vjerovalo da one mogu liječiti očna oboljenja, deformacije hrptenjače, čireve, osip i bradavice. —> Gatanje iz ruke.

ŠALICA Ako netko nepažnjom pokuša piti iz prazne šalice, navodno treba očekivati žednog gosta. Ako nekome ispadne komad kruha ili kolača u šalicu kave, uskoro će doći gosti. —> Kava, —> Čaj, —> Svekrva.

ŠARLAH ili SKRLET su pokušavali liječiti tako da bi bolesnika trljali slaninom.

ŠEVA Vjerovalo se da će lijep glas za pjevanje dobiti onaj tko u nedjelju ujutro prije crkvenih zvona ispije tri ševina jajeta.

ŠILJASTE I OŠTRE PREDMETE kao što su noževi, škare, igle itd., ne treba poklanjati prijateljima ni rođacima jer se inače navodno presijeca ili probada prijateljstvo. Kad bi šiljasti predmeti pali i ostali zataknuti u pod, vjerovalo se da treba očekivati posjet.

Aubrey Beardsley: »Škare«. Darovani šiljasti predmeti prekidaju prijateljstvo.

ŠILJASTO KAMENJE Ljudi su zamišljali da je takvo kamenje nastalo udarcem munje ili grmljavinom. Zato se vjerovalo da ono sprečava nesreću i prvenstveno zaštićuje od štete koje

prouzrokuje nevrijeme. Prema narodnom se vjerovanju vlasnik takvog kamena mogao učiniti nevidljivim i steći golemu snagu.

ŠIPAK je navodno bio osobito djelotvorno sredstvo za zaštitu od nesreća i bolesti u godini koja dolazi kad bi se na Badnjak, na drugi dan Božića (26. 12.), na Silvestrovo i, prije svega, na Novu godinu natašte pojela tri njegova ploda. Taj se šipak dodavao kroz prozor članovima obitelji, prijateljima i poznanicima, ne govoreći pritom ni riječi. Vjerovalo se da ta tri šipka najbolje djeluju kao zaštita od grlobolje, probadanja sa strane, boli u želucu, uloga i vrbanca. Ekstrakt šipka ubranog na Badnjak i pretvorenog u prašak navodno je pomagao protiv kamenaca i pijeska u bubrezima, žuči i drugim organima.

ŠIŠANJE Kosu je trebalo šišati u vrijeme kad se mjesec puni, jer se vjerovalo da će onda osobito brzo i bolje rasti. Oduvijek se najpovoljnijim danom za šišanje smatrao Pokladni utorak. Vjerovalo se da šišanje u petak osigurava lijepu kosu i služi kao preventiva pritiv ušnih i očnih oboljenja. Preporučavalo se šišanje na Veliki petak jer to navodno stimulira rast kose i sprečava glavobolju. U drugim se krajevima opet prijetilo

Šišmiš. F. Goya: Bakropis iz mape »Sramote rata«, 1810-1813. Šišmiš je široko rasprostranjen rđav znak. Možda je najčudnije vjerovanje ovo: ako se šišmiš zaplete u žensku kosu, ne može se nikako otplesti, nego kosu treba ošišati.

glavoboljom pa čak i ćelavljenjem i gubitkom sreće ako se na Veliki petak bude šišala kosa i rezala brada.

ŠIŠMIŠ Amulet s okom šišmiša navodno je štitio od —> urokljivih očiju. Mislilo se da će se noću moći vidjeti isto tako dobro kao danju ako se obrve namažu krvlju šišmiša. —> Kuglaši i —> kartaši su vjerovali da će im srce šišmiša donijeti sreću u igri.

ŠIVENJE Ako se djevojka pri šivenju ubode u prst, netko će je još istog dana poljubiti. Tko je šivao između Božića i Nove godine, navodno bi mu se ognojili prsti. A za osobu koja šije pri mjesečini, smatralo se da šije svoju odjeću za lijes.

ŠKAKLJIVE su, prema vjerovanju, bile samo one djevojke, koje su djevice.

ŠKILJENJE Za razroke se ljude vjerovalo da imaju —> urokljive oči.

ŠKOLA Mislilo se da će lako učiti djeca kojoj se, kad prvi put krenu u školu, na prsa stavi njihova pupčana vrpca. Djeca ne smiju početi sa školom u srijedu jer inače navodno neće ništa naučiti. Niti u ponedjeljak nijedno dijete ne bi trebalo poći prvi put u školu jer se tog dana nije smjelo započinjati ništa što je moralo biti trajno. I za četvrtak se tvrdilo da kao prvi dan škole donosi nesreću. —> Inteligencija, —> Glup.

ŠKOLJKE je trebalo nositi kao amulet da bi se čovjek zaštitio od urokljivih očiju, ali i od čarolija i bolesti. Ljušture školjki navodno su prisiljavale zle duhove da vrate ugrabljenu djecu i da odnesu sa sobom —> kopile koje su prethodno ostavili umesto djeteta.

ŠKRILJAC —> Trijeska

ŠKRIPANJE ili PUCKETANJE namještaja, poda u sobi, stepenica, vrata, krevetnog okvira i drugih drvenih predmeta općenito je slovilo kao loš znak.

ŠKRTOST Slutilo se da će malo dijete koje većinom drži stisnutu šaku, kao odrasla osoba biti škrto. Kao protumjera se preporučivalo nošenje krizopraza. —> Gramzivost.

ŠLJIVE Smatralo se da će šljive dobro roditi ako na Pokladni utorak bude padao snijeg.

ŠTAKORE su pokušavali otjerati korijenom čička koji je trebalo iskopati na Valpurgino (1. 05.) u podne, ne govoreći ni riječi, i zatim ga staviti na razna mjesta u kući. Međutim, kad bi iz kuće nestali miševi i štakori, vjerovalo se da će se kuća ubrzo srušiti.

ŠTUCANJE govorilo se da kad netko štuca, netko drugi misli na njega. Štucanje će navodno prestati ako čovjek sasvim intenzivno pomisli na neku osobu ili stvar. U tu se svrhu osobito savjetovalo misliti na tri ćelava muškarca s gušom ili na tri stare, zle žene. Tu je navodno pomagalo i obećanje da će se nekoj trećoj osobi dati poklon, a i gutanje zrna kave kao i izvlačenje jedne dlake iz trepavice ili ako se nož drži oštricom prema želucu. Olakšanje navodno donosi ako se popije voda u kojoj je ležao beril, ili se popije voda preko poleđine noža, ili pak, devet gutljaja hladne vode i

istovremeno savijanje srednjeg prsta lijeve ruke.

ŠTUKA Njezina je mast preporučivana kao sredstvo za spavanje ali i protiv prejake menstruacije. Oči štuke su navodno smanjivale napuhnutost. Protiv nagluhosti navodno pomagala je mikstura koja je sadržavala štukinu žuč.

ŠUTKE su se morale obavljati mnoge radnje ukoliko se željelo da budu djelotvorne (—> Cikorija). Nerijetko se smatralo velikim zlom kad bi se govorilo o nekoj osobi ili stvari ili kad bi se spominjale nečije dobre osobine. To vjerovanje izražava i poslovica »Govorenje je srebro, šutnja je zlato«.

T

TABAN Vjerovalo se da je dokaz visokog porijekla ako taban tvori takav luk da ispod njega može protjecati voda. Protiv prečestog kihanja (koje se smatralo opasnim) trebalo je, između ostalog, masirati tabane četkom ili flanelom.

TALISMAN je općenito bio predmet koji donosi sreću, kao i amulet. Obično se simboli sreće koji se nose na tijelu označavaju kao amuleti, a oni koji se drže u autu, na brodu, u kući, kao talismani ili maskote.

TAMJAN je već u pretkršćanskim kulturama služio za obranu od zlih i neprijateljskih demona. U Starom zavjetu (2. knjiga Mojs., 30,1-10) propisano je kađenje na oltaru. —> Kađenje, —> Mirisi.

Heinrich Douvermann: **Anđeo s kadionicom na Marijinu oltaru u Katedrali sv. Viktora u Xantenu, 1530-35.**

TANJUR Ako je dvoje jelo iz istog tanjura, navodno je dolazilo do svađe.

TEGOBE U DONJEM TRBUHU kod žena navodno su se mogle izliječiti ako se pila voda, mlijeko ili vino u kojem je prethodno ugašeno užareno željezo.

TEKUĆINA U KOJOJ SE »GASILO« ŽELJEZO primjenjivala se za liječenje mnogih bolesti, na primjer —> želuca, —> tegoba u donjem trbuhu, tegoba kod —> mokrenja.

TIJESTO Tvrdilo se da se tijesto neće dignuti ako se kvasac prije miješanja stavi na stol.

TIKVA se mora sijati na dan prije Spasova (40. dan poslije Uskrsa) dok zvone večernja zvona koja najavljuju praznik, jer će onda plodovi biti navodno naročito veliki.

TIMIJAN ili MAJČINA DUŠICA često se upotrebljavao za kađenje, a spadao je među pet —> ženskih biljaka. Tvrdilo se da od ekstrakta timijana zgrušana krv može opet postati tekuća.

TIRKIZ Tom su se dragom kamenu pripisivale pomirljive snage, osobito u svađama između muža i žene. Tvrdilo se da ljude koji ga nose čuva i od vrtoglavice, naročito na planinama. Kao amulet oko vrata tirkiz se nosio protiv krvarenja. Osim toga vjerovalo se da pomaže i kod žutice, ospica, boginja kao i kod zatvora. Njegov se odnos prema čovjeku koji ga nosi smatrao tako bliskim da bi kamen promijenio boju i postao olovnožut kad bi se čovjek razbolio, a ponovno poprimio staru boju kad bi ovaj ozdravio, dok bi u slučaju čovjekove smrti pukao. Smatrali su ga božičnim

kamenom koj je navodno donosio sreću i bogatstvo ljudima koji su se rodili u prosincu.

TJEDAN Vjerovalo se da će se cijeli tjedan odvijati onako sretno ili nesretno kao što je počeo ponedjeljak. Smatralo se da će novi tjedan biti sretan kad bi najmlađe dijete u obitelji u subotu navečer u krevetu kihnulo.

TOPAZU se pripisivala sposobnost da obuzda srdžbu i nečednost, kao i da čuva od razbojnika i lopova. Navodno je također oslobađao od pesimizma i tuge, te se smatrao sigurnim sredstvom za smirivanje žuči i žučnih napadaja. Međutim, smatralo se da treba obratiti pažnju na to da snaga topaza ovisi o mjesečevim fazama. Topaz slovi kao dragi kamen karakterističan za studeni (a ponegdje i za siječanj) te se smatra da posebno ljudima rođenim u tim mjesecima osigurava prijateljstvo i ljubav i obuzdava njihovu srdžbu i maštu.

TRAG STOPALA Naši su preci tvrdili da će onaj tko stane u otisak tuđeg stopala zadobiti vlast nad tim čovjekom. Ako se u trag nekog lopova zabilo stare čavle iz lijesa, vjerovalo se da prijestupnik mora umrijeti.

TRAVA OD ŽUČI ili PETROVACA Vjerovalo se da žuta lukovica te biljke liječi od melankolije, ako je se nosi u krpici na tijelu. Vjerovalo se da đavo ima moć nad osobom koja uza se nosi korijen trave od žuči. Osim toga je sok lukovice navodno bio dobar protiv bubrežnih oboljenja. Govorilo se da se noću neće nikoga bojati onaj tko uza se ima korijen te biljke. —> Rastenje zubi.

TRAVAMA koje bi ljudi nabrali na Spasovo (40. dan nakon Uskrsa) našte i šutke, pripisivalo se sigurno ljekovito djelovanje. Vjerovalo se da rubin, ljude koji ga nose, štiti od nejestivih trava. —> Ljekovito bilje.

TRAVANJ Prvi se travanj često smatrao nesretnim danom jer je tada navodno rođen Juda, a po jednom drugom vjerovanju, jer se tada objesio. Smatralo se da su rođeni u travnju nesretni, osobito ako su se rodili 1. travnja. Vjerovalo se da je te ljude teško odgojiti, da postaju bogalji, ne žive dugo, ne mogu ništa napraviti kako treba, te da će cijelog života biti nesretni. Često im se proricala i neprirodna smrt. Alat koji je napravljen 1. travnja navodno će donijeti nesreću onima koji njime rade. —> Dijamant.

TRBOBOLJA —> Bol želuca, Želučana bol.

TREPAVICA Kad bi nekome ispala trepavica, stavio bi je na poleđinu ruke i zaželio nešto. Ako nije mogao otpuhnuti dlaku, vjerovalo se da će se želja ispuniti. Da bi se zaustavilo štucanje, trebalo je navodno iščupati trepavicu. —> Seksi.

TRGOVCI vjeruju da će imati mnogo mušterija i veliku dobit ako na svoja kućna vrata pribiju nađenu potkovu. Isto su tako vjerovali da će im donijeti sreću ako u novčarki budu nosili kost smaknute osobe. —> Sretni dani, —> Bunika.

TRI u mnogim krajevima slovi kao sveti broj, na primjer Trojstvo u kršćanstvu i u ranijim religijama. Rašireno je bilo vjerovanje da treba progutati tri proljetna cvijeta ili biljke

(—> sasa,kopitnjak, jaglac, pastirska torbica, maslačak i druge) da bi se osiguralo zdravlje u godini koja dolazi. Tri prve nađene gljive ili jagode trebalo je žrtvovati šumskim duhovima, pa će se onda naći svega u obilju. Tri puta natašte kihnuti znači sreću, isto kao i kad se tri puta pljune, također u svrhu skidanja čini (—> Gavranovi). Broj tri bio je važan i kod borbe protiv prehlade, štucanja, zubobolje kao i uopće protiv najraznovrsnijih nevolja (—> Pomrčina sunca, —> Đavo). Tri dlake iz obrve drage trebalo je da garantiraju njezinu vjernost, dok je pauk koji bi tri puta pretrčao preko ruke, nosio sreću. —> Brojevi, —> Pogovor str. 214.

TRIJESKA ili TRN koji se zabio u meso izašao je navodno sam ako bi čovjek pojeo zrno trpuca, ubrano na dan Sv. Osvalda (5. 08.). Zato su tu biljku zvali i »trnovo sjeme«. Vjerovalo se da se iverje može bez poteškoća izvući ako se pojede korijen cikorije bijelog cvata, iskopan šutke zlatnikom na Sv. Jakova (25. 07.). Također se vjerovalo da se trn može izvući zelenim spunom kojim je trebalo prijeći preko krpe, a krpu položiti na mjesto gdje je ušao iver. Nakon što je trijeska sretno odstranjena, bilo je važno da se razgrize jer se onda vjerovalo da ne može nanijeti daljnju štetu i da rana neće ni boljeti ni gnojiti se.

TRINAEST se smatra nesretnim brojem, jer slijedi iza spasonosne brojke dvanaest i razara babilonski duodecimalni sistem (—> Jedanaest). Još se i danas mnogi ljudi boje svega što ima neke veze s brojem trinaest, a osobito udvostručenja nesreće u petak, trinaestog. Za židove iz Starog zavjeta trinaest je većinom bio sretan dan (Knjiga o Esteri 8,12 i 1. knjiga o Makabejcima 7,43 i d.). Trinaestica je imala pozitivno značenje i u mnogim starim običajima. —> Korijander.

TRNOV CVIJET Vjerovalo se da se može spriječiti groznica ako se u proljeće proguta prva tri trnova cvijeta.

TRNJE koje je ušlo u meso navodno se moglo lako izvaditi ako se pojede komadić korijena cikorije s bijelim cvatom. Ali je taj korijen trebalo iskopati na Sv. Jakova (25. 07.), šutke, pomoću zlatnika. Trnje i trijeske su navodno sami od sebe izalazili iz rane ako je čovjek pojeo zrno trpuca, nađeno na dan Sv. Osvalda (5. 08.

Izvučeni trn je trebalo razgristi, jer se vjerovalo da rana tada neće boljeti ni gnojiti se. —> Djevojka.

TROVANJA —> Otrov

TRPUTAC Ako se list trpuca raskine poprijeko, vjeruje se da žilice lista koje strše pokazuju broj grijeha počinjenih tog dana ili pak broj djece koju treba očekivati ili broj godina koje će čovjek još poživjeti. Ako je nekome u meso ušao trn ili trijeska, savjetovalo mu se da pojede zrnce iz plodnice trpuca, ubranog na Sv. Osvalda (5. kolovoza), pa će onda trn navodno sam izaći. Također se tvrdilo da trputac zaustavlja krvarenje ako se u lijevoj ruci drži biljka s korijenom.

TRUDNICE prema starom vjerovanju ne smiju sebi uskraćivati nikakva jela kojih se zažele, jer se govorilo da inače njihovo dijete kasnije neće moći jesti ta jela i da će dobiti madeže.

Osobito se trudnici nije smjelo odbiti nešto kiselo, jer se vjerovalo da će se inače dijete roditi bez nosa. Ako je buduća majka jela iz lonca, prijetili su joj da će joj dijete mucati. Ako je pila iz posude s nepotpunim rubom, vjerovalo se da će dijete imati zečju usnu. Ako je poželjele ribu, postojala je bojazan da će prerano roditi. Ako je trudnica jela srasle plodove, mogla je očekivati blizance, a ako je jela mnogo jabuka, mislilo se da će roditi lijepo dijete.

Rođenje bijelog djeteta (albina) prorokovalo se trudnicama koje su za vrijeme trudnoće bijelile rublje. Prolaženje ispod konopca za rublje dovodi navodno do toga da se dijete u utrobi zadavi pupčanom vrpcom, a kad bi se žena u krevetu češljala, opominjali bi je da dijete neće dugo živjeti. Trudnicama su savjetovali da svako jutro natašte trljaju pljuvačkom predio želuca da bi spriječile pretjerani rast posteljice. Da bi svojoj djeci dale osobitu snagu, buduće bi majke često vezivale malahit na pupak. Za vrijeme porođaja malahit je trebalo privezati za desno bedro, jer se vjerovalo da će dijete »slijediti kamen i tako se roditi«.

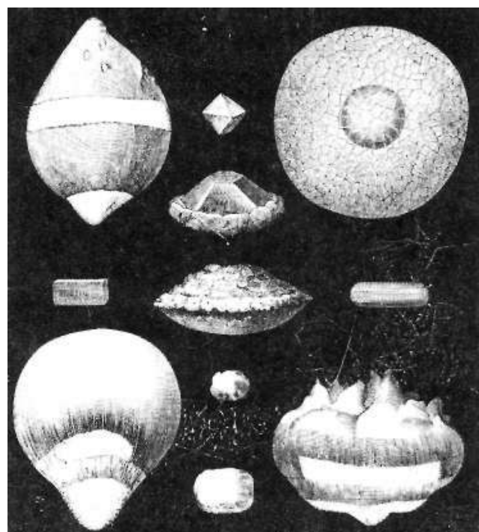
Govorilo se da će žena roditi mrtvo dijete ako bude rezala nokte umjesto da ih odgrize. Kad bi trudnica ustala najprije na lijevu nogu, smatralo se da će roditi djevojčicu, a ako je ustala na desnu nogu, dobit će dječaka. Dječaka je trebalo očekivati i ako je trudnica imala mrlje na licu, dok se u slučaju jednolične boje lica očekivala djevojčica. —> Pogovor str. 214.

TRUDNOĆA će, prema vjerovanju, u svakom slučaju nastupiti ako oboje bračnih drugova osam dana prije nastupanja ženine periode popiju ekstrakt, pripređen od tri grane imele koja se tri minute kuhala u pola litre bijelog vina s nešto šećera. Kao kontracepcijsko sredstvo žene su nosile kao amulet mošnje lasice ili su pak trljale vanjske spolne organe mašću napravljenom od lasičjih muda. Osim toga su se lasičja muda pretvarala u prah i uzimala s malo vode, u nadi da se time može spriječiti začeće. —> Začeće, —> Sprečavanje začeća.

TUČA ili GRAD Starij i su vjerovali da do tuče dolazi kad kopriva već u proljeće ima probušeno lišće. Za obranu polja i vrtova od tuče i nevremena stavljala se pred kuću košarica za kruh. Također se vjerovalo da arnika čuva kuću i polja od grada, a i

Tuča, ili grad, velika kao naranča.

Razni oblici tuče.

Dvije vještice prizivaju nevrijeme s tučom. (Prema Molitorisu, 1508.)

to da ostaju pošteđena polja na kojima se gnijezde prepelice. Osim toga, vjerovalo se da se može obraniti od tuče ako se puža, izvađenog iz vode, položi leđima na ruku, pa zatim desno i lijevo od njega naspe zemlje da se životinja ne može okrenuti. Za porijeklo tuče se mislilo da je proizvode vještice od odbačenih dlaka. U seljačkim se kalendarima spominju »vještičje« tuče koje se moglo prepoznati po tome što je u zrncima tuče bilo dlaka i čavala iz cipela. —> Žuna.

TUČNJAVA Tko je sa sobom nosio bočicu vode za krštenje, smatrao je da će u svakoj tučnjavi biti premoćan. I različito je drago kamenje svojim vlasnicima navodno osiguravalo —> pobjedu u razračunavanjima.

TULIPANI i ostali cvjetovi s lukovicama navodno donose smrt ako ih se preko noći ostavi u spavaćoj sobi.

TUROBNOST se navodno može potisnuti kalcedonom ili rubinom ako ih se nosi uza se. —> Melankolija.

TVRDOGLAVOST se navodno mogla vidjeti na licu: ljudi s pepeljastim i tamnim sjenama na licu navodno su tvrdoglavi.

U

UBIJATI su, prema vjerovanju, mogli ljudi s takozvanim urokljivim očima. Također se tvrdilo da se može nekoga ubiti ako se devet puta unatrag izmoli Očenaš. A još je papa Ivan XXII u 14. stoljeću vjerovao u to da se čovjeka može ubiti ako se njegov lik oblikuje u vosku i u njega zabode nekoliko igala (—> Pogovor str. 214). Ali je i protiv toga postojao niz manipulacija pomoću kojih je čovjek navodno mogao postati —> neranjiv. —> Dugme.

UBOD IGLOM Rana prouzrokovana ubodom iglom navodno će brzo zacijeljeti ako se igla odmah zatakne u vosak. —> Ubijati.

UČENJE Za djecu rođenu u srijedu govorilo se da su glupa, a i djeca koja prvi put pođu u školu u srijedu navodno neće mnogo naučiti. Mislilo se da se djeci ne smije krpiti odjeća na tijelu jer ni onda neće ništa naučiti i ostat će glupa. Dijete će navodno lakše učiti ako u vrećici oko vrata bude nosilo zimzelen. Aktiviranje dječjeg razuma i pomoć u učenju očekivalo se i od pupčane vrpce. Osim toga se govorilo: tko noću stavi knjigu pod jastuk, ujutro će znati zadano gradivo. —> Pamćenje.

UČINITI OTPORNIM u smislu otpornosti na tane, udarac i ubod, —> neranjiv, —> nesavladiv.

UDOVAC Ako je udovac već mislio na novi brak prije nego što se njegova umrla žena ohladila, navodno više neće naći ženu. Ako je muškarac više puta obudovio, nova žena nije u kuću ulazila kroz vrata nego kroz prozor. —> Udovica.

UDOVICA Tko bude ruke prao pod pumpom, navodno će obudovjeti. Ako se udovica željela udati za udovca, trebalo je da na svog izabranika baci zemlje s groba svog pokojnog muža, pa će tada navodno postići svoj cilj. Osim toga se u narodu mislilo: ako se udovica ponovo uda, mora na dan vjenčanja pokrpiti muške hlače.

UGRIZ PSA Od njega su se ljudi pokušavali zaštititi dijamantom koji su nosili uvijek uza se, ali i solju i kruhom u džepu ili korom kruha u ustima. Preporučao se i zub crnog psa kao i gorčica iskopana između Velike gospe (15. 08.) i Male gospe (8. 09.). Preventivom se smatrao i med koji treba pojesti na Veliki četvrtak. Zaštitom se smatralo i savijanje palca, a ako je pas bio bijesan, trebalo se ugristi u palac. Ugriz psa samo će onda potpuno zacijeljeti, ako se na ranu stavi dlaka psa koji je ugrizao.

UHO Tvrdilo se da se na temelju ljudskih uši mogu izvlačiti razni zaključci, osobito u vezi s karakterom. Tako su navodno ljudi velikih ušiju doduše glupavi, ali zato dugo žive. Prema drugom se vjerovanju govorilo da takvi ljudi imaju dobro pamćenje i da su pažljivi. Male, usko pripijene uši navodno karakteriziraju zle, podmukle i nepravedne ljude.
Kasnije se u malim ušima vidio nagovještaj bogatstva, a u klempavim ušima znak kratkog života. Muškarac sa slobodnim, nepriraslim uškama oženit će, prema narodnom vjerova-

nju, udovicu. U Aziji je prošireno mišljenje da male uške ukazuju na slabu aktivnost u ljubavi.

ULICA Ako je dvoje ljudi išlo usporedo ulicom, nisu smjeli propustiti nikoga između sebe jer će im inače taj čovjek odnijeti sreću. —> Put.

ULOZI Već su se novorođenčadi u prvu kupelj stavljale peteljke božura, u nadi da tako nikada neće dobiti uloge. S istom se namjerom dijete pralo krpom koja je prethodno ležala pod grmom božura. Osim toga se preko božurovog grma polijevala voda za krštenje. Smatralo se da će uloge dobiti onaj tko pije iz čaše u koju se dolijevalo piće, iako još nije bila prazna. Oslobođenju od uloga ljudi su se nadali i od čapljine ili lasičine masti. Drugi su opet vjerovali u ljekovitu djelatnost pepela od spaljene lasice. Vjerovalo se i to da se lijek protiv uloga može napraviti od krvi zdravog mladića, koja se mora izvaditi u svibnju.

Ozdravljenje od uloga očekivalo se i kad bi se određenih dana pojeli plodovi —> šipka kao i ako se kap bolesnikove krvi stavi u šipak, koji onda treba zatvoriti i strpati u rupicu izdubljenu u stablu. U tom su slučaju bolest pokušavali prenijeti na stablo, a to se događalo i onda kad bi bolesnik tri puta optrčavao oko stabla kruške. Vjerovalo se također da će ozdraviti od uloga onaj tko u novogodišnjoj noći između 23 i 24 sata ode gol na groblje i uzme mahovinu s drvenih križeva. —> Mravi, —> Bunika.

ULJE Vjerovalo se da prolijevanje ulja donosi nesreću, pa čak i smrt. Sve rane navodno zacjeljuju od ulja koje se dobiva od crnih puževa, dok se ulje od hruštevih ličinki preporučava protiv reumatizma. —> Staja.

UMIRANJE Ako bolesnik nasmrt ne može da umre, vjerovalo se da će se njegove muke skratiti kad se olabavi crijep na krovu, ili kad se odignu tri opeke ili se pak otvori prozor da bi duša mogla odletjeti (—> Životinje s ljudskom dušom). Slavujev pjev navodno će umirućem olakšati smrt. Nasuprot tome, umiranje će biti mučno ako je bolesnikov jastuk napunjen golubinjim ili kokošjim perjem. Isto se tako tvrdilo da je teško umrijeti u košulji sašivenoj u nedjelju. Ako se željelo da smrt nastupi što kasnije, bolesnika se trljalo rakijom od crne trešnje. Osobitom se srećom smatralo kad bi netko umro na svoj rođendan.

UMOR su ljudi pokušavali prevladati žvakanjem lišća rosike; tvrdilo se da to brzo osvježava i jača. Umor od hodanja nastojali su spriječiti pelinom u cipelama.

UNATRAG je trebalo bacati različite predmete, a tome su se pridavala razna značenja. Kad bi se bacala —> sol i —> kamenje, time se željelo osloboditi kakve bolesti. Bacanje —> papuče preko glave unatrag imalo je svrhu da definitivno odstrani sve neugodnosti, a započetu se svađu pokušavalo smiriti time što se preko lijevog ramena brzo bacila sol i zatim spalila. Ako djevojke bace traku od oguljene kore jabuke preko ramena da bi saznale tko će im biti budući partner, to bacanje kore naglašavalo je magijski postupak. A bacanje triju najprije nađenih šumskih jagoda unatrag značilo

je da se radi o žrtvi u korist šumskih duhova. Hodanje unatrag (»stražnjicom prema naprijed«) trebalo je da izazove zaštitnu funkciju (—> Pogovor str. 214).

URINIRANJE —> Mokrenje.

UROK Spominjanje dobrih osobina nekog čovjeka kao njegovog zdravlja, njegove sreće i slično, izaziva, prema vrlo raširenom vjerovanju, suprotno od spomenutog, jer se time (kao što se prije mislilo) izaziva zavist zlih demona ili bogova. Protiv uroka je navodno pomagalo kad bi se u čašu vode bacilo devet komada kruha i devet komada ugljena, pa se onda na dva puta dva suprotna mjesta (unakrst) pilo iz te čaše, a ostatak vode polilo po stožeru vrata. Vjerovalo se da od uroka štiti i gorski kristal, kao i savijanje lijevog palca. Od uroka se ljudi zaštićuju i kucajući tri puta na drvo i govreći pri tom »Ne bilo uroka!«. —> Pogovor str. 214.

UROKLJIVE OČI Tu se radi o vrlo raširenom vjerovanju u magijsku snagu ljudskog oka. Pojedinim se ljudima (osobito onima sa sraslim obrvama, crvenokosima, škiljavima, kurvama, ženama za vrijeme menstruacije) pripisivala čarobna moć da intenzivnim pogledom izazovu bolest ljudi i životinja i da ih čak ubiju. Od toga su se ljudi štitili amuletima, prvenstveno onima s naslikanim okom ili s očima lasice ili vuka. Pokušavalo se dakle pogled urokljivih očiju učiniti neefikasnim pomoću neke vrste protupogleda. I amuleti sa školjkama, malahitom i sardoniksom, te geste kao ispružena ruka, prolaženje palcem između srednjeg prsta i kažiprsta, pljuvanje i pokazivanje gole stražnjice - sve su to bila sredstva kojima su se navodno mogle spriječiti posljedice pogleda urokljivih očiju.

Kao obrambeno sredstvo nosio se i zlatni obruč oko vrata ili sol u odjeći. Prokušano sredstvo je bilo i da se tri puta protrljaju sljepoočice. Da bi se djeca zaštitila od urokljivih očiju, babica je morala tri puta pljunuti u prvu kupelj novorođenčeta nakon što bi iz nje izvadila dijete. Novorođenče prvih dana nije smio pogledati nijedan stranac, pogotovo ne neka kurva, kako bi se spriječilo da ga se urekne pogledom. Smatralo se da se dijete može zaštititi i time da se brižljivo spremi kosa s kojom je rođeno. U nekim se krajevima djeci oko vrata vješao čuperak crne kose, u uvjerenju da ih se tada neće moći ureći pogledom. —> Smaknuće, —> Pogovor str. 214.

USKRS Vjerovalo se da oblačenje nove odjeće na Uskrs i Cvjetnu nedjelju, kad se cijela priroda obnavlja, sigurno donosi sreću. Ako je na Uskrs padala kiša, vjerovalo se da će tako biti svih šest nedjelja iza Uskrsa. A po jednom drugom pravilu vjetar će do Spasova ili do Duhova puhati odande odakle puše na Uskrs. Ljudi su smatrali da će ih poštedjeti hladna groznica ako na Uskrs ujutro progutaju prve tri ljubičice koje nađu. Uskrsni buketi od vrbinih macica i ispuhnutih jaja, smatrani su zaštitom od vještica. Tko bi u uskršnjoj noći iskopao korijen perunike i nosio ga osušenog na goloj koži, vjerovao je da će ga to učiniti otpornim na udarac i ubod.

Kad bi se u uskršnjoj noći između jedanaest i dvanaest sati leglo na ras-

kršće, koje je ujedno bilo i mrtvački put, i kad se tamo, usprkos neugodnih pojava, ne smije i ne plače, ne moli i ne govori, tada će se navodno pojaviti đavo u liku lovca i ispuniti tom čovjeku mnoge želje.

USKRŠNJA VODA se crpla na Uskrs prije izalska sunca šutke iz potoka i rijeka, protiv struje. Pripisivala joj se osobita ljekovita snaga za liječenje svih bolesti, a prvenstveno očiju, lišajeva i osipa. Tko se okupao u uskršnjoj vodi, mogao je navodno biti siguran da cijele godine neće oboljeti i da će se, osim toga, proljepšati. Ako se ta voda poprska po kući, protjerat će svu gamad. Ako se uskršnja voda sačuva, ostat će navodno cijele godine svježa i nepokvarena.

USNICE navodno neće pucati kad ih se oblizuje za vrijeme dok pas vrši veliku nuždu.

USTA I po ustima su se prosuđivale osobine i karakter čovjeka. Velika su usta, naravno, imali ljudi koji mnogo jedu, te koji su nespretni i glupavi. O tim se ljudima čak govorilo da su bestidni i neobuzdani. Mala su usta navodno svjedočila o suprotnom. Prirodna je medicina smatrala da se sve upale i rane u ustima mogu izliječiti ispiranjem sokom petoprsca. —> Zijevanje.

USTAJATI ujutro nije se smjelo prije prvog kukurijekanja pijetla, jer je tek time završavala vladavina noćnih demona. —> Krevet.

USTALI IZ GROBA Mrtvaci koji nisu našli mir, na primjer krivokletnici, ubojice i samoubojice, navodno su od vremena do vremena ustajali iz svojih grobova. Ljudi su se bojali takvih »povratnika«, pa su u slučaju smrti pokrivali sva ogledala do poslije sprovoda, ili pak bacali češljeve (češljeve za vunu), pokušavajući time spriječiti da se mrtvac privremeno vrati na zemlju i ponese sa sobom još jednog čovjeka. Mrtvace na pogrebu nije trebalo previše oplakivati, jer mače navodno neće naći mira, pa će se vraćati na zemlju. —> Vampiri, —> Pogovor str. 214.

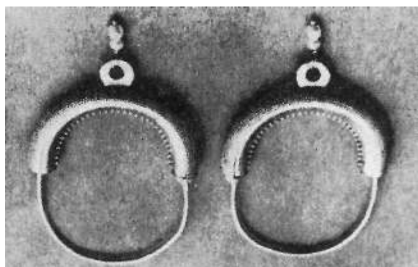
UŠI su se u nekim krajevima smatrale srećonošama. Tvrdilo se da čovjek može dobiti uši ako nazdravlja vodom, jede nezrelo voće ili pije kiselo vino. Također se vjerovalo da uši dolaze od toga što netko pojede kiselicu ili sirovu bijelu repu. Kod djece se ugnijezde navodno onda kad djeca jedu orahe bez kruha. Uši neće dobiti onaj tko s groblja na kojem je bio prvi put, devetog dana u mjesecu prije izlaska sunca uzme zemlje koju onda nosi uza se na desnoj strani. Djecu se od njih može navodno zaštititi ako se novim češljem očešlja najprije neka životinja (pas ili mačka), a onda dijete. Ako se ima uši, onda navodno pomaže voda u kojoj je kuhan krumpir. Ljudi su mislili da se mogu osloboditi ušiju ako jednu ulove, zavežu za konac i objese u dimnjak. Međutim, nije se smjelo ubiti uš u petak jer će inače na njeno mjesto doći devet drugih. —> Gamad, —> Sušica.

UŠICA IGLE Kroz ušicu igle kojom je bio ušiven mrtvac moglo se, prema narodnom vjerovanju, vidjeti stvari koje su inače bile skrivene ljudskom oku. —> Vidovitost.

UŠNA BOL se prema vjerovanju mogla izliječiti kad bi se svoje ime napisalo plavom kredom na veliko zvono u crkvenom tornju. —> Plava boja.

UŠNA MAST je navodno imala višestruko djelovanje: tako je, na primjer, služila za odstranjivanje kurjih očiju, a ako je bila iz ušiju malih djevojčica, pripisivalo joj se kontracepcijsko djelovanje. Čak se smatralo da je moguće svladati neranjivu osobu ako se oružje namaze usnom masti. —> Pogovor str. 214.

USNE BOLESTI Protiv njih su se nosile zlatne naušnice, osobito ako se radilo o gnojenju uha.

Naušnice. Dubrovnik, Knežev dvor, 19. st.

UTAPANJE Ljudima sjajne kose i s madežom na uhu proricalo se da će se utopiti. Dalje se tvrdilo da će u vodi pasti onaj tko na Veliki petak obuče opranu ili okrpljenu odjeću. Vjerovalo se da se utopljenike može pronaći pomoću jajeta snesenog na Veliki petak. —> Kupanje.

UTORAK je slovio kao osobito povoljan dan za vjenčanja, i uopće je to bio dan kad je trebalo obavljati ugovorne i sudske poslove. Takvo je vjerovanje bilo prošireno prvenstveno u Germana jer se u germanskim jezicima taj dan zove prema germanskom bogu mača i suda (—> Pogovor str. 214). Osim toga, utorak je navodno bio povoljan i za nastupanje na novom radnom mjestu i za čarobne kure. Međutim, mislilo se da su ljudi rođeni u utorak skloni krađi. Utorak je slovio i kao »dan crvi«, pa se tada nije smjelo sijati ni saditi repu.

UZETOST se smatrala božjom kaznom za krivokletstvo. Vjerovalo se da se može izliječiti čapljinom mašću. —> Ruka, —> Provlačenje.

V

VALERIJANA Ako muškarac i žena zajedno piju vino s malo valerijane, smatra se da to stimulira simpatiju i uzajamnu naklonost. Mladići su se nadali da će djevojke ispuniti sve njihove želje ako uza se budu nosili kravljak i valerijanu u crvenom vosku. Za zaštitu protiv bolesti valerijanu su dodavali u vodu za kupanje male djece. Valerijani se pripisivala i ljekovita moć kod očnih oboljenja. Govorilo se da je djelovanje valerijane u liječenju rana tako jako da će od nje čak »zarasti meso u loncu«. Korijenom valerijane, koji ima neugodan miris, pokušavali su tjerati vještice i đavola.

VALPURGINO se kod kršćana smatra sretnim danom (1. 05.). Tko se tog dana oprao u seoskoj lokvi, vjerovao je da će postati i ostati mlad i lijep. Ako je netko u Valpurginoj noći (noć na 1. 05.) vidio kako zvijezda pada s neba, trebalo je da kopa na mjestu gdje je zvijezda pala, pa će navodno naći veliko blago. Vjerovalo se da jednogodišnja lješnjakova šiba, slomljena u Valpruginoj noći između jedanaest i dvanaest sati, štiti onoga tko je nosi sa sobom od pada u provaliju. Ako u toj noći bude padala kiša, sve će osobito dobro roditi. Polja i stabla će navodno biti plodna ako do njih dopre sjaj vatre zapaljene u slavu tom danu ili ako preko njih prijeđe dim od te vatre. —> Krastavci.

VAMPIRI su navodno ljudi—> ustali iz grobova, koji teže za krvlju živih ljudi. Vjerovalo se da će vampiri postati oni koji se rode u vrijeme mladog mjeseca. I onaj tko pojede janje koje je zagušio vuk, izlaže se navodno opasnosti da postane vampir. Slikom vuka na nadgrobnom kamenu pokušavalo se zadržati mrtvace u grobu. Prema drugim izvještajima to se moglo postići samo kad ih se nabolo na kolac ili im lopatom odrezalo glavu koju je trebalo smjestiti mrtvacu među noge. —> Imena.

Vampiri će postati oni koji se rode za mladoga mjeseca. Ch. Meryon: »**Vampir**«, 1853, bakrorez.

VANBRAČNO Ako je djevojka u društvu prevrnula pivsku čašu ili popila pivo poslije jela od kiselog kupusa, proricali su joj da će roditi vanbračno dijete. Govorilo se da vanbračna djeca i sama dobivaju vanbračnu djecu. Također se tvrdilo da

mnogo lješnjaka jedne godine najavljuje velik broj vanbračne djece. Dokaz vanbračnog porijekla bio je kad dječak ne bi mogao rukom obuhvatiti zapešće druge ruke. —> Kurva, —> Neudate majke.

VATRA Ako vatra u ognjištu pucketa, smatra se da će doći do svađe, ali se ona može spriječiti ako se pljune u vatru. Vjerovalo se da će doći do izbijanja požara u kući u kojoj se gnijezde ose ili preko čijeg krova pretrči vjeverica i na čijem krovu pjeva crvendać. I guske koje visoko lete slovile su kao najava požara. Ali u kući u kojoj su živjeli crni pijetao, crna mačka i crni pas navodno nije mogao izbiti požar. Ljudi su se pokušavali zaštititi od požara tako da su na Silvestrovo odrezali bazgine grane, savinuli ih u obruč i objesili u kući. Smatralo se da će se vatra izazvana udarom munje ugasiti, ako se u nju baci tanjur soli. Isto je tako vladalo uvjerenje da će se vatra ugasiti ako se u nju šutke baci košulja koju je neka djevica nosila za vrijeme menstruacije. U 17. i 18. stoljeću vjerovalo se da samo takozvani flogiston može učiniti da tvari gore. —> Pogovor str. 214, —> Daždevnjak, —> Pas.

VATROMET —> Buka.

VEČERNJE RUMENILO smatra se pretečom lijepog vremena.

VELIKI ČETVRTAK Vrlo je rašireno mišljenje da onaj tko tog dana jede svježe povrće i salatu, unosi u sebe snagu proljeća. U nekim se krajevima vjerovalo da se onda cijele godine ima dovoljno novaca. Drugdje su opet, umjesto povrća i salate, jeli leću i ječam. Nesoljeni maslac, napravljen na Veliki četvrtak, navodno je liječio sve rane. Za taj su se dan posebno čuvale jabuke koje su se onda jele na Veliki četvrtak da bi čovjek cijele godine bio zdrav. Također se vjerovalo da tog dana treba natašte jesti perece jer to navodno sprečava groznicu. Za jaja, snesena na Veliki četvrtak, vjerovalo se da štite od loših posljedica dizanja i nošenja te da (ako ih se zakopa), čuvaju kuću, dvorište i polja. Tko tog dana ne bude jeo meda, postat će navodno magarcem ili će barem dobiti magareće uši. —> Kopriva, —> Ogrozd.

VELIKI PETAK Tko je tog dana jeo mesa, dobio bi, prema vjerovanju, bradavice po rukama i cijelo bi ga ljeto pretjerano boli komarci. Čovjeku koji bi na Veliki petak preko dana pio vode, prorokovalo se da će cijele godine žeđati. Tko bi nosio odjeću opranu ili popravljenu na Veliki petak, taj će, kako se govorilo, pasti u vodu. Za rođene na Veliki petak tvrdilo se da će umrijeti nasilnom smrću. Tog se dana nije smjelo ubiti neku životinju, čak ni muhu, ako se nije željelo da takve životinje čovjeka muče cijele godine. Ali, tko je na Veliki petak ujutro natašte pojeo jabuku, ne bi navodno cijele godine imao bolove u želucu. Kao i na Veliki četvrtak, tako i na Veliki petak natašte pojedeni pereci djeluju preventivno protiv groznice. Kupanje na Veliki petak prije zalaska sunca navodno je uklanjalo osip. A ako se na Veliki petak očiste cipele, čovjek će postati otporan protiv ujeda zmije. Kruh,

ispečen na Veliki petak, navodno je ljude činio blaženima. Kad bi se na Veliki petak odjeća objesila na sunce, vjerovalo se da u nju neće ući moljci. Ako se tog dana, kad sat udari dvanaest, odreže mladicu lipe i s njom malom djetetu priredi prvu kašu, dijete navodno nikada neće zaboljeti zubi. Krtice se navodno moglo protjerati ako im se na Veliki petak razore krtičnjaci. Smatralo se da će odlično uspijevati sve što je tog dana posijano ili posađeno. Liječnički pregled, izvršen tog dana, donijet će navodno sigurnije dijagnoze nego u bilo koje drugo vrijeme. Ljekovita snaga mnogog korijenja povećavala se. kad bi se ono iskopalo na Veliki petak. Ljudi koji tog dana umru, postići će navodno blaženstvo. Vjerovalo se također da se kuća cijele godine ne mora bojati udara munje ako se u njoj na Veliki petak nalazio leš, a cijelo će selo navodno biti pošteđeno nevremena ako se u njemu na Veliki petak održi sprovod.

VEO koji je blagoslovljen na crkvenom vjenčanju ima, prema narodnom vjerovanju, ljekovitu snagu. Kad bi se veo za vrijeme vjenčanja slučajno poderao, zaključivalo se da će brak biti sretan.

VEPAR Njegovu su snagu ljudi željeli iskoristiti na različite načine. Mozak i mast bili su važni sastavni dijelovi kreme za koju se vjerovalo da oružje čini osobito efikasnim. Veprova muda, pretvorena u prah, navodno su kod žena djelovala stimulativno na začeće. Prevelike —> grudi žene su pokušavale smanjiti pomoću veprovih muda. Ljudi koji su mokrili u krevet nadali su se da će se izliječiti ako budu jeli pečene spolne organe vepra . Kad bi se za vrijeme putovanja ugledalo vepra, smatralo se da će putovanje biti sretno. —> Epilepsija.

Vepar ili divlja svinja svojom je fizičkom snagom potakao mnogo vjerovanja.

VESELJE se, između ostalog, očekivalo i onda ako se uz put, na lijevoj strani puta, ugledaju ovce, ili ako se u proljeće vidi prvu žabu u travi. I za razno se drago kamenje vjerovalo da svojim vlasnicima ili ljudima koji ga nose donosi veselje. Ako se prolilo vino, i to je bio znak da predstoje veseli događaji. —> Žaba.

VID Ljudi su vjerovali da će im se vid izoštriti ako budu jeli oči ptica oštra vida.

VIDOVITOST je bila dar za koji se vjerovalo da ga imaju svi koji su rođeni na Novu godinu između ponoći i jedan sat, kao i oni koji su rođeni 29. 02. Vidovitost se obećavala i djeci rođenoj u nedjelju, kao i onoj koja su prva krštena nad novom krstionicom. »Normalni ljudi« su se nadali da će steći taj dar ako uza se budu nosili četverolisnu djetelinu, ako oči namažu pasjim suzama ili ako gledaju kroz ušicu igle kojom je prethodno zašiven mrtvac —> Duhovi.

VIHOR bi se navodno mogao zaustaviti ako bi netko bacio kapu pro-

tiv njega. Preventivnom mjerom protiv osipa smatralo se pljuvanje u vihor, jer se vjerovalo da se tamo nalaze vještice koje uzrokuju osip.

VILE koje suodbačene bez razmišljanja zupcima prema gore, najavljivale su, prema jednom narodnom vjerovanju, strašnu kišu, a prema drugom svađu.

VILJUŠKA U narodu se kaže da onaj tko udari viljuškom o stol, izaziva nesreću. Viljuške su dugo slovile kao oruđe đavola i vještica. Ako je nekome ispala viljuška ili nož, morao je prestati jesti jer se vjerovalo da neće moći probaviti hranu.

VINO Smatralo se da će se novorođenčetu osigurati zdravlje ako ga se okupa u vinu. Ako se za stolom prolilo vino ili voda, očekivalo se skoro krštenje djeteta. Po drugom je vjerovanju proliveno vino značilo radost, a prolivena voda suze. Ako se kod ulijevanja vina u sredini čaše pojavi okrugla pjena, čovjek ili žena koji piju, dobit će još istog dana poljubac ili poklon. Vino u koje je udario grom postat će navodno kiselo i čak otrovno. Tko bi pio kiselo vino, morao je računati s ušima. A onome koga ujede zmija, može pomoći vino ako ga popije iz čaše od serpentina u kojoj je prethodno neko vrijeme ležao serpentin. Ako se u proljeće boca vina stavila u mravinjak, a poslije godine dana opet otkopala, smatralo se da će to vino onome tko ga popije dati veliku snagu. Staro germansko piće koje je navodno ulijevalo naročitu snagu sastojalo se od vina miješanog s volovskom krvi. U mnogim je slučajevima vino služilo kao podloga ili dodatak za ljekovite, osnažujuće i stimulirajuće napitke, tako na primjer s kandis šećerom protiv proljeva, s govеđim mesom protiv srdobolje, sa svinjskim izmetom protiv različitih bolesti, s valerijanom kao afrodizijak, s peršinom za sprečavanje začeća, a s rutvicom kao antiafrodizijak.

U mediteranskim se zemljama vjeruje da se nevera, oluja na moru, može smiriti ako se malo vina prolije u more. Inače, proliveno vino znači radost.

VISIBABE Vjerovalo se da prvom visibabom koju se u proljeće ugleda treba prijeći preko očiju da ih se ili izliječi ili tokom cijele godine zaštititi od bolesti.

VITKOST se djevojčicama osiguravala tako da su ih majke odvikavale od sise u vrijeme kad mjesec ide u manjak.

Henri Rousseau Carinik: »Seoska svadba«, 1905.

VIVAK Tko nije imao novaca kad prvi put u jednoj godini začuje zov vivka, bit će tokom cijele te godine bez njega.

VJENČANJE Tvrdilo se da svibanj nije povoljan mjesec za vjenčanje jer da su u tom mjesecu svi magarci zaljubljeni. Slični stav proizlazi i iz uzrečice: »Između Uskrsa i Duhova vjenčavaju se nesretnici.« Određeni

se dani smatraju sretnima ili nesretnima za zasnivanje životnog zajedništva, ali tu postoje prilične regionalne razlike. Jedni su mislili da će u braku doći do nesreće i nevjere ako se za vjenčanje odredi prvi dan ožujka, travnja, kolovoza, rujna i prosinca. U mnogim su krajevima srijeda i petak smatrani nesretnim danima za vjenčanje, u drugima se opet davala prednost petku kao i utorku. Znalo se i za niz —> nesretnih dana kad se nije trebalo vjenčavati. Braku, sklopljenom za vrijeme »pasjih dana« (kraj srpnja do kraja kolovoza) kao i za vrijeme dok mjesec ide u manjak i za mladog mjeseca, proricala se nesreća, siromaštvo i jalovost. Kao loš znak slovilo je da se psi grizu prije svadbe. Smatralo se da se vjenčati treba u vrijeme kad se mjesec puni, jer će onda brak navodno biti dobit.

Veza će biti sretna i ako se svadbeni kolač lijepo digne, ako se mladenkin veo slučajno podere, ako se začuje zov kukavice i ako se nosi komad novca u cipeli. Vedro nebo na dan vjenčanja također je ukazivalo na sretan brak, dok je kiša značila tmurnu situaciju u braku, nemir i batine za ženu. U drugim se krajevima smatralo da će par biti sretan i bogat ako na mladenkin vijenac bude padala kiša. Interpretacije sežu od nevremena na dan vjenčanja koje znači oluju u braku, do magle koja se tumači kao predznak mučnog života u svađi i nemiru. Također se smatralo da je bračni mir ugrožen ako mladenci, dok razmjenjuju prstenje, gledaju jedan drugome u prste. Nesreću je mogla izazvati i mladenka ako se osvrnula na putu prema oltaru. Ako je za vrijeme obreda jedno od mladenaca kihnulo, to se također smatralo nesretnim znakom. Loš je znak bio i ako je nad glavama mladenaca na putu u crkvu proletio par golubova. Ali ako su mladenci, izlazeći iz crkve, najprije ugledali golubove, ili ako su golubovi ili lastavice za vrijeme svadbenog ručka letjeli oko kuće, smatralo se da će brak biti sretan. Mladenci su već na vjenčanju pokušavali da svatko u svoju korist odluči o budućoj prevlasti u braku, time što su oboje nastojali da im ruka za vrijeme obreda bude iznad ruke partnera i što je muž klečeći pokušavao da rub ženine suknje gurne pod svoje koljeno (—> Kopar). Govorilo se da žuto cvijeće na vjenčanju donosi nesreću kao i da će stakleni predmeti razrezati brak i da darovane šalice za kavu imaju za posljedicu muževljeve udarce. Poslije sklapanja braka mladi je par morao zataknuti u zemlju grančicu ružmarina: ako se grančica primila, vjerovalo se u sreću tog braka. Isto se tako vjerovalo da će brak biti sretan ako mlada žena poslije vjenčanja vidi prvi puni mjesec na otvorenom, u protivnom treba očekivati nemir, između ostalog i zato što će ona razbijati mnogo posuda. Bračno prstenje nije trebalo nikada obnavljati, a bračnom drugu koji prvi umre trebalo je skinuti prsten s ruke jer će inače navodno živi partner biti povučen u grob.

VJERNOST Ako je prvi cvijet što bi ga muškarac našao u proljeće bio plav, to se smatralo znakom ženske vjernosti. Muškarci su pokušavali osigurati vjernost žena time što su uza se nosili amulet s tri dlake iz obrve

voljene žene. Djevojke su vjerovale da —> pletenjem mogu sačuvati vjernost ljubavnika. S nekoliko kapljica krvi u piću oboje zaljubljenih željelo je jedno drugome garantirati vjernost. —> Nevjera.

VJEŠTICE su se, prema narodnom vjerovanju, nalazile u vihoru koji su one navodno i uzrokovale. Također se vjerovalo da se vještice i drugi zli duhovi često pojavljuju u liku komaraca. Vješticama su smatrali žene koje su se ustručavale da jedu kruh, začinjen kuminom ili korijanderom. Ljudi čupavih obrva navodno su u vezi s vješticama i demonima. Tko je spavao s vješticama ili mu je pošlo za rukom da im uzme malo krvi, smatrao se sigurnim od njihovih čarolija.

Unutrašnjost vještičje kuće.

Vještičji Sabat.

Vještičji objed na Sabatu.

Spaljivanje Urbaina Grandiera u Poitieru 1654.

Vještica opći s đavlom.

One ne mogu općiniti ni onoga tko ih prvi pogleda ili nagovori. Loše je mogao svršiti susret s vješticama i za onoga tko je imao prljave cipele ili tko ujutro ne bi oprao ruke. Smatralo se da vještice ne mogu ući ako se metlu postavi s drškom prema dolje ili se iza kućnih vrata objesi komad odjeće. Na stajskim su vratima taj zadatak izvršavali zabijeni čepovi od javora. Također se vjerovalo da se vještice može protjerati bukom, na primjer pucketanjem biča. Ljudi su se zaštićivali od vještičjeg čaranja, noseći uza se sol ili kamilicu ili pak jedući meso žune. Naročito dobru zaštitu od vještica pružale su navodno lipe,

pa se zbog toga oko kuće sadilo to drveće, u kuće su se stavljale lipove grane, a nosili su se i amuleti od lipovog lika. Za zaštitu od vještica ljudi bi oblačili košulju ili čarape naopako, nosili dvije razne čarape ili cipele ili pak stavljali cipele s vrhovima prema krevetu. Ispuhana jaja i vrbove macice također su se smatrale sredstvom za zaštitu od vještica. —> Sukubus, —> Tuča,—> Stričak, —> Lavine, —> Mlijeko i —> Pogovor str. 214.

VJEŠTIČJE ČAROLIJE Bilo je niz sredstava koja su navodno štitila od čaranja vještica: od naslikanog pentagrama preko gorskog kristala, kopra, lipovog lika, kamilice, kumina, prečice do naslijeđenog i ostruganog srebra. Košulju i čarape je, za zaštitu od vještica, trebalo navlačiti —> naopako, a kao zaštitna sredstvo djelovali su i uskršnji buketi s ispuhanim jajima i macicama. Vjerovalo se da su ljudi neuredne kose začarani. Čari su se navodno mogle ukinuti i ako se pojede žuna ili ako se tri puta pljune. Tvrdilo se da se ljudi, pretvoreni u druga bića, mogu opet vratiti u svoj prvobitni lik ako ih se pozove njihovim pravim —> imenom. —> Vještice, —> Čarolije.

VJEŠTIČJU MAST su vještice sebi navodno utrljavale pod pazuh da bi mogle letjeti i pretvarati se u životinje. Sastavni dijelovi te masti bile su otrovne biljke pomoćnice, kao npr. velebilje, bunika i kužnjak, koje su vjerojatno izazivale halucinacije.

VJETAR Ako je za Novu godinu bilo vjetrovito, vjerovalo se u bogat urod voća u godini koja dolazi. Vjetar na Sveta tri kralja (6. 01.) smatrao

Vještica iz En Dora koja je uspjela zazvati Samuela da se ukaže Šaulu (1 Sam 28,7-25).

se najpovoljnijim, pa su se zato u ponoć otvarali prozori i vrata da vjetar donese sreću u kuću. Vjetru se pripisivala i sposobnost da odnese bolesti. Vjerovalo se da će iz pravca u kojem bi mačka grebla i frktala slijedećeg dana puhnuti vjetar. Smjer vjetra utjecao je na uspjeh žetve. Ako se kod vožnje jedrenjakom htjelo izazvati vjetar, bacala bi se u vodu metla, i to u smjeru iz kojeg se željelo da puhne vjetar. Isti se efekt očekivao kad bi se u željenom smjeru bacila prašina.

Da bi se raspoložili i ublažili duhovi vjetra, sipalo bi se brašno, zrnca žita i druge stvari koje lako lete u vjetar ili bi se stavljale na mjesta koja

su bila naročito izložena vjetru. U vezi s tim se govorilo o »hranjenju vjetra«.—> Oluja, —> Orao.

VJEVERICA Kad je vjeverica pretrčala preko krova, vjerovalo se da će u kući uskoro izbiti požar. Ali kad bi netko ugledao vjevericu ujutro, na početku tjedna, smatralo se da to donosi sreću. Tko se želio riješiti reumatizma, uzimao bi vjevericu u krevet. Meso vjeverice jelo se protiv srdobolje, difterije, vrtoglavice i za stjecanje dobrog pamćenja.

VLASAC ako se željelo imati u vrtu lijep vlasac, trebalo ga je isprositi ili ukrasti. Također ga se nije smjelo saditi dok mjesec ide u manjak, jer će ga inače biti sve manje. Vjerovalo se da vlasac najbolje napreduje ako se posadi uoči sv. Đorđa (23. 04.) i gnoji talogom kave. Ali se govorilo i to da je vlasac ljepši što je zločestija domaćica.

VOĆE ako je na Novu godinu bilo vjetrovito, očekivao se dobar urod voća. A ako je na Duhove padala kiša, voće će već prije zrenja otpasti s drveta. Vjerovalo se da —> daždevnjak može otrovati voće. Tko je jeo nezrelo voće, dobio je navodno uši, a tko na dan Adama i Eve (24. 12.) jede mnogo voća, dobit će čireve. Voće je trebalo brati u vrijeme dok se mjesec puni. Smatralo se da žene za vrijeme menstruacije (kad su navodno imale —> urokljive oči) izazivaju sušenje plodova, pa zato kod ukuhavanja nisu smjele dodirnuti voće jer bi se inače navodno sve pokvarilo.

VOĆKE je trebalo saditi ili oplemenjivati samo u vrijeme punog mjeseca. Stabla posađena za mladog mjeseca doduše su cvala, ali navodno nisu donosila plodove. Također se vjerovalo da voćke uspijevaju ako se pod njima pokopa mrtvi pas. Ujesen se često ostavljalo nekoliko plodova na stablu, kao garancija za dobru berbu u narednoj godini. Vjerovalo se da će voćke biti plodnije i ako se oko njih razaspu kosti ribe pojedene na Badnju veče. Za Novu godinu pucalo se u voćke da bi se povećala njihova plodnost.

Smatralo se da se može stimulirati rast voćaka ako se na Veliki četvrtak prije izlaska sunca oko njih zaveže vrpca koju bi prethodno provukli kroz med. Snijeg se nije smio tresti s drveća jer inače navodno neće dobro roditi. Dalje se vjerovalo da gusjenice neće uništavati voćke ako ih se pomete na Veliku subotu dok zvone crkvena zvona. Osim toga se tvrdilo da će voćka postati neplodna ako se obere u petak ili ako se obrezuje u nedjelju.

VODA Njoj se svuda pripisivala velika ljekovita moć, na primjer —> ožujskoj vodi, —> svibanjskoj vodi, —> uskršnjoj vodi, —> mlinskoj vodi i —> kišnici. Osobito se zdravom smatrala tekuća voda jer navodno otplavljuje bolesti (npr. —> osip). Smatralo se da se njezina ljekovita snaga može pojačati ako je se lijeva kroz izdubljene rupe nekog ljekovitog drveta i zatim popije. I vodi koja se crpla u ponoć, pripisivane su ljekovite snage za ljude i životinje, prije svega ako se takva voda pila određenih dana ili ako se čovjek njome prao. Dalje se mislilo da kuga ne može prijeći vodu - jezera i rijeke.

Za daždevnjaka se tvrdilo da truje vodu. Ali, nezdrava voda više nije bila opasna kad bi se u nju bacile mrvice kruha. Ako se noću pila voda, nije se smjelo zaboraviti tri puta puhnuti u čašu da čovjekom ne ovlada đavo koji u njoj sjedi. Tvrdilo se da će rano umrijeti onaj tko bude hodao preko prolivene vode. Vodom se ne smije nazdravljati,jerćeinače dotičnu osobu napasti uši. —> Pogovor str. 214.

VODA ZA KRŠTENJE —> tučnjava, —> Pogovor str. 214.

VODENU BOLEST su pokušavali liječiti čajem od različka.

VODOPIJA —> Cikorija

VOJNA SLUŽBA Izgleda da i u prijašnja vremena taj period za mnoge nije baš bio poželjan, pa su se od poziva ljudi u vojsku pokušavali zaštititi noseći uza se živog pauka krstaša. Isti su cilj pokušavali postići i pomoću zemlje s groblja ušivene u košulju. I onaj tko je u džepu nosio u ponoć iskopane zube mrtvaca, nadao se da ga neće pozvati u vojsku.

VOJNICI —> vojna služba

VOL Tko se okupao u toploj volovskoj krvi, postat će navodno vrlo lijep. Ako je netko imao otekle noge, preporučalo se da se volovske noge kuhaju sa zelenjem te da se u toj tekućini kupaju noge. Protiv začepljenja jetre navodno je pomagao napitak od tople volovske žuči. Protiv srdobolje preporučalo se uzimanje dimljenog i kuhanog ili u prašak spaljenog volovskog mesa zajedno s vinom.

VOSAK se od starine veoma cijenio, zbog toga što je potjecao od pčela koje su se veoma poštovale, kao i zbog svoje podatnosti koja je omogućavala modeliranje. Mladići su se nadali ispunjenju svih svojih želja kod djevojaka kad bi uza se nosili kravljak i valerijanu zamotane u crveni vosak. Rana izazvana ubodom igle navodno će brzo zacijeljeti ako se igla odmah zatakne u vosak. —> Ubijanje.

VOZAČ AUTOMOBILA se nada da ga talisman (maskota) može sačuvati od nevolja i saobraćajnih nesreća. On nerijetko daje automobilu ime od milja i tako ga uzdiže na razinu bića koja imaju dušu (—> Animizam, Pogovor str. 214). —> Smak svijeta.

VRAG —> Đavo.

Plašenje vraga golotinjom

Vrag zahtijeva ispunjenje ugovora.

VRANE Ako se vrana spustila na krov, vjerovalo se da u toj kući netko mora umrijeti. Tko u proljetnim noćima začuje vranu, dobit će navodno rane na stopalima. Vjerovalo se da amulet s okom vrane djeluje ljekovito protiv svih oboljenja očiju. Bolove u ručnom zglobu pokušavali su liječiti oblikujući krajem vunene niti takozvanu »vraninu nogu« i omotavajući ga uveče prije spavanja oko zgloba. —> Putovanje, —> Obrve.

VRAPCE su smatrali prognozerima vremena: ako bi ujutro sjedili nakostriješeni, smatralo se da će biti kiše; kad bi zimi došli čupavog perja u blizinu kuća, računalo se s velikom hladnoćom, a kad bi im perje bilo glatko i poleglo, smatralo se da će vrijeme biti blago; ako su lijeno i tromo čučali uokolo, bio je to znak oluje i kiše, zimi snijega, a ako su se valjali po prašini i upadljivo mnogo cvrkutali, i to se smatralo znakom kiše.

Mislilo se da vrapci imaju osobito intenzivan ljubavni život, pa su ih zato uzimali kao pomagače ljudske ljubavi. Njihova krv i njihovo meso, a naročito, naravno, njihovi spolni organi bili su često sastavni dijelovi ljubavnih napitaka.

Protiv raka stavljali su se bolesniku oblozi od svježeg vrapčjeg mesa. Protiv čireva na rožnici ukapavala se vrapčja krv. Protiv kolika i bolesti sv.

Vida primjenjivao se čak vrapčji izmet, a protiv zubobolje u uho se stavljala mješavina vrapčjeg izmeta i ulja.

VRAT Vjerovalo se da su ljudi kratkog vrata lukavi i podli; ljudi dugog vrata slovili su kao glupani, bojažljivi i bespomoćni, a oni debelog vrata kao nagli i naprašiti.

VRATA se navodno moglo otvoriti pomoću sjemena —> paprati i —> cikorije. Škripanje vrata, stepenica ili drugih drvenih predmeta općenito se smatralo lošim znakom.

VRBANAC ili PLAMENIK Tko nije želio oboljeti od vrbanca, držao bi u kući crvenu zimovku ili bi na Poklade ujutro pojeo dimljenu krvavicu.

VRBOVE MACICE Kita vrbovih macica s ispuhanim jajima smatrala se sredstvom za zaštitu od vještica. —> Cvjetna nedjelja, —> grlobolja.

VRELO MLADOSTI Tko se na Valpurgino (1. 05.) opere u seoskoj bari, navodno će se pomladiti i poljepšati i takav ostati. —> Stari su se ljudi nadali da će doći do novih snaga ako budu spavali zajedno s dobro razvijenom djecom. —> Život, —> Muškarci i —> Pogovor str. 214.

VRIJEME su ljudi pokušavali proreći iz najrazličitijih događaja i postupaka životinja. To je važilo za vrapce i žune kao i za ptice uopće, za mačke, pse, pauke pa i razne biljke (—> Zima). Smatralo se da se nevrijeme može odbiti pomoću ogledala. —> Kiša, —> Lijepo vrijeme.

VRIJES Ako vrijes osobito bujno cvate, očekuje se oštra zima.

VRT biljke koje donose plod nad zemljom trebalo je sijati ili saditi u doba kad se mjesec puni. Sve biljke koje rastu pod zemljom navodno će bolje uspijevati ako se iskopaju u vrijeme kad mjesec ide u manjak, na primjer krumpir, repa i luk. Također se tvrdilo da ne uspijeva ništa što se posije u trenutku mjesečevog obrata. Rotkve se nije smjelo sijati utorkom i četvrtkom, jer će inače navodno biti crvljive. Ponedjeljak se općenito smatrao nepovoljnim za rad u vrtu, a ponegdje se za taj rad preporučivalo noćne sate. —> Korov.

VRTOGLAVICA se navodno mogla spriječiti bijelom, a ponegdje i darovanom lukovicom u džepu. Vrtoglavicu navodno neće dobiti ni onaj tko jede srce, jetra i krv divokoze, a plesači na žici, krovopokrivači i brdski lovci vjerovali su u preventivnu snagu jela od vjeveričjeg mesa i mozga. Ljudi koji su živjeli u planinama ili mnogo planinarili pouzdavali su se u djelovanje —> tirkiza. Ali navodno je bilo još bolje imati pri sebi crveni sumpor, jer on ne djeluje samo preventivno već liječi i vrtoglavicu. Lijekom protiv akutne vrtoglavice smatralo se i mazanje sljepoočica guščjom masti. —> Gorski kristal.

VRUĆICA Vjerovalo se da se čovjek cijele godine može zaštititi od vrućice ako na Novu godinu pojede graškovu juhu ili u proljeće proguta prve cvjetove jagode, crnog gloga, sase, kopitnjaka ili jaglaca. Preventivno je djelovanje navodno bilo postignuto i kad bi se pojele borovnice, ubrane na Sv.

Ivana (24. 06.) ili ječmena kaša s krvavicom na Pokladni utorak prije izlaska sunca. Dalje se vjerovalo da i zakapanje kruha i soli pod bazgu može zaštititi od vrućice, isto kao i ako se na Veliki četvrtak ili na Veliki petak natašte pojedu pereci ili mravlja jaja. Zaštitnom mjerom smatrali su i post na Veliki četvrtak. Tko na Uskrs ujutro proguta tri prve ljubičice, neće cijele godine dobiti hladnu groznicu.

Kad bi se osjetilo da se približava vrućica, trebalo je odmah na leđa privezati mali ručni mlinski kamen i s njim što je brže moguće potrčati uzbrdo, sve dok se ne padne od iscrpljenosti; poslije toga se navodno nije mogla dobiti vrućica. Vrućicu koja je već izbila pokušavali su oslabiti uzimanjem praška ostruganog sa smaragda ili lapis lazulija. Također se vjerovalo da pomažu strugotine od zvona, a za haringine kosti smatralo se da odnose vrućicu. Preporučivano je i da se razreže devet izdanaka hajdučke trave i da se u žlici s juhom dade bolesniku koji ima vrućicu. Drugog je dana trebalo dati osam izdanaka, trećeg sedam, itd. Devetog će dana vrućica navodno nestati. Mislilo se da se vučica može ublažiti i ako se jedu hruštevi.

Osim toga, navodno je pomagalo ako se pojede jabuka načičkana zrnima papra ili komad kruha s tri kapi krvi iz uha crne mačke. U drugim se regijama ozdravljenje očekivalo kad bi se bolesniku ovilo slamnato uže oko jednog koljena ili kad bi bolesnik tako dugo jurio za crnom mačkom dok ova ne crkne od iscrpljenosti. Također se vjerovalo da ljudima koji imaju vrućicu pomaže ako obuku košulju žene koja ima menstruaciju. Narodna je medicina obećavala da će hladna groznica nestati ako se pojede bijeli pijesak s vodom. —> Delirij, —> Sove, —> Meci.

VUK Amulet s okom vuka imao je zadatak da štiti od urokljivih očiju, kao i uopće od nesreće, opasnosti i nepravde. Tko je uza se nosio vučju dlaku, poštedjet će ga lopovi, a tko pojede vučje srce izliječit će se od epilepsije. Ljekovita se snaga pripisivala i pojasevima od kože životinja koje su rastrgali vukovi. Ljudi su se umirivali vjerovanjem da onome tko opazi vuka prije nego što vuk ugleda njega, ne prijeti nikakva opasnost, a da će onaj kome vuk prijeđe preko puta čak imati sreću. Ipak, snovi o vuku su imali loše značenje. Vjerovalo se da će onijemjeti onaj tko pojede meso životinje koju je razderao vuk (—> Pogovor str. 214), a tko pojede janje koje je rastrgao vuk, postat će navodno vampir. Drugdje se vjerovalo da se slikom vuka na nadgrobnom kamenu moglo postići da se mrtvac ne diže iz groba.

VUKODLAK Vjerovalo se da se ljudi privremeno mogu pretvoriti u vukodlaka ako nose pojas od štavljene ljudske kože ili vučje krzno. U starom se vijeku vjerovalo da će se u vukodlaka pretvoriti onaj tko napusti ljudsko društvo ili koji bude izopćen iz ljudskog društva.

VUNA Budući da vuna može »usisati« prljavštinu i prašinu, pripisivala joj se i moć da ljude može očistiti od grijeha i propusta. Otekline su pokušavali liječiti komadom pamuka koji je prethodno visio vani na kiši.

Z

ZABORAV Ako se željelo zaboraviti neugodnosti, trebalo je, u trenutku kad se čovjek toga sjeti, baciti papuču preko glave unatrag.

ZAČEĆE Ako se željelo imati sina, trebalo je pokušati u noći mladog mjeseca i za vrijeme plime jer se za vrijeme oseke i zadnje mjesečeve četvrtine očekivala djevojčica. (—> Pogovor str. 214). Strastvena ljubav muškarca i žene i jaki izljev sjemena također su obećavali dječaka. Ako se sjeme izlijeva slabo, ipak postoji nada da se (uz uzajamnu ljubav) rodi zdrava djevojčica. Iz jakog sjemena, ali kod nedostatka uzajamne ljubavi, rodit će se navodno ogorčeni dječak. Kaže se da usprkos ljubavi muškarca i jakom izljevu sjemena, treba računati sa slabašnim dječakom ukoliko žena ne voli dovoljno. Djevojčica će se navodno razviti i onda kad ili muž ili žena nisu dovoljno voljeli i sjeme se slabo izlijevalo.

ZAKLETVA —> Krivokletstvo

ZALAZAK SUNCA Kad bi sunce zašlo, počinjalo je, prema proširenom vjerovanju, opasno vrijeme demona i drugih duhova, pa je zato do tada trebalo završiti sve radove, ako se nije htjelo ugroziti svoju sreću. Tko bi, na primjer, poslije zalaska sunca meo i iznosio smeće iz kuće, odnosio bi vlastitu sreću, dok se za ženu koja je u subotu navečer još prela, govorilo da prede konopac za svoje vješanje. —> Noć.

ZAMORCI navodno na sebe navlače sve bolesti. Zbog toga bi ljudi uzimali zamorca u krevet i zavezali ga za bolesno mjesto na tijelu. —> Reumatizam.

ZARAZNE BOLESTI izazivaju se, prema vjerovanju, ako se stol ili klupa pometu metlom. Ali, ako se uza se nosio korijen mrazovca ili kravljaka, nije moglo doći do zaraze. U starom je vijeku i lovor djelovao kao zaštitno sredstvo. —> Muhe.

ZARUČNICI prema vjerovanju nisu smjeli jedno drugome pokloniti čašu, jer će se njihova veza inače raskinuti. I darovi od njihove kose ili s njom, su opasni, jer time navodno u kasniji brak ulazi nemir. —> Kumstvo.

ZATRUDNJENJE Brojna su sredstva za koja se smatralo da stimuliraju zatrudnjenje i time ispunjaju želju za djecom. Medu njih spada korijen mandragore, kao i miksture od magarećeg mlijeka s krvi šišmiša, ili divljeg peršina kuhanog u vinu, zatim voda s malo krvi novorođenčeta ili krvi posteljice, ili s muževljevom pljuvačkom.

Veprova muda u prahu, medvjeđa žuč, brezov sok, žesta od matičnjaka, sjeme koprive, zečja krv, goveđa i svinjska žuč s dodatkom meda - sve se to također upotrebljavalo kao sredstva za pospješavanje zatrudnjenja, koja je trebalo uzimati oralno. Osim toga ženama se savjetovalo da prije spavanja pojedu meko kuhano jaje s dodatkom mošusa ili da pola sata prije snošaja popiju mlijeko mlade krave još toplo od mužnje. —> Trudnoća.

ZATVOR ili TVRDA STOLICA Protiv toga je navodno pomagala

ostrugana jabuka koju je trebalo strugari od cvijeta u smjeru peteljke (—> Proljev).

I —> tirkiz se smatrao sredstvom protiv zatvora. Kod djece se primjenjivao još jedan recept: trebalo im je strugati nokte na rukama i nogama od vrhova do korijena, pa im onda dati da pojedu strugotine. —> Bazga.

ZAUSTAVLJANJE KRVARENJA Krv se navodno mogla zaustaviti ako se u ruci drži jaspis. To se djelovanje pripisivalo i karneolu i malahitu, a isto tako i sardoniksu, kad bi se uzimao u smrvljenom obliku. Smatralo se da pomažu i vrhovi bikovih rogova u prahu, koje treba uzeti s vodom. Osim toga, vjerovalo se da se krv može zaustaviti ako se u ruci drži lišće pastirske torbice ili trputac; kad se radilo o trpucu, ponekad je bilo dovoljno samo ga pogledati pa da krvarenje prestane. Takvo se djelovanje očekivalo i od likovca, paučine kao i od mahovine sa zida groblja. —> Nož, —> Različak.

ZAUŠNJACI su se, prema narodnom vjerovanju, mogli izliječiti ako se crnoj kozi veže crna marama.

ZAVIST kao posljedicu navodno donosi urokljive oči. Ali se zavist, kako se vjerovalo, može prevladati pomoću safira.

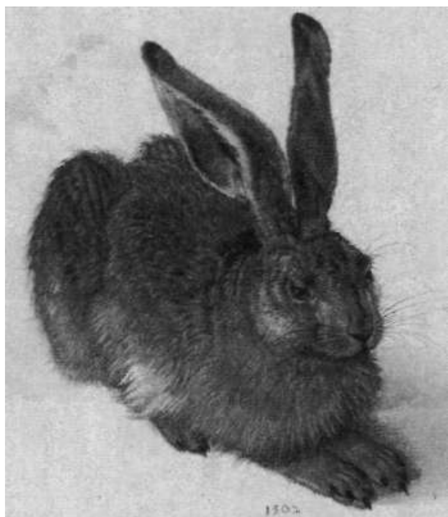
ZDRAVLJE za cijelu godinu koja dolazi pokušavao je steći onaj tko bi u proljeće progutao prva tri pupoljka maslačka ili prve tri sase. Zdravlje i snaga mogli su se navodno postići i s brezovim sokom ako ga se pije u svibnju, kao i s varivom od koprive koje se dugo smatralo kultnim jelom.

Ušmrkivanjem heliotropa moglo se, navodno, zaustaviti krvarenje iz nosa. Drvorez iz djela »Hortus sanitatis«, 1483.

Preskakivanje ivanjih kresova bilo je za zdravlje navodno isto tako važno kao i spavanje pod bazgovim grmom, a i kihanjem se čovjek mogao osloboditi bolesti. Vrlo se ljekovitom smatrala voda, prije svega ožujska, uskršnja i svibanjska, kao i sva tekuća. Za tekuću se vodu mislilo da otplavljuje bolesti. Za zdravlje su bili važni i određeni postupci, na primjer na Novu godinu i na Veliki četvrtak. Općenito se smatralo da će čovjek ostati zdrav ako ne bude govorio o zdravlju.

ZEC se u predkršćanska vremena djelomično smatrao svetom životinjom. Simbolizirao je plodnost, mnoštvo djece i nije ga se smjelo jesti. Kasnije i u drugim krajevima, na primjer kod Rimljana, smatralo se da jelo od zeca

A. Durer: »Zec«, akvarel, 1502. Zečja se šapa općenito smatra sretnim znakom, jer se zec rađa otvorenih očiju pa se misli da je kadar izdaleka vidjeti zlo.

nakon devet dana pokazuje uljepšavajuće djelovanje. Tokom vremena zeca su čak počeli smatrati vjesnikom nesreća. Vještice i zli duhovi pojavljivali su se u liku zeca. Kome bi zec pretrčao preko puta, toga bi čekala nesreća, osobito ako je zec došao s lijeve strane. Nesreća se mogla odvratiti samo ako se čovjek odmah tri puta okrene ili ako ubije zeca. Prema jednom drugom vjerovanju, amulet s okom zeca mogao je zaštititi od očnih oboljenja i od sljepila. Vjerovalo se i da zečja krv stimulira začeće, a da ga zečji urin sprečava. Također se vjerovalo da se može osloboditi mokrenja u krevet ako se nakon zalaska sunca pojede kuhanu zečju glavu.

ZEČJA USNICA Tvrdilo se da će djecu sa zečjom usnom roditi one majke koje za vrijeme trudnoće budu pile iz posude s razlupanim rubom.

ZELENA BOJA slovi kao boja nade, biljki koje niču i života koji se rađa. Ali je to ujedno i boja otrova.

ZEMLJI se pripisivala velika snaga. —>Novorođenčad, —> Grudobolja, —> Krstobolja. U najnovije vrijeme ima nogometaša koji prije utakmice poljube tloigralištada bi sebi osigurali pobjedu. —> Pogovor str. 214.

ZEMLJOTRES navodno prijeti onda kad sunce ima kolutove.

ZEPSTI nikada neće (tako se vjerovalo) ona djeca koju babica nakon prve kupelji istrlja koprom.

ZGLOB RUKE Bolova u zglobu ruke ljudi su se pokušavali osloboditi oblikujući krajem vunene niti takozvanu vraninu nogu i omatajući tom niti navečer prije spavanja zglob.

ZIJEVANJE Ako muškarac i žena, ili mladić i djevojka istovremeno zijevnu, očigledno su jedno drugom simpatični. Zijevanje na Silvestrovo smatralo se dobrim znakom za novu godinu. Nasuprot tome, mislilo se da je zijevanje opasno jer pri tome u usta može uletjeti đavo u liku komarca, pa zato kad se zijeva treba staviti ruku pred usta (—> Pogovor str. 214).

ZIMA Oštra, hladna zima očekivala se kad bi godina počela subotom ili kad bi naročito bogato cvao vrijes, kad bi drveće, osobito breze, dugo zadržalo lišće, kad bi glog i oskoruša imali mnogo plodova i kad bi bilo puno oraha. Na hladnu je zimu ukazivalo i obilje lješnjaka i šiški bora, mnogo muha i kopriva koja visoko

Mijo Kovačić: »Zima s velikim nebom«, 1969.

raste. Blagoj su se zimi ljudi nadali i kad bi lasice dugo zadržale svoje smeđe krzno. —> Mraz, —> Hladnoća.

ZIMZELEN Tko uza se nosi zimzelen koji je ubran između Velike gospe (15. 08.) i Male gospe (8. 09.) taj je siguran da njime neće zavladati đavo. Zimzelen ubran u to vrijeme štitio je i protiv zlih duhova u kući, ako bi ga se objesilo iznad kućnih vrata. Toj su biljčici naši preci pripisivali veliku snagu protiv svih zlih čarolija. Međutim, ako se zimzelen stavio u jelo, vjerovalo se da će doći do svađe bračnih drugova - u drugim se pak krajevima proricalo suprotno. Ako se na Novu godinu zimzelen stavio na štednjak ili na vruću lopatu za ugljen, kovrčanje lišća tumačilo se kao sreća, a ako je lišće izgorjelo, vjerovalo se da će onaj tko pita uskoro umrijeti. U novogodišnjoj noći stavljali bi list zimzelena na tanjur napunjen vodom: ako je tokom slijedeće noći ostao zelen, u novoj se godini očekivalo zdravlje, a ako je dobio mrlje, trebalo je očekivati bolest, dok je crnilo lista značilo smrt. Ako se željelo da dijete pažljivo uči i bude

pametno, objesilo bi mu se korijen zimzelena u vrećicu oko vrata.

ZLATNA KAPLJICA —> Zlato.

ZLATO se dugo vremena smatralo najboljim lijekom i sredstvom za jačanje s nepogrešivim djelovanjem. Protiv —> urokljivih očiju u mnogim se krajevima nosio zlatni obruč oko vrata. Za liječenje žutice trebalo je oko vrata objesiti zlatni prsten ili dukate ili se ogledati u zlatni pehar. Protiv ušnih bolesti, osobito gnojenja, nosile su se zlatne naušnice u uškama. Naušnice su se nosile i da bi se sačuvao vid, a smatralo se da one, osim toga, privlače na sebe sve što uzrokuje da oči suze. Zlato se preporučivalo i protiv srčanih oboljenja, pa se tako protiv nervoznog lupanja srca na predio srca vezivao plosnati komad zlata. Vjerovalo se da zlato djeluje i protiv nesvjestice. Sve do u naše vrijeme upotrebljavale su se takozvane zlatne kapi (natrijev zlatni klorid) jer su se ljudi pouzdavali u djelovanje zlata na srce i krvotok. Zapravo su u tom lijeku bila odlučujuća druga sredstva. Bolesnike od srdobolje pokušavalo se izliječiti napitkom od kokošje juhe i fino struganog zlata. Budući da se mislilo da je zlato nastalo pomoću sunca i da je zato srodno suncu, pripisivala mu se i moć da produljuje život. (—> Pogovor str. 214). Kapetan koji je htio privezati sreću za svoj brod, stavljao bi zlatnik pod jarbol. Ako sijač dok sije nosi zlatni prsten, sjetva će navodno biti osobito uspješna i zaštićena od štete. Sanjati zlato donosi sreću. Ljekovite je trave trebalo iskapati zlatnim ili srebrnim predmetima, a operacije je trebalo

Slika 1: Nastajanje zlata iz žive u obliku krilatoga sunca. Rukopis iz St. Gallena, 15. st.
Slika 2: Zlatne poluge koje su u ljevaonici teške 12,5 kg svaka.

izvoditi zlatnim instrumentima, pa onda za pacijenta navodno neće biti nikakve opasnosti. —> Pauk.

ZLO priziva onaj tko turne prst u čašu za piće ili udari viljuškom po stolu. I onaj tko lupka prstima po stolu, navodno izaziva nevolju. Osim toga, vjerovalo se da i kometi najavljuju zla vremena.

ZLOČINCI poslije smrti navodno pocrne kao gavranovi. —> Smaknuće.

ZLURADOST Vjerovalo se da ljudi s izrazito kratkim rukama i šakama

imaju izraženu sklonost prema zluradosti.

ZMAJEVE su ljudi zamišljali kao životinje slične zmijama ili gušterima koje bljuju vatru, a često imaju krila ili lavlju glavu. Protiv tog stvorenja, koje je bilo neprijatelj ljudima i bogovima, borili su se junaci u mitovima - na primjer Siegfried, Dietrich von Bern i sv. Juraj - i slavili pobjedu nad njima. Vjerovalo se da se zmajevi razvijaju od crnih pijetlova, pa su zato te životinje brzo ubijali.

ZMIJE Vjerovalo se da će onaj tko bude jeo meso i pio krv zmija steći dar razumijevanja životinjskog govora. Isto se tako tvrdokorno održavalo i vjerovanje da se zmije i škorpione može ubiti ljudskom pljuvačkom. Osim toga vjerovalo se da se zmije i druge odvratne životinje može ubiti ljeskovom šibom. Ljeskova grana slovila je od najstarijih vremena kao najsigurnija zaštita od zmija: oko zmije je trebalo povući —> krug jednogodišnjim prutom, pa bi onda zmija postala neškodljiva. —> Zmijski ujed, —> Pogovor str. 214.

ZMIJSKI OTROV se navodno mogao učiniti neškodljivim pomoću serpentina. Trebalo je na ranu od ugriza staviti zagrijani serpentin i istovremeno ugrizenom dati da popije vina iz pehara od serpentina u kojem je prethodno ležao komad tog kamena. Mesu lasice u salamuri također se pripisivala moć da zaštiti od ujeda zmije, a isto tako i —> rutvici.

ZMIJSKI UJED Prema starom predanju od ujeda zmije bit će pošteđen onaj tko kroz usta provuče prva tri cvatuća klasa žita i proguta cvjetove koji pritom otpadnu. Ljudi su vjerovali da ih zmija neće ugristi i kad bi sa sobom nosili grančicu bijele topole ili prije izlaska sunca pojeli jaje crne kokoši. Obrambeno djelovanje pripisivalo se i češnjaku koji je trebalo pojesti na dan Pavlovog obraćenja (25. 01.), kao i čišćenju cipela na Veliki petak. Za liječenje rane od ugriza upotrebljavalo se pivo u kojem se kuhalo lišće jasena ili oblog od zmijskog mesa. Isto djelovanje pripisivalo se i prašku napravljenom od zmijske kože koju je trebalo oguliti za mladog mjeseca i zatim osušiti. —> Hijacint.

ZNATIŽELJU prema starom vjerovanju, kažnjavaju duhovi. Tko je znatiželjan, neće dugo živjeti. (—> Pogovor str. 214.)

ZNOJ Voda koja se popije iz serpentinskog pehara navodno izaziva znojenje. Ako se bolesnikov znoj obrisao komadom kruha, pa onda taj kruh bacio psu, vjerovalo se da će bolesnik ozdraviti ako pas pojede kruh, a umrijeti ako kruh ostane nepojeden. Također se vjerovalo da se može uza se privezati voljenu osobu ako joj se u jelo umiješa malo vlastitog znoja. —> Ospice.

ZUBI Ako su gornji sjekutići široko razmaknuti, govorilo se da će ta osoba otići daleko od kuće. Rupe u zubima će navodno dobiti onaj tko bude jeo kruh što ga je imao u džepu za vrijeme dok je zvonilo mrtvačko zvono, a zubi će pocrnjeti onome tko za to vrijeme bude jeo. Zubi će ispasti onome tko bude jeo za vrijeme oluje.

Ako se doručkovalo sa stolnjaka koji je preko noći bio prostrt i s kojeg su miševi jeli mrvice, mora se računati s tim da će zubi istrunuti. Vjerovalo se da će lijepe zube imati djeca koja se odvikavaju od majčinog mlijeka dok se mjesec puni. —> Mrtvački zubi imali su različito čarobno djelovanje ako ih se nosilo uza se, pa su tako navodno štitili od gamadi i čuvali sreću.

ZUBOBOLJU su pokušavali spriječiti držeći kod pranja desni, mokri palac iza uha ili prelazeći svakodnevno prstenjakom preko zubi ili perući se tim prstom i svježom vodom iza uha. Tvrdilo se da čovjeka cijelog života neće boljeti zubi ako ga majka prestane dojiti dok se mjesec puni ili ako kod izdojavanja sjedne na zrno šljunka. Od zubobolje je čovjeka također mogla obraniti prva kaša priređena s izdankom lipe, odrezanim na Veliki petak dok je sat odbijao dvanaest sati ili srneće oko kao amulet. Zaštitu za cijelu godinu koja slijedi moglo se navodno steći ako se prije svih drugih ugleda rodu i zaželi joj dobrodošlicu ili ako se na Veliki petak odrežu nokti, a koristio je i post na Veliki četvrtak.

Smatralo se da kod akutne zubobolje pomaže mast od ružinog ulja i ušiju s lišća kojom je trebalo namazati vanjski slušni kanal, kao i sok s mirisom opijuma što ga buba mara u slučaju opasnosti izlučuje iz leđa. Smatralo se da djeluje i oblog od zelenog sapuna i malo mljevene kave koji se stavlja iza uha koje je nasuprot bolnom mjestu. Kao pouzdano sredstvo preporučivalo se da se poslije pranja najprije obrišu ruke pa tek onda lice. Bolove su pokušavali ublažiti i struganim hrenom koji se u bijeloj krpici stavljao na zatiljak, kao i toplim, plavim rupcem oko glave ili crnom vrpcom oko vrata. U nadi da će se bol ublažiti, desna ruka bolesnika trljana je vlastitom desnicom sve dok se ruke nisu ugrijale, pa se onda vlastitom rukom prešlo tri puta po obrazu pacijenta, u smjeru prema dolje. Zubobolju su ljudi pokušali liječiti čak i time što bi poljubili magarca. —> Maslačak, —> Čačkalica, —> Čavli za lijes.

ZVECKANJE Kad god bi ljudi čuli, na prvi pogled neobjašnjivo zveckanje kovine ili stakla, vjerovali su u prisutnost duhova ili ukletih ljudi.

ZVEKET koji se čini da dolazi od prozora, lanaca ili sličnog, ali se zapravo ne može objasniti, smatrao se predznakom smrti ili potvrdom smrtnog slučaja koji je upravo nastupio.

ZVIJEZDA PADALICA —> Želje.

ZVIŽDANJE Govorilo se da onaj tko zviždi, privlači vjetar i oluju. A tko zviždi prije spavanja, priziva đavola. Uopće se mislilo da zviždanje noću donosi nesreću. Djevojke ne smiju zviždati jer se onda navodno đavo smije.

ZVONO Strugotine sa zvona navodno su pomagale protiv raznih bolesti, a prvenstveno protiv epilepsije i groznice. Kao sredstvo protiv probadanja sa strane preporučivalo se pranje u vodi u kojoj je prethodno bila oprana zvečka zvona. Vjerovalo se da se ludilo može izliječiti ako se pije iz zvona, a protiv bolova u ušima tre-

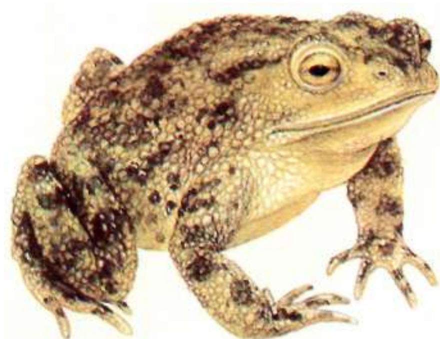
balo je napisati svoje ime plavom bojom na veliko zvono u crkvenom zvoniku, slično kao i kod promuklosti. —> Pogovor str. 214.

ZVONJAVI ZVONA pripisivali su još u starom vijeku različita magična djelovanja: da može razbiti olujne oblake i sačuvati selo od udara munje; i vještice koje su jahale na lavinama izgubile bi navodno od zvona svoju moć. U moć crkvenih zvona vjerovalo se i onda kad je prijetila opasnost da slana uništi plodove na polju i voćke. Budući da su mrave smatrali začaranim bezbožnicima, vjerovalo se da zvona pomažu i protiv najezde mravi. Ako je za vrijeme zvonjave crkvenih zvona otkucavao sat, smatralo se da je to znak nesreće; u nekim se krajevima čak mislilo da se tada radi o smrtnom slučaju u rodbini ili među prijateljima.

ZVONJENJE U UŠIMA Ako zvoni desno uho, predstoji nešto dobro ili netko dobro govori o onome kome zvoni uho. Ako zvoni lijevo uho, vjerovalo se u suprotno. Tada su se ljudi ugrizali za jezik u uvjerenju da će onaj tko ih ogovara time dobiti mjehur na jeziku. Kad bi zvonjenje naglo prestalo, vjerovalo se da se pogodilo ime onoga tko ogovara.

Ž

ŽABA U narodu se tvrdi da će onaj tko u proljeće ugleda prvu žabu u vodi mnogo plakati; veselit će se pak onaj tko ugleda žabu u travi. Zaštitom od promuklosti smatralo se glasno kreketanje zajedno sa žabama čim ih se u proljeće prvi put čuje. Žabama se pripisivala ljekovita i čarobna snaga u različitim slučajevima, i to kad ih se ubije na ovaj ili onaj način. Ubijena žaba navodno, između ostalog, donosi i kišu. Onaj tko bude mučio žabu, bit će prema narodnom vjerovanju kažnjen sljepoćom. Sunčane su pjege ljudi pokušavali odstraniti žabljom ikrom koju je trebalo staviti na lice na Ivandan (24. 06.) prije izlaska sunca.

Ubiti žabu donosi nesreću jer se vjeruje da je u nje duša dječaka ili djevojčice koji su rano umrli. Žaba u kući donosi sreću. Male žabe liječe bolesti i potiču na ljubav.

ŽABNJAČA ili LJUTIĆ Pomoću ekstrakta te biljke muškarci su pokušavali ponovo steći izgubljenu potenciju.

ŽALOST Raznom se dragom kamenju pripisivalo svojstvo da štite od žalosti ljude koji ga nose: —> ametist, —> kalcedon, —> granat, —> opal, —> rubin i —> safir. Vjerovalo se da su ljudi s jakim, čekinastim obrvama osobito skloni tuzi. —> Melankolija.

ŽDREBANJE Mnoge su se sporne i problematične stvari rješavale ždrebanjem, u ranijim vremenima uz pomoć svećenika. Ta je božja odluka poslije toga bila za ljude obavezna. —> Božji sudovi.

ŽEĐ se navodno mogla utažiti pomoću ahata koji je trebalo držati pod jezikom. U slučaju vrućice trebalo je na isti način primijeniti krizolit. Tko na Veliki petak.preko dana pije vodu, bit će navodno sve do kraja godine žedan.

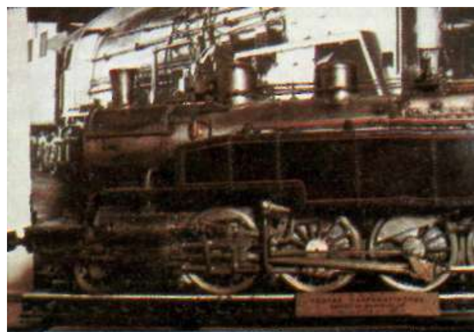
ŽELUČANA BOL prijeti - kako se vjeruje - onome tko jede jela promiješana oštrim nožem. Želudac će navodno boljeti i onoga tko muči žabu krastaču. Dijete je mogao zaboljeti želudac ako neki muškarac pije iz puknute čaše. Protiv boli u želucu jelo se pljesnivi kruh. Često se kao ljekovito sredstvo upotrebljavao i kumin koji je trebalo sakupiti na Ivandan (24. 06.) prije izlaska sunca ili za vrijeme podnevne zvonjave zvona. Ublažavanje želučane boli očekivalo se i od borovnica koje je trebalo ubrati na Sv. Jakova (25. 07.) ili u razdoblju od 15. 08. do 8. 09. i zatim ih osušiti. Narodna je medicina preporučivala prepeličju juhu kao sredstvo za čišćenje. Osim toga ljudima koje je bolio želudac preporučivalo se da u petak obuku čistu košulju. —> Napuhnutost.

ŽELUDAC navodno jača amulet od zelenog jaspisa, a tko na Veliki petak

pojede natašte jabuku, neće ga do kraja godine boljeti želudac. Smatralo se da bolesnom i bolnom želucu koristi ne samo smrvljeni beril, nego i strugotine željeza i riječni pijesak zajedno s bunarskom vodom. Kod akutnih tegoba davao se čaj od bijelog cvijeta hajdučke trave. Osim toga savjetovalo se da se ujutro i uveče natašte pojede slanina pocrnjela od dimljenja. Protiv bolova u želucu poslije jela pomagala je mljevena kava na vrhu noža, dok su se kronična želučana oboljenja liječila —> šipkom koji je trebalo jesti određenih dana. Akutni su se bolovi ublažavali i stavljanjem plave platnene krpe na želudac, a grčevi stavljanjem crne mačje kože na prsa. I pivo se smatralo ljekovitim ako ga se prolilo preko nađene, zagrijane i usijane potkove i zatim još toplo popilo. Želudac izmučen proljevom liječio se vodom, mlijekom ili vinom u kojem je prethodno bio ugašen komad užarenog željeza. —> Probava.

ŽELJE Vjerovalo se da će se ispuniti sve želje ako se u Ivanjoj noći (24. 07.) objesi cvijet sedmogodišnjeg grma svibovine ili ako se uza se nosi granat ili lastavičje srce kuhano u mlijeku ili kost žabe koju su oglodali mravi. Onome tko bi, dok je padala zvijezda, brzo nešto zaželio, želja će se navodno ispuniti. A onaj kome ispadne trepavica, treba da je položi na poleđinu ruke i da nešto zaželi; ako dlaka zatim odleti kad se u nju puhne, smatralo se da će se želja ispuniti. Mladići su se nadali ispunjenju svih svojih želja kod djevojaka kad bi uza se nosili kravljak i valerijanu u crvenom vosku. —> Kovani novac.

ŽELJEZNICA U 19. stoljeću željeznica je bila povezana s mnoštvom praznovjerja, protiv kojeg su povremeno čak i svećenici propovijedali s crkvenih propovijedaonica. Vjerovalo se da će se pokvariti priroda, da je prije trava mnogo bolje rasla i da na svakoj stanici jednog putnika odnese đavo.

Željeznica je, premda relativno nov izum, pobudila velik broj vjerovanja. Ako se, npr., prođe ispod nadvožnjaka dok željeznnica ide, ispunit će se svaka želja.

ŽELJEZO je, kako se često vjerovalo, štitilo od zlih duhova (—> Potkova, —> Pogovor str. 214). A onaj tko prijeđe preko željeznih čavala koji leže na podu, uskoro će umrijeti. —> Kovina.

ŽENE Kad je više žena stajalo brbljajući na okupu, smatralo se da će biti kiše. Ako se srelo ženu koja nešto nosi, trebalo je očekivati sreću, a ako nije ništa nosila, ljudi su se bojali nesreće (—> Stare žene). U narodu se govorilo: tamo gdje je žena gospodar u kući, stolovi se klimaju, a noževi ne režu. Ako se žena opirala da jede kruh začinjen kuminom ili korijande-

rom, vjerovalo se da je vještica. Govorilo se da će umrijeti mnoge žene ako u siječnju ne bude snijega, već pada kiša. —> Plodnost, —> Brak, —> Menstruacija,—> Blizanci.

ŽENIDBA/UDAJA U narodu se govorilo: ako muškarac nađe jedan od rijetkih cvjetova trbušnice, dobit će lijepu ženu. Vjerovalo se da se vjenčavati treba u vrijeme kad se mjesec puni, pa će se onda u braku steći imetak. Od dana se najpovoljnijim za vjenčanje smatrao utorak jer će onda prva zajednička noć pasti u petak - dan koji je kod Germana bio posvećen božici ljepote i ljubavi, uzpretpostavku da mladi par bude suzdržljiv prve tri noći nakon vjenčanja. —> Vjenčanje, —> Sretni dani, —> Pijenje.

ŽENSKE TRAVE Takvima su se smatrali npr. timijan (majčina dušica), žuto ivanjsko cvijeće i tratinčica. Te su biljke stavljali rodiljama u krevet da bi ih zaštitili od čarolija.

ŽETVA Već se na Novu godinu pucalo preko polja i u voćke u želji da se u njima probudi plodnost. Lijep dan na Novu godinu smatrao se znakom plodne godine. I ledene šare na prozorima u periodu od 25. 12. do 6. 01. navodno su najavljivale dobru žetvu. Isto se tvrdilo kad je u proljeće bilo vrlo mnogo maslačaka. Ali, kad bi ljudi čuli kukavicu poslije Ivandana (24. 06.), zaključivali su da će žetva biti loša. Sa žetvenim radovima nije trebalo počinjati u ponedjeljak, već u petak. Tvrdilo se da

Mirko Virius: Žetva, 1938.

će tada prinos biti bolji. —> Borove šiške, —> Mrazovac, —> Voće, —> Riba.

ŽGARAVICA će navodno prestati ako se razgrize neparni broj zrna kave i zatim proguta. Ako se iznad stola objesi kravljak, to će, kako se smatra, djelovati preventivno.

ŽITO Prva tri cvijeta pšenice koja se ugleda u proljeće i ako ih se proguta prema narodnom vjerovanju, djeluju preventivno protiv groznice i ugriza zmije. —> Kruh.

ŽIVCI Smatralo se da ulje dobiveno od ličinki hrušta jača živce ako se čovjek njime trlja.

ŽIVČANA GROZNICA se, prema narodnom vjerovanju, mogla ublažiti mokrenjem na jetra neke životinje.

ŽIVOT Po starom je vjerovanju —> kosa bila centar života, a ljudi guste kose naročito su dugo živjeli. Ranije se vjerovalo da dugo žive i ljudi velikih ušiju, dok prema novijem vjerovanju velike uši ukazuju na kratak život. Također se vjerovalo da će se dugo živjeti ako se bude jelo mnogo juhe ili mnogo pljesnivog kruha.

Među pravila koja su navodno produžavala život spadaju i ova: treba uvijek polako jesti i ne smije se biti znatiželjan; tko na Poklade popije mnogo piva, dugo će živjeti; nije se smjelo hodati po prolivenoj vodi ni po razasutim čavlima jer je to značilo ranu smrt; dugo će živjeti onaj tko bude pio rodinu krv, tko ima ravne nokte na rukama ili mu na njegov rođendan dobro ispadne kolač. Budući da se smatralo da zlato nastaje pomoću sunca i da je srodno s njim, pripisivala mu se sposobnost da produlji ljudski život. Ljudi su pokušavali pogoditi koliko će dugo živjeti i na temelju zova kukavice, pomoću bube mare, trpuca i mnogih drugih medija. U starom vijeku smatrale su se naročito opasnim slijedeće godine života: 21, 42. i 84, a još više 49. (= 7X7) i najviše 63 (= 7x9). —> Ispadanje kose. —> Vrelo mladosti. —> Sol i —> Pogovor str. 214.

ŽIVOTINJE S LJUDSKOM DUŠOM Vjerovalo se da ljudska duša nakon smrti ulazi u neku, većinom malu životinju (—> Umiranje), pa su se npr. ptice, leptiri, pauci i miševi smatrali takvim životinjama; zato ih je trebalo posebno štedjeti. Takvim su se životinjama često smatrali i konji i rode.

ŽIVOTNI ELIKSIR —> Pogovor str. 214.

Aurum potabile

pitko zlato

Aurum foliatum

zlatni listići

Vjerovanje u životni eliksir od davnina je uvriježeno. Simboli »Aurum potabile« i »Aurum foliatum«.

ŽLICA Kad bi dvije osobe jele istom žlicom, očekivala se svađa.

ŽRTVA GRAĐEVINI Da bi se građevine (kuće, nasipi, gradske zidine

Proizvodnja zlatnoga napitka kao životnoga eliksira predočena slikom drveta sa zlatnim i srebrnim plodovima.

itd.) sačuvale od zlih demona i od štete, ugrađivali su se u njih predmeti, ali i životinje, a u prijašnjim vremenima i ljudi, najčešće djeca.

ŽUČ Oboljeloj žuči navodno pomaže uzimanje smrvljenog berila. Naprotiv, topaz u obliku amuleta umiruje žuč i ljutnju koja proizlazi iz nje. —> Šipak.

ŽUNU su smatrali najavljivačicom vremena - njezin je zov nagovještavao loše vrijeme, kišu, snijeg, hladnoću, oluju i tuču. Kad bi došla s desne strane donosila je navodno sreću, a s lijeve nesreću. Vjerovalo se da će se snovi ostvariti ako se pod jastuk stavi žunino gnijezdo. Vjerovalo se dalje da žuna ima sposobnost pronalaženja biljki čarobnog djelovanja. Ako se uz gnijezdo crne žune zakopalo ogledalo u koje se prethodno pogledao pas, vjerovalo se da će ogledalo pokazati skrivene izvore. Čari su se sa čovjeka mogle skinuti tako da mu se za jelo dade meso žune.

ŽUTA BOJA slovi kao boja otmjenog i niskog. Ona simbolizira i zavist, mržnju i ljubomoru. Toj se boji često pridavalo loše značenje. Vjerovalo se da žuto cvijeće na vjenčanju donosi nesreću, a osobama koje se voli nije trebalo darivati nikakav predmet žute boje. Žuta boja kože signalizira bolest i smrt. S druge strane, žuto je slovilo i kao boja sreće: kad bi se u proljeće ugledalo žutog leptira, vjerovalo se da predstoje krstitke.

ŽUTICA Protiv žutice preporučivana su bezbrojna sredstva kod kojih je većinom važnu ulogu igrao odnos prema žutoj boji. Vjerovalo se da se žutica može spriječiti ili i liječiti ako se nosi sumporaču kao lijevu podvezicu. Vjerovalo se i u ljekovitu snagu žute perunike i čaja od žutog nevena. I rosopas ili zmijsko mlijeko smatrao se zbog svojih žutih cvjetova i žutog mliječnog soka sigurnim sredstvom protiv žutice. Lišće i cvijet kaljužnice, kuhan u vinu koje je trebalo piti nekoliko dana, smatrali su se isto tako pouzdanim sredstvom kao i izdubljena žuta repa u koju je trebalo uliti malo bolesnikove mokraće. Tu su repu zatim vješali u dimnjak, a izlječenje je trebalo nastupiti kad se repa osuši.

U nadi u ozdravljenje motala se bolesniku oko prsa žuta svilena vrpca i nosio zlatni prsten ili dukat oko vrata ili se bolesnik ogledavao u zlatnoj čaši - sve sredstva kod kojih je bez sumnje odlučnu ulogu igrala žuta boja. Revnosno su se širili i ovakvi recepti: žumance je trebalo stući s octom i tu mješavinu piti tri dana zaredom prije izlaska sunca, ili ujutro natašte tako dugo jesti klekinje dok ne prisjednu, ili ispeći i pojesti palačinku s praškom puhare. Prijedlog da se pojede jabuka sa šafranom također podsjeća na ulogu žute boje.

Ljekovito djelovanje protiv žutice pripisivalo se i nošenju raznih predmeta uza se ili obješene oko vrata. To je djelovanje navodno imao tirkiz, a i devet zubaca češnjaka koje je bolesnik morao nositi oko vrata, u nadi da će ozdraviti kad se češnjak sasuši. Također se savjetovalo da se bijeli korijen rabarbara pretvori u prah, pa se zatim prah uspe u četverokutnu vrećicu široku tri palca koju treba objesiti pacijentu oko vrata, i to tako da dodiruje golu kožu u predjelu želuca. Pomoć se, na koncu, očekivala i od prepeličjeg mozga, kao i od suhih šljiva u koje je trebalo staviti dvije žive uši ili sedam, pa onda sve zajedno pojesti.

ŽUTI SEBOJ Kad je u vrtu naročito lijepo cvao žuti šeboj, vjerovalo se da je to predznak skore smrti.

POGOVOR

I.

»Praznovjerje je dio čovjekova bića, pa se zato, ako ga želimo u potpunosti potisnuti, zavlači u najčudnije kutove i zakutke odakle najednom opet izranja kada se osjeti dovoljno sigurnim.«

JOHANN WOLFGANG GOETHE jedan je od malobrojnih »intelektualaca« koji su tako bez ograđivanja i na istaknutom mjestu - u njegovim *Maksimama i refleksijama* - priznali da je praznovjerje bitna crta ljudskog bića. Većina ljudi teži za tim da »u potpunosti potisne« praznovjerje, piše GOETHE koji je tom formulacijom anticipirao nazore SIGMUNDA FREUDA i psihoanalitičara.

Razumljivo je što se prvenstveno sve religije s najvećim neprijateljstvom bore protiv praznovjerja, budući da ono nesumnjivo umanjuje utjecaj i kršćanskih crkava i svih ostalih religija.

Međutim, u sklopu empirijskih istraživanja u etnologiji praznovjerje zauzima prilično široko područje jer je - kao što je to već ustanovio GOETHE - bitni dio života naroda i zato je uvelike utjecalo na svakodnevicu naših predaka. Stoga bi to »narodno vjerovanje«, kao što jedna frakcija etnologa naziva praznovjerje, moralo nailaziti na veće zanimanje povjesničara; ono, naime, sadrži nesumnjivo više neiskorištenog materijala o svakodnevnom životu takozvanih nižih slojeva u predindustrijskim vremenima, kojem se već nekoliko desetljeća posvećuje posebna pažnja. Pritom, međutim, dolazi do teškoća o kojima ćemo još govoriti.

Napokon, praznovjerje na području medicine i prirodnih znanosti ima prilično veliku ulogu, kao što pokazuje materijal iznesen u leksičkom dijelu ove knjige. Svaki nam liječnik može posvjedočiti da su se upravo na području zdravstva sačuvale mnoge izričito praznovjerne predodžbe u koje se vjeruje i danas bez ikakve sumnje. A na područjima takozvane parapsihologije, telepatije, telekineze itd., psiholozi i fizičari suočavaju se s ozbiljnim problemima kod kojih se ne radi samo o objektivnom klasificiranju diferenciranih zbivanja i pojava.

Naočigled tako različitih načina promatranja, polaznih pozicija i aspekata praznovjerja, nije svrsishodno da se kao polazna točka uzme jedna od brojnih postojećih definicija. Čini se da više uspjeha možemo

postići ako se najprije što nepristranije pozabavimo različitim aspektima praznovjerja, pa tek onda pokušamo odrediti pojam.

MARTIN LUTHER je nazivao u 16. stoljeću praznovjerje »krivom vjerom«, a i danas se praznovjerje bez sumnje pretežno shvaća kao konkurencija kršćanskom »ispravnom« vjerovanju - što god se pod tim podrazumijevalo. Riječ »praznovjerje« prijevod je latinske riječi *superstitio,* a ova opet dolazi od *superstes,* što znači »preostao«. U našem se slučaju pod tim podrazumijevaju ostaci ranijih, pretkršćanskih vjerovanja. TACIT *(Anali* 15,44) je, doduše, kao *superstitio* označavao u njegovo vrijeme još sasvim mlado kršćanstvo. A PLAUT, u 2. stoljeću pr. n.e., pod riječju *superstitiosus* podrazumijeva vrača i profetu. Nasuprot tome, grčku riječ δεισιδαιμονία treba prevesti kao malovjerni strah od božanskog i demonskog. Od kraja 4. stoljeća n. e. kršćani u Rimu zvali su još nekršćanske, dakle poganski zaostale seljake *pagani.* Od toga je nastao paganizam, naziv za stare oblike vjerovanja što se osobito zadržavaju na selu koje je bliže prirodi. Ali kršćanskim dostojanstvenicima, naravno, nije moglo biti svejedno ako se vjerovalo u rudimente iz ranijih vjera koji su dovodili u pitanje vjerske postavke što su ih oni propovijedali.

Jedan suvremenik MARTINA LUTHERA, katolički humanist i opat JOHANNES TRITHEMIUS (1462-1516) gorko se tužio: »Koliko su danas kršćani, duhovnici i svećenici, a da i ne spominjemo više dostojanstvenike, utonuli u to praznovjerje!« Međutim, sam TRITHEMIUS u priličnoj je mjeri doprinio praznovjerju svog vremena.

U 18. stoljeću moglo se pročitati u leksikonu *Großes vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste* JOHANNA HEINRICHA ZEDLERA: »Riječ praznovjerje upotrebljava se u širokim krugovima da se izrazi jedna zabluda, budući da se prirodnim i ljudskim stvarima pripisuje božanska moć koju oni nemaju, pa se uslijed toga u duši javlja nerazuman afekt. To, dakle, nanosi štetu cijeloj našoj duši, i što se tiče razuma i što se tiče volje. Praznovjerje se sastoji u zabludi koja stvarima pridaje nešto božansko, čega u njima zapravo nema.« I ovaj tekst nepoznatog autora očigledno je inspiriran crkvenim stanovištem. A u 19. stoljeću evangelički teolog ADOLF WUTTKE, na crkvenom saboru u Hamburgu 1858, gromoglasno je napadao tog protivnika kršćanske vjere i zatim u svojoj knjizi (—> popis literature), koja je doživjela nekoliko izdanja, napisao o tome sljedeće: »Među duhovnim snagama koje pokreću život našeg naroda i vladanju njime, praznovjerje je jedna od najznačajnijih; ono je u mnogim krugovima veće od religije,

te je u nekim slučajevima potpuno zauzelo njezino mjesto. Usmjereno u jednakoj mjeri protiv znanosti i protiv religije koje se obje bore protiv njega, ono pokazuje iznenađujuće žilavu ustrajnost i neuništivu životnu snagu ...« Tako ne začuđuje što se opet u 20. stoljeću jezuit PHILIPP SCHMIDT tuži: »Širok, visok i jak val praznovjerja širi se kroz kulturni svijet. Broj onih koji čitaju sudbinu iz zvijezda, iz ruke, iz karata, broj vidovnjaka, tumača snova i rukopisa, vračeva, proroka, zazivača duhova, izgonilaca vještica i čarobnjaka dosegao je veličinu legije. Osim tih oblika mantike, otkrivanja »tajna budućnosti«, postoje još druge vrste magičnog djelovanja, direktne magije ili čaranja, koje na zastrašujući način pokazuju do kojih dubina duše, i obrazovanih i neobrazovanih ljudi prodire magijski način mišljenja. Prastari, vitalni misaoni krugovi i mitski sadržaji zadržali su se tokom stoljeća u svijesti naroda u nesmanjenoj mjeri i sa žilavom čvrstoćom, te još i danas trajno utječu na stvaranje predodžbi u najširim krugovima. Magija često postaje svjetonazorom, emocionalno-magijskim nadomjestkom za religiju.«

Tužbe kršćanskih teologa zbog veoma raširenog praznovjerja provlače se, dakle, kroz stoljeća do u naše dane. Međutim, nemoguće je previdjeti da granice između vjere i praznovjerja često nisu previše jasne, da dolazi do miješanja i da Crkva uvijek ponovno mora poduzimati mjere protiv svojih pristalica koji pod utjecajem praznovjerja izobličuju njezine vlastite obrede. Dugo je vremena bilo nadaleko prošireno dokučivanje buduće sudbine pomoću citata iz nasumce otvorene Biblije: u zatvorenu se Bibliju ubolo nožem ili iglom, a riječ ili rečenica na koju je pokazivao vrh igle ili noža uzimala se kao nadzemaljski odgovor na zadano pitanje. Takvom se *bibliomantikom* bavio čak i veliki crkveni učitelj AUGUSTIN, što je i opisao u svojim *Ispovijestima* (8/12). Ali to treba promatrati iz njegova vremena i prema tome relativirati. Pojedine stranice iz Svetog pisma nosile su se i kao amulet ili stavljale pod jastuk bolesnika koji je na taj način trebao ozdraviti. Da bi se ostvarila neka želja, trebalo je izgovarati određene molitve u propisano velikom broju (—> liječenje molitvama). Vjerovalo se da se moljenjem —> *Očenaša* unatrag mogu ne samo potisnuti bolesti već i usmrtiti omraženi ljudi. Osobe koje je Crkva proglasila svecima nisu postale samo pokrovitelji pojedinih grupa zanimanja - kao naprimjer sv. Ana za rudare nego i zaštitnici raznih domaćih životinja, a prvenstveno je trebalo da pomažu u slučaju bolesti.

JAKOB GRIMM je ustanovio: »U katoličkom narodnom vjerovanju kasnog srednjeg vijeka stvoren je formalni sistem prema kojem se

za određene bolesti i tegobe gotovo svakog dijela tijela trebalo obratiti određenim svecima ili sveticama« (—> sveci). U svrhu ozdravljenja kupovale su se na odgovarajućim proštenjima papirnate slike (—> slike za gutanje) tih »nadležnih« svetaca i zatim gutale. Godine 1455. jedna je sinoda u Brixenu pod kardinalom Nicolasom de Cuesom zabranila svećenicima propovijedanje o različitim svecima iz zbirke *Legenda aurea* da se ne nanese šteta crkvenom učenju.

Na proštenjima su se prodavala i tzv. nebeska pisma s čarobnim formulama protiv uloga, udarca munje i drugih nevolja, kao i papirnate vrpce u »duljini Krista« ili »duljini Marije«, na kojima su bile otisnute molitve koje su trebale djelovati samom kupnjom papira, pa ih kupac više nije morao moliti (frapantna je paralela s molitvenim bubnjevima lamaizma, ali u vezi s tim treba podsjetiti i na židovske molitvene remene - *filakterije* - s odrescima *Tore* uzetim iz *Knjige Postanka).*

Razumljivo je da crkva uvijek iznova prosvjeduje protiv takve zloupotrebe svog učenja. Takvi se fenomeni povremeno opisuju pojmom *paraliturgija.* U svoje rano vrijeme kršćanstvo je nesumnjivo moralo ponuditi stvarne, vidljive i opipljive mogućnosti obožavanja da bi se suprotstavilo prvobitnom vjerovanju u prirodu i demone, koje je često dopuštalo vrlo lične odnose. Opisi života svetaca puni su takvih potpora za kršćansku vjeru, a na to upućuju i tokom stoljeća sve cjenjeniji osobni anđeli čuvari. »Dobro je poznato da je crkva s vremenom adoptirala i adaptirala mnoge poganske vjerske predodžbe« (AARON J. GUREVIC). Međutim, anđele čuvare Crkva nije nikada oficijelno priznala.

Vjernici obično nisu svjesni toga da se običajima koje crkva nije potvrdila ogrešuju o njezino učenje, već naprotiv žive u dubokom uvjerenju da osobito intenzivno poštuju crkvene propise i da ih uklapaju u svoju svakidašnjicu. Oni smatraju da prakticiraju neku vrstu nadvjere, pri čemu pojam »praznovjerje« poprima značenje osobito strogog oblika izopćenja iz vjerske zajednice. I zaista, tu se nerijetko neka praznovjerna sentencija pojačava dodavanjem »triju svetih imena« da bi se povećala vjerojatnost ispunjenja želja.

S druge strane, međutim, te aberacije kršćanske vjere pružaju svima koji su inače skloni kritici vjerskih učenja, i koji sumnjaju u svaki oblik transcendentnosti, još jedan povod za proglašavanje crkvenih teza praznovjerjem. U evangeličkom priručniku *Religion in Geschichte und Gegenwart,* u vezi s tim, kaže se: »Za racionalista je mnogo toga i iz područja religije i crkvenog učenja praznovjerje, pa ovisno o radikalnosti stava - čak i ona sama.«

Kako je teško povući granicu između vjere i praznovjerja, vidi se i po tome što kršćanske konfesije mnogo toga jedna drugoj uračunavaju u praznovjerje: dok, primjerice, u rimokatoličkoj vjeri čistilište predstavlja sigurnu vjersku istinu, za protestante to mjesto moralnog pročišćavanja uopće ne postoji, pa se prema tome smatra praznovjerjem. Na teškoće razgraničavanja vjere od praznovjerja još ćemo se vraćati. Zapravo bi se moglo pretpostaviti da se granica između dalekosežno dogmatizirane i pravno strukturirane rimokatoličke crkve može relativno lako i točno fiksirati. Ali upravo katolički *Lexikon fur Theologie und Kirche* piše o zanimljivom miješanju: »Praznovjerje u užem smislu nastaje zbog uzajamnih utjecaja magijskog i religijskog svjetonazora.« Tu se, dakle, u istaknutoj katoličkoj publikaciji priznaje da religija sudjeluje u nastajanju praznovjerja. Suvremena etnologija ide korak dalje i »... danas već jedva prihvaća razlikovanje magije od religije, nego u tome prije vidi povijesno uvjetovan rezultat diferenciranja između kršćanstva i pučke religije, pri kojem je ova posljednja diskriminirana kao magija«. *(Der grofie Brockhaus* 18. izd., 1977-1987, natuknica Magie.)

Već je u 18. stoljeću JUSTUS MOSER, jedan od pionira etnologije predložio da se u ostacima praznovjerja prijašnjih vremena manje traga za priglupošću naših predaka, a više pokuša ponovno otkriti duh i smisao njihovog traženja spoznaja.

Etnologija i ne može a da s praznovjerjem ne postupa krajnje oprezno, budući da je ono nesumnjivo vrlo važan dio običaja i života jednog naroda. To dolazi do izražaja i u već spomenutoj riječi »narodno vjerovanje« umjesto »praznovjerje«. Etnolozi žele pomoću izraza »narodno vjerovanje« osloboditi praznovjerje, kako od nepomirljivog protivništva religije, tako i od ideoloških vrednovanja. Ipak se pojedine sentencije ili pak čitavi kompleksi ukorijenjeni u praznovjerju već prema subjektivnom stavu, ismijavaju kao besmisleni i odbacuju, a to međutim ne odgovara etnološkim shvaćanjima.

Pod »narodnim vjerovanjem« spomenuta frakcija etnologa podrazumijeva sve »... što narod, osobito u vezi s izvanprirodnim ili natprirodnim svijetom, smatra istinitim« (O. A. ERICH i R. BEITL, *Worterbuch der deutschen Volkskunde,* 3. izd., 1974). Ta teza, dakako, provocira pitanje o razlici između crkvenog učenja i narodnog vjerovanja ili praznovjerja. I crkveno je učenje upućeno na to da ga narod smatra istinitim ako ne želi postati ezoterički obred i konačno propasti. Doduše, već smo vidjeli da se religiozni narodni običaji djelomično znatno razlikuju od oficijelnog crkvenog učenja.

Međutim, ovdje spomenuti smjer unutar etnologije ne pravi nikakvu razliku između praznovjerja ili narodnog vjerovanja i vjerovanja u crkvenom smislu. Iza citirane definicije rječnik *Worterbuch der deutschen Volkskunde* objašnjava: »Pritom je samo manje važna razlika da li su takav transcendentni prizor ili objava proizašli direktno iz naroda i njegove kulture zajedništva, ili pak dolaze 'odozgo', iz određenog crkvenog ili filozofskog učenja, pa su se tek onda u narodu preoblikovan" i prilagodili njegovom načinu mišljenja i gledanja.« Spomenuti rječnik poziva se osim toga na izjave JOHANNA WOLFGANGA GOETHEA i citira: »Praktički uzevši, vjera i praznovjerje se ne mogu razlikovati. Kod vjere je od najveće važnosti da se vjeruje; što se vjeruje, potpuno je svejedno. Sa znanjem je upravo suprotno: uopće nije važno da se zna, već što, kako dobro i koliko se zna.« (Složeni citat iz: *Uber Kunst und Altertum,* sv. 3, 1821. i *Aus meinem Leben - Dichtung und Wahrheit,* 14. knjiga, 1811-1814.)

Etnologija kao povijesno-empirijska znanost *a priori* se mora i može neutralno i objektivno postaviti prema praznovjerju i njegovim sentencijama, dok svi crkveni sudovi o praznovjerju polaze, dakako, od neprijateljskog stava. To jasno pokazuje još jedna izjava već citiranog jezuita PHILIPPA SCHMIDTA: »Prema katoličkom učenju bit praznovjerja je prenošenje Božjih osobina na stvorenje (što je u suprotnosti s razumom i obeščašćuje stvoritelja i gospodara svijeta); to je obožavanje stvorenja i grijeh protiv kreposti poštovanja Boga.«

U evangeličkom priručniku *Religion in Geschichte und Gegenwart* piše se nešto odmjerenije: »Jedna te ista molitva može, dakle, već prema stavu onoga koji moli, biti izraz povjerenja i vjere ili pak praznovjerno upotrijebljena čarobna formula. O tome odlučuje samo unutrašnji stav religioznog ili praznovjernog čovjeka.«

Na strani Crkve pojavljuju se moralne razlike kao odlučujući kriteriji za određivanje religioznih ili praznovjernih ljudi: »Praznovjeran čovjek u pravilu traži prednosti za sama sebe: zaštitu od nevolje, čaroliju koja škodi drugim ljudima, osiguranje za sama sebe; to znači da je praznovjeran čovjek egocentričan i orijentiran na subjekt. U praznovjerju dolazi do izražaja duboka čovjekova potreba za sigurnošću, a većina se praznovjernih radnji i shvaćanja može razumjeti kao pokušaj čovjeka da se obrani od prijetećih opasnosti, straha i smrti.« (*Religion in Geschichte und Gegenwart)*

Postavlja se, dakako, pitanje da li vjernik, u kršćanskom smislu, želi nešto drugo nego obranu od nevolja, sigurnost za sebe i svoje

najbliže, prevladavanje svih vrsta strahova, pa i straha od smrti. Ne može se ustanoviti bitna razlika između ciljeva i želja čovjekove vjere i njegovog praznovjerja: i u jednom i u drugom slučaju ljudi pokušavaju prevladati svoje lične nevolje.

Naziv »narodno vjerovanje« kao formula za »ono što narod, osobito u vezi s izvanprirodnim i natprirodnim svijetom, smatra istinitim« nipošto ne zadovoljava - on je neprikladno pojednostavnjenje, jer je vjerovanje jednog naroda, dakle veće grupe ljudi, previše diferencirano, dok izraz »narodno vjerovanje« sugerira jedinstvenost koja ustvari ne postoji. Ne može se, dakle, bez pojma »praznovjerje«, pa ga zato možemo naći u svakom leksikonu. U djelu *Lexikon des Mittelalters* (1984 id.) u jednom se članku o praznovjerju bez okolišanja navodi da narodno vjerovanje i praznovjerje »nisu identični«. Zato je najbolje upotrebljavati svaki od ta dva naziva za njegovo specifično područje.

Pojam »narodno vjerovanje« u domeni kršćanske Crkve pokriva sva ona veća ili manja odstupanja i varijante do kojih kod kršćanskih vjernika dolazi intuitivno, bez namjere da se suprotstavljaju kršćanskom učenju. U to se, bar djelomično, ubrajaju i mnogi primjeri pretjerane primjene kršćanskih običaja i devocionalija koji dovode do njihovog izobličavanja. Jasno je da se granica između praznovjerja i narodnog vjerovanja nikako ne može precizno odrediti.

Nadležni katolički *Lexikon fur Theologie und Kirche* u svom članku o praznovjerju medu ostalim navodi: »Čovjek je po najdubljoj određenosti svoga bića kultsko biće. On zato nema izbora da li da obožava ili ne. Ali o njegovoj odluci ovisi da li će postati obožavatelj pravog boga ili ‚liturg' nekog otpadničkog asistenta na božjem prijestolju.« I zaista, pripadnici kršćanske vjere često pokazuju sklonost da se otvore praznovjerju. Onaj tko uopće ima nekog smisla za transcendentnost, za nadosjetilno i neobjašnjivo, taj će u slučajevima nužde potražiti pomoć nadzemaljskih sila. U narodu se čak kaže: »Gdje nema praznovjerja, nema ni vjere«, pa se često lako posumnja u religioznu ravnodušnost ili vjerske averzije onoga tko se ruga praznovjericama.

Međutim, ako su protivnici crkvenog vjerovanja slučajno pomislili da će im, na temelju dosadašnjih citata, moći poslužiti JOHANN WOLFGANG GOETHE kao krunski svjedok praznovjerja, bit će razočarani kad pročitaju sljedeće: »Praznovjerje se može usporediti s čarobnim konopcima koji se sve više stežu što im se više opiremo. Od njega nije sigurno ni najsvjetlije vrijeme; ali, ako se nađe u mračnom stoljeću, zamagljena svijest jednog čovjeka ubrzo počinje težiti za

nemogućim, za djelovanjem na svijet duhova, na daljinu, na budućnost; stvara se čudesno bogat svijet obavijen mutnom izmaglicom. Takve magle pritišću čitava stoljeća i postaju sve gušće i gušće; mašta se raspaljuje nekontroliranom čulnošću, za razbor se čini da se, poput zvijezde, vratio svom božanskom prapočelu; razum očajava, jer mu ne polazi za rukom da ostvari svoja prava.« *(Uber Kunst und Altertum;* sv. 4, 1823)

GEORG CHRISTOPH LICHTENBERG, koji je povremeno razmjenjivao svoje publikacije s GOETHEOM, ali nije previše držao do pjesnika *Werthera* i drame *Gotz von Berlichingen,* objasnio je 1790. svoj odnos prema praznovjerju: »Ja sam veoma praznovjeran, ali se toga uopće ne stidim, kao što se ne stidim niti svog vjerovanja u to da zemlja stoji... Jedna od najčudnijih crta mog karaktera sigurno je neobično praznovjerje kojim iz svake stvari izvlačim neko proročansko značenje, pa tako tokom jednog dana stotinu stvari proglasim proročanstvima... Svako puzanje insekta služi mi za odgovore na pitanja o mojoj sudbini. Nije li to čudnovato za jednog profesora fizike? ... Uvijek sam propovijedao protiv praznovjerja, a za sebe sam uvijek bio najgora vrsta vrača.«

Ima li izgleda da će prosvjećivanje moći efikasno umanjiti praznovjerje, kad je jedan od najnepodmitljivijih duhova onog vremena i najžešćih protivnika svakog praznovjerja dao tako problematičnu izjavu ?

II.

Ono što je duhovno srodno nema samo međusobne dodirne plohe, već se u mnogom pogledu tare i ukrštava. To se može reći i o odnosu između crkvenog vjerovanja i praznovjerja. Najprije treba konstatirati da Biblija, a prvenstveno Stari zavjet, predstavlja temelj i izvor mnogih praznovjernih sentencija. U to spada mišljenje da je u čovjekovoj kosi sadržana njegova životna snaga. To vjerovanje potječe iz *Povijesti Sudaca* u kojoj je Samson objavio da bi se njegova nadljudska snaga mogla uništiti kad bi mu se odrezala kosa. A kad su ga u snu lišili uvojaka, pobijedili su ga neprijateljski Filistejci. U Levitskom zakoniku (19,27) nalazi se Božja zabrana sisanja kose i brade. U *Ponovljenom zakonu* zapovijeda se, međutim, šišanje kose, rezanje nokata i oblačenje novog ruha kao simbolična radnja za početak novog života.

Za Rimljane je lijeva strana izražavala prednost, a za Grke desna. Kršćanstvo se, pod utjecajem Biblije, odlučilo za desnu stranu. Već je u Knjizi Postanka otac plemena Jakov položio desnu ruku na glavu svog unuka Efrajima i time želio istaknuti njegovo veće značenje za daljnju egzistenciju plemena u usporedbi s prvorođenim Manašeom. To davanje prednosti desnoj strani postaje još jasnije u Novom zavjetu, kada se u *Mateju* (25,53 i d.) proriče da će Gospodin postaviti dobre na svoju desnu a zle na svoju lijevu stranu. U *Mateju* (26,64) Isus je kod svog preslušavanja izjavio Visokom savjetu između ostalog: »Poslije ovoga vidjet ćete Sina Čovječjega gdje sjedi s desnu Svemogućega...« Osvrtanje je vjerojatno postalo tako loš predznak na temelju priče u Knjizi Postanka o Lotovoj ženi. Ta žena, kao što je poznato, napuštajući Sodomu, okrenula se usprkos Božjoj zapovijedi, ne mogavši suspregnuti svoju znatiželju; na to se pretvorila u stup soli. Vjerojatno je ta priča i porijeklo sentencije: »Tko je znatiželjan, ne živi dugo.« Žene su za vrijeme menstruacije važile kao nečiste (Levitski zakonik 15,19-30). Svatko i sve što bi dodirnule također je postajalo nečisto i moralo se očistiti. Iz toga su se razvila daljnja mišljenja o nečišćenju i nesreći koju izazivaju žene za vrijeme menstruacije.

Nasuprot inače pretežno dobrom znamenju što se pripisuje —» jutru, rumenilo zore u Bibliji često predstavlja loš predznak: Lot je morao napustiti Sodomu u rumenilu zore, pa je tu rumenilo zore na neki način znak za uništenje obaju gradova, Sodome i Gomore. A u *Evanđelju po Mateju* Bog je kod rođenja Isusa Krista više puta najrazličitijim ljudima u snovima objavio svoju volju. Zato nije čudno što su se kod tumačenja snova pozivali na autoritet Svetog pisma, kad

god bi crkva napala proricanje sudbine iz snova, što se, kao što ćemo još pokazati, nerijetko događalo. Doduše, crkva je uvijek naglašavala i naglašava da su biblijski interpretatori snova, Josip i Daniel, uvijek ukazivali na Boga koji im je omogućio njihovo znanje (Knjiga Postanka 41,16 i Daniel 2,30). U novije vrijeme psiholozi, kao SIGMUND FREUD i CARL GUSTAV JUNG, iskoristili su tumačenje snova za psihoterapiju, pri čemu je Jung za interpretaciju snova koristio i mitološki i kulturnopovijesni materijal.

145. Starozavjetni kralj Šaul zahtijevao je od neke žene da prizove Samuela iz mrtvih, kako bi ga Šaul mogao upitati za savjet što da radi. I zaista se u priči Samuel pojavio pred Šaulom i nagovijestio mu poraz u njegovoj borbi s Davidom (1. Knjiga o Samuelu). Ta se priča može smatrati biblijskim uzorom za kasnije često pokušavano prizivanje mrtvih i duhova, ali i praznovjernim vjerovanjem u —> ustale iz groba. S druge je strane prizivanje mrtvih u Starom zavjetu na nekoliko mjesta zabranjeno *(Levitski zakonik* 20,6; 20,27). U Novom zavjetu *(Luka* 16,23 i d.), bogataš koji je patio u podzemnom svijetu zaželio je da Lazar ustane iz mrtvih i upozori njegovu braću; ali Abraham je striktno odbio tu želju.

I biblijski propisi o jelu našli su svoj odraz u razvijanju praznovjerja. U *Knjizi Izlaska* zabranjuje se jedenje životinje razderane na polju. U srednjem se vijeku taj verdikt ograničava na životinje koje su razderali vukovi, a napokon se, da bi se osiguralo poštovanje te zabrane, prijetilo zanijemljenjem. U 18. stoljeću navodno je zapaženo da psi koji su pojeli ovce razderane od vukova i sami postaju slični vukovima i napadaju ovce. Moguće je da se tu radilo o bjesnoći.

U praznovjerju često preporučan i tajnama ovijen —> korijen mandragore spomenuo je već Aristotelov učenik Teofrast u 3. stoljeću pr. n.e. kao osnovni sastavni dio ljubavnih napitaka. I u *Knjizi Postanka* 30,14 naglašena je izuzetna vrijednost mandragore: od dvije Jakovljeve žene koje su bile ljubomorne jedna na drugu, Rahela je za nekoliko mandragora pristala da njihov zajednički muž provede jednu noć kod Lee. Toliko joj je važno bilo posjedovanje mandragore.

I gavran i golub imaju svoje mjesto u Starom zavjetu. Noa ih je, nakon četrdesetodnevne vožnje u Korablji, poslao kroz potop da ispitaju je li se već spustila razina vode na zemljinoj površini *(Knjiga Postanka* 8).

U praznovjerju ptice - a osobito gavrani i golubovi - često igraju ulogu srećonoša. Bez sumnje su tu djelovali i antički utjecaji, a u

germanskoj su mitologiji boga Odina, pored ostalih, pratila i dva gavrana. Da li je mogućnost odbijanja svjetlosti pomoću svijetle, ogledalu slične —> kovine bila uzrok vjerovanju u djelovanje kovine protiv nesreće i zlih čarolija ? To ne znamo, ali se često oponašala zaštitnička funkcija mjedene zmije u *Knjizi Brojeva.* Najprije je Bog Mojsiju zapovjedio da napravi tu zmiju, a svatko koga ubuduće ugrize zmija, ostat će živ ako pogleda mjedenu zmiju. Rimski pjesnik VERGILIJE izvještava da su svi skakavci protjerani iz Napulja pomoću mjedene imitacije te zmije, a PLINIJE STARIJI znao je za mogućnost da se na taj način otjeraju muhe.

Slično se priča za zmije, škorpione i komarce. GREGORIUS TURONIENSIS piše u 6. stoljeću da je tako Pariz bio osobođen od gamadi. Po jednom germanskom vjerovanju željezo je umanjivalo snagu duhova (—> potkova, —> krastavci, —> igla). Željezo je navodno bilo osobito djelotvorno protiv vodenih duhova.

Kršćanska je crkva i na drugi način doprinijela praznovjerju. Istaknuti je primjer pripovijest o tome kako je sv. Bonifacije 724. kod Geismara oborio hrast starogermanskog boga Donara da bi dokazao hesenskim seljacima kako je njihova vjera u Donarovu svemoć krivovjerje ili praznovjerje, budući da Donar nije ništa učinio da spriječi obaranje drveta. Prisutni su očigledno bili toliko zbunjeni da im nije palo ni na pamet da izvrše sličan pokus s nekim kršćanskim simbolom.

Citirani primjeri biblijskog porijekla praznovjernih sentenca nisu, dakako, potpuni. Međutim, kasnije je praznovjerje mnogo više elemenata preuzelo iz antike nego iz Biblije i germanske mitologije. EDUARD STEMPLINGER je to vrlo impresivno dokazao .

Kršćanske sinode i koncili zabranjivali su brojne običaje i navike koji su se predajom sačuvali iz pretkršćanskih vremena, a nisu bili spojivi s kršćanskim vjerovanjem. Iz tog smo izvora relativno dobro informirani o tadašnjim praznovjernim običajima i onome što se smatralo praznovjerjem. Tako je jedna sinoda u maloazijskoj Laodiceji oko 360. godine zabranila klericima da se bave čarolijama, astrologijom (koja je tada još bila u velikoj mjeri identična s astronomijom) i matematikom. Klericima je bilo najstrože zabranjeno i pravljenje amuleta, poznatih još iz pretkršćanskih vremena, a onoga tko je nosio takav amulet trebalo je čak isključiti iz crkve.

U 5. stoljeću jedna bretonska sinoda okomila se na proricanje sudbine iz Biblije. Jedan crkveni sabor, održan u Auxerreu 585. godine, zabranio je darove za Novu godinu, kao što uopće crkva dugo nije

priznavala poganski početak godine 1. siječnja. U Narbonneu je godine 589. jedna druga sinoda izdala verdikt protiv slavljenja germanskog dana boga Donara, četvrtka (njem. Donnerstag). Sv. Bonifacije, apostol Nijemaca, u 8. je stoljeću ponovo zabranio proricanje sudbine iz Biblije. Karlo Veliki, koji se smatrao gospodarom franačke crkve, izrekao je godine 789. u Aachenu ponovno istu zabranu, a napao je i tumačenje snova. Samo se po sebi razumije da taj pragmatični vladar nije priznavao ni »nebeska pisma«, poznata još iz antike - ali se u te, navodno na nebu utvrđene privilegije, uvijek pa i danas rado vjerovalo.

Budući da su se svećenicima pretkršćanskih religija većinom pripisivale sposobnosti vidovitih ljudi, mantičara i čarobnjaka, kršćanskoj je crkvi teško bilo zaštićivati svoje klerike od tolikih očekivanja. Mnoge su sinode morale izreći odgovarajuće zabrane dok se napokon nije učvrstilo kršćansko stanovište. Jedna je sinoda u Paderbornu godine 785. prijetila klericima ne samo smjenjivanjem, nego i zatvorom iza samostanskih zidina, ako dopuste da im se gata. Ako su laici proricali budućnost, trebalo ih je predati crkvi kao robove. Ista je sinoda i praznovjerje da se žene mogu pretvoriti u vještice žigosala kao utjecaj đavola i prijetila smrtnom kaznom za to pogansko vjerovanje. Međutim, već je u narednom, 9. stoljeću, crkva osuđivala navodne vještice na kaznu zatvorom, a kasniji je svijet doživio masovne progone vještica s tisućustrukim užasnim ubojstvima. Doduše, i pritom se moglo pozivati na Bibliju gdje u *Knjizi Izlaska* (22,17) piše: »Ne dopuštaj da vračarica živi!« - pitanje je bilo samo tko je vračarica i tko o tome odlučuje. Jedna sinoda u Parizu napala je godine 829. ponovno ne samo gatanje, tumačenje snova i amulete nego i ljubavne čarolije, jer se time pokušava isključiti volja nekog čovjeka da ga se prevari.

U Kolnu i Trieru sinode u 14. stoljeću izrekle su zabrane vjerovanja u —> sretne i —> nesretne dane kao i u to da se po letu i kriku ptica, kao i prema pogledu životinje može zaključiti o sreći ili nesreći. Crkva je ponovo poduzela korake i protiv prorokovanja po zvijezdama i zabranila da se prema položaju zvijezda kod rođenja čovjeka donose zaključci o njegovim osobinama ili njegovoj sudbini. Posebno je naglašeno da se ni kod —> gradnje kuće ni kod —> ženidbe ili udaje ne treba ravnati prema zvijezdama. »Nema dana ili vremenskih razdoblja koji bi sami po sebi bili sretni ili nesretni, tako da bi tada trebalo nešto počinjati ili ne počinjati« - takvim se izjavama Crkva pokušavala usprotiviti —> biranju dana. Kolnska se sinoda borila protiv očigledno čestih pokušaja da se neprijatelji ubiju molitvama, pri čemu se nije primjenjivao samo

Očenaš nego i 108. i 109. psalam kao i pjesma *Media vita* sv. Notkera Balbulusa iz samostana St. Gallen. Time se pokušavalo pridobiti Boga za svoju stvar - prvenstveno prije bitaka - jer sam »Bog će zgaziti naše dušmane«, kao što se kaže u 108. psalmu te »djeca njegova nek postanu siročad« i »neka mu se zatre potomstvo«, kako se pjevalo u 109. psalmu. Jedna je sinoda u Ferrari godine 1612. zbog proširenog vjerovanja u čarobnu moć paprati i njezinog sjemena smatrala potrebnim da zabrani skupljanje paprati u Ivanjoj noći (godinu dana prije toga bavarski je vojvoda donio istu zabranu). Vjerovalo se prvenstveno u to da se pomoću tih trava može uistinu protjerati đavao i onemogućiti njegovo štetno djelovanje, što, naravno, Crkvi nije išlo u prilog.

Stoljećima se održalo vjerovanje da nekrštena ili mrtvorođena djeca ne mogu doći u nebo. Da bi se spriječio njihov povratak na zemlju gdje bi mogli prouzrokovati nesreću (—> ustali iz groba), mala bi se tijela često probadala kolcem, kao što se navodi u pokorničkoj knjizi BURCHARDA iz WORMSA (965-1025). DANTE je u svojoj *Božanstvenoj komediji* nekrštenoj novorođenčadi namijenio mjesto na pragu pakla. Kasnije su pokušavali toj mrtvoj djeci ponovo udahnuti život, da bi ih mogli krstiti i tako im otvoriti pristup u nebo. U tu bi se svrhu mala tjelesa polegla u blizinu svijeća, pa je bilo dovoljno da od toga dobiju rumene obraščiće da bi se na brzinu moglo obaviti krštenje. Na prijelazu u 18. stoljeće dopremljeno je u tu svrhu u švapsko sveto mjesto Ursberg tokom trideset i četiri godine, djelomično i iz velike daljine, navodno 24000 dječjih trupla.

Vatikan je morao dva puta zabraniti tu »zloupotrebu s krštenjem mrtve djece« da bi prisilio samostan da obustavi takvu praksu. Krivo vjerovanje ili praznovjerje koje je Crkva zabranjivala ne odražava se samo u zabranama i odredbama crkvenih sinoda već i u pokorničkim knjigama ili *penitencijalima.* Njih su tokom gotovo cijelog srednjeg vijeka sastavljali brojni klerici (na primjer citirani biskup BURCHARD iz WORMSA, a sadržavali su opširne zbirke pitanja o raznim grijesima koja su se postavljala vjernicima na ispovijedi. Ti katalozi s pitanjima sadržavaju bez sumnje najčešće oblike nepoštivanja crkvenih zapovijedi. Iako odgovori ljudi koji su se ispovijedali nisu sačuvani, te knjige predstavljaju važne izvore za proučavanje praznovjernih običaja određenog vremena.

Ali, nikakve se crkvene zabrane nisu mogle temeljito suprotstaviti praznovjerju, o čemu svjedoče citirane pritužbe teologa iz kasnijih stoljeća. Koliko je često dolazilo čak i do zloupotrebe crkvenih rekvizita, običaja i praznika, pokazat će još nekoliko primjera. Hostijama su se,

pored njihove prave namjene, izvan crkve pripisivala sva moguća djelovanja: kada bi se razmrvljene rasule po poljima, povećavale su navodno njihovu plodnost, kad bi se stavile u pčelinjake, vjerovalo se da će se dobiti više meda, a kao amuleti oko vrata osiguravale su —> nevidljivost i otpornost na tane. Kad bi se uza se imala hostija, moglo se, prema vjerovanju, počiniti nekažnjeno čak i krivokletstvo. Stoga nije čudno što su se takve posvećene hostije upotrebljavale i za ljubavne čarolije i što su se bolesnici, kad bi ih samo pogledali, nadali ne samo ozdravljenju već i zaštiti od nagle smrti. Po jednoj zabrani FRIDRIKA II VELIKOG, ostalo je u sjećanju da je u njegovo vrijeme bilo uobičajeno oguljene komadiće držača hostija (ciborija) lijepiti na papiriće i davati ih u hrani bolesnim domaćim životinjama, nadajući se njihovom ozdravljenju. I vodi za krštenje pripisavalo se ljekovito djelovanje, kao i snaga za pobjeđivanje u raznim okršajima. Kod zvuka crkvenih zvona nije se vjerovalo samo u njihov magični fluid protiv oluje, vještica, mravi i slane (još u doba antike zvukovima i galamom pokušavali su odbiti štetu i opasnosti), nego su se pijenje iz zvona ili njegovi ostrugani djelići smatrali i sredstvima protiv različitih bolesti. Vjerovanje u razne magične sile i običaje povezivalo se osobito s crkvenim praznicima (npr. s —> Velikim petkom, —> Uskrsom). Pritom sigurno nije pogrešna pretpostavka da je u početku Crkva praznicima što ih je uvela pripisivala specifična svojstva, koja su kasnije pojedini klerici ukrašavali i proširivali, da bi ih napokon narod ispunio magijskim predodžbama.

Koliko je labilan odnos između vjere i praznovjerja u crkvenoj domeni, postaje još jasnije ako se baci pogled na moralni mandat što ga je 1530, na temelju Zwinglijeve reforme, izdalo Zuriško vijeće. Tamo se različiti običaji, koje je rimokatolička Crkva odobravala, proglašavaju »Bogu vrlo nemilim vjerovanjem u duhove i praznovjerjem«. Mise, oltari, slike, svijeće, hodočašća smatrali su se »praznovjernim napastima« i zabranjivali se uz prijetnju kaznom. Markantniji primjer za različite nazore o praznovjerju unutar katoličke Crkve jedva da se može naći.

Vjernici i praznovjerni još i u naše vrijeme često smatraju da se Bog ili neke nadzemaljske sile miješaju u njihove sudbine ili u životne tokove drugih ljudi, bilo to pozitivno, u obliku sretnog događaja, ili negativno, kao nesretni slučaj. U srednjem vijeku često se govorilo o Božjem sudu i podvrgavalo sumnjivce takvim *ordalijama,* vjerujući da se tako može saznati mišljenje sveznajućeg Boga, i tako u slučajevima laži i prijevare omogućiti pravednu presudu. Predodžba da neki Bog sam sudjeluje u presuđivanju može se naći već u doba antike, naprimjer u

SOFOKLOVOJ *Antigoni,* gdje o sumnjičenju nekih muškaraca piše:

Ali niti jednom se ništa nije moglo dokazati.
Zato su bili spremni proći kroz vatru,
noseći u ruci užareno željezo
da bi pokazali kako nijedan od njih nije kriv.

Takve su božje sudove kasnije održavali i Germani, a zatim su preneseni i u kršćansko vrijeme. Međutim, te su *ordalije* nespojive s kršćanskim vjerovanjem, te je stoga nekoliko papa poduzimalo protiv njih energične korake, osobito INOCENT III s 4. Lateranskim koncilom 1215. Ali je i ovdje, kao i u drugim pokušajima borbe protiv ukorijenjenih praznovjerica, uspjeh bio dosta ograničen.

U povijesti papa nailazimo na dovoljno primjera koji ukazuju na to da se i sami pape nisu mogli odrvati praznovjerju. IVAN XXII (1316-1334) cijelog se života bojao da netko od njegovih brojnih protivnika ne bi napravio njegov lik od voska, probo ga iglama i na taj ga način usmrtio. To vjerovanje (riječ je o čaroliji analogije), o kojem je pisao već Ovidije na početku nove ere, bilo je naročito rasprostranjeno u visokom srednjem vijeku, kao što pokazuju pripovijesti u zbirci *Gesta Romanorum* i u mnogim sagama. Za vrijeme pape IVANA XXII tu predodžbu, međutim, treba smatrati praznovjerjem, barem kad se radi o obrazovanijim ljudima, jer su mnogi vladari onog vremena, među njima i veliki kralj ALFONS X od KASTILIJE koji je vladao u 13. stoljeću, već poduzimali korake protiv tog vjerovanja i strogo ga zabranjivali.

I papa INOCENT III bio je početkom 13. stoljeća upleten u čudnovatu praznovjernu aferu. Francuski kralj FILIP II AUGUST bio je u drugom braku s jednom danskom princezom, ali se zbog neke druge žene želio rastati. INOCENT III je odbio da mu dade svoju privolu za sklapanje novog braka. FILIP se zato pozivao na to da ga čarolija sprečava u tome da ostvari brak s Dankinjom. To u ono vrijeme nije bila baš rijetka predodžba ili zavaravanje. Iako je i u Bibliji i preko koncila čaranje bilo strogo zabranjeno i time objavljen rat praznovjerju, papa je prihvatio argumentaciju francuskog kralja. Čak mu je i davao savjete kako da postigne razvod od svoje žene i ponudio se da Francuzu utre put do nove žene.

Čak i ako smo spremni da povjerujemo u naivnost obojice papa, IVANA XXII i INOCENTA III, u vezi s njihovom pasivnom ulogom u ta dva sačuvana izvještaja, to nam u slučaju aktivnog proročanstva pape GRGURA VII nije nikako moguće. Taj protivnik njemačkog cara Henrika IV na uskršnji ponedjeljak 1080. objavio je s propovjedaonice

Crkve sv. Petra u Rimu propast svog oponenta do najdalje 1. kolovoza iste godine. GRGUR VII je rekao vjernicima da mu više nikada ništa ne povjeruju ako se njegovo proročanstvo ne ispuni. Iz predaje se doduše zna da je papa bio čvrsto uvjeren u to da će apostoli Petar i Pavao, koje je pozvao u pomoć, njegov nagovještaj pretvoriti u djelo, ali je zacijelo znao i to da je svakom kršćaninu zabranjeno izricati proročanstva. Koncili su se kod svog verdikta mogli oslanjati na Bibliju gdje je za proricanje bila određena čak smrtna kazna *(Levitski zakonik* 20,27). Papino proročanstvo nije se ispunilo jer je HENRIK IV vladao još do prosinca 1105, a živio do kolovoza 1106, dakle 26 godina nakon dana njegove smrti koji je prorekao papa. Ali GRGUR VII je ipak i nakon 1. kolovoza 1080. zahtijevao da mu se i dalje priznaje puni autoritet.

Čak se za pet papa tvrdilo (s pravom ili ne) da se bave čaranjem: za SILVESTRA II (999-1003), IVANA XIX (1024-1032), BENEDIKTA IX (1032 - nakon protjerivanja i dva smjenjivanja - 1048), GRGURA VII (1073 - 1085) i ALEKSANDRA VI (1492 - 1503). U ono se vrijeme doduše mnogima događalo da budu optuženi zbog čaranja i okrivljeni zbog veze s đavlom, pogotovo ako su se odlikovali natprosječnim znanjem, kao što pokazuju primjeri jednog njemačkog i jednog engleskog znanstvenika, ALBERTA VELIKOG (1193 - 1280) i ROGERA BACONA (1214 - 1294). Još je u 16. stoljeću PARACELSUS ili THEOPHRASTUS BOMBASTUS postao objekt mnogih praznovjernih priča, kao naprimjer ove: »Theophrastus, veliki nadriliječnik, koji je putovao po cijelom svijetu, imao je đavola u staklenki s čijom je pomoći obavljao najveća djela. Đavao ga je upoznao sa svim travama i cvijećem od kojih se mogu priređivati lijekovi. Tako je Theophrastus, kao Gospod Isus Krist u evanđelju, činio da slijepi progledaju, gluhi čuju, kljasti prohodaju i gubavci ozdrave - ali samo pomoću crne magije. Koliko god su ga bolesnici tražili da bi ih izliječio, toliko su ga se i bojali, jer je bio povezan s duhovima pakla. Kod kraljeva i careva bio je u velikoj milosti jer nije samo činio da ozdrave, već im je i pomagao da odražavaju i brane svoja carstva. Trebalo je da samo malo otvori svoju staklenku, pa da mu đavao odmah kaže što mu je činiti. Konačno je ipak loše završio. Kad je već ostario i bojao se smrti, đavao mu je savjetovao da se dade rasjeći u male komade i pokopati u konjskom izmetu, pa da će se nakon godine dana vratiti na svijet kao mladić. Tako je, dakle, Theophrastus naredio sluzi da ga rasječe i pokopa. Ali, ovaj je bio nestrpljiv i nije mogao sačekati određeno vrijeme, nego je predzadnji dan znatiželjno otvorio jamu. U njoj je ležao Theophrastus živ, kao lijepi mladić, samo mu još tjeme nije bilo sasvim sraslo. Tada mu je u mozak dospio zrak, pa je

morao umrijeti. Inače bi opet mogao ostarjeti i pomoću đavla uvijek se iznova pomlađivati.«

Pape koji su naredili okrutne progone navodnih vještica, također su bili krajnje praznovjerni. Ovdje treba spomenuti prvenstveno GRGURA IX (1227-1241), INOCENTA VIII (1484-1492) i GRGURA XIV (1621-1623). U zloglasnoj vještičjoj buli INOCENTA VIII od prosinca 1484. papa je između ostalog izjavio da vještice čine žene i muškarce neplodnima i impotentnima, da ubijaju potomstvo ljudi i životinja, a kod životinja čarolijom uzrokuju niz bolesti, te da uništavaju polja i livade, voćnjake i vinograde i plodove svake vrste. Te je zločine papa proglasio činjenicama u čiju istinitost nipošto ne sumnja. Kako da se onda od manje uglednih i manje »prosviećenih« suvremenika očekuje neki drugačiji sud o takvom praznovjerju? Zbog papinog autoriteta samo su se malobrojni ljudi, lišeni predrasuda, odvažili da pruže otpor pobješnjelom progonjenju vještica.

Jedan dokument iz bamberške biskupije izvještava o nekom procesu protiv vještica godine 1659: »Na to su kancelar i doktor Horn, kancelarov sin, njegova žena i dvije kćeri, te mnoga otmjena gospoda i viećnici koji su sjedili za stolom s biskupom, svi bili osuđeni i spaljeni u pepeo i priznali su da ih se preko tisuću i dvjesta međusobno povezalo. I da njihovo đavolje umijeće i čarobnjaštvo nije izbilo na svjetlo dana, bili bi učinili da tokom četiri godine u cijeloj zemlji ne uspijeva ni loza ni žito i da tako mnogo ljudi i stoke umre od gladi, i da ljudi moraju jesti jedni druge...«

Dalje je riječ o strašnim olujama koje su u svojoj zlobi izazvali oni koji se razumiju u čaranje, o kruhu koji su namazali vještičjom masti i time ubili mnogo ljudi, o otrovanim bunarima čija je voda izazvala kugu, »... te je u samostanu u Bambergu spaljeno preko šest stotina čarobnica, od kojih se još mnoge svakodnevno hapse i spaljuju«.

Takva masovna opsjednutost i duboko ukorijenjeno praznovjerje morali su na koncu dovesti do preokreta. Filozof i pravnik CHRISTIAN THOMASIUS iz Hallea izvještava, istina, još 1703: »Čovjek bi doduše pomislio da su se ljudi poslije Lutherove reformacije, koja ih je inače oslobodila od mnogog papinskog praznovjerja, riješili i tog redovničkog i popovskog brbljanja o savezu čarobnjaka s đavlom, ali do toga uopće nije došlo. To su, dakle, razlozi zbog kojih nisu samo pod papama i nakon reformacije održavani toliki procesi protiv vještica, već i pod protestantima u Evropi, a osobito se nastrano i okrutno s njima postupalo pod luteranima...«. Ali je njegovo zalaganje za vjersku toleran-

ciju i humanije kazne bitno doprinijelo prestanku progona vještica u Njemačkoj, tako da je FRIDRIK II VELIKI, napokon mogao konstatirati da žene opet mogu ostarjeti i umrijeti sigurne.

Kada se u isto vrijeme GOTTHOLD EPHRAIM LESSING opirao tome da se kršćanska vjera prihvaća zbog Isusovih čuda - koja on nipošto nije poricao *(Uber den Beweis des Geistes und der Kraft, 1777.)* - već je bilo više nego jasno izraženo odvraćanje od vjerovanja u vještice i čarobnjake i početak vjere u razum. RENE DESCARTES, PIERRE BAYLE, VOLTAIRE, THOMAS HOBBES, DAVID HUME, CHARLES DE MONTESQUIEU, CHRISTIAN WOLFF i drugi omogućili su razdoblje prosvjetiteljstva o kojem je IMMANUEL KANT 1784. pisao: »Prosvjetiteljstvo je izlazak čovjeka iz njegove maloljetnosti koju je sam skrivio. Maloljetnost je nesposobnost da se služimo svojim razumom bez tuđeg vodstva. Ta je maloljetnost krivnja čovjeka, ako njezin uzrok ne leži u nedostatku razuma, već u nedostatku sposobnosti odlučivanja i odvažnosti da se njime posluži bez tuđeg vodstva. *Sapere aude*! Imaj hrabrosti da se služiš vlastitim razumom - to je lozinka prosvjetiteljstva.«

Iako je već početkom 18. stoljeća vrlo popularno djelo u četiri toma *Die gestrigelte Rockenphilosophie* (Chemnitz 1718, 5. izdanje 1759) odlučno žigosalo besmislenost ništa manje nego šest stotina praznovjernih sentenca, ipak je jedna fizikalna pojava u 2. polovici istog stoljeća dala praznovjerju novu hranu: nevidljiva a ipak tako djelotvorna elektrika. Tako se očigledno slutilo da se kod »iscjeliteljskih« uspjeha egzorcista JOHANNA JOSEPHA GASSNERA (1727-1779) moralo raditi o djelovanju električne struje, budući da je jedna profesorska komisija 1775. godine ustanovila da to nipošto nije slučaj. Napredni car JOSIP II zabranio je 1783. tradicionalnu zvonjavu crkvenih zvona za vrijeme nevremena, obrazlažući zabranu time da zvuk zvona privlači elektricitet. Usprkos tome, ili možda, upravo zbog toga autor jednog romana koji je objavljen iste godine želio je dati »skicu posljednjih konvulzivnih kretanja umirućeg praznovjerja...«. Međutim, to je bio preuranjen rekvijem za praznovjerje, jer ni 18. stoljeće nije željelo isključivu vlast prepustiti razumu, već je pored KANTA, LESSINGA i VOLTAIREA proizvelo i takve pustolovne likove kao što su CHEVALIER DE SEINGALT, GIACOMO GIROLAMO CASANOVA, prof. ALESSANDRO DE CAGLIOSTRO i grof SAINT-GERMAIN, koji su sami sebi dijelili plemenitaške naslove. Oni, pored niza drugih alkemičara i ostalih šarlatana, snose odgovornost za to što su ljudi 18. stoljeća i dalje

njegovali svoje vjerovanje u čuda i razne druge praznovjerice, pronalazeći i proizvodeći svakakve opsjenarske predmete, umjetno zlato, prekrasne dragulje i tajanstvene eliksire za produljenje života. Ovdje treba spomenuti i tajanstvene kure bečkog liječnika FRANZA ANTONA MESMERA sa životinjskim magnetizmom, iako se Mesmerove aktivnosti danas smatraju početnim oblikom terapije hipnozom. Na jedan drugi način BARON MUNCHHAUSEN pobrinuo se za to da ljudi u ovom »vijeku razuma« ne budu zakinuti u pogledu čudesa i pustolovina. GOETHE je pokazao duh svog vremena kada je 1770-1775. pisao o svom Faustu, koji se predao magiji, nakon što mu studij filozofije, prava, medicine »i, nažalost, i teologije« nije donio očekivane spoznaje. Naposljetku mu je magija trebala pomoći u tome da spozna »što je to što u biti drži na okupu ovaj svijet«.

WOLFGANG AMADEUS MOZART u to je vrijeme uglazbio *Čarobnu frulu* čiji je autor EMANUEL SCHIKANEDER, kao i Mozart, bio član masonske lože. U tom djelu važnu ulogu igra čarobnjak Sarastro, a važni su rekviziti, pored čarobne frule, čarobni prsten i magična zvona. Nekoliko desetljeća kasnije pojavile su se opere CARLA MARIE WEBERA *Strijelac vilenjak* i *Oberon,* u kojima »crni lovac« Samiel daje da mu izliju metke koji uvijek pogađaju cilj, zračni i vodeni duhovi plaše i užasavaju ljude, a čarobni rog pomaže da njegovi vlasnici savladaju sve opasnosti. To je bio početak romantizma s njegovom vjerom u bajke i magiju.

III.

»Pod praznovjerjem se ne podrazumijeva cijeli sadržaj poganskog vjerovanja, nego zadržavanje pojedinih poganskih običaja i mišljenja. Obraćeni je kršćanin odbacivao poganske bogove i zazirao od njih, ali su se u njegovom srcu zadržale predodžbe i navike koje se nisu otvoreno odnosile na staro učenje, pa se tako nije ni činilo da su u neposrednoj proturječnosti s novim. Tamo gdje je kršćanstvo ostavilo prazninu, gdje njegov duh nije mogao odmah prožeti grublju ljudsku prirodu, bujalo je praznovjerje ili 'višak vjerovanja'. Ovo posljednje označava trajnu upornost zadržavanja u pojedinih ljudi nekih nazora od kojih je većina razumno odustala.«

Ovim, ovdje nešto sažetim riječima započeo je JAKOB GRIMM godine 1835, odlomak o praznovjerju u svom djelu *Deutsche Mythologie.* U spomenuto staro, napušteno vjerovanje ubraja se svaka vrsta animizma koji za dijelove prirode - životinje, biljke, kamenje - zamišlja da imaju dušu (npr. —> jezik životinja i sl.). Ali tome se može pribrojiti i vjerovanje u demone, vještice i duhove, iako samo djelomično, budući da i kršćansko vjerovanje poznaje demone i vještice.

U zadnjoj rečenici GRIMMOVOG teksta aludira se na spuštanje starijih kulturnih dobara u niže društvene slojeve. Međutim, današnja etnologija, bar jednim dijelom, odbacuje tezu o spuštanju vjerskih učenja iz viših u niže slojeve, jer time opet nastaju vrednovanja koja se smatraju nepodobnima za ocjenjivanje praznovjerja. Ipak je izvan svake sumnje da su se sentence, smatrane u ranijim vremenima istinitim i točnim, relativizirale kasnijim spoznajama, a zatim se još pojavljuju kao praznovjerje, ne ograničavajući se pritom na određene krugove ili slojeve. Za to nije potrebna slika o nečemu što ide »odozgo prema dolje«, niti pojam »spuštanja«. Ipak, one koji žele da se vjera i praznovjerje različito promatraju neće zanimati koji se termin upotrebljava za to pomicanje starog vjerovanja u kategoriju »praznovjerja«. U vezi s tim podsjećamo na povjesničara umjetnosti GUSTAVA FRIEDRICHA HARTLAUBA koji je - ne bez izvjesnog sarkazma - ukazao na to da će se za nekoga tko želi izliječiti neku bolest pomoću praznovjernog recepta često smatrati kako je duševno poremećen, ali da etnologija isti postupak, kada on u nekom dijelu zemlje nastupa kao narodni običaj, prihvaća kao stvar od velikog kulturnopovijesnog značenja.

I ovdje se ponovno vidi nejednoznačnost praznovjerja. Ne vrše se samo vjerske radnje molitve, postupak s hostijama i drugim crkvenim predmetima na različite i često potpuno suprotne načine, već se i kod

obrane od bolesti i štete, kao i kod proročanstava, rituali mogu izvesti tako da im se pridaje različiti smisao.

JAKOB GRIMM razlikuje dvije važne vrste praznovjerja, tj. aktivno i pasivno: »Ako neka viša ruka čovjeku bez njegovog nastojanja dade upadljiv znak, on po tome zaključuje o sreći ili nesreći. Ali ako se znak ne pojavi sam od sebe, ako ga čovjek sam nečim izazove, radi se o pozitivnom praznovjerju. Razumljivo je da je kršćanstvo lakše moglo upravljati pozitivnim praznovjerjem, pomiješanim s poganskim običajima, nego nedužnim negativnim praznovjerjem koje je na ljudsku dušu djelovalo kao strah od sablasti.«

Koliko se crkveno vjerovanje malo razlikuje od onoga što danas zovemo praznovjerjem, postaje jasno i kada promotrimo tendenciju straha pred iracionalnim, koja se pojavljuje i u jednoj i u drugoj domeni. Važan je dio pretkršćanskih vjerskih učenja da putem straha od bogova i demona navedu ljude na moralno ponašanje. A kršćanstvo sa svojim učenjem o istočnom grijehu i svojim prijetnjama Božjim sudom i paklom te propisivanjem ispovijedi i pokore teži za tim istim ciljem.

Etnologija ističe međusobnu bliskost religije i praznovjerja i na široko razgranatom području magije. Tako u jednom novijem leksikonu pod natuknicom »magija« nalazimo sljedeću rečenicu: »Teoretski se, doduše, religija i magija mogu razgraničiti na taj način što se unutar religije čovjek podvrgava nekoj božanskoj sili koja određuje njegovu sudbinu, dok pomoću magije želi sam, vlastitom snagom upravljati svijetom i prirodom i utjecati na njih; zapravo, u većini religija izvode se magijske radnje, čak i onda ako ih službene vjerske institucije zabranjuju ili intepretiraju kao nemagijske.« *(Meyers enzyklopedisches Lexikon,* 9. izdanje, 1971-1979)

Ako magiju definiramo kao služenje nadnaravnim silama koje se ne mogu shvatiti razumom, najpoznatijim primjerom u kršćanskoj crkvi može se smatrati »preobražaj« (transsupstancijacija) vina i kruha (hostije) u krv i meso Isusa Krista. Katehizam za odrasle *Der katholische Erwachsenenkathechismus* (1985, str. 350) o tome, između ostalog, piše: »Učenje o preobražaju bitka kod euharistije ne želi biti racionalno objašnjenje tajne euharistije koja se može shvatiti samo ako se vjeruje.«

U domeni praznovjerja niz događaja može se karakterizirati kao magija: pretpostavljeno zračenje i djelovanje dragog kamenja, često citirane urokljive oči, snaga amuleta i talismana kojoj se praznovjerni nadaju, manipulacije s tragovima stopala drugih ljudi, želja za nevidljivošću, nepobjedivošću i neranjivošću. Dobar primjer za rane magijske

predodžbe daje —> krug ili —> prsten, kojem se pripisivala dvostruka funkcija prema van i prema unutra koju asociramo u neprekidno upotrebljavanoj formuli »Krug se zatvara«. Već su Etruščani i Rimljani plugom opisivali krug oko nekog mjesta kojem su time željeli osigurati magičnu zaštitu. Koliko je taj običaj bio živ još u ranom srednjem vijeku, pokazuje njegova zabrana od strane kršćanske sinode godine 743. U knjizi *Volksbuch vom Doktor Faust* krajem 16. stoljeća priča se o glavnom junaku kako je išao u šumu kraj Wittenberga: »Na raskršću putova opisao je nekoliko krugova, dva mala u jednom velikom, prizvao je dakle vraga noću između devet i deset sati.« Faust je stao u krug tako da ga se vrag ne može dokopati. - Primjeri magijskih aspekata u praznovjerju vrlo su brojni, pa bismo ih mogli nabrojiti još mnogo, a pažljiv će čitalac to uočiti u leksičkom dijelu ove knjige.

Kao što se u crkvenom smislu vjernici od svog zamišljenog ali, usprkos različitim filozofskim »dokazima o Božjem postojanju«, nedokazivog Boga nadaju da će im u nevolji i kod raznih problema pružiti pomoć za koju mole, tako i praznovjerni očekuju potporu od drugih nadnaravnih sila. GOETHE je očito smatrao da je nadmoćan kršćanima kada je godine 1777. pisao JOHANNU KASPARU LAVATERU: »Sažalio si mi se zbog tvoje žeđi za Kristom. Tebi je gore nego nama poganima, jer se nama u nevolji ipak pokazuju naši bogovi.« Iako se GOETHE ovdje naziva »poganinom«, praznovjerni se ljudi zapravo ne mogu smatrati areligioznima, ako se »religiozan« definira kao »vjernik« ili »onaj koji vjeruje u neku višu silu«. Praznovjerje i *teizam* međusobno se, doduše, isključuju, jer dok praznovjerje za svaku različitu potrebu poznaje posebne snage i sile (bogove, demone i duhove zaštitnike), *teizam* priznaje samo jednog boga.

»Prosvijećeni« Srednjoevropljanin može se nadmoćno smješkati kad pročita da su Indijanci prije bitke uzimali sredstva za čišćenje da bi u svom tijelu stvorili mjesto za boga rata koji će im dati hrabrosti. Ali ni u Srednjoj Evropi nisu nekada bili previše daleko od takvog vjerovanja, kada se mislilo da se povraćanjem i pomoću sredstava za čišćenje čovjek može riješiti grijeha. O grijesima su u srednjem vijeku postojale sasvim materijalen predodžbe. Sveti REMIGIJE, biskup u Reimsu u 6. stoljeću, navodno je neku opsjednutu ženu naveo na povraćanje da bi tako iz nje istjerao zlog duha. Korom s bazgove grane, oguljenom prema gore, moglo se prema vjerovanju izazvati povraćanje.

Danas jedva da će se naći čovjek koji zastupa isključivo praznovjerna shvaćanja, jer su ona, kao što pokazuje leksički dio ove knjige,

naprosto previše proturječna i suprotna našem suvremenom znanju i spoznajama. Danas se kod praznovjerja može raditi samo o vjeri u pojedine sentencije i o pridržavanju takvih sentencija. A tu su upravo crkveni vjernici oni koji dopuštaju da na njih djeluje ili njima rukovodi ova ili ona praznovjerna deviza. Ti crkveni vjernici, naime, imaju sklonost da vjeruju i u one natprirodne sile koje Crkva ne sankcionira. Iz takvog aspekta treba shvatiti često vrlo žestoku borbu klerika protiv praznovjerja. Zaista religiozni ljudi ne vjeruju ni u neko božanstvo, ni u demone ili druga iracionalna duhovna bića.

JAKOB GRIMM je na kraju izlaganja o praznovjerju ustanovio da ono »život naših predaka nije ispunjavalo samo strahom nego i utjehom«. Time se GRIMM pokazao vrlo objektivnim prema praznovjerju. Jer zapravo je cilj i zadatak religije da pomaže čovjeku na njegovom mukotrpnom putu, da ga ohrabruje i tješi. A takvih je elemenata koji pomažu u praznovjerju vrlo mnogo, premda se to u kršćanskim obrambenim reakcijama stalno poriče. Jedan znanstvenik novog vremena, psiholog CARL GUSTAV JUNG, izjasnio se neposredno prije svoje smrti (1961) vrlo odlučno za prirodnu vjeru i njezino pozitivno djelovanje na čovjeka: »U istoj mjeri u kojoj je raslo naše znanstveno poimanje, naš je svijet postepeno dehumaniziran. Čovjek se u kozmosu osjeća izoliranim jer više nije povezan s prirodom i jer je izgubio svoj emocionalni nesvjesni identitet' s prirodnim pojavama. One su pomalo izgubile svoj simbolički sadržaj. Grmljavina više nije glas ljutitog boga, a munja više nije projektil kojim on kažnjava čovjeka. U nijednoj rijeci više ne živi neki duh, nijedno drvo nije životni princip nekog čovjeka, nijedna brdska spilja stan nekog velikog demona. Čovjeku ne govore više glasovi iz kamenja, biljki i životinja, a ni on više ne govori s njima u uvjerenju da ga razumiju. Njegov je kontakt s prirodom izgubljen, a time i jaka emocionalna energija koja je djelovala na tu simboličku povezanost.«

Misaona ljepota i poetska dubina mnogih praznovjernih sentencija još čekaju da ih netko otkrije. CARL GUSTAV JUNG je već ukazao na to, a isto tako i JAKOB GRIMM, kada je napisao: »Još jača snaga negoli u travi ili kamenu leži u riječi, i kod svih naroda iz nje proizlaze blagoslov ili prokletstvo. Ali ako se želi da djeluju, potrebne su povezane, svečano sastavljene riječi, pjesma i pjevanje; zato je sva snaga govora kojim se služe svećenik, liječnik ili čarobnjak povezana s oblicima poezije.« A kada WILHELM GRIMM piše o bajci: »Svaka se istinska poezija može interpretirati na najrazličitije načine jer, budući da je izašla

iz života, uvijek se iznova u nj vraća«, onda se to može primijeniti i na mnoge sentencije praznovjerja. Kakve istančane želje dolaze do izražaja kada se opisuje nadnaravna, duševna veza u dobru i u zlu između raznog dragog kamenja - primjerice smaragda ili berila - i njihovih nosilaca. I kakva se širina mašte pokazuje u vjerovanju da je zlato nastalo pomoću sunca, pa je zato najbolji lijek i sredstvo za jačanje s nepogrešivim djelovanjem. Nije li bila potrebna najljepša snaga mašte da se jednostavnoj kitici svježeg zelenila za Duhove pripiše sposobnost da razbije svaku čaroliju? Pa iako životinje u staji, koje na Badnjak govore, pokazuju oslanjanje na Bibliju, ipak i ovaj primjer, kao i sve čarolije analogije, dokazuje da se u praznovjerju često javlja istinska poezija. Naše praznovjerice sadrže i mnoge slikovite metafore, kao što su lastavice koje, vraćajući se poslije zime, donose sreću, orao koji proizvodi vjetar, te razne boje, svaka sa svojim značenjem - bijela za nedužnost, crvena za ljubav i život, plava za vjernost, ustrajnost i čudesnost. Tek je nas koji živimo u sadašnjem vremenu zapalo da možemo spoznati ljepotu jezika i slikovitost mnogih praznovjernih sentencija, jer imamo potrebnu distancu prema sadržajima.

IV.

Praznovjerje je raslo potpuno bez sistema, te i dalje buja na sve strane (npr. —> vozači automobila, —> čaj s limunom —> svježi sir). Zbog različitih izvora nailazimo među praznovjernim sentencijama na mnoge velike i male proturječnosti koje regionalne razlike još više povećavaju. Rječnik *Handworterbuch des deutschen Aberglaubens* djelomično informira o tome. Ali, i u tom opširnom djelu izdavači su morali priznati da porijeklo i značenje sentencija nisu mogli uvijek biti točno objašnjeni, već samo »koliko nam je to danas moguće«.

Ono što danas smatramo praznovjerjem nekada je bilo:

a) pravo vjerovanje (Grka, Rimljana, Germana),

b) praznovjerje (rimska religija za Grke, itd.)

c) pravila za život i ponašanje, itd.

Praznovjerje se često kvalificiralo kao »bez povijesti« jer su njegove osnovne karakteristike tokom svih vremena ostjale iste. Ali ipak bi bio i zaslužan i vjerojatno zanimljiv pothvat kad bi se istražilo koje od refleksija klasificiranih danas kao praznovjerje potječu iz vremena ranog srednjeg vijeka, a koje su bile u optjecaju u kasnom srednjem vijeku, pa su se tada i ozbiljno prakticirale.

Pritom bi se vjerojatno došlo do bitno proširenih spoznaja o svakodnevnom životu prijašnjih vremena. Trebalo bi, dakako, izbjegavati tako neodređenu oznaku kao što je »u srednjem vijeku«, jer je srednji vijek, po uobičajenoj podjeli, trajao ipak tisuću godina (po jednoj drugoj verziji čak tisuću dvjesta), a nitko neće ustvrditi da u tom vremenskom periodu nije dolazilo do promjena. Isto tako ne bi trebalo smatrati da se taj zadatak može riješiti samim upućivanjem na neki književni izvor u kojem se pojedina sentencija spominje manje ili više slučajno: ona je mogla biti rasprostranjena već nekoliko stoljeća ranije, a i nekoliko stoljeća kasnije, i u sasvim drugim krajevima, a ne samo u onom spomenutom u tom izvoru. Možda bi bio od pomoći postupak sličan onom što ga primjenjuju paleontolozi sa svojim karakterističnim fosilima. U tom bi kontekstu trebalo naročito pomno istraživati običaje oko održavanja zdravlja i liječenja bolesti. Leksički dio ove knjige pokazuje da su nevolje naših predaka bile brojne - od zubobolje, preko epilepsije, do spolne nemoći - te da su mnogobrojni bili i njihovi pokušaji da ih se riješe. Primjenjivana sredstva su često slijedila simpatetički princip da se isto liječi istim - *similia similibus curentur* - što je ponekad išlo tako

daleko da su, primjerice, žuticu pokušavali liječiti svim mogućim sredstvima žute boje. Često slavljena simbolika boja prošlih vremena u takvim se slučajevima pokazala kao nesposobnost da se prodre dublje u bit bolesti, zbog čega su se pokušaji liječenja oslanjali na vanjsku boju.

U različitim ljudskim izlučivanjima - slini, znoju, krvi, izmetu, mokraći, muškom sjemenu, menstrualnoj krvi, ušnoj masti - naslućivale su se djelotvorne snage za očuvanje života, pa su se ona zato preporučivala za liječenje bolesti. Već u pretkršćanskoj antici pljuvački se pripisivala ljekovita i čarobna snaga; Isus je prema *Evanđelju po Ivanu* (9,6) učinio pomoću pljuvačke da jedan slijepac progleda, pa se ovdje radi o jednom od slučajeva da je antikno vjerovanje prešlo u kršćansko. I dijelovi leševa, npr. —> mrtvački zubi i —> mrtvačke ruke, također su se smatrali ljekovitim, pogotovo ako su potjecali od ljudi poginulih nasilnom smrću, na primjer od obješenih.

Posebnom mogućnosti za uništenje bolesti smatralo se prenošenje bolesti na kamenje, vodu, životinje (npr. —> reumatizam), ali i na druge ljude. Još kod PARACELSUSA nailazimo na takve upute. Treba naglasiti kako pokušaji da se vlastita bolest prenese na nekog drugog, zbog njihove proturječnosti s kršćanskom ljubavi prema bližnjem, važe kao naročito negativne manifestacije praznovjerja. PLINIJE STARIJI (23-79. godine n.e.) također je već osuđivao takve akcije. Međutim, ne može se isključiti da se vjera u prenosivost zla ne oslanja na Stari zavjet, u kojem je Bog zapovjedio da se grijesi natovare jednom jarcu i da ga se istjera u pustinju *(Levitski zakonik* 16,21 i d.). Ideja zamjene nalazi se u Bibliji vrlo često.

JAKOB GRIMM je ustanovio da je »starije Ijekarstvo« vrlo mnogo radilo sa životinjskim tvarima, s masti određenih životinja, s raznim iznutricama, očima, srcima, jezicima i drugim životinjskim tvarima koje su čovjeku trebale donijeti ozdravljenje. Nasuprot tome, Ijekarstvo u GRIMMOVO vrijeme upotrebljavalo je pretežno biljna i mineralna sredstva. Jedno drugo opažanje JAKOBA GRIMMA - da vjera u snage dragog kamenja nikada nije postala zaista popularna - može se vjerojatno objasniti time što je drago kamenje bilo stranog porijekla i skupo. ALBERT VELIKI već se u 13. stoljeću vrlo opširno bavio osobinama dragulja.

Recept da se epilepsija protjeruje ako se pojede kruh namazan stjenicama bazira se, kao i slične upute koje izazivaju gađenje (npr. u slučaju —> sušice), na vjerovanju da se takvim gadnim sredstvima mogu

poplašiti demoni bolesti. Slična, razmišljanja imaju korijene još u vrijeme antike, a dolazila su do izražaja i u spomenutoj primjeni ljudskog izmeta kod liječenja vanjskih i unutrašnjih bolesti.

EDUARD STEMPLINGER doveo je s time u vezu i ozloglašenu »apoteku izmeta« u starom i srednjem vijeku. Nerijetko su se bolesti protjerivale i smrdljivim sredstvima ili sredstvima s jakim mirisom (—> mirisi). Tako se u 17. stoljeću smatralo da se kuga može, pored ostalog, izliječiti mirisanjem *eau mirabilis,* nekom vrstom preteče današnje kolonjske vode.

Naši preci su mnogo intenzivnije od nas njegovali međusobne veze između čovjeka i prirode. Ljudi su se smatrali sastavnim dijelom prirode, te su mislili da svojim sudjelovanjem moraju osigurati daljnji tok, »funkcioniranje« prirode, pri čemu su svoje djelovanje osjećali kao »potrebno prirodi«, kao integrirajući proces zbivanja: polja ne bi donosila plodove bez magičnog blagoslova, domaće su se životinje mogle samo zazivanjem duhova obraniti od pošasti, čak ni mjesec bez ljudskih molitava ne bi postao opet okrugao i »zdrav«. Sve to nije bilo djelovanje izvana, već sudjelovanje koje je po mišljenju ljudi bilo isto tako neophodno potrebno kao sjaj sunca i kiša.

Ta ocjena ponašanja naših predaka (Aaron J. Gurevič) dijametralno je suprotna osudi da su čarolijama željeli *prisiliti* prirodu i demone da im budu skloni. Tu navodnu prisilu ističe prvenstveno Crkva kao izrazitu negativnost praznovjerja, dakle prijašnjih vjerskih nazora. Razumljivo je da vjera u korisnost sudjelovanja u razvoju prirode nije mogla naići na odobravanje Crkve, jer je prema tom novom vjerovanju samo Bog mogao odlučivati o zbivanjima u prirodi.

S druge strane, vjerovalo se da se može ne samo prenijeti bolest ili nezgoda na različite medije (—> bradavice, —> kurje oči, —> sunčane pjege) nego i obratno, da se gutanjem cvjetova žitarica ili prvog proljetnog cvijeća mogu steći njihove prirodne snage i svježina i time ojačati vlastito zdravlje. Zadržavanje mladenačke snage, pronalaženje čarobnog vrela pomlađivanja, jedna je od najintimnijih ljudskih čežnji, na kojoj se bazira i želja za stoljećima traženim kamenom mudraca, odnosno životnim eliksirom.

Kamen mudraca, *lapis philosopborum,* uznemirivao je mnoge glave još od doba kasne antike. U svakom razdoblju netko bi pomislio da je našao taj »veliki misterij« čiji samo mali djelić može svaku neplemenitu kovinu pretvoriti u zlato i srebro, ali i izliječiti sve bolesti.

U doba antike vjerovalo se da se stapanjem pravih kovina može proizvesti umjetan čovjek - *homunculus.* Ako su u 8. stoljeću arapsko-perzijski liječnik DŽABIR IBN HAIJAN (latinizirano ime: GEBER), a kasnije ALBERT VELIKI, ROGER BACON i početkom novog vijeka PARACELSUS vjerovali u mogućnost nalaženja takve »kvintesencije«, onda je to odgovaralo tadašnjoj razini prirodnih znanosti, a prije svega vjerovanju da su sve zemaljske tvari nastale raznim miješanjem od alkemijskih pratvari soli, sumpora i žive. Stoljećima su ljudi težili za fantomom, žrtvovali su se imeci očekujući da će se dobiti još mnogo veći kada se bude u neograničenim količinama moglo proizvoditi toliko željeno zlato. Leksikon JOHANNA HELNRICHA 2EDLERA *Grofies, vollstdndiges Universal-Lexicon alter Wissenscbaften und Kiinste* posvetio je godine 1774. kamenu mudraca ipak još jedanaest stranica, ali s rezigniranim završetkom. Međutim, ako je u 20. stoljeću GUSTAV MEYRINK još vjerovao da transmutacijom može dobiti taj »filozofski kamen«, to je sigurno praznovjerje. Iza sveg tog traženja bilo je uvijek očekivanje da će se čovjek pomoću rastopljenog kamena mudraca moći pomladiti i tako produljiti svoj život.

Da li je kamen mudraca možda predstavljao naslućivanje antimaterije, koje je u najnovije vrijeme koncipirala teoretska fizika? Ta obratno električki nabijena antimaterija, u susretu s našom zemaljskom materijom, mogla bi osloboditi ogromne količine energije, ali se još moraju pronaći mogućnosti da se njome ovlada. Hoće li možda time kamen mudraca u razdoblju svemirskih letova jednog dana postati stvarnost, doduše u drugom smjeru nego što se prvobitno mislilo ?

U svojoj knjizi *Weltbuch* pisao je SEBASTIAN FRANCK godine 1534. o Francima: »Na svetog bi Ivana zapalili vatru i tog bi dana donijeli vijence spletene od pelina i sporiša, a svatko je u ruci imao plavu travu zvanu kokotić. Tko bi kroz nju gledao u vatru, cijele ga godine ne bi boljele oči - tako su mislili u svom praznovjerju. Tko je želio otići od vatre kući, bacio bi travu u vatru i rekao 'Neka s ovom travom ode i izgori sva moja nesreća'.«

U narednom je stoljeću slavni putujući propovjednik ABRAHAM A SANCTA CLARA upozoravao svoje slušabce da po biblijskom uzoru slijepac može progledati pomoću riblje žuči. U apokrifnoj *Knjizi o Tobiji* iz Starog zavjeta nalazi se odgovarajući izvještaj s arhanđelom Rafaelom kao savjetnikom.

Razne ljudske izuzetnosti bile su, kao što je razumljivo, u naročito velikoj mjeri objekti brojnih refleksija. U to se ubrajaju

crvenokosi i grbavci, trudnice i rodilje, žene za vrijeme menstruacije i prostitutke, Židovi i opsjednuti, smaknuti, samoubojice i ostali mrtvi. Nemali broj magijskih radnji mogao se navodno pojačati ili učiniti uspješnijima, ako ih čovjek obavlja natašte, gol, šuteći ili prije izlaska sunca, dakle, ako se onaj tko te radnje izvodi namjerno dovede u iznimnu situaciju. Općenito je rano društvo - kao uostalom i sadašnje - samo rijetko podnosilo članove koji se nisu pokoravali njegovim pravilima i osvećivalo im se svim mogućim sredstvima.

Vjerovanju da se pokazivanjem gole stražnjice ili genitalija može spriječiti neko zlo može se pripisati i česta izreka »Poljubi me u stražnjicu«, kao i saga iz Češke šume u kojoj je mrtvac uskrsnuo, a njegova čuvarica uzmaknula »okrenuvši mu stražnjicu«, nadajući se da joj tako ne može naškoditi. Ključ i porijeklo tog vjerovanja možda je jedna epizoda iz grčke mitologije: PLUTARH priča da su, kad je Posejdon sa svojim ljudima pošao u boj protiv Likijaca da bi osvetio Belerofonta, likijske žene krenule s podignutim suknjama ususret muškarcima, koji su nato zbunjeno ustuknuli. Tako su Likijke bez prolijevanja krvi odvratile opasnost od svoje zemlje. Prema TACITU Germanke bi ogoljele prsa da bi na taj način potakle svoje muževe na daljnju borbu i da bi spriječile njihovo zarobljavanje. A MARTIN LUTHER je prema GUSTAVU FREYTAGU često namjerno ležao u krevetu gole stražnjice jer je vjerovao da će time protjerati vraga. Zahtijevanje —> golotinje da bi se ispunile razne želje već se približava nerješivom zadatku. Mnogi su se ljudi sigurno odrekli toga da ispunjenje neke želje postignu time što bi javnosti razgolitili svoje tijelo. Ali u praznovjerju susrećemo i niz drugačijih nerješivih zadataka, kao npr. kad čovjek u vrućici mora, da bi ozdravio, tako dugo ganjati crnu mačku dok ne ostane ležati mrtva, ili kad se u tamnoj noći mora naći djetelina sa četiri lista. Uzimanje raznih mikstura koje izazivaju gađenje, npr. sa stjenicama, ušima, od konjskog ili svinjskog izmeta itd., za mnoge je ljude također predstavljalo nerješiv zadatak. Iz bajki su poznati nerješivi zadaci što su ih morale izvršavati vještice ili vrag da bi ih se tako odvratilo od zlih namjera.

I u daljnjim je praznovjernim sentencijama pretpostavka iznimno ponašanje. Tako se smatralo da se može postići ostvarenje niza želja ako se —> košulja obuče naopako. U suprotnosti s uobičajenom navikom, bacali su se i razni predmeti natrag preko glave ili preko jednog ramena (—> unatrag). U drugim slučajevima neki određeni predmet nije se smio kupiti, već ga se moralo —> naći ako se željelo da bude djelotvoran. Drugi

su se predmeti opet morali kupovati bez —> cjenkanja, ili ih je trebalo isprositi ili ukrasti (—> vlasac). U svim tim slučajevima veliko značenje imalo je odstupanje od uobičajenih pravila.

Prirodne su vjere pripisivale veliku snagu zemlji. U ovom se leksikonu spominje kako se novorođenčad polagala na zemlju da bi njezina snaga prešla na dijete. Zemlja se stavljala i na bolesna mjesta na tijelu, u nadi da će to pospješiti njihovo ozdravljenje. Kada je trebalo napraviti ugovor o kupovini ili najmu neke parcele, prazni bi se pergament, kao i pribor za pisanje, stavljao na taj komad zemlje da bi dokument magijskim djelovanjem postao nepovrediv.

U mnogim refleksijama vjerovanja prošlih vremena koje danas također smatramo praznovjerjem, odlučujuću ulogu igra već spomenuti *animizam,* vjera u to da svaka stvar ima dušu. Promatranja žabljih krakova koji su se trzali, što ih je godine 1780. vršio LUIGI GALVANI, mnogi su smatrali potvrdom animističkih predodžbi. Pored izrazitih —> životinja s ljudskom dušom, za koje se smatralo da nose dušu umrlih, i raznom se dragom kamenju pripisivalo svojstvo da suosjeća sa svojim vlasnicima, da ih upozorava na opasnosti za dušu i tijelo i da ih štiti. Krastače i pauci privlačili su, prema vjerovanju, na sebe otrov i tako od njega spašavali ljude, a ta se misao nalazi i u teozofskim izlaganjima JAKOBA BOHMEA *Secbs theosophische Punkte.*

Animizam, koj je srodan fetišizmu, ne javlja se samo u vjerovanju prijašnjih ili primitivnih ljudi: mnogi današnji vozači automobila daju svom vozilu ime od milja i time pokazuju moderni animizam. Istu pojavu nalazimo i kod vlasnika pasa i mačaka. Praznovjerje usko povezano s prirodom pruža mnoštvo analogija i paralela. Možda je najbliži primjer mjesec koji raste ili se smanjuje kao simbol rasta i bogatstva koje se povećava ili smanjuje. Simbolično značenje ima i uputa za ispravno guljenje jabuke da bi se pomoglo kod —> zatvora. U optjecaju su bile i analogije koje su upućivale na budućnost, kao npr. u vezi s bračnim krevetom, dječjom velikodušnošću, operacijama i mnogim drugim okolnostima.

Zanimljiva je analogija prema kojoj —> vuna može ljude očistiti od grijeha, budući da apsorbira i konkretnu prljavštinu. U vezi s tim treba spomenuti i imaginarnu sličnost raznog korijenja s ljudskim likom, prvenstveno kod tajanstvene mandragore. Za —> kaćun se smatralo da se na njemu mogu raspoznati oblici slični ruci, pa se staro, pjegavo gomoljikasto korijenje nazivalo đavolje ruke, a mlado ručice sreće.

Budućnost, sudbina pojedinca, bila je previše važna a da bi se o njoj pokušavalo nešto saznati samo analogijama. Već se na Novu godinu i, naravno, na svaki rođendan postavljalo pitanje o budućnosti, a još je veće zanimanje vladalo za buduću sudbinu novorođenčeta ili osobe koja se ženi ili udaje. O karakteru ljudi trebalo je da govore kosa, oči, obrve, uši, nos, usta i ruke. Mjesečeve mijene i niz manipulacija s različitim biljkama (—> zimzelen, —> luk), kao i način ponašanja kod životinja (—> pauci, —> ptice, a konačno i —> čarobni prutić), također su služili kao proroštva.

Ta izražena želja da se unaprijed sazna sve o budućnosti dovela je do pripisivanja čvrstih osebujnosti određenim danima i vremenima. Vjerovalo se da svaki dan ima svoje osobitosti: mnogim - i kršćanskim - praznicima pridavale su se posebne kvalifikacije, a već su se u doba antike sastavljale cijele tabele sretnih i nesretnih dana, često na osnovi astroloških promatranja i spekulacija. Rimski car AUGUST odbijao je da određenih dana poduzme nešto važno, npr. da pođe na putovanje, o čemu piše njegov biograf SVETONIJE.

JAKOB GRIMM je ukazao na to da je —> biranje dana bilo uobičajeno kod Židova, Grka i vjerojatno kod svih pogana, te rekao dalje: »Jedva da je ijedan drugi narod više vjerovao u biranje dana od kršćana u srednjem vijeku.«

I španjolski jezuit BALTHASAR GRACIAN pisao je u prvoj polovici 17. stoljeća o nesretnim danima: »Takvih ima; na te dane ništa ne polazi za rukom.« Car HENRIK IV (11. stoljeće) počinjao je sve odlučne bitke u utorak, dok se NAPOLEON I silno bojao petka. Svo to vjerovanje u stalne dobre i loše dane potječe od prastarih pokušaja određivanja i proricanja ljudskih sudbina iz zvijezda. Već su Babilonci i Asirci, Egipćani, Kinezi, pa i Grci i Rimljani vrlo pažljivo promatrali mijenjanje zviježđa i na tome bazirali svoje odluke. PLATON i ARISTOTEL bijahu uvjereni da zvijezde imaju dušu i da su božanske. Tako se ne treba čuditi što i u Bibliji, kod KRISTOVA rođenja, važnu ulogu igra zvijezda, dok je njegovu smrt na križu, prema izjavi evangelista, pratilo pomračenje sunca: to su za mnoge kršćane bila neosporiva svjedočanstva korespondencije između zemaljskih zbivanja i zvijezda. KONSTANTIN VELIKI, TOMA AKVINSKI, ROGER BACON, FRIDRIK II, DANTE, PARACELSUS, KOPERNIK, JOHANNES KEPLER, PHILIPP MELANCHTHON, ALBRECHT VON WALLENSTEIN, TYCHO de BRAHE - svi su oni bili uvjereni u utjecaj zvijezda na ljudsku sudbinu, za razliku od TACITA, SENEKE, PAVLA,

AUGUSTINA, BONAVENTURE, PICA DELLA MIRANDOLE i MARTINA LUTHERA - da navedemo samo nekolicinu protivnika čitanja sudbine iz zvijezda. Nemali je broj ljudi tokom vremena izgubio život jer su ih se moćnici na temelju svojih horoskopa bojali. Tek je 18. stoljeće, doba prosvjetiteljstva, donijelo veći otklon od astrologije. Usprkos tome GOETHE je, u autobiografskom djelu *Dichtung und Wahrbeit,* registrirao konstelaciju zvijezda kod svog rođenja, a HOLDERLIN je u svojoj pjesmi rijeci Rajni priznao da vjeruje u utjecaj zvijezda na ljudski karakter:

Jer, kao što si počeo, takav ćeš i ostati,
koliko god djelovala nevolja i odgoj;
najveću moć ima, naime, rođenje
i zraka svjetla koja obasjava novorođenče.

U leksičkom dijelu ovog rječnika petak pruža dobar primjer za promjenu nazora od pretkršćanskog do kršćanskog vremena: dok je prvobitno bio sretan dan, u kršćansko je doba postao nesretnim danom. Promjena u shvaćanju četvrtka nije tako jasno izražena, iako se Crkva oštro borila protiv tog »dana boga Donara«, budući da se regionalno slavio još do 17. stoljeća. Nasuprot tome, u odnosu prema vodi možemo konstatirati iznenađujuću podudarnost pretkršćanskih i kršćanskih shvaćanja: kultsko čišćenje i posvećivanje vode, prema starim religioznim predodžbama (npr. u kultu božice Izis i boga Mitre, kao i kod sjevernih Germana) prešlo je u kršćansko krštenje s posvećenom vodom koja se, pomiješana sa —> solju koja daje život, upotrebljava u mnogim vjerskim obredima katoličke Crkve.

Prema ljekovitom bilju Crkva je primjenjivala opreznu taktiku: ako se skupljalo uz molitve, nije imala nikakvih prigovora, ali ako su se pri skupljanju mrmljale formule starih čarolija, tvrdila je da ono ne može imati nikakvo djelovanje.

Vrijeme prije izlaska sunca, ali i nakon njegova zalaska, jutro, podne i ponoć - svi su ti dijelovi dana imali osobite prednosti ili loše strane za neki posao, za čarolije ili za ljudsko zdravlje. I GOETHEOV Faust želio je da se ujutro pri punom mjesecu riješi »svakog dima znanja« i da ozdravi kupajući se u jutarnjoj rosi.

Početak godine, mjeseca, tjedna i dana, također su imali vrlo značajnu ulogu (—> početak). Isto se tako vjerovalo da je prvi susret sa starom ženom, dimnjačarom ili crnom mačkom važan za budućnost, a pogotovo za zdravlje. U vezi s tim treba spomenuti i vrlo prošireno

mišljenje da se pljuckanjem na prvi novac koji se primi može osigurati daljnji uspjeh u poslovima, pri čemu igra ulogu i več spomenuto vjerovanje u magične snage ljudskih izlučina.

Za saznavanje budućnosti koristila su se i prizivanja mrtvih, što se spominje u proročanstvu kralja Šaula u Starom zavjetu, ali i u 11. pjevanju Homerove *Odiseje.* Nemali broj takvih spiritističkih proroštava poznat je iz antike i kasnog rimskog carstva, npr. za careva NERONA, KARAKALE i dr. Več citirani opat JOHANNES TRITHEMIUS je prema predaji godine 1482. vratio iz carstva mrtvih umrlu ženu kasnijeg cara MAKSIMILIJANA I! Naslućivalo se da je opat, koji je bio poznat po znanju magije, pri svojim čestim nekromantskim eksperimentima manipulirao ogledalima. U knjizi *Volksbuch vom Doktor Faust* taj je čarobnjak po želji KARLA V prizvao iz mrtvih njegovu pokojnu ženu kao i ALEKSANDRA VELIKOG koji je bio mrtav već tisuću osamsto pedeset godina. Ali i u današnje vrijeme mnogi vidovnjaci tvrde da imaju kontakt s onim svijetom i da mogu uspostaviti vezu s umrlima. Jedan je sud u Aachenu godine 1985. ustanovio da danas mnogi ljudi vjeruju u »natprirodne sposobnosti«, te je odbio postupak protiv neke vidovite žene koju je državno tužilaštvo optužilo za prijevaru.

Zanimljiv indikator za promjene, nastale od antiknog do kršćanskog svjetonazora, predstavlja odnos prema ogledalu. Kažu da je SOKRAT svojim učenicima preporučivao da se svakodnevno pogledaju u ogledalo, želeći tako upotpuniti njihovu samospoznaju. U doba antike težilo se, naime, za skladom između duha i čovjekove vanjštine (kalokagatija). Kršćanstvo je, međutim, smatralo ogledalo instrumentom taštine, a JOHANNES TRITHEMIUS bio je jedan od mnogih koji su čak vjerovali u djelovanje demona u ogledalima.

U —> demone, naime, nisu vjerovali samo Grci i Rimljani iz pretkršćanskog vremena, već isto tako snažno i kršćani. ORIGEN, JERONIM i AUGUSTIN rani su primjeri takvog vjerovanja. Sveti Augustin imao je važan utjecaj na cijeli srednji vijek, a napisao je: »Sve bolesti kršćana dolaze od tih demona koji osobito muče tek pokrštene i čak novorođenu djecu.« Tako se mogu objasniti mnogi strahovi oko —> novorođenčadi, ali i već spomenuto vjerovanje da se bolesti mogu izliječiti protjerivanjem demona. U svom djelu *Summa theologiae* TOMA AKVINSKI je napisao: »Kišu i vjetar i svako nevrijeme uzrokuju demoni. Dogma je da demoni svaljuju s neba vjetar, oluju i vatru.« ALBERT VELIKI, učitelj TOME AKVINSKOG, vjerovao je da vihori nastaju kad se u izvor baci posebni balzam, a još trista godina

kasnije MARTIN LUTHER je vjerovao u slične uzroke: kad se u određenu močvaru baci kamen, oslobađaju se ukleti vragovi i demoni, pa izazivaju strašnu oluju.

Niz praznovjernih sentencija danas navodi na mišljenje da se radilo o postizanju običnih pedagoških ciljeva kad bi se prijetilo čirevima onome tko bi sjeo na stol, ili vragom, kad se pri zijevanju ne bi stavila ruka na usta, ili pak bolešću, ako se pljune u rijeku. Međutim, uzrok su, bar u počecima, bili mnogo dublji motivi nego što to možemo razabrati na prvi pogled na temelju današnje situacije: stol je, isto kao i kućno ognjište, smatran svetim, a sjedanje na stol sakrilegijem; za vraga se, kao i za vještice, mislilo da često leti uokolo u obliku komarca, ulijeće čovjeku u usta i tako se domogne njegove duše; pljuvačka je smatrana važnim životnim sokom koji se nije smio izbacivati, već ga je, po mogućnosti, trebalo zadržati u organizmu.

Dva prastara delikta koji se već odavno smatraju praznovjerjem su —> urokljive oči i spominjanje osobina nekog čovjeka. Već se u grčkoj mitologiji Gorgona optuživala da svojim pogledom pretvara svakoga u kamen. I u Starom zavjetu Bog se ne odvraća od grešnika nego upravlja svoje lice prema njima *(Levitski zakonik* 20,6: 26,17). Starorimski *decemviri* prijetili su oko 450. godina n.e. u svojim zakonima smrću svima koji prouzrokuju neku štetu urokljivim pogledom. PLUTARH je izvještavao o stanovnicima uz Crno more da su svojim pogledom navodno mogli razboljeti i polako usmrtiti muškarce i dječake. U srednjem je vijeku BURCHARD IZ WORMSA pisao o ženama koje svojim pogledom mogu opčarati i uništiti guske, paunove, kokoši i odojke. I zloglasni kodeks protiv vještica »Hexenhammer«, koji je postao strašnim kaznenim zakonikom 16. i 17. stoljeća, žigosao je djelovanje urokljivog pogleda. Rimljani su tvrdili da papa PIO IX (1846-1878) ima urokljiv pogled, te su, da bi se u danoj prilici obranili pružali mali prst ili kažiprst. Ali i u naše se vrijeme oku i pogledu pripisuje magična snaga nad drugim ljudima, u dobrom kao i u lošem smislu: poznata je uzrečica »probosti očima«. Kao što se često plašilo urokljivog pogleda škiljavih i crvenokosih osoba, te žena za vrijeme menstruacije, tako su se i čovjeku pred smaknućem vezivale oči da ne bi koga urekao svojim pogledom. S. SELIGMANN opširno je prikazao urokljiv pogled u 2 toma na oko 900 strana(—>popis literature).

U starom se vijeku za čitave narode u Africi tvrdilo da hvalospjevima mogu učiniti da se drveće osuši i djeca umru. Atenski zakonodavac SOLON navodno je oko 600. god. prije n.e. savjetovao: »Treba se čuvati

da se nekoga ne proglasi sretnim prije no što je umro« (Herodot I, 32). Spominjanje neke sretne okolnosti praznovjerni i danas smatraju opasnim; da se sreća zbog toga ne bi razbila a zdravlje pobjeglo - kao što se smatra dijelom u šali a dijelom ozbiljno. U *Faustu* JOHANNA WOLFGANGA GOETHEA Wagner upozorava svoga gospodara:

Ne spominji dobro poznato jato
koje se širi i struji u maglenom krugu
i čovjeku sa svih strana
sprema tisućostruku opasnost!

Mogućnost da čovjek postane nevidljiv, pa time neranjiv i nepobjediv, također je poznata od starog vijeka do današnjih vremena. Prema priči koju spominje HERODOT, lidijski kralj Kandaul u 7. stoljeću pr.n.e., pokazao je Gigu svoju lijepu suprugu neodjevenu. Uvrijeđena kraljica prisilila je Giga na borbu protiv kralja kojeg je - prema PLATONU - pobijedio pomoću prstena koji ga je činio nevidljivim. Ljudi su vjerovali da se različitim sredstvima i manipulacijama mogu učiniti —> nevidljivima i —> neranjivima. U novije vrijeme, za pripadnike dinastije Hohenzollern smatralo se da su otporni na metak i da ih može raniti samo srebrni metak. Godine 1724. u Pruskoj je čak zakonom bilo zabranjeno postizanje neranjivosti putem magije, ali je ipak još za vrijeme 1. svjetskog rata popularni pruski feldmaršal grof HAESELER, »grubi Gottlieb«, bio okružen aurom neranjivosti.

U današnjem praznovjerju s brojevima, tri i sedam obećavaju sreću, a trinaest nesreću. Mistika i simbolika brojeva od samih su početaka zastupljeni kod svih naroda i religija. Može se pretpostaviti da je mišljenje u brojčanim simbolima počelo s brojem jedan kao znakom jedinstva, te da je nastavljeno brojem dva kao simbolom dualizma i polariteta, dok je broj tri smatran simbolom sinteze (naprimjer otac, majka i dijete), a kod mnogih naroda i religija svetim brojem. Kršćansko učenje o Svetom trojstvu nije nipošto bilo novo, već je uzore i analogije imalo u mnoštvu božanskih trojstava u toku cijele antike. Promatranje zvjezdanog neba dalo je povoda daljnjoj mistici brojeva, a sedmodnevni mjesečevi periodi dali su osobitu težinu broju sedam kojem se pridavalo i sveto značenje (—> brojevi i razne riječi koje izražavaju brojeve).

V.

Je li moguće znanstveno utvrditi razloge koji su doveli do praznovjerja? Zašto ljudi danas vjeruju u te često nerazumljive i zdravom razumu protivne sentencije većinom iz prastarih vremena ? Bez sumnje ih nerijetko privlači upravo nerazumljivost i neobjašnjivost pojedinih praznovjernih refleksija. Tajanstvene pojave koje se ne mogu racionalno objasniti, često u čovjeku bude vjeru da bi mu baš to moglo pomoći. Tako praznovjerje ide ukorak s ljudskim uživanjem u pustolovinama i spekulacijama. Katkad se primjena praznovjernih sentencija ne smatra ozbiljnom, već samo razbibrigom. U praznovjerju ima mnogo proturječnosti jer mnoge sentencije potječu iz raznih vremena i regija, ali ono često daje osjetimo jednoznačnije, stvarnije formule nego kršćanske dogme, čime se može objasniti i variranje tih dogmi u smjeru konkretnijih običaja u narodnom vjerovanju. »Upotrebljiva religija uvijek je vrlo direktna i materijalistična«, pisao je hamburški vjerski pedagog FULBERT STEFFENSKY. Mnoge povremeno praznovjerne jamačno privlači i povezanost s prirodom koja dolazi do izražaja u velikom broju praznovjernih refleksija.

Učvršćivanju praznovjerja nerijetko pomažu slučajni događaji: čini se da slijepa sudbinska moć slučaja potvrđuje vjeru u tajanstvene sile, a ponekad i razotkrije do tada nepoznate konstelacije, te time potiče nove praznovjerne predodžbe. Tako se u 17. stoljeću na taliru sv. Jurja, što ga je neki oficir nosio na tijelu, zaustavio puščani metak. Taj je slučaj bio uzrokom vjerovanju da taliri sv. Jurja imaju moć da čovjeka učine neranjivim. Čini se da su za bujanje praznovjerja naročito povoljne neke duhovne tendencije, npr. strujanja romantizma i mistike. Takva su vremena u prošlosti bila neobično prijemljiva za sve subjektivne manifestacije, duhovna mnogostrukost nailazila je na plodno tlo, a spekulativno razmišljanje nailazilo je na posebnu pažnju, pa je to povoljno utjecalo i na vjeru u mnoštvo zaštitničkih duhova, genija i individualni anđela. S obzirom na to razumljivo je i vjerovanje u osobito veliku prijemljivost žena, ne samo za religiozno vjerovanje nego i za praznovjerje, doduše, nerijetko na ironičan, zloban način, kao kad npr. FRIEDRICH NICOLAI godine 1783. piše o »teologiji preslice«. Ali taj predvodnik berlinskog prosvjetiteljstva s oštrim jezikom ni sam nije bio imun protiv praznovjerja, pa su ga javno ismijali kada je objavio da se stavljanjem pijavica na stražnjicu oslobodio halucinacija. GOETHE je o tome u svom *Faustu* podsmješljivo napisao:

Kada se pijavice naužiju njegove stražnjice,
bit će izliječen od duhova i od duha.

Mitovi i bajke često prenose praznovjerje, te postoje mnogobrojne međusobne veze između tih dviju manifestacija narodnog vjerovanja i zabave. I jedna i druga često bar kao pozadinu koriste istinske događaje i stvarna iskustva. Pomoću mitova i bajki, koji su većinom određeni vremenom i mjestom nastanka, mogu se pobliže odrediti mnoge praznovjerne sentencije. U Beču je godine 1814. bilo zabranjeno izdavanje Grimmovih bajki, s obrazloženjem da sadrže previše praznovjerja !

Što je, dakle, to praznovjerje koje se pojavljuje u tako različitim oblicima? Je li ono samo protuoblik kršćanskog crkvenog vjerovanja, kao što izgleda na osnovi mnogih citiranih izjava klerika? Ili su to pretjerivanja koja prelaze autentično, službeno crkveno vjerovanje ? Radi li se kod praznovjerja o ostacima ranih vjerskih nazora, kao što proizlazi iz semantičke izvedenice latinskog naziva *superstitio* ? Ili te maksime treba shvatiti kao protupoziciju prihvaćenim prirodoznanstvenim i medicinskim spoznajama? Nije lako praznovjerje, s njegovim mnogostrukim pojavama i granama, obuhvatiti jednoznačnom definicijom. Na sva postavljena pitanja može se pozitivno odgovoriti dijelovima materijala koji je u ovoj knjizi naveden abecednim redom. Ali, dakako, samo jednim dijelom, dok većina materijala uvijek prelazi okvir pojedinih pitanja.

U opširnom rječniku *Handworterbuch des deutschen Aberglaubens* praznovjerje se opisuje kao »vjera u djelovanje i percepciju prirodoznanstveno neobjašnjenih snaga, ukoliko one nisu zasnovane na vjerskom učenju«. Tu se, dakle, za razliku od već citirane definicije u rječniku *Worterbuch der deutschen Volkskunde* (str. 275 i d.) praznovjerje jasno razgraničava od vjere, iako se u oba slučaja pretpostavljaju »prirodoznanstveno neobjašnjene snage«. Ali ipak, ni ta definicija ne može obuhvatiti sve praznovjerne sentencije, kao što se vidi kad se u leksičkom dijelu knjige pogleda pod natuknicama —> nevolja, —> zviždanje, —> okruglice, —> početak. Ta definicija ne pokriva ni refleksije o raznim brojevima. Kada se, primjerice, obećava bogatstvo svima koji na Badnjak jedu okruglice, ili ako naknadno dimljenje ugašene svijeće nagovještava skandal, uopće se ne zahtijeva prirodoznanstveno objašnjenje, već se tu radi o čistim vjerskim dogmama, možda na temelju višekratnih slučajnih iskustava.

Prema današnjem općem shvaćanju, praznovjerje je u nužnoj suprotnosti s nekim drugim vjerovanjem koje većina priznaje i prakticira. Taj se zahtjev ne poštuje u definiciji leksikona *Handworterbuch des*

deutschen Aberglaubens. Kad u 12. stoljeću HILDEGARD VON BINGEN smatra da se u zubima nalaze crvi, i kad vjeruje da je hranjivost mesa ovisna o tome da li su životinje zaklane dok je mjesec rastao ili se smanjivao, ili kad ciriški liječnik i fizičar KONRAD GESNER u 16. stoljeću za sprečavanje krvarenja preporučuje prah od vrhova bivoljih rogova s vodom, onda se u to vrijeme u sve to zajedno možda i vjerovalo i prema tome postupalo, a tek je kasnije shvaćeno kao praznovjerje. Ali zato nećemo svaku hipotezu, koja se naknadno pokazala kao zabluda, smatrati praznovjerjem - tu, dakako, odlučuje i individualno stanovište. To vrijedi naprimjer *zaflogiston* za koji se u 17. i 18. stoljeću pretpostavljalo da je sastavni dio svake gorive tvari, te da navodno samo on omogućava gorenje. Nakon otkrića kisika, krajem 18. stoljeća, odbačena je teorija o flogistonu. Mišljenje TOME AKVINSKOG: »Sjeverni vjetar pomaže za rađanje muške djece, južni za rađanje ženske« možda je već u 13. stoljeću naišlo na praznovjernu skepsu, barem danas to ne možemo drugačije zamisliti.

Do pomicanja vjerskih sadržaja prema praznovjerju može i danas doći sasvim subjektivno, kada se naprimjer napusti kršćanska osnova, pa se, recimo, liturgijski obred shvati samo još kao radnja lišena smisla. Za racionaliste i pozitiviste vjera i praznovjerje imaju isto korijenje, za njih je svaka vjera u bogove, demone, genije i ostala nadzemaljska bića samo čovjekov pokušaj da se utješi zbog zagonetnosti svijeta i neobjašnjivog što nas okružuje, te da bolje svlada nepogodnosti ljudskog života.

Višestruko se pokazalo da postoje uske veze između vjere i praznovjerja i da lični stav pojedinca odlučuje o tome kako će realizirati ovu ili onu tezu. KARL PRUMM u svom priručniku *Religionsgeschichtliches Handbuch* doduše konstatira, osvrćući se na antiku: »Čim se volja za nadvladavanjem božanstva nađe na mjestu molbe pune poniznosti i strahopoštovanja, napušteno je područje religioznog. Čim se mogu ustanoviti nemoralne svrhe, npr. volja da se našteti bližnjemu, nalazimo se na tlu nereligioznosti, a često i magije, budući da se nemoralne svrhe ne podudaraju s religijom.« Tu se treba zapitati na kojem stupnju hitnosti - prema ovoj argumentaciji - molbe poprimaju karakter zahtjeva upravljenih nadzemaljskoj sili. Podsjećamo na spomenuti 108. i 109. psalam s njihovim molbama Bogu za uništenje neprijatelja i njihovog potomstva. Prema citiranoj argumentaciji, ovdje se radi izrazito o »području nereligioznog«.

Vidi se da nijedna od iznesenih definicija ne može sasvim obuhvatiti praznovjerje i razgraničiti ga od vjere većine. Zato bismo

ovdje željeli staviti na diskusiju jedno novo određivanje pojma: praznovjerje je subjektivno i nalazi se u suprotnosti sa znanjem svog vremena, kao i s vjerovanjem koje zastupa većina, a počeci su mu pretežno u ostacima ranijih pravila vjerovanja i ponašanja.

Ta se definicija mora braniti u najmanju ruku zbog »vjerovanja koje zastupa većina«. Doduše, paralelno govori i WILHELM HEHLMANN u svom rječniku *Worterbucb der Psychologie* (12. izdanje, 1974) navodeći da praznovjerje ne odgovara »religioznim ili ideološkim predodžbama koje vladaju u jednom društvu«, ali ako pogledamo citirane izjave raznih teologa, posumnjat ćemo u to da li je kršćanska vjera danas zaista »vjerovanje koje zastupa većina«. Ali koja bi to druga vjera mogla biti? Praznovjerje sigurno ne, jer je previše diferencirano, previše opširno i promjenljivo a da bi se moglo govoriti o nekom određenom praznovjerju. Već je CICERON u pretkršćanska vremena morao doživjeti neuspjeh sa svojim zahtjevom da se unište sve klice praznovjerja, a nakon velikog vremenskog skoka njemački sociolog MAX WEBER je godine 1919. nešto preuranjeno izrazio svoje žaljenje što se svijet sve više lišava čarolija, budući da je, kao posljedica intelektualizacije, nestala vjera u tajanstvene neuračunljive sile. JOHANN WOLFGANG GOETHE imao je, nasuprot tome, pravo sa svojim mišljenjem da praznovjerje spada u bitne osobine čovjeka, te da će se zato - kao i njegov subjektivni antipod, vjera - zadržati sve dok bude ljudi. Ono što se smatralo istinitim često je više promijenilo svijet nego »realnosti« - a tako će i ostati. »O vjeri ovisi svijet«, rekao je NOVALIS, ali - »vjera i predrasuda su ista stvar«.